MARKS \ ENGELS \ LENİN

Evrensel Çelişki ve Tarihsel Maddecilik

ANA YAYINLARI

EVRENSEL ÇELİŞKİ
VE
TARİHSEL MADDECİLİK

MARKS / ENGELS / LENİN

EVRENSEL ÇELİŞKİ VE TARİHSEL MADDECİLİK

ÇEVİREN : E. ATEŞ

ANA YAYINLARI

Klodfarer Cad. Örer Han. No. 33-35/6
Sultanahmet - İST.

EVRENSEL ÇELİŞKİ
VE
TARİHSEL MADDECİLİK

Orijinal adı: Einführung in den dialektischen und historischen Materialismus / Bu yapıt Götz Redlov, Helmut Frommknecht, Mattheus Klein başkanlığında bir bilim heyeti tarafından hazırlandı / Birinci baskı: 1975 / Dizgi-Tertip: Süslü matbaası / Baskı: Er-Tu matbaası / Kapak baskı: Favori Ofset / Cilt: Kardeşler mücellithanesi / Kapak düzeni: Ersen Atabay / Düzeltmenler: Gülbahar Atabay, Nazım Ersen, Gülay Atabay.

© Yapıtın yayını ANA yayınlarına aittir. İktibas edilemez. 1975.

İÇİNDEKİLER

AYRIM 1

BÖLÜM I

MARKSİZM - LENİNİZM İŞÇİ SINIFININ BİLİMSEL DÜNYA KAVRAYIŞI 11
Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş .....
Sosyalizmle Kapitalizm Arasındaki Savaş .....
Bilimsel - Teknik İlerlemeler ve Bilimsel Dünya Kavrayışı .....
Marksist - Leninist Dünya Kavrayışının Üç Öğesi .....

BÖLÜM II

FELSEFENİN TEMEL SORUNU - FELSEFE TARİHİNDE İDEALİZMLE MATERYALİZM ARASINDAKİ SAVAŞ ... 35
Materyalizm ve İdealizmden Ne Anlıyoruz? .....
Objektif ve Sübjektif İdealizm .....
Dünya Bilinebilir mi? .....
Diyalektik'e Karşı Metafizik .....
Materyalizmle İdealizm Arasındaki Savaşın Tarihi ...
Antik Çağda Materyalizm İle İdealizm Arasındaki Savaş .....
Ortaçağ Skolastiğiyle Düşünce Savaşı .....
İdealizme Karşı Savaşta Burjuva Materyalizmi .....
İdealist Alman Felsefesi .....
Ludwig Feuerbach'ın Materyalizmi .....
Rus Devrimci Demokratlarının Materyalizmi .....
Burjuva Materyalizminin (Yetmezliği) ve Sınırlılığı ...

B Ö L Ü M III

MARKSİST - LENİNİST FELSEFENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞMESİ **87**
Diyalektik ve Tarihi Materyalizmin Gelişiminin Tarihi (Ön) Koşulları .....
Marksist Felsefenin Gelişiminin Teorik (Ön) Koşulları .....
Diyalektik ve Tarihsel Materyalizmin Marks ve Engels Tarafından Ortaya Konuluşu .....
Marksist Felsefenin 1848'den Sonraki Gelişimi .....
Marksizm ve Burjuva Bilimi .....
Diyalektik ve Tarihi Materyalizmin Zaferi .....
Marksist - Leninist Felsefenin Önemli Özellikleri .....

B Ö L Ü M IV

MADDE ve VAROLUŞ BİÇİMLERİ **123**
1. Naif (Safdil) Realizm ve Felsefi Materyalizm .....
   Materyalizm ve Bilim .....
2. Diyalektik Materyalizmin Madde Kavramı .....
   Madde Kavramının Tanımı ve Anlamı .....
   Madde Kavramı ve Madde Yapısı .....
   Fiziksel ve Felsefi Madde Kavramı .....
3. Madde ve Hareket .....
   Maddenin Varoluş Biçimi Olarak Hareket .....
   Hareketin Temel Biçimleri .....
   Alçak ve Yüksek Hareket Biçimlerinin İç İlişkisi .....
4. Maddenin Varoluş Biçimi Olarak Zaman ve Mekân .....
   Deneyler ve Kuramlar .....
   Diyalektik Materyalist Zaman - Mekân Kavramı ...
   Felsefi Zaman - Mekân Kavramının Genel Özellikleri .....

5. Maddenin Sonsuzluğu .....
Maddenin Sonsuzluğu Ne Demektir? .....
Sonsuzluk Bilinebilir mi? .....
6. Evrenin Maddi Birliği .....
Evrenin Maddi Birliğinin Kanıtı İçin Bilimsel Bilgilerin Önemi .....

BÖLÜM V

MADDE ve BİLİNÇ 177

1. Bilincin Açıklanmasında Felsefi Temel Sorun Üzerine Yanıtın Önemi .....
2. Maddenin Özelliği ve Onun Gelişiminin Ürünü Olarak Bilinç .....
Maddenin Genel Özelliği Olarak Yansıma .....
İnsan Bilincinin Gelişimi ve Oluşumu .....
Bilincin Maddenin Özelliği Olarak Tanınmasını Bilim Nasıl Kanıtlar? .....
Gerçekliğin Değiştirilmesinde Bilincin Rolü .....
3. Dil ve Düşüncenin İlişkisi Üzerine .....
Dil ve Düşüncenin Birliği .....
Dil ve Toplum .....
4. Makinalar Düşünebilir mi? .....

BÖLÜM VI

MATERYALİST (MADDECİLİK) DİYALEKTİK 215

1. Diyalektik Nedir? .....
2. Diyalektik Determinizm .....
Evrende Kaçınılmaz Bağıntı .....
Genel ve Özel .....
Nedensellik .....
Kaçınılmazlık ve Raslantı .....
Yasa .....
3. Maddeci Diyalektiğin Temel Yasaları .....
Nicel Durumdan Nitel Değişime

Sıçrama Yasası .....
Zıtların «Çelişkisi» ve Birliği Yasası .....
Yadsımanın Yadsınması Yasası .....
4. Yöntem Olarak Diyalektik .....

B Ö L Ü M VII

BİLGİ PROSESÜNÜN DİYALEKTİĞİ 271
1. Bilgi Nedir? .....
Maddeci Yansıma Teorisinin Temel Düşüncesi ...
Yansıma Prosesü İçin Duyumsal - Kavrayışın Önemi (Anlamı) .....
2. Gerçeklikten Ne Anlıyoruz? .....
3. Gerçeği Nereden Tanırız? .....
4. Mantıkî ve Bilimsel Düşünce Ne Anlama Gelir? ...
5. Düşünsel Özgürlük Neden Oluşmuştur? .....
6. Bilgiye Hangi Duygular Gerektir? .....

(Birinci Cildin Sonu)

AYRIM I

BÖLÜM I

MARKSİZM - LENİNİZM : İŞÇİ SINIFININ BİLİMSEL DÜNYA KAVRAYIŞI

İnsan; Daniel De Foe'nin ünlü romanının kahramanı Robenson Crusoe gibi tek başına bir adada yaşamıyor. O, sosyal bir varlıktır. Hayatını başka insanlarla birlikte sürdürür; allesiyle, iş arkadaşlarıyla, okul arkadaşlarıyla...

İnsan, sonsuz ve çok çeşitli bir devamlılık içindeki şeyler ve olaylarla temastadır. Basın, radyo, televizyon ona bu temaslarında daha bir sürü **olanaklar** sağlar. Öyleyse insan, olaylar karşısında nasıl bir tutum takınmalı, bütün bu olayların birbiriyle olan nedenselliğini nasıl çözmelidir? Ve insan olaylar karşısında nasıl en doğru davranışı göstermeli ve hareket etmelidir?

«Dünya nedir, biz nerede yaşıyoruz?» anlamak ve bilmek; «bilimsel olarak sosyal olaylar üzerine nasıl etki edebiliriz?» sorularını yanıtlandırıp varlığımıza bir anlam verebilmek için; bizim, bilimsel bir dünya kavrayışına ihtiyacımız vardır. İşte bu dünya görüşü Marks, Engels ve Le-

nin'in kurdukları ve geliştirdikleri bir doktrin olan Marksizm - Leninizm'dir.

Marksizm - Leninizm **doğanın** gelişimini nasıl belirlerse, sosyal yasaların gidişini de öylece tayin eder.

Marks ve Engels; sosyal gelişimin **yasalarını** keşfedip, teorilerini onun üzerine formüle ettiler. Bunun üzerine insanlığın tarih içindeki oluşumunun yürüyüş (prose) yasalarını, gelişimini ve bir sosyal düzenin yerine bir diğerinin geçişini anıtlaştırdılar. **«Komünist Parti Manifest»** inde ve bütün diğer eserlerinde, onlar, kapitalizmin çöküşünün ve sosyalizmin zaferinin kaçınılmazlığının temelini attılar. İşçi Sınıfının devrimci gücünün, halkın birliğiyle ve onun Partisinin öncülüğünde, her yerde kapitalizmi yıkıp, yerine sosyalist toplumu inşa ederek daha da ileriye götüreceğini keşfettiler. Lenin, Marksizmdeki en önemli ilke olan işçi sınıfının bu tarihi misyonunu daha da aydınlatıp, yol gösterdi.

Marks, Engels ve Lenin, yalnız sosyalizmin (şimdi) elimizde kılavuz olan teorisini değil, sosyalizmin zaferinin **yasalarının** bilimsel temelini de attılar. 1917 yılında Rusya'da gerçekleşen Büyük Ekim Sosyalist **Devrimi** yıllarından beri; S. S. C. B.'de ve diğer birçok ülkede sosyalizmin kuruluşundan sonra, hatırı sayılır oranda ilerlemeler kaydedildiği sosyal bir gerçektir.

Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş

Kapitalizmden sosyalizme geçişin heyecanlı çağında ve fırtınalı mücadelelerin içinde yaşıyoruz. Sosyalist devrimlerin ve Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin, eğitim - kültür, ekonomi - politika, bilim ve teknikteki gittikçe derinleşen değişim ve gelişimindeki savaşlarında, sosyalist ve emperyalist sosyal sistemlerinden birinin damgası vardır. Her

geçen gün, daima yeni yeni halklar sosyalizm yoluna adım atıyorlar. Bilimsel sosyalizmin başarısının dünya ölçüsünde vardığı noktayı gözlerimizle görüyoruz.

Bu kudretli tarihî yürüyüş (prose) Rusya'da Büyük Ekim **Devrimi** ile birlikte başladı. Ekim Devrimi ilk defa örgütlü ve kararlı bir şekilde dünya emperyalist sistemini de içine alan sosyalizmin gelişme yolunu daha da açtı. Sovyetler Birliği dünyadaki ilk Sosyalist devletti. Burada ilk defa olarak Marks, Engels ve Lenin'in fikirleri gerçekleştirildi, burada Lenin'in Partisinin, yani Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin önderliğinde sosyalizmin inşasına başlanarak komünizmin temelleri de atıldı.

Rusya'da kapitalist iktidar yıkıldı ve onun yerine İşçi Sınıfı, yoksul köylülerle birlikte kendi politik iktidarını kurdu. Böylece bütün dünyada iktidarların İşçi Sınıfının eline geçişinin yolu açıldı. Dünya iki kampa ayrıldı: Bir tarafta köhnemiş ve devamlı çöküşe giden Emperyalizm, diğer yanda yükselen ve gelişen Sosyalizm. Günümüzün baş çelişkisi, Sosyalizmle Emperyalizm arasındaki çelişkidir. Büyük Ekim Sosyalist **Devrimi,** Lenin'in dediği gibi, «Bütün dünya yolunu sosyalizme çevirdi ve burjuvaziye, bütün ihtişamıyle o yolda sonuna kadar gideceğini gösterdi.» (1)

İkinci Dünya Savaşının sonunda Sovyet Ordularının Faşizm üzerinde sağladığı zaferlerin ardından Avrupa'da ve Asya'da bir çok sosyalist iktidarlar kuruldu. Yeni yeni sosyalist ülkelerin ortaya çıkışı, dünya sosyalist sisteminin gelecekteki faktörünü belirleyen gelişmelerden biriydi. Milyarlarca emekçinin, İşçi Sınıfının ve onun devrimci Partisinin öncülüğünde, dünyanın dörtte bir ülkesinin üzerinde yüzlerce sene süren sömürünün, angaryanın boyunduruğu kaldırıldı. Yeni bir şekil, sosyalist toplum ortaya

---

(1) V. İ. Lenin: Moskova Kodinka - Alanında, bir Kızıl - Silâhlılar Gösterisinde Söylev. 2 Ağustos 1918. Yapıtlar: cilt: 28, s. 30.

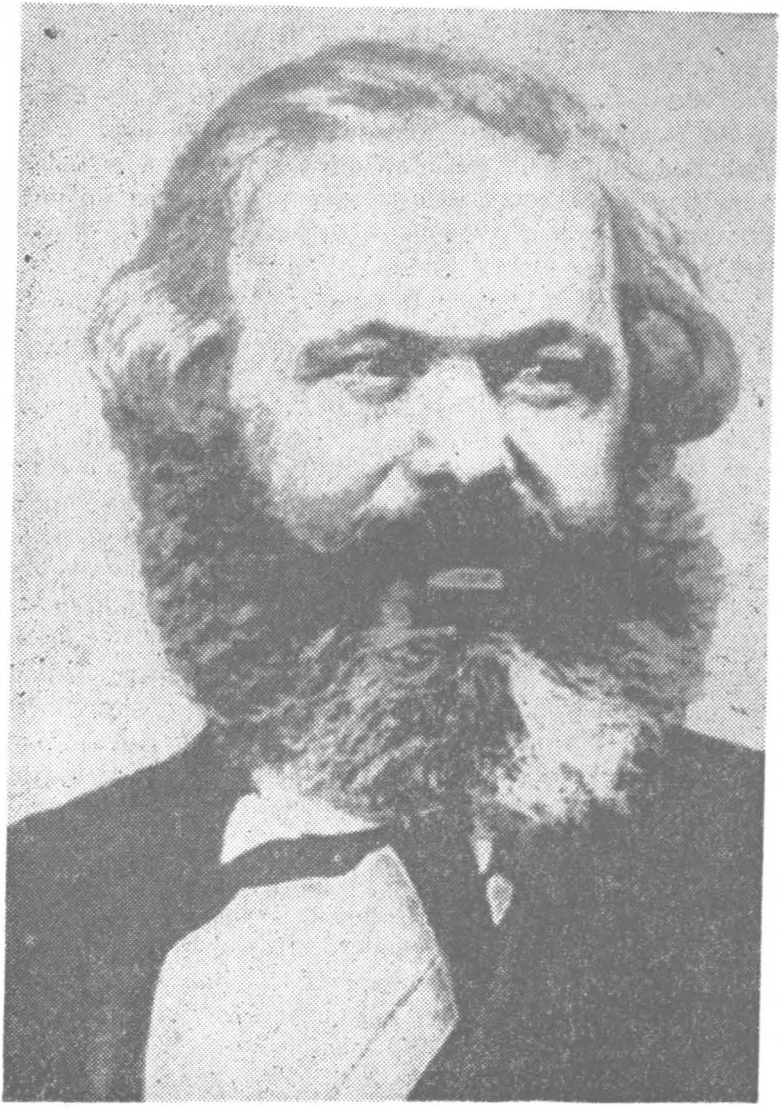

KARL MARKS (1818 - 1883)

çıktı ve gelecekteki topluma yol açtı. Amerika kıtasının üzerinde, doğrudan doğruya emperyalizmin temel gücü, kalesi ABD'nin burnunun dibinde Sosyalist Küba var oldu. Her geçen gün sosyalizm yolunda gelişmeler ve ilerlemeler kaydediyor.

S. S. C. B. Komünist Partisinin XXIV. Parti Kongresinde; Merkez Komite raporunda L. İ. Brejnev şöyle diyordu:

«Dünya Sosyalist Sistemi çeyrek yüzyıl yaşındadır. Devrimci teori ve pratiğin gelişiminin dönüm noktası olan bu yıllar, fevkalâde verimli yıllardı. Sosyalist Dünya; Komünist ve İşçi hareketinin deneylerinden muazzam şekilde faydalanılmasına ve gerçek tarihî öneminin kavranmasına aracı oldu.

Bu deneyler gösteriyor ki:

Sosyalist toplum düzeni, sosyalist devletlerde, bugün sosyalist dünya sistemini teşkil ediyor. Bu durum sosyalizmin, kapitalizmle tarihî düşünü savaşındaki haklılığını doğruluyor ve sosyalist düşüncenin canlılığını gösteriyor.

Sosyalist Dünya Sisteminin meydana çıkışı ve kuvveti, attığı tarihî adımlarla, yeni yeni Büyük Ekim'leri hazırlıyor ve kuvvetle hızlandırıyor. Sosyalizmin zaferi için, bütün dünyada yeni perspektifler açıyor. Komünist ve İşçi Partilerinin 1969'daki Enternasyonal Konferansındaki vargılar da kanıtladı ki; Sosyalist Dünya Sisteminin kesin gücü anti - emperyalist savaştır.

Sosyalist Dünya Sistemi, bu hayatî önemdeki görevi yerine getirebilmek için bütün halkların kuvvetli bir birliğini meydana getiriyor. Emperyalist saldırının bütün plânları bunun için bozguna uğramıştır. Çünkü Sosyalist Dünya Sistemi ayaktadır ve bu konuda aktif hareket etmektedir.

Sosyalizmin inşaasındaki başarı, geniş ölçüde doğru bir birliğe bağlıdır. Biz bugün yalnız teorik olarak değil, pratik olarak da sosyalizmin yolunu gösteriyoruz, onun

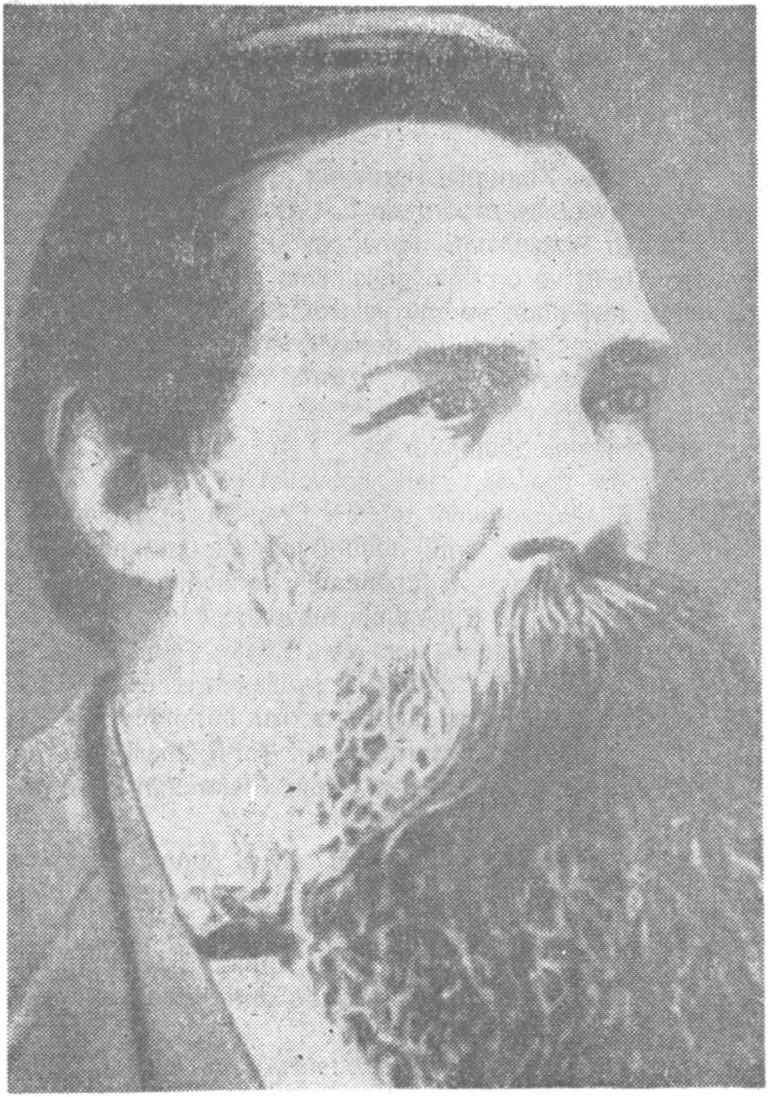

FRİEDRİCH ENGELS (1820 - 1895)

temel yapısını belirliyoruz. Bütün sosyalist ülkeler de bu gelişim içindedir.» (2)

Sosyalizm, İşçi Sınıfının, bütün yoksul halk kitlelerinin bağlaşmasıyla iktidarı elinde tuttuğu sosyal düzendir. İşçi Sınıfı sosyal gelişimi, devrimci partisinin öncülüğünde yönetir. Sosyalizm en önemli üretim araçlarının sosyal mülkiyetine dayanır. Ulusal ekonomi plânlı şekilde geliştirilir. Sosyalist üretimin hızlı bir gelişim temposunun temeli ve efektivitesinin yükselişi, bilimsel - teknik adımların ve emeğin verimliliğinin yükselişi sosyalizmin hedefine, halkın zenginliğinin sürekli yükselişine hizmet eder. Böylelikle «herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre» ilkesi gerçekleşir.

Sosyalizmde insanın insanı sömürüsü yoktur. İşçi Sınıfı, kolhoz köylüleri, aydınlar ve diğer çalışanlar arasında samimi dayanışma ilişkileri vardır. İnsanlar arasındaki bu yeni ilişkiler, halkın ahlakî - politik birliğinin oluşumuna götürür. Sosyalist toplum, yaratıcı çalışma içinde; sosyalist ideoloji, kültür ve bilimi yeniye ve iyiye doğru geliştirir. Halkın bilinci, Marksizm - Leninizm fikri içinde, sosyalist ülkeler halklarının ve bütün dünyanın emekçilerinin dostluk ve kardeşlik fikri içinde gelişir. Sosyalizm, dış politikada sosyalist enternasyonalin oluşumunda barış içinde bir arada yaşama ilkesine dayanır.

Sosyalizm, komünist toplumun ilk safhasıdır. Sosyalizmden komünizme tedricî geçiş objektif bir kanuncıllıktır. «Komünizm sınıfsız bir toplum düzenidir. Komünist toplumda üretim araçları halkın ortak mülkiyetindedir ve bu sınıfsız toplumun bütün üyeleri arasında tamamıyla sosyal eşitlik varolacaktır. Ve her şeyi kapsayan gelişimle

---

(2) Sovyetler Birliği Komünist Partisi XXIV. Parti Kongresinde okunan Komünist Parti Merkez Komitesinin raporu. Raportör: L. I. Brejnev, Moskova/Berlin 1971, s. 9/10.

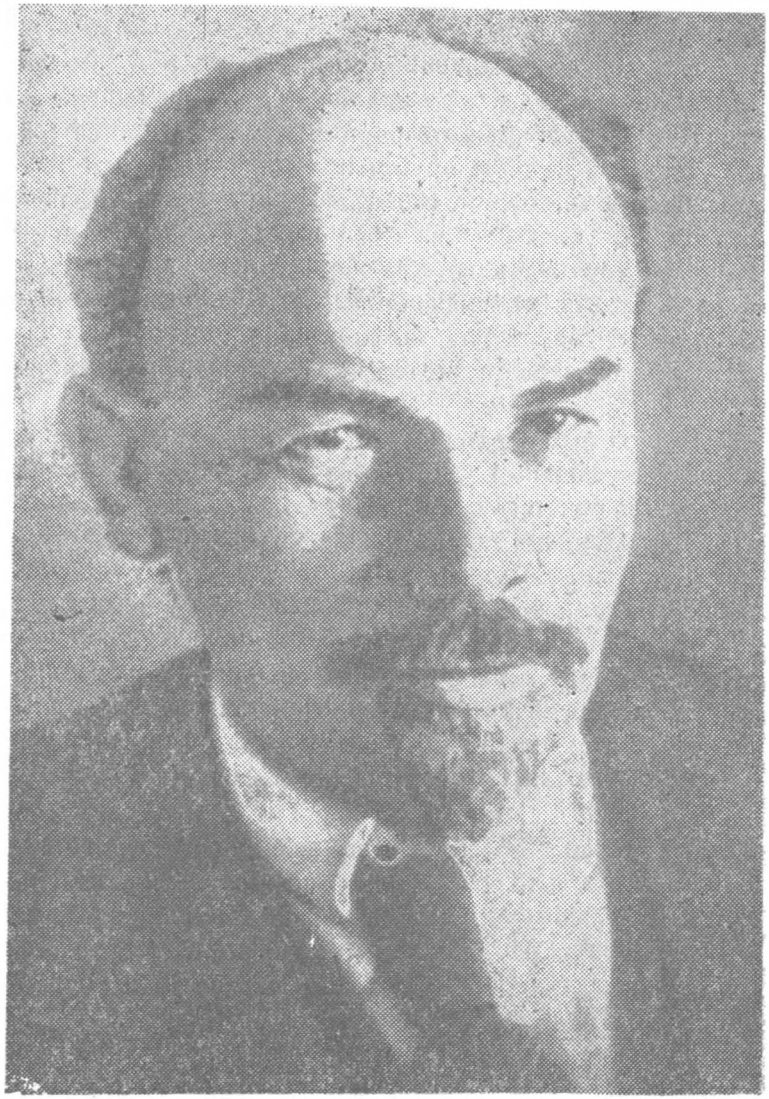

Vladimir İliç LENİN (1870 - 1924)

birlikte, şahıslar bilimsel ve teknik ilerlemenin temeli üzerinde üretimdeki randımanı büyütürler, böylece sosyal servetin bütün çıkış kaynakları bollaşır ve şu büyük ilke egemen olur: Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre. Komünist toplum, hür, işçileşmiş insanların bilincinden oluşmuş yüksek bir organize toplumdur. Halkın ihtiyacı için halkın yetenekleri kullanılır, sosyal refahta da her şeyden önce halkın gerekli ve ihtiyacı olan şeyleri ön plâna gelir ve sosyal özerklik var olur.»

Gelişen sosyalist toplumun oluşumunda, bütün emekçilerin en yüksek derecede bir yaratıcı güce ulaştırılması da Partinin amaçlarından biridir. Sosyalist toplum, insanlık tarihinde görülen toplum biçimlerinin en bilinçli ve plânlısıdır. Üretim araçlarının mülkiyeti sosyalleşir sosyalleşmez - Engels'in de yazdığı gibi - Sosyal üretimin içinde bulunduğu anarşi «... yerini bilinçli ve plânlı bir organizasyona bırakır. Bireysel savaş kaybolur. Bundan sonra insan, ilk önce sağduyu ve aklıyla kesin olarak hayvanlar dünyasından ayırdedilir ve hayvansal koşullardan gerçek insanlığa doğru ilerleme kaydeder. İnsanlar, şimdiye kadar kendilerini çevreleyen ve onlara hükmeden maddi yaşam koşullarını ilk defa bilinçli olarak kendi kontrol ve egemenlikleri altına alarak doğanın gerçek efendisi olurlar. Çünkü insan artık kendi sosyal düzeninin efendisi olmuştur. İnsan, artık, şimdiye kadar insana karşı doğanın yasaları gibi yabancı kalmış ve ona egemen olmuş olan o kendi öz sosyal eyleminin yasalarını tamamıyla bilerek kullanır ve onlara egemen olur. Şimdiye kadar doğanın ve tarihin insana zorla kabul ettirdiği bir kaçınılmazlık olarak insanın karşısına çıkan o kendi öz sosyal düzeni, artık onun hür eyleminin sonucu olur. Geçmişte insanların kontrollarının dışında gizli kuvvetlerin tarihe hükmedişleri ortadan kalkar ve bu güçler insanın kendi kontrolu altına girer. Ancak o andan sonra insanın kendisi, gittikçe

daha bilinçli olarak kendi öz tarihi yapacaktır - ancak o andan sonra - insanın harekete getirdiği sosyal yasaların nedenselliği, çoğu zaman ve durmadan artan ölçüde, onun istediği sonuca ulaşacaktır. Bu, insanın kaçınılmazlık evreninden özgürlük evrenine yükselmesidir.» (3)

Bununla birlikte, insan, özgürlükler evreninde de asla durmaksızın bütün güçlükleri aşıp geçecektir. L. İ. Brejnev Sovyetler Birliği Komünist Partisi XXIV. Parti Kongresinde şöyle diyordu: «Sosyalizmin bugünkü dünyasının, başarıları ve perspektifleriyle büyüyen sosyal organizmasından doğan problemleri henüz tazedir. Geçmiş tarihcil çağların damgasını taşıyan problemlerin üstesinden gelinmesini hiç bir güç durduramıyacaktır. Sosyalist dünya bütün dinamizmiyle mükemmelleşmektedir. Eski ile yeninin savaşında doğal olarak gelişim kaydetmektedir, iç çelişkilerini çözmektedir.» (4)

Sosyalist toplum anlamsız bir varsayım değil, İşçi Sınıfı ve yoksul halkın eylemsel ve ideolojik rehberliğinde yürüyen bilinçli ve plânlı bilimsel bir kuruluştur.

Enternasyonal sınıf savaşları da gösterir ki; sosyalist toplumun yasaları gayet açıktır. O kadar ki, bu yasaları kavrayan ve uygulayanlar etkili sosyal olanakları oluştururlar ve amaçlarına ulaşırlar. Sosyalizm için bütün genelliğiyle şu sözü söyleyebiliriz ki; evet bütün emekçiler bilinçli davranırlar, amaçlarına ulaşmak ve onu gerçekleştire-

---

(3) Friedrich Engels: Sosyalizmin Ütopyadan Bilimselliğe Evrimi. Mark/Engels: Yapıtlar. Cilt: 19, s. 226
Çevirenin notu: Sol Yayınları tarafından Türkçeye «Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm» adıyla çevrilen kitap.

(4) Sovyetler Birliği Komünist Partisinin XXIV. Parti Kongresinde okunan Komünist Partisi Merkez Komitesinin raporu. s. 20

bilmek için - çünkü en yüksek olanaklar ölçüsünde objektif yasalarla uyum içindedirler - daha iyi davranırlar.

Sosyalizmle Kapitalizm Arasındaki Savaş

Sosyalist dünya sistemi emperyalist dünyayı mahkûm ve yok etmek için verdiği savaşta, eskiden beri ayakta durmaktadır. Emperyalizmin gücünü aldığı ve etkilendiği durdurulamaz hiç bir tarihi perspektifi yoktur, onun gücü bugün için kuvvetten düşmüş ve daralmıştır. O kadar ki, Vietnam'da, Laos'ta, Kamboçya'da işlediği kanlı ve barbarca cinayetler, caniyane çareler ve yöntemler ölümcül tarafını gösteriyor. Bu çare ve yöntemleri liberal güçlerin ileri harekâtını ve sosyalizmin direnişini körüklemekten başka bir işe yaramıyor. Kapitalizmin hakim olduğu ülkelerde, kapitalizmle İşçi Sınıfı ve yoksul halk arasında şiddetli sınıf savaşları oluyor. Emperyalist ideolojinin iki yüzlü propagandaları; sözde, proletaryanın yaşam koşullarını tekeller vasıtasıyla yükseltme siyasetine rağmen İşçi Sınıfı ile Tekelci Burjuvazi arasında uzlaşmaz çelişki gittikçe büyüyor, derinleşiyor. Emperyalizmin egemen olduğu dünyada, bütün diğerlerinde de olduğu gibi, İşçi Sınıfının birliği ve diğer yoksul halkla birlikte yürüttüğü uyumlu eylemler özgürlük tablosunu meydana getiriyor. Emperyalist Dünyada sınıf çelişkileri şiddetlidir, ve bu çelişki sınıf savaşlarını sürekli derinleştirir.

Kapitalizmin Genel Krizi sürekli derinleşir ve genişler. Emperyalizmin sömürge sistemi çöküş içindedir. Emperyalizme karşı savaşta, ulusal Kurtuluş Hareketleri Asya, Afrika ve Lâtin Amerika'da son 25 yıldır önemli bir güç olduğunu göstermiştir. Şimdiye kadar aşağı yukarı 80 ulusal Devlet, kapitalizmin sömürge sisteminin üzerinde yük-

Sosyalist Dünya Sistemi

selmiştir. Onlar emperyalizmin pozisyonunu hatırı sayılır şekilde değiştirdiler ve kuvvetten düşürdüler. Bunlar şimdi kapitalist olmayan kalkınma yolundan ilerleyen genç birer devlettirler.

Emperyalist ülkelerde, geniş demokratik kitle hareketlerinin aktivitesi ve hareketliliği gittikçe artmaktadır. Bu hareketler Komünist ve İşçi Partilerinin yönetiminde Marksist - Leninist öğretinin rehberliğinde yapılıyor.

Emperyalizm tarihsel kontrolunu kaybetti. Çağımızın devrimci güçleri Sosyalist Dünya Sistemini oluşturmaktadırlar. İşçi Sınıfının ve yoksul halkın Tekellere karşı yürüttükleri sınıf savaşı zaten Ulusal ve Sömürge kurtuluş hareketleridir. Sınıfların birbirleriyle olan katı ve uzlaşmaz çelişkileri evrenin çehresini değiştiriyor. İşçi Sınıfının yoksul halkla birliği, emperyalizmin temsil ettiği eskinin öfkeli direnişine karşı, sosyalist savaş veriyor.

Her iki dünya sistemi arasında, yani Sosyalizmle Kapitalizm arasında çeşitli düzeylerde ve farklı şekillerde bağışlamasız bir savaş hüküm sürüyor. Bu uğraş özellikle düşünü alanında daha da keskinleşiyor. Uzlaşmaz iki ideoloji birbiriyle savaşıyor.

Sosyalizmin emperyalizme karşı verdiği dünya çapındaki düşünü savaşında, sosyalizm; hümanizmi ve ilerlemeyi, adaleti, zulüm ve sömürüden kurtuluşun başarısının derin insancıl düşüncelerini temsil eder. Ama emperyalizm; politik ve ideolojik olarak, şimdiki durumdaki reaksiyoner toplum düzeninin koruyucusu ve insanın insanı sömürüsünü haklı gösteren insanlık ve özgürlük düşmanı anti - sosyalist fikirlerin propagandacısıdır.

Marks ve Engels'in «Komünist Parti Manifest»inde söyledikleri gibi; anti - sosyalizm, işçi hareketlerinin başlayıp genişlemesi sırasında ortaya çıkar. Büyük Ekim Sosyalist Devriminden ve Dünya Sosyalist Sisteminin meydana çıkışından beri sosyalist toplumun gelişimi ve onun

fikirlerinin yayılmasına karşı savaşta bütün reaksiyoner güçler bir araya gelmişlerdir. Bütün bu reaksiyoner güçlerin politikası ve ideolojisi - Sosyal Demokrasinin sağcı liderlerinin de dahil olduğu - anti-sosyalizmdir. Bunlar tarihin çarkını geri döndürmek ve sosyalizmi yok etmek istemektedirler. Emperyalist devletlerin iç politikalarına da anti-sosyalizm egemendir.

Anti-sosyalizm çok zengin organizasyonlar ve kurumlar üzerinde tertip edilir ve çeşitli biçimlerde yapılır. O, İşçi Sınıfının nüfuzunun başarısına ve sosyalizmin büyük yapıtlarına iftira etme konusunda çeşitli şeytani yöntemler kullanır. Bu sebepten de anti-sosyalizme karşı sürekli bir savaş yürütmek, bütün İşçi ve Komünist Partileri için gereklidir.

Anti-sosyalizmin insanlık düşmanı ideolojisiyle sosyalizmin insalcıl ideolojisi arasında dünya çapındaki fikir mücadelesinin başka fonksiyonları ve felsefi alanı da vardır. Onun görevi kapitalist toplum düzeninin ürünü olan metafizik ve idealist felsefenin yardımıyla sözde doğal olan bir düzeni korumak ve yaşatmaktır.

Anti-sosyalizmin felsefesi anti-diyalektik ve anti-materyalisttir.

Sosyalizm ve İşçi Hareketlerine karşı savaşta anti - sosyalizmin felsefesi idealizm ve metafiziktir. Diğer gerici moda akımlar da örneğin **yeni-Tomizm** (*) **Ekzistansiyalizm** ve **Pozitivizmde** de olduğu gibi bu felsefi durum, şimdiki burjuva felsefelerinin ne yönden geldiğini açıklamaktadır. Her yönden tehlikeli olmaya devam eden bu burjuva ideolojileri Materyalizme ve Diyalektiğe karşı savaşta birleşmişlerdir.

Neo - Tomizm (Yeni - Tomizm) Katolik kilisesinin ve

(*) Tomizm: Aziz Tomas d'Aquin'in dinî felsefe doktirinine verilen ad. (T.Ç.N.)

teolojinin resmî felsefesidir. Pozitivizm, emperyalizmin bilimsel ve teknik gelişim felsefesini etki alanı altına alan diğer felsefi akımlardan biridir. Ekzistansiyalizm, belli bir takım aydın ve küçük burjuvaların taşıdığı burjuva fikirlerin yayılmasına hizmet eder.

Bütün bu anti - Materyalist, anti - Diyalektik felsefelerin ortak bir tek yönü vardır, o da, kapitalist toplum düzenini dünyada sonuna kadar korumak, emperyalist burjuvazinin ve hakim sınıfların sosyalizme ve işçi sınıfına karşı yürüttükleri savaşta güçlerini kaybetmemektir. Emperyalizm doğal ya da belirlenemeyen bir düzen değildir. Bunun için de, bütün emekçilerin katlanmaya zorunlu oldukları, değiştirilemez bir düzen de değildir. İnsanlık dışı bir düzeni bu denli övmek şimdiki emperyalist toplumun gerçek yüzünü görmemizi engelleyemediği gibi, şimdiki burjuva felsefelerinin de derin bir anti - hümanist kişilik taşıdıklarını daha da açık olarak gözler önüne sermemize engel olamıyor.

Sosyalizmin ve İşçi Sınıfının Materyalist ve Diyalektik felsefesine karşı, anti - Sosyalizmin idealist ve metafizik felsefesinin dünya çapındaki ideolojik savaşı; insancıl, özgürlükçü fikirlerin, dünyanın bilimsel açıklanmasının ve hümanist bir dünyanın kavranışı ile, üretim araçlarının özel mülkiyetinin ve insanlık dışı fikirlerin hüküm sürdüğü, insanların fikri harabeye dönmüş, moralleri sıfır ve sosyal oluşumların tanımı ve gelişinde hiç bir yeteneğe eriştirmeyen bir düzen arasındaki savaştır.

Bu savaşta düşünceler emperyalizmle sosyalizm arasında dünya çapında sürdürülen savaşın bir parçasıdır. Bu mücadelede herkes özgür olarak düşünsel yönünü belirleyebilmelidir. Fakat bu meselede herkes hemen hemen tam bir felsefî tavır takınamaz, Materyalist ve Diyalektik dünya görüşüyle idealist ve metafizik fikirlerin özünü de doğru olarak kavrayamaz.

Bu iki zıt düşününün karşılıklı savaşında durma yoktur, uzlaşma yoktur ve tarafsızlık yoktur. Anti - Sosyalizme, düşman burjuva ideolojilerine karşı en iyi silah, İşçi Sınıfının bilimsel dünya kavrayışı olan Marksizm-Leninizmdir. Marksizm - Leninizmin düşünüleri sosyalist toplumun aktif ve bilinçli gelişimini oluşturmak ve emperyalist ideolojiyle savaşabilmek için vazgeçilmez bir silahtır.

Emperyalizmle sosyalizm arasında dünya çapındaki sınıflararası düşünü savaşı, herkesi bulunduğu yerin yönünü bulmasında açıklığa davet etmektedir. Bu büyük düşünü savaşında herkes seçimini, hür bir biçimde yapmalı, emperyalist yalan fabrikalarının gerçekleri ikiyüzlülükle saklamasına bakmadan, sınıfların durumunu karmaşık durumları da içine alacak şekilde belirleyerek, mantıklı bir şekilde, bilimsel olarak yapmalı ve savunmalıdır. Herkes bu tür şeyleri yapabilecek güçtedir.

Bilimsel - Teknik İlerlemeler ve Bilimsel Dünya Kavrayışı

Çağımızda, bilim ve teknikteki büyük değişimleri gözden ırak tutmamak gerekir. Biz, burada bilimsel - teknik devrimin bu gelişimlerine işaret edeceğiz.

Bilim ve teknikteki bu dönüm noktaları Sovyetler Birliğinde de açıklıkla görülmektedir. Sovyetler Birliğinde, 1970 yılında; 4.953 Yüksek okul ve Araştırma Enstitüsünden toplam olarak 930.000 bilim adamı yetişti, ki bu sonuçla Sovyetler Birliği dünyada birinci olmuştur. Bu sonuç, diğer ülkelerle Sovyetler Birliği arasındaki nitelik farklılığını göstermektedir. Düşüncenin, Toplumun ve doğanın tanınmasındaki boşluklara Sovyet Bilim adamlarının yaptıkları önemli katkılar, Bilim - Teknlktekl nitelik değişimini açığa çıkardı.

Burada sadece Biyokimya, Astrobiyoloji, fiziksel Kimya, Biyofizik, Biyonik ve Elektronik olarak bir kısmını sayabildiğimiz yeni bilim dallarının ortaya çıkışı bilimdeki heyecanlı gelişimin realitesini kanıtlamaktadır. Kibertenik bilgisinin ilerleyişi de bu gelişimleri hızlandırdı. Anti - parçacık gibi maddenin yeni tarzları, periyodik sistem içinde yeni elementler, maddenin yeni elementer durum formları keşfedildi. Yaşamımızı derinden etkileyen buluşlar; örneğin yeni iletkenler, transistör etkileri, Laser ışınları gibi buluşlar da bilinmektedir. Astronomi, quasar'lar, radyasyon kuşakları vb. gibi şimdiye kadar bilinmeyen uzaydaki nesneleri buldu. Güneş, ay, venüs, mars ve gezegenler arası uzay hakkındaki doğru bilgileri biz, otomatik verici istasyonlar ve sondajlar aracılığıyla alıyoruz. Astronotlar, ilk kez dış dünyamızdan yeryüzüne taş - toprak getirdiler. Ayın büyük bir alanı bilinir oldu.

Kimya; kimyasal bağların doğal özelliğine nüfuz etti ve plastik maddelerin yapımını mümkün kıldı ve böylesi bir sonuç insanların elli yıl önce tasarlayıp düşünemedikleri bir şeydi.

Genetik; gen'in doğru olarak biyokimyasal tanımı, izolesi ve kalıtım sırrının kesin kimyasal oluşumundaki ve insanların bütün canlıların biyolojik evrim çizgisindeki düzenleyici rolünün tanınmasında ileri adımlar attı. Tıp, insan biyolojisini doğru olarak tanımladı, kalp, böbrek ve diğer organların naklini mümkün kıldı, insan ömrünü uzatmayı başarabildi ve kanser hastalığının sırrını çözme uğrunda uğraşısını sürdürüyor.

Bununla birlikte, yeni bilimler meydana gelişlerinde ve bilimde yapılan devrimde temel bulusları bir başına ortaya koyamadı. Bunun için biz bilimi, doğrudan doğruya bir üretim gücünün değiştirdiğini, yeni yeni buluşların teknikte ve üretimde hızlı olarak gerçekleştiğinden haberdar olduk. Yeni bilimsel buluşların temeli üzerinde bütün en-

düstri kolları değiştirilip yeniden düzenlendi. Önemi gitgide artan eletronik sanayil, ulusal ekonominin plan ve yönetimine girmiştir. Endüstride daha çok üretim prosesü otomatikleştirildi ya da yarı otomatikleştirildi. Ülke ekonomisinde, ülkenin ekonomi biliminin temeli üstünde mekanik adımlar atılmaktadır.

Bilim, gelişen sosyalist toplumda önemli bir rol oynuyor. Bilimsel - teknik devrimin uygulaması için fizikte, kimyada, elektronikte, Kibernetik ve diğer bilimlerde önemli bilgilerin doğuşu da kaçınılmaz hale geldi. Ve bu bilgiler, bugün henüz sosyalizmin bilinçli kurucuları için yeterli değildir, çünkü bugün bilinen ve tanınan bilimler herhangi bir dünya görüşü taşımamaktadırlar.

Tek tek bilim, çağımıza tarihî ruhunu ve bize özelliklerinin bilgisini vermeye yeterli değildir. Tek tek bilimler, toplum ve doğa fenomenlerini ve belirli kapsam alanlarının yasallıklarını araştırırlar ve açıklarlar, şöyle ki fizik cansız maddelerin yapısını ve hareketini biyoloji canlı maddelerin spesifik kaçınılmazlıklarını...

Tek tek bilimler bize, maddenin **özel** hareket formlarını, maddenin **özel** işlevini anlama ve yönetmede yardım ederler. Tek tek bilimlerin yardımıyla, dünyanın ayırıcı özellikleri ve hareket formları tanınabilir, ama bütün evrene tek bir bakış açısıyla bakılamaz.

Doğa, toplum ve düşüncenin genel yasalarından doğan soruları yanıtsız bırakmamamız, onların varlıklarına; bizim yaşantımız için, gelişen sosyalist toplumun şekillendirilebilmesi için ve bütün olarak dünyayı gözlemleyebilmemiz için kaçınılmaz ve vazgeçilmez bilimler gerektir ve gereklidirler. Doğa, toplum ve düşüncenin genel yasalarının bilinmesinde ve sosyalist toplumu şekillendirebilmemizde pusula olarak alabileceğimiz, yalnızca bir tek bilimsel dünya görüşü vardır. Biz bu pusulayla, bugün bu soruları yanıtlayabiliyoruz. Bu sorular, evrenin varlığı, evren-

de insanın oluşumu ve çağımızda yaşamın anlamı ile çağımızın niteliği üzerine ve dünya çapında kapitalizmden sosyalizme geçişin devrimci süreci içindeki özelliklerin yanıtlandırılmasıdır. Bu bilimsel dünya kavrayışı, İşçi Sınıfının dünya kavrayışı olan Marksizm - Leninizm'dir. Marksizm - Leninizmin teorik - felsefi temeli Diyalektik ve Tarihî Materyalizm'dir.

Marksist - Leninist Dünya Kavrayışının Üç Öğesi

Marksizm - Leninizm, İşçi Sınıfının ve onun Marksist-Leninist Partisinin dünya kavrayışıdır. Sosyalist dünya hareketinin savaş bayrağıdır. Marksizm - Leninizm zamanımızın egemen gücüdür. Marksizm - Leninizmin bayrağı altında, onun dünyayı değiştiren düşünsel ruhuyla yeryüzünün her yerinde özgürlük, demokrasi ve sosyalizm için milyonlarca ve milyonlarca devrimci savaşmaktadır.

Marksizm - Leninizm şunları içerir:

1 — Diyalektik ve tarihî materyalizm

2 — Ekonomi - Politik

3 — Bilimsel sosyalizm ve aşaması

Diyalektik ve tarihî materyalizm, Marksizm-Leninizm'in felsefesidir ve onun genel teorik temelini oluşturur.

Ekonomi - Politik, kapitalizmin ve sosyalizmin üretim ilişkilerinin gelişimini araştırır ve Marksizm - Leninizm'in temel konusunu meydana getirir.

Bilimsel Sosyalizm, devrimci hareketin taktik ve teorisidir. Sosyalizmin ve devrimci kuruluşunun doktrinidir. Bazı kereler, bütünüyle Marksizm - Leninizm yerine, Bilimsel Sosyalizm dendiği de olur.

Marksizm - Leninizmin görüşler sisteminin bütünlüğünü bu üç öğe oluşturur. İşçi Sınıfının ve onun devrimci

partisinin bilimsel dünya kavrayışıdır. Lenin, İşçi Sınıfı düşmanlarının ölümcül saldırılarına karşı verilen uğraşta Marks'ın doktrinini sonuçlandırıp, uyumlu bir bütün meydana getirerek insanlığa, bütün ve tek bir dünya kavrayışı olarak sundu. Marksizmin sadece bir yönünü, örneğin onu yalnızca bir ekonomik doktrin olarak ele alarak diğer kısımlarını atmak olanaksızdır.

Marksizmi parçalara ayırmanın bütün denemeleri ve en son olarak İşçi Sınıfını kendi tek bilimsel teorisinden ve dünya kavrayışından mahrum etme denemeleri, İşçi Sınıfının bilincinin düşman düşüncelerle zehirlenmesine hizmet eder. Marksizm - Leninizmin düşmanları, onu, sürekli esaslı bir şekilde tekrar tekrar açıklamaya kendilerini zorunlu hissetmişlerdir. Oysa, Marksizm - Leninizmin doğrudan doğruya kül halinde oluşu, onun var oluş özelliklerinden biridir. Marksizm - Leninizmin birliği ve bütünlüğü, onun büyük aydınlığı ve canlılığıdır. Marks'ın doktrinin, Lenin'in de yazdığı gibi: «Modern materyalizm ve modern bilimsel sosyalizm; bütün uygar dünya halklarındaki İşçi Sınıfı hareketinin program ve teorisi» (5) olduğunu ortaya koymuştur.

Biz bu kitapta, Marksizm - Leninizmin **felsefesi** olan diyalektik ve tarihî materyalizmi ele alıyoruz. İlk önce şu soruyu yanıtlayalım. Felsefe deyince ne anlıyoruz?

Felsefe sözcüğü, Grek dilinde «Bilgi aşkı» anlamına gelen bir sözden kaynaklanmış ve onun üstüne bina edilmiştir. Binlerce yıllık tarih öncesinin seyri içinde düşünürlerin düşüncelerinde felsefenin görevleri ve etki alanının konusu devamlı geliştirilmiştir. Bu gelişimler raslantısal değil, tersine sosyal ilişkilerin ve bütün zamanların bilimsel bilgisinin somut durumunun bağlılığı içinde oluşmuştur.

---

(5) V. İ. Lenin: Karl Marks. Yapıtlar. Cilt: 21, s. 38

Bütün felsefî görüşlerin, şimdiye kadarki bütün farklılıklarına rağmen daima ortak bir yönleri olmuştur;

İnsanlar felsefenin yardımıyla şu genel sorunlara yanıtlarında bütün olarak evrenin kavranışı, madde ve bilincin ilişkisi, bilgimizin kaynağı, evrende insanların oluşumu ve insan toplumu üzerine ilişkileri öğütlüyorlardı. Ve her ne kadar bu sorunların genel kişiliği sosyal yaşamın pratiği içinde onların yanıtlanmasına ve özelliklerinden birine etki edebilmek idiyse de, asıl, insanların yaşama biçimini ve çağın manevi (Tinsel) çehresini şekillendiriyordu.

Bu genel felsefî sorunların yanıtlarının, tarihin yüzlerce yıllık gelişim süreci içinde esaslı olarak değişmeyişi, asla doğal değil di; ki böylelikle felsefeler toplum içinde bulunan sınıflar ve partiler ile sınıf savaşlarına bir anlam verememişlerdir. Halbuki temel felsefî sorunların yanıtlandırılmasının şekil ve biçimi sürekli filozofların sınıfsal konumunda ifadesini bulur, aynı zamanda bu sorunlar sınıfsal olarak tanımlanırdı. Her felsefenin sınıfsal bir kişiliği vardır. Çünkü her felsefe belli sınıflardan birinin çıkarını spesifik aracılarıyla yansıtır ve bu çıkar şekli üzerindeki başarısında o sınıfa yardımcı olur.

Marksist - Leninist felsefe, çağımızın belirli ve ilerici bir gücünün, İşçi Sınıfının çıkarının teorik açıklanmasıdır. İşçi Sınıfının dünya kavrayışıdır. Bu dünya kavrayışı İşçi Sınıfına ve bütün diğer emekçi halk kitlelerine, uğraşlarının yöntem ve amacında yol gösteren bir rehberdir.

Marksist - Leninist Felsefenin Bilimsel Kişiliği

Marksist - Leninist felsefenin bilimsel kişiliği nereden ileri gelir?

Diyalektik ve tarihsel materyalizm bilimseldir;

1. Çünkü o, bilimle çelişmez, tersine bilimle geniş ve derin bir uygunluk içindedir. Bütünüyle bilimlerin tabanları üzerinde durur. Sonuçları felsefik genellemelere dayanır.

O halde, diyalektik ve tarihsel materyalizm bilimsel olmayan bir dünya kavrayışıyla taban tabana zıttır.

O, doğa ve toplum bilimlerinin sonuçlarına dayanır. Bu sonuçlar diyalektik ve tarihsel materyalizmin herhangi bir teziyle çelişkili değildir, daha çok onun temel bilgileri üzerinde yükselir. Bilimlerin yeni sonuçlarının felsefik genellemeleri. Marksist - Leninist felsefeyi daha geniş olarak geliştirir.

Diyalektik ve tarihsel materyalizm bilimseldir;

2. Çünkü o, inanılmaz ve mistik, (gizemli) kadere rıza gösteren, dünyanın açıklanışında gizli ve görünmeyen güçlerden umutlanan bir felsefe değildir. Çünkü o, gerçek dünyayı «idealist kaçıklığın peşin hükmü olmaksızın yaklaşarak» (6), kavrar. Dünyaya fantazik değil, kendine özgü ilişkileri içinde bakar.

Diyalektik ve tarihsel materyalizm bilimseldir;

3. Çünkü o dünyayı kavrayışı savunur. İnsanın güçsüzlüğünden doğan boş bir lâkırdı değil, bilincimizi, maddî dış dünyanın belirlediğini kabul eden inandırıcı bir düşünce gücüdür.

Diyalektik ve tarihsel materyalizm bilimseldir;

4. Çünkü o, «hiç bir hurafe (kör inanç) ile, hiç bir gericilikle, burjuva kulluğun hiç bir savunusuyla bağdaş-

---

(6) F. Engels: Ludwid Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu. Mark/Engels: Yapıtlar, Cilt: 21, s. 292.

maz» (7), bir bütün ve uyumlu dünya kavrayışıdır, doğada ve toplumda devrimci değişimin ussal enstrümanıdır.

Diyalektik ve tarihsel materyalizm bilimseldir;

5. Çünkü o, sosyalist toplumun yapıcılarının anlamlı ve mutlu bir yaşamı ilerletebilmelerinin yolunu gösterdiği derin hümanist bir dünya kavrayışıdır.

Bu yapıtta, Marksist - Leninist felsefenin bilimsel kişiliği üzerinde durulacaktır.

I. BÖLÜMÜN KONTROL SORULARI

1. *Sosyalizmin kurucuları Marksizm - Leninizmi niçin bilimsel bir dünya kavrayışı olarak ele almak zorundadırlar?*
2. *Diyalektik materyalizmin bilimlerle olan ilişkisini açıklayınız?*
3. *Diyalektik materyalizmin bilimsel niteliğini açıklayınız!*

(7) V. İ. Lenin: Marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Öğesi. Yapıtlar, cilt 19, s. 4.

BÖLÜM II

FELSEFENİN TEMEL SORUNU — FELSEFE TARİHİNDE İDEALİZMLE MATERYALİZM ARASINDAKİ SAVAŞ

Felsefe tarihine şöyle bir bakacak olursak; birbirine zıt görüş ve teorilerin birbirlerine karşı sürekli bir uğraş, verdiklerini görürüz. Çeşitli düşünürler felsefenin temel sorunlarına ayrı ayrı ve birbirlerine zıt yanıtlar vermişlerdir.

Materyalizm ve İdealizmden Ne anlıyoruz?

Bu iki felsefi görüşün tam ve doğru olarak değerlendirilmesinden şöyle bir sonuç çıkar ki; birbirleriyle çelişen felsefelerin kaynağında daima **bir,** kesin sorun yatar. Bu sorun henüz bugün de karşımıza dikilmektedir. Onun için biz burada, Engels'in de dediği gibi, **bütün felsefenin temel sorunu olan, her felsefenin en önde gelen sorununa** işaret edeceğiz.

Bütün felsefelerin bu temel sorunu madde ve bilincin ilişkisi sorunudur. Madde ya da bilincin hangisi önce gelir?

«Bu soruna verdikleri yanıta göre düşünürler iki büyük kampa ayrılıyorlardı. Doğaya karşı ruhun kaynağına tutunanlar, yani son çözümlemede, dünyanın görünmeyen ve bilinmeyen güçlerce yaratıldığını ileri sürenler... ki bunlar idealizm kampını oluşturdular. Diğerleri; doğanın her şeyden önce geldiğini kabul edenler de Materyalizmin çeşitli okullarına bağlıydılar.

Aslında bu iki deyim; İdealizm ve Materyalizm, bundan başka bir anlama gelmez ve biz bunları burada başka bir anlamda kullanmayacağız.» (1)

Materyalizmin düşmanları onu kötülemeyi daima ve tekrar tekrar denemişlerdir. Onların materyalist düşünceleri yavaşlatma tutanağı, servet hasislik, para hırsıdır ve materyalizme karşı idealizmin maddî hedef ve amaçtan bağımsız «saf» ve «en yüksek» bir ideal olduğunu papağanca tekrarlar dururlar. Bunlar, halk kütlelerini tuzağa düşürmede diğerleri gibi bir hiyledir. Engels'in de iğneleyici bir alayla maskesini indirdiği gibi: «Filisten (dar görüşlü kimse) Materyalizm deyince, hayvanca oburluk, sarhoşluk, açgözlülük, cinsel zevklere düşkünlük, para hırsı, cimrilik, hırs, bir taşla iki kuş vurma politikası gütme ve borsa spekülasyonları yapmayı, kısacası kendisinin gizli gizli yaptığı ahlâksızlıklarını anlıyor. Kendine göre ise idealizm, erdemliliğe, insanlığa ve genellikle, «en iyi bir dünyaya», yani başkalarına karşı gösteriş olsun diye sayıp döktüğü fakat kendisinin uzun zamandır yapmakta olduğu alışılagelmiş «maddecil aşırılıklarının» ardından kaçınılmaz olarak başlayan karışıklık ve krizi savuşturması söz konusu olunca, inandığı şeylerdir. Karışıklık ve kriz

(1) Friedrich Engels: Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu. Marks/Engels: Yapıtlar, cilt: 21, s. 275.

gelip dayatınca duyduğu vicdan azabıyla dönüp bakar ve dilinden düşürmediği şu sözleri tekrarlar: insan nedir? Yarı hayvan - yarı melek.» (2)

Materyalizmin düşmanları, düşmanlıklarını ideallerine yabancı dayanaklarla, körü körüne bir taraftarlık üzerine yaparlar. Fakat Materyalist felsefenin savunucuları daima gerçekçi olmuşlardır. İnsanlığın idealleri için verdikleri savaşta büyük fedakârlıklara katlanmışlardır. Materyalizmin bu hümanist geleneği bugün devrimcilerin, Marksist - Leninistlerin, Özgürlük - Demokrasi ve Sosyalizm için verdikleri fedakârca savaşta da sürmektedir.

O halde herkes, idealizmin ve materyalizmin içeriklerinin, yani bunların felsefi anlamları dışında, başka şeyler olarak yapılan karşı propagandaların oluşturduğu yanlış anlamalara düşmemeye dikkat etmelidir. Materyalizmin ve idealizmin **bilimsel** olup olmadıkları; felsefî kavramlarının ne anlatmak istediği felsefi temel sorunu nasıl yanıtladıklarından anlaşılırlar. Materyalizm ve idealizm felsefî temel sorun üzerine birbirlerine zıt yanıtlar veren felsefî birer doktrindirler.

Materyalizm şu iki görüşü savunur: 1 — madde bilinçten önce gelir ve bilinci doğurur, 2 — objektif realite bilinebilir ve bilincimiz tarafından yansıtılır.

O halde Materyalizm; doğa ve toplum bilimlerinin sonuçlarıyla tutarlı bir uygunluk içinde, maddenin bilinçle ilişkisinde; maddenin önce geldiği ve maddenin bilinçte yansıtıldığı görüşünü savunan felsefî bir doktrindir.

Lenin, bütün insanların pratiklerinde doğal olarak çıkardıkları ve materyalizm doktrininin bilinçli olarak (kendi) temelini onun üstüne oturttuğu sonuçlara, yani: «... bizim dışımızda ve bizden bağımsız olarak şeyler, objeler,

---

(2) F. Engels: Aynı Yapıt, s. 282.

cisimler bulunduğu ve duyularımızın dış dünyanın yansıması (imajları) olduğu» (3) na, dikkati çekiyor.

Materyalizme göre bilinç, maddenin bir özelliğidir ve maddenin belirli bir yüksek gelişim basamağında oluşur. Düşünce, maddî bir organın; beynin ürünüdür. Bilinç maddeden bağımsız değildir. Bilinç, düşünce gibi düşünce ile ilgili şeyler kendiliklerinden var olmamışlardır; tersine yalnızca ve sadece maddeyle ilişkisi içinde ve maddenin gelişimi içinde ortaya çıkmışlardır.

İdealist düşünürler felsefenin temel sorununa, zıt yanıtlar verirler.

İdealizm; bilimsel sonuçlarla çelişen, maddeye karşılık bilincin önce geldiğini iddia eden felsefî doktrindir. İdealizme göre bilinç; maddenin ürünü değil, tersine kendi kendine ve maddî ilişkinin dışında var olmuştur.

Maddenin karşısında bilincin önce geldiğini - hangi biçimde olursa olsun - savunan bütün felsefî görüşler idealisttirler.

Objektif ve Sübjektif İdealizm

İdealizmin, objektif ve sübjektif idealizm olmak üzere iki esaslı yönü vardır.

Objektif idealizm, insan kafasının dışında kendi kendine var olan «mutlak düşünce,» ya da «evrensel irade»yi kabul eder ve maddenin karşısında düşünce önce gelir. Objektif idealizmin bakış açısına göre, bütün gerçekliklerin yaratıcısı bu bağımsız zihinsel özdür. Bir objektif zihnî prensibin dünyayı yarattığı ve elden çıkardığı, dünyayı etkilediğine inanılır. Dünya, insan bilincinin dışında bir cisimlendirici ya da bağışlayıcı, ezelden beri var olan dü-

(3) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampriokritisizm. Yapıtlar, cilt: 14, s. 97

şünsel varlıktır. Dünyayı, bu var olan prensip etkiler, çeker çevirir ve hükmeder. Objektif idealizmin baş savunucuları Plato, Aquin'li Tomas, Leibniz ve Hegel'di. Zamanımızda objektif idealizmin felsefî yönünü: yeni - Ontoloji, yeni - Hegelizm, yeni - Tomizm ve yeni - Platonizm savunmaktadır.

Objektif idealizmin özelliği gösteriyor ki; bu idealist esas yön, dünyanın Tanrı tarafından yaratıldığı dinsel inanışıyla aynı şeydir.

Sübjektif idealizm ise şu görüşü savunur; bizim bilincimiz, bizim aklımız, dünyayı yaratmıştır ve bilincimiz başka hiç bir şey tarafından yaratılmamıştır. Sübjektif idealizmin, objektif idealizmden ayrıldığı nokta: sübjektif idealizme göre, varlığı maddeden bağımsız olan biri, bilincimizi yaratmamıştır. Bu görüşe göre; evler, taşlar, insanlar, yıldızlar, çiçekler, ırmaklar, dağlar, sesler ve ışık gibi bütün şeyler bizim duyularımızla bağlılığı içinde yalnızca bilinç ve duyum gerçekleridir. Dünya sadece ve yalnızca bizim bilincimizde var olmuştur.

Subjektif idealizmin temel tezi şöyledir; Dünya bilincimizdir. Subjektif idealizmin mantıklı sonucu düşünülecek olursa, anlayışı o kadar manasız gelir ki, başka hiç bir şey tarafından değil **s a d e c e** tek başına bilinç tarafından yaratılmıştır. Subjektif idealizmin bu kalıplaşmış formuna Solipsizm denir. Bu deyim lâtince solus (tek) ve ipse (ben) kelimelerinden gelmedir. «Bu felsefenin anlamsızlığı, Solipsizme varmasında, bunun içindir ki, yalnız ve yalnız felsefeyle uğraşan daha doğrusu felsefe yapan kişilerin varlığını kabullenmesindedir» (4) Herhangi bir anlamsız felsefe, sadece bir tek şeyi savunur, bunu savunanlar da doğru yolu değil, evinin yolunu bile bulamaz.

---

(4) V. İ. Lenin: Aynı Yapıt, s. 87

Subjektif idealizmin esas savunucuları Berkeley, Hume, Mach ve Avenerius'tur.

Zamanımızda subjektif idealizmin egemen biçimi yeni-Pozitivizm'dir. Yeni - Pozitivizmin esas savunucuları da Schlick, Carnap, Wittgenstein, Russel v.b. leridir. Bunlar tek tek duyumsal duyguları ya da «elementer deney» (sabit deney) in varlığını ortaya atarlar. Bu duyumsal duygular düşüncenin eyleminden, özellikle matematik - lojik (mantık) düşünceden giderek, arı bir sübjektif yaradılışın ilişkilerini getirir. Bu şekilde felsefenin temel sorunu idealistçe yanıtlanacaktır. Çünkü dünya bilincimizle tamamıyla eşittir, sadece bilinci bütün bir belirli kısmıyla, yani, matematik - lojik'in (mantık) yasalarına göre düzenlenmiş duyusal olaylar ya da (elementer deney) saf deneydir. Dünya, deneyin bütünlüğüne ya da tek tek bilinç gerçeklerine eştir, bunun içindeki mutlak birlik ilk kez insan düşüncesinin mantıkî eylemlerine düzen ve nedensellik getirir.

Objektif ve sübjektif idealizm, idealizmin iki esas yönüdürler. İdealizmin bu her iki biçimi de ortak bir varsayımdır. Düşünceleri insan kafasının dışındaki objektif zeka olup olmadığı ya da insan kafasındaki sübjektif duyular ya da düşüncelerin maddeye karşılık önce gelişidir.

Dünya Bilinebilir mi?

Felsefenin temel sorunu; bilincin karşısında maddenin önce gelip gelmediği, bilincin nereden kaynaklandığı sorularını yanıtlandırmakla yetinmez. Engels'in yazdığı gibi, temel sorunun iki esas yönü vardır. Bilincin; insan beyninin ve onun ürünü olup olmadığı, dünya ve onun gelişim yasalarının **bilinebilirliği** yahut da insan maddi dış dünyayı, bilincinde yansıtma gücünde midir değil midir sorunları da felsefenin temel sorununa aittir.

Materyalistler için bilinç dış dünyanın tanınabilmesinde bir köprüdür. İdealistler için ise, bilhassa sübjektif idealistler için, bilinç; dış dünyadan ayrılan bir ara duvardır. Onlara göre dış dünya, madde, insanın bilincinde hiç bir taşıyıcıya (köprü) gerek duyulmaksızın sübjektif olarak vardır. Bunun için bu tez filozofları; dünyanın bilinebilirliğini ya da onu bilmenin olağan olmadığını kabul edenler olarak iki cepheye ayırmıştır. Dünyanın bilinemezliğini savunan felsefeye Agnostisizm (bilinemezcilik) denir. Bu deyimin kökü grekçe bir kelime olan Agnosis (anlamak, bilmek, idrâk) kelimesinden gelir. Agnostikler, dış dünyadan gelen bütün bilgiler sadece bizim kendi duyum ve anlayışlarımızdan kaynaklandığı için, biz dış dünyayı hiç bir zaman bilemeyiz görüşünü savunurlar. Onlara göre, işte bunun için biz, objektif realitenin bizim bilincimize maddeden gelip gelmediğini ya da tümüyle bizim bilincimizde olup olmadığını bilemeyiz.

Engels, bir takım bilinemezci filozofların, özelliklerini şöyle anlatıyor: «Bütün bilgimizin, duyularımızın sağladığı verilerden ileri geldiğini de kabul eder. Fakat, şunu ekler, duyularımızın, bize kendileriyle algıladığımız nesnelerin (şeylerin) doğru imgeleri verdiğini nereden biliyoruz? Ve bize, nesneleri (şeyleri) ve onların niteliklerini söz konusu ederken, gerçekte kendileri üstüne kesin hiç bir şey bilinemeyeceği bu nesneleri ve nitelikleri değil, sadece onların kendi duyularında yarattığı izlenimleri amaçladığını bildirir.» (5)

Agnostisizmin (bilinemezciliğin) esas temsilcilerinden biri, Alman filozofu Kant idi. Kant'ın anlayışına göre, var olduğu söylenen şeyler (nesneler) insanın bilincinden ba-

---

(5) Friedrich Engels: Sosyalizmin Ütopyadan Bilimselliğe Evrimi. İngilizce baskıya önsöz. (1892) Marks/Engels: Yapıtlar, cilt: 19, s. 530

ğımsız ve hem de onun dışında var olmuşlardır, fakat bunlar bilinemez ve biz bilincimizde veremeyiz.

Agnostisizmi (bilinemezciliği) bizzat insan pratiği çürütmüştür. «Bütün ötekilerde olduğu gibi, bilinemezciliği savunan düşünürlerin bu kaprisini adamakıllı çürüten pratiktir, özellikle deney ve sanayidir. Bir doğa olayı hakkındaki görüşümüzün doğruluğunu, bu olayı kendi koşulları içinde kendimiz yaratarak ve üstelik kendi amaçlarımız için kullanarak, kanıtlayabilirsek, Kant'ın o kavranılamaz «kendinden şeyi» ortadan kalkar. Bitki ve hayvan organizmalarında oluşan kimyevî maddeler, organik kimya, bunları birbiri ardı sıra hazırlayıncaya kadar «kendinden şeyler» olarak kaldılar. Böylece, «kendinden şey», «bizim için şey» halini aldı. Söz gelimi, artık kök şeklinde tarlalarda yetiştirmediğimiz ama, çok daha basit yolla ve çok daha ucuza, maden kömürü katranından elde ettiğimiz kök boyanın renkli maddesi alizerin gibi...» (6). Materyalistler daima, insan duyumlarının, idrâklerinin madde tarafından verilen, objektif dış dünyanın düşüncedeki imajları olduğu görüşünü savundular ve korudular. Materyalistler (güvenilir düşüncenin yardımıyla) doğru bilginin, kendi etraflarını çevreleyen dünyadan elde edilebileceğine insanları inandırdılar.

Materyalizm hemen hemen, dünyanın bilinebilirliği sarsılmaz düşüncesinin tabanı üzerinde yükselmiştir. Ve «**Bilgi**'nin **bilgisizlik**'ten doğuş prosesüsünü, veya belirsiz ve eksik bıgının daha açık daha tam bilgi haline geliş prosesüsünü çözümlememiz» (7) gerektiğini araştırır.

Materyalizmin bu bilgi optisizmi insanlara: insan ze-

---

(6) Friedrich Engels: Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu. Marks/Engels: Yapıtlar, cilt: 21, s. 276

(7) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampriokritisizm. Yapıtlar, cilt: 14, s. 96.

kâsının bitmez tükenmez gücü ve anlayışına tam bir inan kazandırır. Ve materyalizm daima bilgiye, bu bilginin güvenilir temelleri üstüne, dünyanın aktif olarak değiştirilmesine karşı yürütülen savaşta insanı özendirir, kamçılar.

Buna karşılık, kim, dünyanın bilinebilirliğine karşı geliyor insan düşüncesinin gücünü yadsıyorsa, o, insanları dünyayı değiştirme yerine seyirci kalmaya mahkûm ediyor demektir. Agnostikler (bilinemezciler) insanların zekâlarını, düşüncelerini yani onların en kuvvetli silâhlarını ellerinden alıyorlardı. Bu sayede onlar, insanları, büsbütün gerçek dışı güçlere bağımlı kılıyorlar, onları pasifize ediyorlardı. Çünkü, dünyayı bilemeyen insan, ona hükmedemez.

Buna karşılık, Materyalizm, insan zekâsının yeteneği ve kuvvetiyle: dünyayı bilebilmesinde, değiştirebilmesinde ve onun kendi durumunu düzeltmesinde ve yaşamını kolaylaştırmasında bütün araçları verir ve ona yol gösterir.

Diyalektik'e Karşı Metafizik

Elbette felsefî dünya görüşünün içeriği, madde ya da bilincin önce geldiği, dünyanın bilinebilirliği ya da bilinemezliği sorunlarına verdiği yanıtlarla sınırlı değildir. Düşünürler bir bütün olarak dünyayı sadece materyalist ya da idealist, felsefî materyalizm ya da felsefî idealizmin bir **teorisi** içinde **göstermezler. Onların dünyaya yaklaşımlarında tamamen belli bir kişilik ve davranışı vardır.** Bunlarla bilinirler ve bunların yasalarını egemen kılarlar. Bu, her felsefî dünya görüşünün tamamıyla belirli bir genel **bilgi** yöntemine sahip olduğu anlamına gelir.

Felsefî yöntemin, dünyaya yaklaşım tavrı ve tarzı vardır, o yöntem de dünyayı bilme ve anlamanın genel kural ve araçlarının tümüdür. Felsefe tarihine bir göz atacak

olursak; her iki felsefenin de meydana çıkışlarından beri birbirleriyle düşünce tarzı, yöntemlerde karşılıklı savaş verdiklerini görürüz. Ve biz bunlara **Diyalektik ve Metafizik** diyoruz. Diyalektik ve Metafizik kelimeleri de aynı şekilde Grekçeden kaynaklanmışlardır. Antik çağlarda Grek düşünürlerinin, tartışmaları sürdürme, karşıtın düşüncelerindeki çelişkileri bulup, ortaya çıkarma ve böylece gerçeğe varma sanatı **diyalektik** olarak nitelenirdi.

Marksizm - Leninizm'de diyalektik, bir diğer anlamda, doğa, toplum ve düşüncenin çelişkili gelişiminin, onun genel yasalarının doktrini olarak ve aynı zamanda bilgi yöntemi olarak kabul edilir.

Metafizik kelimesinin kökü de grekçedir ve «fizik ötesi» anlamına gelmektedir. Bu başlık Aristo'nun fizik üzerine yazdığı bir kitabın başlığıydı. Aristo, bu kitabında fizik ötesi olguların felsefî problemleriyle uğraşıyordu.

Daha sonraları gelen filozoflar metafizik'i felsefî bir görüş olarak aldılar. Metafizik, diyalektik yöntemin tamamen karşıtıdır. Onlara göre metafizik, maddenin gelişim formlarının ötesinde maddeye karşılık önde gelen ide'ler, ya da aklın deney üstü bir dünyasıdır. Metafizik sözü bugün de sayısız burjuva düşünürü tarafından bu anlamda kullanılmaktadır.

Marksizm - Leninizm metafizik kavramını diyalektiğin zıddı olarak anlar. Marksizm - Leninizm metafiziği; gerçekliğe, felsefî teori yöntemle anti-diyalektik yaklaşımı; şeyleri (nesneleri) hareketsiz ve değişmez ve onları bir kereye özgü var olan iç çelişkisiz anlama olarak işaret eder.

Engels, Metafizik'in özelliğini şu sözlerle anlatıyor: «Metafizikçiye göre, şeyler ve onların bellekteki yansımaları, birbirinden ayrı durumdadır, onların birbiri ardına ve birbirinden ayrı olarak incelenmeleri gerekir ve onlar, her zaman için, durağan, hiç bir zaman değişmeyecek belli

inceleme konularıdır. O, kesinlikle uzlaşmaz anti-tezlerle düşünür. Sözleri; evet, evet; hayır, hayırdır, bunun dışında olan her şey, kötüdür. Ona göre bir şey ya vardır, ya da yoktur; bir şey aynı zamanda hem kendisi ve hem de kendisinden başka bir şey olamaz. Olumlu ile olumsuz birbirini kesinlikle kovar; neden ile sonuç, birbirine göre kaskatı bir anti-tez durumundadır. Bu şekil düşünme, bize çok açık görünür, çünkü doğru ortak anlayış denilen şeyin düşünme tarzıdır. Fakat bu doğru ortak anlayış, kendi evreninde saygıdeğer bir yandaş olmakla birlikte, araştırmanın geniş evrenine açılmak kabadayılığını gösterince şaşırtıcı maceralarla yüzyüze gelir. Ve metafizik düşünce tarzı, genişliği özel araştırma konusunun niteliğine göre değişen birtakım alanlarda söz sahibi ve gerekli ise de, çaresiz, daha ötesinde tek taraflı, yetersiz, soyut kaldığı çözülmez zıtlıklar içinde kaybolduğu bir uca varır. Tek şeyleri incelerken, hareketlerini unutur. Ağaçlar yüzünden ormanı göremez.» (8)

Doğaya metafizik yaklaşımın tarihsel görüşü bir zaman için haklılık kazandı ve bu kaçınılmazdı, ama aynı zamanda metafizik bilimsel bilginin doğuşunu da bütün kesinliğiyle dayattı. 17. ve 18. asırlarda metafizik geriledi. Doğa bilimlerinin, özellikle; jeoloji, psikoloji, mekanik, botanik, zooloji vb. gibi bilimlerin gelişimi doğanın eksiksiz olarak bilinebilmesinde bir özellik, ilk olarak da doğayı kendi parçalarına ayrıştırarak, gerçeğe varmayı getirdi. Örneğin, İsviçre doğa bilimcisi Karl von Linné (1707-1778) ilk defa, o zamana kadar bilinen bütün bitki ve hayvan türlerini sistematik biçimde toplayıp, tasnif ederek; bunların ezelden beri nasılsalar öylece olacaklarını, yani değişmeyeceklerini savunuyordu. «Doğanın kendi parçaları-

(8) F. Engels: Sosyalizmin Ütopyadan Bilimselliğe Evrimi. Marks/Engels: Yapıtlar, cilt: 19, s. 203-204.

na ayrışması, farklı doğal şeylerin ve süreçlerin belirli sınıflarda toplanması, çeşitli organik varlıkların iç yapılarının incelenmesi bunlar son dörtyüzyıl içinde dev adımlarla ilerleyen bilgimizin temel gerekleriydi. Ama bu çalışma metodu, bizde, doğal şeyleri ve süreçleri o koskoca bütünlükle ilişkilerinden koparılıp alınmış olarak gözlem yapma; onları harekette iken değil de durağanken, aslında değişken değil de durağan olarak; canlılıkları içinde değil de ölülükleri içinde gözlem yapma alışkanlığı olarak kaldı.» (9)

Bu, metafizik olarak doğayı kendi parçalarına ayrıştırma metodu; onu kendi şeylerinden (nesne) kaskatı tecrit ederek birbirinden ayırma; Ortaçağın idealist spekülâsyonlarına karşı verilen savaşta 17. ve 18. yüzyılların, doğa bilimlerine büyük başarılar kazandırdı. Bir yandan doğa bilimlerinin ilerleyişinin de bu yöntemin sınırlarını zorladığı görülebiliyordu.

18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başlangıcında; doğanın ve toplumun bilinmesinde metafizik yönteme karşı ciddî bir engelin çıktığı görüldü. Doğa ve tarihin aralarındaki ilişkinin tanınmasına ve bilinmesine duyulan gereksinme kuvvetle, durmadan büyüyordu. Düşüncenin gelişiminde üstün gelen fikirdi. Doğa bilimlerinin heyecanlı gelişimi, 18. ve 19. yüzyılların büyük devrim olayları, Fransız ihtilâli, İngiltere'deki endüstri ihtilâli, proletarya ile burjuvazi arasında sınıf savaşlarının ortaya çıkışı ve şiddetlenişi, bütün sosyal değişiklikler, Napolyon savaşlarının başarısının Avrupa'nın şeklini değiştirmesi, insanların bilinçlerine, düşüncenin gelişimine nüfuz ediyor ve onu daha da ileriye götürüyordu. Bilgi bunu: «Evrenin, onun evriminin, insan soyunun gelişiminin ve bu evrimin insan belleğinde yansımasının doğru bir betimlemesi.. ancak di-

(9) F. Engels: Aynı Yapıt: s. 203.

yalektik yöntemle dirimin ve ölümün, ilerleyen, ya da gerileyen değişmelerin sayısız etki ve tepkileri sürekli olarak dikkate alınmakla» (10) başarabildi.

Her ne kadar sosyal gelişim, sınıflar savaşı ve bilimler, metafiziği savunulamaz duruma sokup yanlışlığını kanıtladıysa da, metafizik hiç bir zaman ölmedi. Emperyalistlerin ve sağ sosyal demokratların ideolojilerinde metafizik halen savunulmaktadır. Emperyalist düzenin bütün savunucuları; şimdiki düşünü savaşında sömürüyü korumak, istilâ savaşlarını, ırk ayrımını ve ulusal baskıyı haklı göstermek için bütün enstrümanlarıyla metafizik'i kullanıyorlar. Metafizik; kapitalist toplumu daha uzun ömürlü kılmak için Kapitalizmin ideolojik savunucularının sürdürdüğü düşünce şeklidir. Ve sonra onlar, yani emperyalist ideologlar devrimleri, toplumdaki nitel ve esaslı değişiklikleri de yadsıyor, tanımıyorlar. Onlar devrimci diyalektiğe; düz, kalıplaşmış bir evrim doktrini ile karşı koyuyorlar, zıtların uğraşından doğan nitel yeni aşamaları yüksek bir gelişim olarak kabul etmiyorlar.

Diyalektik ve metafizik birbirleriyle hiç bir zaman uzlaştırılamazlar. Onlar her ikisi de gelişim ve nedenselliklerıyle birbirine direkt olarak karşı koyan teorilerdir, bunun için de karşı koyma yöntemlerinin gerçekliğini iyi bilmek gerekir.

Diyalektik; düşüncenin, toplumun ve doğanın gelişiminden derinliğine ve genişliğine kaynaklanan bir doktrindir. O yalnızca devamlı hareket ve değişimi bütün ilişkileri içinde kavramakla kalmaz; aynı zamanda maddenin kendi hareketine, gelişim kaynağına, çelişkiye, zıtların çatışmasına ve birliğine ve bilimsel olarak itici güçlerine kadar işler.

Felsefe tarihi, başlangıcından beri Materyalizm ile

(10) F. Engels: Aynı Yapıt. s. 205

İdealizm, Diyalektik ile Metafizik arasındaki bağışlamasız savaşın tarihidir. Bu savaş birbirlerine karşı koyan düşünce ve görüşlerin sadece düşünce çatışmasından ibaret bir savaşı değildi. O daima sosyal sınıfların gerçek savaşlarının tamamlayıcı parçası ve bellek yansıyışı olan gerçeklikti. Bu gerçeklik ya da her felsefî görüş daima bu ya da o sınıfları ilgilendiriyor ve belli bir tarihi statü şeklinde o sınıflardan herhangi birinin düşüncelerini anlatıyor ve hedeflerini saptıyordu.

Materyalizm İle İdealizm Arasındaki SAVAŞIN TARİHİ

Felsefenin yüzlerce yıllık tarihinde; bilimlerin ve sınıflar savaşının gelişimiyle; materyalizm ile idealizm arasındaki savaş da, birbirlerinden ayrılamaz ilişkileri içinde farklı ve çeşitli biçimler aldı.

Antik Çağda Materyalizm ile İdealizm Arasındaki Savaş

Materyalizm ile İdealizm arasındaki felsefî düşünce çatışmasının ilk ve en yüksek biçimine antik Yunan'ın Köleci Toplumunda raslıyoruz. Bu toplumda felsefe, Köleci - Toplumun ideolojik üst - yapısının bir parçasıydı. Materyalizmle idealizmin çatışması köle sahibi grupların çeşitli fraksiyonlarının savaşının düşünsel yansımasıydı. Köleler, kendilerine gördürülen çok zor ve ağır işlerde öylesine eziliyorlardı ki, kendi sınıfsal çıkarlarının bir felsefî ideolojisini formüle etmeyi ve onun uğrunda savaşı başaramıyorlardı. Bütün eski Yunan düşünürleri, böylelikle, bütün olarak köleci toplum düzenini koruyorlar ve haklı çıkarıyorlardı. Bu uğurda birbirleriyle yaptıkları çok şiddetli mücadele materyalist ve idealist yönleri ortaya çı-

kardı. Materyalistlerle idealistler arasındaki savaş; eski toplumdaki sınıflar çelişkisinin ideolojik yansıması, köle sahibi aristokratlar ile köle sahibi demokratlar arasındaki politik iktidar savaşının yansımasıydı.

İlk antik Yunan materyalistleri: Thales (İ. Ö. 624-546), Anaksimander (İ. Ö. 611-546), Anaksimanes (İ. Ö. 588-525) ve Heraklit (İ. Ö. Aşağı yukarı 540-480) idiler. Onlar çocuksu materyalisttiler. Şeylerin ve fenomenlerin doğal, maddi bir cevherini bulmaya, dünyayı birleşmiş bir bütünlük içinde anlamaya gayret ediyorlardı. Onlar, felsefenin temel sorununa materyalistçe yanıtlar veriyorlar; dünyayı, Tanrıların ya da herhangi bir başka tinsel kuvvetlerin yardımları olmaksızın açıklıyorlardı. İnsanlara, düşüncenin

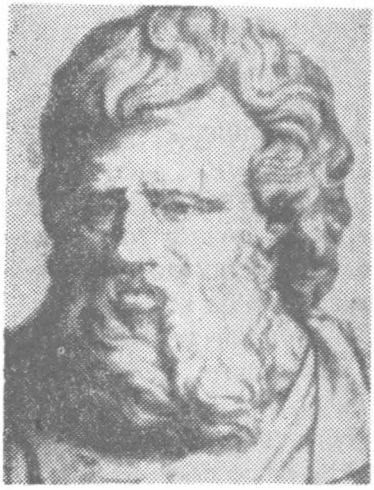

Efes'li Heraklit
İ. Ö. 540 - 480

Abderalı Demokrit
İ. Ö. 460 - 360

gücü üzerindeki deneyleriyle yol gösteriyorlar ve dünyanın bilinebilirliğini kanıtlıyorlardı. Bu yapılanlara, doğa keşifçileri, teknikerler ve mühendisler de katılıyorlar, ilk de-

fa bilimsel deney ve araştırmalarla deprem, güneş tutulması, fırtına ve canlı varlıkların oluşumlarını doğal şekilde açıklamaya girişiyorlardı. Thales bir güneş tutulması olayını önceden haber vermişti. Bu düşünürler durmadan maddenin kaynağını araştırıyorlardı.

Önce dünyadaki bütün nesnelerin ondan türediği somut bir ilk madde bulunduğunu; bunun hiç bir düşünce ve Tanrıdan kaynaklanmaksızın kendi gelişim yasaları içinde var olduğunu ileri sürüyorlardı. Thales için bu ilk madde; su idi ve her şey bundan oluşmuş ve bununla geçip gidecekti; Anaksimander'e göre ilk madde (Apeiron) adını verdiği belirsiz ve sonsuz bir hareket içinde bulunuyordu. Bu ilk madde; dünyanın fenomenlerinin ve şeylerinin çeşitliliği, onların birliği içinde bölünmüş zıtlıkları oluşturuyordu. Daha sonra gelen Anaksimanes'e göre ise; ilk madde sınırsız ve sıfatsız hava idi; ateş, rüzgâr, su ve taşlar gibi çeşitli şeyler onun içinde bazı yerde seyrek, bazı yerde de yoğunlaşmış halde oluşmuştu.

İlk eski Yunan materyalistlerinin o kadar farklı görüşleri vardı ki, bütün şeylerin ve fenomenlerin bu ilk maddeden ortaya çıkışları ve kendi doğal gelişim yasaları olduğu şeklindeki açıklamaları birbirini tutmakta zorluk çekiyordu. Bu görüşler henüz ilkeldiler ve bu katıksız ve çocuksu materyalizmde de bir elementer diyalektikle bir içsel bağlılık vardı. Bu çocuksu materyalizm, dünyanın büyük ve tam bir doğru tablosunu çiziyor ve genel hareket yasalarını tanıyordu. Önemli eski Yunan düşünürlerinin bu ilk çağ materyalist ve diyalektik bakış açısı, köleci toplum düzenindeki bilim ve üretici güçlerin gelişim düzeyine hiç bir zaman uymuyordu.

Asıl, eski Yunan materyalistlerinde dünyanın felsefî bilgisinin hangi yüksek seviyeye vardığını; Heraklit ve Demokrit'in düşünceleri gösteriyor. Heraklit, ilk madde olarak, dünyanın ona dayandığı, ondan oluşan ve onunla ge-

çip gidecek olan ateşi gözlemliyordu. O, «Bu dünya bütün şeyler için aynıdır; ne tanrılar, ne de insanların hiç biri tarafından yaratılmamıştır, tam tersine dünya, başı ve sonu olmayan bu sonsuz ateş yandıkça her zaman var olmuştur, şimdi de vardır ve daima var **olacaktır**.» (11) diye yazıyordu. Lenin, bu sözleri, diyalektik materyalizmin ilkelerinin çok iyi bir anlatımı olarak kabul ediyordu. Heraklit'e göre; dünyada her şey sonsuz ve bozulmaz bir hareketlilik içindedir; çelişkili güçlerin etkisinin sonucu olarak her şey akar, her şey değişir. Savaş her şeyin anasıdır, dünyanın yasal gelişimini ve devamlı yenilenişini savaş etkiler. Aynı nehrin akıp giden suyuna bir ikinci defa daha girilemez, yalın nicel değişim yoktur, aksine yenileniş ve daha ileri bir gelişim vardır.

Genç Marks'ın üzerine doktora tezini verdiği ve onu materyalizmin gelişimine esaslı katkısı olan, eski Yunan'ın ilk Ansiklopedist düşünürlerinden biri olarak adlandırdığı, Demokrit (İ. Ö. 460-360) de bir eski Yunan filozofuydu. Demokrit maddenin yapısıyla ilgili olarak; suyun, ateşin, havanın vs.nin sembolik - somut ilk madde anlayışı yerine; küçük parçalara bölünebilir ve görülemez atomu önerdi. Atom sonsuz bir hareket içindedir. Bu hareket içinde, gözle görülmeyen atomlar birbirleriyle bağıntılıdırlar ve böylelikle çeşitli sembolik farkedilebilir dünya oluşmuştur. Atomlar asla hiçlikten (yokluktan) ya da ussal bir varlıktan meydana getirilmemiştir, her şey devamlı hareketin evrensel bir yasallığı içinde oluşmuştur. Bunun için de atomlar birbirleriyle bağlıdır. Bölünemez ve de içlerine nüfuz edilemezler. Atomun hareketinin başlangıcı yoktur, sonsuzdur.

---

(11) Sokratçılardan Öncekiler. W. Capelle'nin bir girişiyle Parçalar ve Bilgi kaynakları. Berlin 1961, s. 142

Demokrit, maddenin varoluş biçimlerini, zaman ve mekânı araştırma çalışmaları da yapmıştır.

Demokrit'in felsefesi bütünüyle, materyalizmle doğa bilimleri arasındaki derin ilişkiyi açıklamıştır. Ortaçağın idealist felsefelerinin, o sırada, O'nun maddenin atomik yapı teorisinden haberleri yoktu. Ve hiç birisi de teorilerini onunla başlatmadılar ve hem de burjuva materyalistleri bu teoriyi 17. ve 18. yüzyılın doğa bilimiyle hiç bir şekilde ilerletmediler. Bacon'dan Holbach'a ve Didero'ya kadar bütün materyalistler, Demokrit'in bu konudaki otoritesini aşamadılar. Doğa bilimlerindeki ilerlemeler de Demokrit'in teorisini doğruluyor ve canlandırıyordu. **John Dalton** (1766-1844) kimyada; Demokrit'in fikirlerinin yardımıyla atom teorisini inşa etti. Demokrit'in düşünceleri doğa bilimlerinin gelişimini yüzlerce yıl etkiledi. Ve modern fizik doktrinleri de esaslı şekilde, Demokrit'in tasarılarından çıktı, o kadar ki; örneğin Schrödinger ve Heisenberg gibi modern doğa bilimcilerinin ileri gelen temsilcileri, modern fiziğin en önemli, fikrî kaynakları olarak, Demokrit'in materyalist felsefesini esas aldılar.

Demokrit dünyanın bilinebilirliğini de gösterdi ve materyalist bir bilgi teorisinin ilk başlangıcını geliştirdi. O, insan bilincinin, objektif gerçek olarak var olan şeylerin duyu organlarına yaptığı etkilerin sonucunda ortaya geldiğini kavramıştı.

İlk kez bilinçli olarak dış dünyanın beyinde yansıdığını açıklamıştı. İmaj teorisi denilen orijinal bir materyalist bilgi teorisini savunuyordu. O, neşnelerin yüzeyinden, onların imajı (görüntü) olan zar, ya da peliküller biçiminde çok ince türümler ayrılır, insanın gözleri önündeki havayı hareket ettirirler düşüncesindeydi. Bu şekilde, dış dünyanın yansıması beyne geldiğinde görme olayı ortaya gelirdi. Demokrit bu tezini inşa ederken tam bir psikolojik teori geliştiriyordu. Gözün duyu eyleminin dış dünyanın

yansıması olarak açıklanmasında henüz inşa halindeki elde ettiği bir sonuç olan bu teori bugün bize, ilkel geliyor.

Materyalist felsefe; eski Yunan'da, o zamanki bilimle derin bir ilişki içinde felsefe ve bilimi hiç bir şekilde birbirinden ayırmadan geliştiriyordu.

Materyalist felsefî dünya görüşünün başarılı gelişimi; dinsel - idealist felsefî dünya görüşünü savunanlar tarafından hiç bir direnişle karşılaşmaksızın kabul edilmemekteydi. İsa'dan önce 4. ve 5. yüzyıllarda demokrasi ve aristokrasi arasındaki sınıfsal düşünü savaşlarının keskinleşmesiyle; materyalizm ile idealizm arasındaki savaş da şiddetlendi.

Eski Yunan'daki gerici köle aristokrasisinin en önemli felsefî savunucusu Plato (İ. Ö. 427-347) idi. O, materyalizmle idealizm arasında kendisinin, «devlerin meydan savaşı» dediği bu uğraşıda açık olarak idealizm yanında yer aldı. Materyalizme saldırıyordu. Objektif idealizmle, köle sahibi aristokratların, kuvvetli bir ideolojik dayanağını ortaya çıkardı.

Düşünce tarihinde; diyalektik düşünce, bilhassa düşüncenin rolünü araştırıp yaşama uygulamasıyla onun elde ettiği sonucun geçersizliğini kanıtlamıştır. O, idealist düşüncenin temel direğiydi. Düşüncenin mutlak olduğu yolundan ilerliyordu. Plato, objektif idealizmin kurucusudur. Bilinci maddeden, genel kavramları - «meyva», «at», «insan» gibi - objektif-reel olarak var olan tek tek atlar, insanlar ve meyvalardan ayırıyordu. Objektif-reel genellik; atlar, insanlar, meyvalar v.s.nin meydana getirdiği bütünlüktür. Tek tek atlar, insanlar vs. objektif-reel şekilde var olmuşlardır ve yalnızca genel kavramları **yansıtırlar.** Kendi kendine tükenen Plato, maddi tek tek şeylerin (nesnelerin) karşısında kendi kendine düşünsel varlıkları, ide'leri önce getiriyor, ilk kabul ediyordu. Onlar önceden var olan şeylerin imajına göre var oluyorlardı. O halde Plato dün-

yayı kafasında açıklıyordu. Yansıtılanlar, genel kavramlar - («at», «ev» vs.) - maddî atlar, evler kısacası maddi dünyanın çeşiklilikleri yaratıcının gerçek tekliğiydi. Böylelikle felsefenin temel sorunu idealistçe yanıtlandırılıyor, madde değiştirilmiş, yaratılmış ve geçici olarak kavranılıyordu.

Plato sun'i olarak ide'ler ve bilgi dünyasını maddi - dünyadan ayırıyor ve genel kavramların varlığını objektiflik yerine madde, doğa ve toplumdan bağımsız olarak açıklıyordu. O, var olan maddi dünyanın, ide'lerin yalın gölgesi ve ide'lerin de insanların asla göremiyecekleri tanrısal bir ateş olduğu düşüncesindeydi. İnsanlar yalnızca onun aksini, onun gölgesini görebilirlerdi. Değiştirilmiş maddi şeylerin ve fenomenlerin sonsuz suretleri genel kavramlar, ya da ide'lerdir. Fakat bu ide'ler yalnızca düşünülemez, ama sembolik olarak anlaşılamazlar: biz yalnızca onların gölge-imajlarını anlayabiliriz. Gerçi bu gölge-imajlar görülebilirler, anlayabiliriz, fakat gerçek değildirler. Gerçek, reel olan yalnızca dünyadır, bu bakımdan öbür dünyanın tanımı, sonsuz ve değişmez ide'lerdir.

Madde yalnızca bağımlılığı içinde bağımsızlığı - önce ve sonra, var olan dünyayı, ide'lerin dünyasını var etmiştir. Plato iddiasını o kadar ileri götürüyordu ki: insanların ruhu bedenlerinden bağımsızdı ve onu öbür dünya içindeki ide'ler var etmiştir. Ruh sonsuz ve ölümsüzdür. Ruh insanlar öldükten sonra tekrar ide'ler dünyasına gider. Plato, bu idealist görüşle, maddi dünyanın insanlarına yol gösteriyor ve onları; doğada ve toplumda kavranabilir hiç bir objektif duyunun ve hiç bir (kendi) yasası bulunmadığına inandırmaya çabalıyordu. Herhangi bir duyu, ide'lerin öbür dünyasına, tanrısal düzenin gerçekleşişine etki eder ve yalnızca var olur. Buna uygun olarak, şu durumdaki sosyal düzen ide'lerin tanrısal dünyasıyla uygunluk içinde var olarak sunulur ve bunun dışındaki değişimlerden, kuşku-

lanmaya izin yoktur. Plato; deneyimi tanıma hissini, onun değerinden şüphe etmeyi reddeder. Ve gerçek bilginin yalnızca tanrı görüşü içinde sonsuz tanrısal ide'lerle var olduğunu kabul eder.

Platoncu felsefenin karakteri karşısında, Plato'nun idealist çizgisiyle, Demokrit'in materyalist çizgisinin, Lenin'in de dediği gibi, felsefe tarihinde birbirine zıt temel iki görüş olduğu anlaşılır.

Felsefî düşüncenin gelişiminin en büyük düşünürü, eski Yunan filozofu **Aristo**'dur (İ. Ö. 384-322). Aristo, Plato'nun idealizmini eleştirmiştir. Plato'nun idealist anlayışına, yani Plato'nun cisimlerin karşısında düşünceleri önce alan düşüncesine karşı savaşıyor, kavramların suretlerinden ayrılamayacağını, şeyler olmaksızın hiç bir kavram olamayacağını ileri sürerek, materyalist bakış açısını savunuyordu.

Aristonun materyalizmi bütün problemlerin tutarlı, materyalistçe çözümüne yetmiyordu. Gerçi, o, kavramlara ve idelere karşılık, maddenin önce geldiğini savunuyordu. Ama bu, maddeyi ve hareketi kendi iç nedenselliklerıyle kavramasına yeterli değildi. Ayrıca, maddeyi biçimsiz ve belirsiz bir varlık olarak kavrıyor, durgun ve cansız bir ilke olarak belirliyordu. Dışsal bir güç formu, durumu ve niteliğini giderek ilk kabul ediyordu. Ve işte bu noktada, madde ve hareketi birbirinden ayırıyor ve maddenin biçimine belirli bir içerik veriyordu. Hareketin kaynağını maddî dünyanın dışında arıyordu. Bu kaynağı, «bütün biçimlerin biçiminde» ya da tanrıda, yani dünyayı yoktan var eden yaratıcı güçte sanıyordu.

Onun düşüncesinin bu iç mantığına rağmen, Aristo'nun büyük kariyeri: neden, nitel, nicel, madde, varlık, cevher (töz), var oluş gibi bir çok felsefî kategorilerin geliştirilmesinde, yani, Lenin'in belirttiği gibi, diyalektiğin özel-

likle değerli bir çok problemleri üzerine getirdiği düşüncelerden ileri geliyordu.

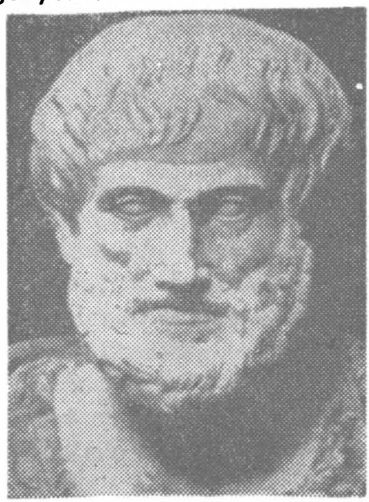

Stageira'lı Aristo
İ. Ö. 384 - 322

Aristo ansiklopedist bir düşünürdü, en büyüklerindendi, bugünkü önemli kariyeri ahlâk, estetik çalışmaları ve devlet doktrini gibi yasaların ve düşünce formlarının doktrinini ve elementer mantığı kurma çalışmalarından ileri gelir. Aynı zamanda eski Yunan'ın büyük bir doğa bilimcisidir de. Onun geniş doğa ve toplum bilimleri incelemelerinin ve toplamalarının eski Yunan'da doğa bilimlerinin gelişiminde büyük payı olmuştur.

Eski Roma'nın parçalanması sırasında ve eski Yunan'ın sonuna doğru, materyalizm bütün canlılığını koruyordu. Eski Yunan düşünürü **Epikür** (İ. Ö. 341-270) ve eski Roma'lı düşünür **Titus Lucretius Carus** (İ. Ö. 98-55) Demokrit'in atomik materyalizmini geliştirdiler. Savaşçı, aydınlatıcı ve tanrı tanımaz bir dünya görüşüyle Plato'nun idealizmine ve dinciliğine saldırdılar. Epikür, varlığın doğal şe-

kilde vücuda geldiği ve geçip gittiği şeklindeki materyalizminin temeli üzerine bina ettiği insanlar için cismanî bir ahlâk geliştirdi. O, insanların aklı, maddeyi tanımaya ve toplumu bunun üstüne kurmayı olağan kılmaya tamamıyla yetebilir düşüncesindeydi; ki, böylelikle bütün insanlar, kadınlar ve köleler de dahil olmak üzere mutlu olabilirlerdi. İlk filozoflar onun okulunu esas aldılar.

Marksizm - Leninizm'in klâsikçileri, eski Yunan felsefesinin henüz doğal basit gelişim halindeki diyalektik düşüncelerini atarak, olağanüstü yüksek bir düşüncesini ele almışlardı. Antik Yunan felsefelerinin temel anlayışı: «doğanın tümü, en küçüğünden en büyüğüne, kum zerreciklerinden güneşlere, Protisto'dan insana kadar öncesiz ve sonsuz yaşama geliş ve gidişte kesintisiz bir akımda, bitmek bilmez bir hareket ve değişim içinde oluşu» (12) idi.

Antik Yunan'ın bu naif, (saf) çocuksu dünya görüşünün varlığının felsefe tarihinde şimdiye kadar önemli ve büyük bir etkisi olmuştur: «Eski Yunanlılarda doğa -henüz doğayı parçalara ayıracak, analiz edecek kadar ilerleyemediklerinden- bir bütün olarak, genel durumda görülür. Doğa olaylarının evrensel bağıntısı ayrıntılarıyla açıklanmaz; Yunanlılar için bu, dolaysız bir tasarlamanın sonucudur. İşte Yunan felsefesinin yetersizliği, bundan dolayı da daha sonraları başka görüş biçimlerine boyun eğmek zorunda kalışındadır. Ama daha sonraki bütün metafizik karşıtları karşısında kazandığı üstünlük de buradan gelmektedir. Metafizik, ayrıntılarda Yunanlılar karşısında haklı ise de, Yunanlılar da metafizik karşısında haklıydılar. İnsanlığın gelişme tarihinde başka hiç bir halkın ulaşamadığı yeri, evrensel yeteneği ve çalışmasıyla sağlayan

(12) Friedrich Engels: Doğa'nın Diyalektiği. Marks/Engels: Yapıtlar. Cilt: 20, s. 320

küçük bir halkın başarılarına ikide bir başvurmak zorunda kalabiliyoruz» (13).

Ortaçağ Skolastiğiyle Düşünce savaşı

Ortaçağın feodal toplum düzeninde, eski felsefî dünya görüşü objektif idealizmdi. Felsefenin fonksiyonu, bu çağın egemen güçleri; kral, kilise ve feodal sınıflar düzeninin haklılığını ve sonsuzluğunu korumaktı. Bu çağda felsefe, teolojinin (dinbilimin) beslemesiydi. Böylelikle teoloji felsefe aracılığıyla kendi tezlerini ileri sürmüştü. Felsefe, tanrının varlığını kanıtlamak zorundaydı. Bunun yöntemi tamamıyle idealist felsefenin izlemcisi olan skolâstik metafiziği, teolojinin doğmalarından soyut sonuçlar çıkarmaya zorluyordu.

Fakat, bu zamanda teolojinin topluma tamamen egemen olmasına ve materyalist düşüncelerde de Ortaçağın skolâstik felsefesinin yansımasına karşın; materyalizmin atılgan savunucuları, egemen sınıflar tarafından korunan resmi felsefî idealizme karşı savaş veriyorlardı. Örneğin bir İngiliz düşünürü olan **Johannes Duns Scotus** (1270-1308) maddeyi düşünebilme görüşünü, yani bilinci, maddenin bir özelliği olarak savunuyordu. Ortaçağda materyalistler ile idealistler arasındaki düşünce savaşı; nominalizmle realizmin savunucuları arasında evrensel dövüş denilebilecek biçimde, zaman zaman öfkeli bir özellik kazandı. Nominalistler, gerileyen feodal düzenin bağrında, materyalizmin yolunu genişletiyorlardı.

Nominalizm, Ortaçağ felsefesi içinde (11 ve 14. yüzyıllar) materyalizmin bir anlatımıdır. Nominallzm tek tek objektif varoluşu, yani materyalleri tanıyordu. Genel kav-

(13) Aynı Yapıt, s. 333

ramları şeylerden (nesnelerden) soyut ve onların varoluşlarından ayrı olarak, birer ad olarak kavrıyordu.

Realizm, objektif - idealist akımdı ve genel kavramları tanrıda varolan tek tek şeyler, materyaller olarak anlıyordu.

Feodal toplum düzeninin bağrında; kapitalist üretim ilişkilerinin unsurları tedricen ortaya çıktı ve onun sosyal güçleriyle gelişti. Üretici güçlerin gelişiminin çıkarı içinde bilim ilerledi.

15. yüzyılda; teknik buluşlar, özellikle manifaktürde, deniz ulaşımında, savaş eylemlerine etki eden, kendine özgü bir sıra önemli teknik buluşlarla derin ilişkisi içinde doğa bilimleri büyük ilerleyişler kazandı. Fizik, astronomi, matematik ve mekanik şimdiye kadar bu kadar büyük ölçüde geliştirilmemişti.

Leonardo da Vinci
1452 - 1519

Johannes Kepler
1571 - 1630

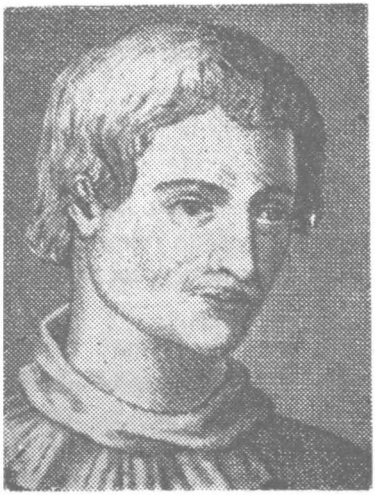

Giordano Bruno
1548 - 1600

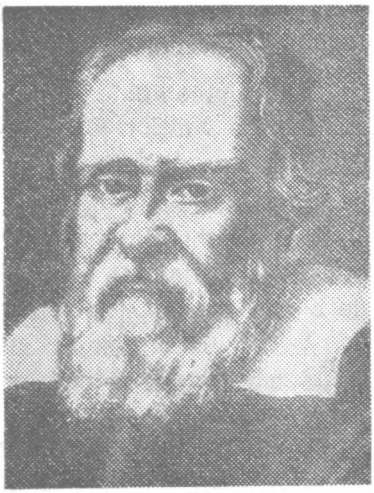

Galileo Galilei
1564 - 1642

Leonardo da Vinci (1452-1519), Galilei (1564-1642), Kopernik (1473-1543), Johannes Kepler (1571-1630), Giordano Bruno (1548-1600) gibi kişiler yeni çığırlar açan buluşlarıyla ortaçağ dünyasının çehresini değiştirdiler. İnsanların bakış açıları yepyeni genişlikte boyutlar kazandı. Engels: «O sıralarda doğa bilimi de genel bir devrimin içinde gelişmiş ve bilimin kendisi de devrimci bir bilim olmuştur. Gerçekte bu bilim, savaşta, kendi yaşama hakkını «bıçağı hakkına» kazanmak zorundaydı. Modern felsefenin kendileriyle birlikte başladığı büyük İtalyanların yanısıra doğa bilimi de, engizisyon zindanlarında ve kazıklarında kendi kurbanlarını vermiştir» (14)diye yazıyordu. İtalyan rahibi Giordano Bruno, doğa bilimi ve materyalist felsefenin bir kurbanıydı. Yeni buluşlardan felsefî mantığıyla sonuçlar

(14) Friedrich Engels: Doğa'nın Diyalektiği. Marks/Engels: Yapıtlar. Cilt: 20, s. 313

Nikolaus Kopernik
1473 - 1543

çıkarmaya çalışan Onu, engizisyon, bir kazığa bağlayıp yaktı. O, göklerde -dinsel düşüncenin dediği gibi- «arş-ı alâ» da bir tanrının olduğuna inanmıyordu ve asıl, tanrının yeryüzünde bulunduğunu savunuyordu. Sonsuz evrende, sonsuz bir çok gök cisimleri, ilk maddenin bir gelişim biçimi olarak bir çok kereler evrenin merkezinin artık insan ya da toprak olmadığını kanıtlamıştı. Giordano Bruno; kilisenin tinsel otoritesini kırarak, bilimin yeni buluşlarına uygun bir dünya görüşü ortaya getirebilmek için Ortaçağ dünyasına egemen düşüncelerle inatçı bir şekilde savaşan, en önemli düşünürlerden biriydi.

Engels rönesans çağının özelliğini şöyle anlatıyordu: «Bu o zamana kadar insanlığın gördüğü en büyük ilerletici devrimdi; o öyle bir devirdi ki, devlere gereksinme duyduruyordu ve bu devleri yarattı da. Düşünce, hırs ve karakter gücünde, evrensellikte ve öğrenmede büyük devler. Modern burjuva egemenliğini kuran insanlar, burjuva

sınırlamalarından başka herhangi bir sınırlama ile karşı karşıya değillerdi.» (15)

Bertolt Brecht, «Galile'nin Yaşamı» isimli dramında; düşünür ve bilginlerin rönesansın tinsel diktatörlüğüne, dar görüşlülüğüne, kilisenin peşin hükümlülüğüne ve ortaçağ felsefelerine karşı yiğitçe savaşlarını edebî olarak eşsiz derecede etkili bir biçimde anlatır. Dramın başlarında Galile, Knaben Andrea'ya şöyle der: «Bütün dünya söylüyor; evet, kitaplar da öyle yazıyor, ama biz kendimiz de görmek istiyoruz.» (16)

Brecht, burada bu adamların materyalist temel anlayışlarına bir tanım getiriyor: doğaya yön veriş, deney, gözlem ve idealistçe tuhaflığın peşin hükmünden sıyrılarak dünyanın araştırılması... Brecht bu yapıtında; ortaçağın idealist filozofların spekülasyonlarıyla, o çağın biliminin objektif eleştirisini yapmıştır.

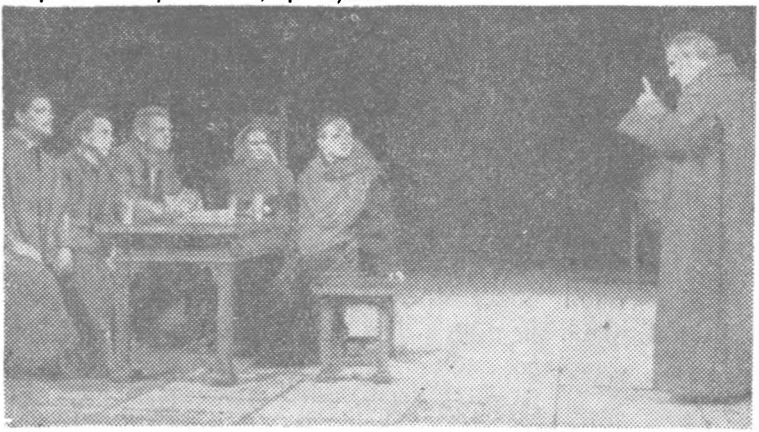

Bertolt Brecht'in «Galilenin Yaşamı» oyununun Berliner Ensemble'de sahnelenişi

(15) Aynı Yapıt. s. 312

(16) B. Brecht: Galile'nin Yaşamı. B. Brecht'den Parçalar. Cilt: 8 Berlin 1957, s. 11

Galile; Ptolameist (*) dünya anlayışına karşı mücadele etmişti. Galile her ne kadar ortaçağ filozoflarının spekülâsyonlarıyla uzlaşık idiyse de, o, gözlediği gerçeklere teleskopla bakmamıştır.

Brecht, dramın bilhassa bir tablosunda; ptolemeist dünya anlayışı ile idealist dünya görüşünün karşısına, Galile ve Kopernik'in materyalizme kazandırdıkları yeniliklerle, gözlem ve deney üzerine kurulu dünya anlayışlarını çıkarmıştı. Bu tabloda Galile ayakta ve teleskopunun yanında durarak ptolemeist dünya görüşünü savunanlara karşı «felsefesini» açıklar: «Soylu efendim de duymuş olacaklar: bir zamandır, bizim gök bilimcilerin başı dertte biraz. Çok eski sistemler kullanıyoruz; kâğıt üstünde kuramlarla bağdaştırabiliyoruz da, gerçeklerle bağdaştıramıyoruz.» (17)

Daha sonra, diyaloğun seyrinde Galile; teolojinin doğma'sının otoritesine karşılık yalnızca Aristo'nun otoritesini tanımak istediğini söyleyen bu idealist filozoflara: «Baylarım, Aristo gibi bir yetkiliye inanmak başka, gerçeğe, elle tutulan bir gerçeğe inanmak başka! Aristoya göre yukarıda gök yuvarlağı olabilir, yıldızlar da bu yuvarlağa asılı olduğuna göre elbet günün birinde delip çıkarlar. Nasıl yol aldıklarını bir görseniz, belki o zaman gök yuvarlağı olmadığını da anlayacaksınız. Bir bakın lütfen saygı değer baylar! Boynum kıldan ince ama tek istediğim şu, gözlerinize inanın! Başka şey istemiyorum» (18) der.

Gene bu diyaloğun seyrinde Galile, materyalizmin temelini yeni doğa bilimleriyle daha da açıyor: «Soylu efen-

---

(*) Dünyanın Tanrı tarafından yaratıldığını, evrenin merkezinin Tanrı olduğunu ve güneşin onun çevresinde döndüğünü söyleyen Ptolome'nin görüşü. (T.Ç.N.)

(17) Aynı Yapıt. s. 62

(18) Aynı yapıt, s. 67/68

dim! Venedik tersanelerindeki çalışmalarım, beni teknik ressamlarla, yapı ustalarıyla, müzik aletleri yapımcılarıyla bir araya getirdi. Bunların davranışları, bana yeni yollar öğretti. Okuma - yazma bilmeyen bu adamlar, sonu nereye varır diye korkmadan yalnızca akıllarına güvenerek işe sarılıyorlar... Yüzyıl önce, nereye varacaklarını kestiremeden enginlere açılan denizcilerimiz bir kara parçasına rastlayacaklarını bilmeksizin çıkmışlardı yola. Onlara benziyoruz. Eski Yunan'ı güçlü kılan, bir şeyin nedenini öğrenme isteğini, öyle görünüyor ki, gemi tezgahlarında bulacağız gene.» (19)

İdealizme Karşı Savaşta Burjuva Materyalizmi

Kapitalizmin başlamasıyla, doğa bilimleri ve üretici güçlerin fırtınalı gelişimi; insanlığın ufkunu daha da genişletti. Bu durum, felsefeye de yansıdı. Materyalist ve bilimsel görüşlerin eğemenliği; bir yandan öfkeli bir direnişle karşılaşırken, diğer yandan feodalizmin idealist-dinsel ideolojisi inatçı bir direniş sürdürüyordu. Bunu; Giordano Bruno'nun acı sonu, Galile'nin sözünden dönmeye zorlanışı, Kopernik'in ve diğer bilimcilerin kilise ve ortaçağ ideolojisiyle kanlı-bıçaklı oluşları kanıtlıyordu.

Fakat bilimsel ve düşünsel ilerlemenin başarısına, engizisyonun bütün barbar metodları engel olamamıştı. Kapitalist üretim biçimi bunun için de bütün ülkelerde kuvvetli unsurlar ortaya çıkardı. İleri üretim yöntemleri geliştirdi ve doğa bilimleri büyük bir hızla ilerleyerek öne çıktı. Biz, doğanın ve dış dünyanın gözlemlenmesiyle yapılan aşamalarda ateşli bir ilgiyle şunu izledik ki; insancıl zekânın kuvvetinin verdiği tam bir inançla insanlık; es-

(19) Aynı yapıt, s. 70/71

ki Yunan'ın ve Roma'nın ateizm ve materyalizmine artan bir ilgiyle sarılmıştı. Bir başka deyişle; toplumun yeni bir gelişim basamağı, dünyanın bilimsel bilgisinin temeli ve materyalist düşünce biçiminin gelişiminde yeni bir aşamayı meydana getirmişti.

Kapitalist toplum ilk defa İngiltere'de yerleşti. Kapitalist üretim biçimi burada gelişti; 1640-1688 yılları arasında ilk Burjuva Sosyal Devrimi burada gerçekleşti. Materyalizm, İngiltere'de işte bu olaylarla derin ilişkisi içinde gelişti. İngiliz materyalizminin esas savunucuları; **Francis Bacon** (1561-1626), **Thomas Hobbes** (1588-1679), **John Locke** (1632-1704) idiler.

Tarımda ve manifaktürde üretici güçlerin gelişimi, ticaretin ve gemiciliğin yaygınlığı, doğa bilimlerine büyük bir gelişim kaydettirdi. Newton'un gök mekaniği sırrının kesin olarak çözümü ortaçağ dünya tablosunu parçaladı ve böylelikle teknik ve doğa bilimlerinin gelişiminde yeni yollar açıldı; örneğin teleskop, barometre, mikroskop hidrolik ve pompa tekniği vs. de doğa bilimi ve tekniğin bu ilerleyişi felsefeye de bir hareketlilik kazandırdı.

Bu bilimsel ve sosyal ilerleyişler kendi felsefî ideologlarını, yani burjuva materyalistlerini ortaya çıkardı. Ortaçağ teologları gibi yaşama yabancı spekülâsyonlar değil, doğanın özellikleri ve onun pratik egemenliği doğrultusunda meydana getirdikleri somut ve sağlam bilgilerini yaşama uygulamaya çalıştılar. Ve bu materyalist düşünürler teolojinin köstekleyici otoritesine karşı doğa bilgisinin yolunu açarak bilimlerin işini kolaylaştırdılar.

Bunun için Bacon, doğayı incelemeyi, doğanın kendi kişiliklerine ve özelliklerine itimadı, duyumlar içinde alınan doğanın insanlığın yararına sunulmasını istiyordu. «... Bunun için her şey kurulu durumdadır,» diye yazıyordu o, «ki hiç kimse, hiç bir zaman akılcı bakışlarını şeylerden (nesnelerden) başka yana çevirmemeli ve şeylerin

(nesnelerin) kopyalarını, onlar nasılsalar öylece çekmelidir.» (20)

Hobbes, felsefeyi teolojiyle sınırdaş ve felsefenin görevini de bunun içinde görüyordu: «Ya cisimlerin özelliklerini onların oluşumundan, ya da onların oluşumunu özelliklerinden araştırmayı; böylelikle cisimlerin hiç bir oluşumsuz, ya da hiç bir özelliksiz herhangi bir yerde bulunmadıkları, felsefe asla bunlarla meşgul olmaz. Bunun için teoloji felsefeye katılmaz, ben; doğanın ve tanrının sıfatlarının, sonsuzluğun, yaratılmamışlığın doktrinini kavramayı, asla herhangi bir şekilde bileşik, bölünür ve oluşumunun bilinebilirliğini düşünemem.» (21)

Doğa biliminin, üretici güçlerin fırtınalı gelişimi ve bütün sosyal pratik, eski felsefî temel sorunu bu tarihi yeni aşamada bütün kesinliğiyle yeniden dayatmıştır: insanlara bilinçlerini, düşüncelerini ve duyumlarını, bilinçten bağımsız ve onun dışında var olan madde mi verir, yoksa duyumlar ve kavramlar tek başına mı var olmuşlardır?

17. ve 18. yüzyılların materyalistleri kendi zamanlarının bilimsel bilgileriyle uygunluk içinde bu sorunu materyalistçe yanıtlamışlardır. Bilginin kaynağına göre felsefenin temel sorununun doğru cevabı konusundaki çatışmada, yani bilinç ya da maddenin önce gelip gelmediği sorunu etrafında, eski çağların materyalizmine oranla İngiliz ve Fransız materyalistleri, materyalizmin bakış açısını daha da geliştirdiler,

Burjuva materyalizmin kurucusu Bacon'dı; o da bütün diğerleri gibi yaşama yabancı, evinden dışarı çıkma-

(20) F. Bacon: Yeni Organon. Berlin 1962, s. 32

(21) Th. Hobbes: Felsefenin Ana hatları. 1 kısım. Cisimlerin Doktrini. Leipzig 1949, s. 12.

F. BACON
1561 - 1626

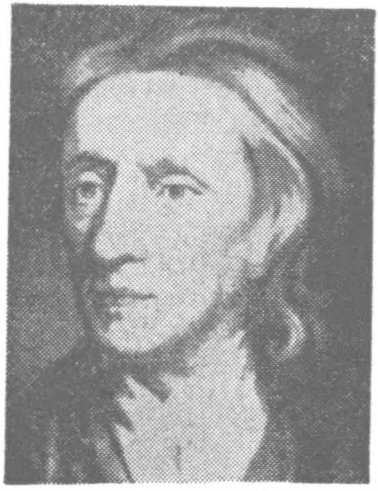

JOHN LOCKE
1632 - 1704

T. HOBBES
1588 - 1679

yan bir kül kedisiydi; dahası, Britanya İmparatorunun sadık bir şansölyesi ve işgüzar bir Adalet Bakanıydı. Onun bu işi yapması doğaldır. Her ne kadar düşünceleri yaşama yabancı idiyse de; aklı, kendi başına kalmasına izin vermiyordu. Tersine, onu tanımak istiyorsa, dış dünya ile bağlı olmak zorundaydı. Onun için bilinç kendine yeterli bir amaç değil, tersine insanların çıkarlarına göre dünyanın değiştirilmesinin ve bilginin bir enstrümanıydı. Ünlü «Yeni Organon»unun başında şöyle yazıyordu: «Bütün gücün bunun üzerinde düzenlenmek zorunda olduğuna, herhangi bir şekilde akılla şeyler (nesneler) arasındaki bağın doğru şekilde tekrar eski haline getirme, ya da hiç olmazsa en iyi bir niceliğe dönüştürmeye, şimdi olduğu gibi inanıyorum. Yeryüzünde pek az bir şey yalnızca benzer durumda bulunur. Bu amaç doğrultusunda sıralanmış zahmetlere katlanmanın yararları görülebilir.» (22)

Bu, yararlı bilimi ele alma, boş ve içeriksiz spekülâsyonun önüne geçme, yalnızca akılda veyahut bilinçte kalmakta devam ediyorsa herhangi bir zamanda burjuvazinin işine yarar. İşte böylelikle doğa biliminin yardımıyla modern üretici güçler geliştirilebilirdi.

Bacon için de madde asliydi, Marks'ın da yazdığı gibi bütün insanların şiirsel-duyumsal parlaklığıyla madde ona gülerek bakıyordu. Bacon, «Bilim varlığın yansımasıdır» (23) diye vurguluyor ve bir ayna, ya da cama oranla insan aklı: «Evrenin yansımasının yetenekli ve sevindirici izini taşır. Ve yalnızca, gözün ışığı duyumlamayı sevinçle beklediği gibi, şeylerin (nesnelerin) çeşitliliğini ve zamanın akışını gözlemlemeyle kalmaz, tersine kural ve yasalarını bütün bu değişiklikleri içinde bulmanın, idrâk etme-

(22) F. Bacon : Yeni Organon, s. 3
(23) Aynı yapıt, s. 125

nin yanıltmaz gözlemini yaratır da.» (24) Bacon, bizim bilgimizin bütün kaynaklarını; bizim dışımızda ve bizden bağımsız olarak var olmuş olan maddenin içinde görmüş, ve duyuları yanıltmaz kabul etmiştir.

Önemli felsefî sorunu; doğa biliminin o zamanki heyecanlı gelişimi ve sosyal pratik; dış dünyanın bilgimizin kaynağı ve güvenilirliği esasına dayandırmaya zorlamıştı.

Materyalistler, duyularda ve duyumlarda bizden bağımsız olarak var olan objektif gerçeği, yani maddenin verildiğini kanıtlamışlardı. Hobbes, bunun aklımızda kopyasının meydana geldiğini söylüyordu: «Bir şey (nesne) bizim düşüncemizden bağımsızlığı nedeniyle kendi kendine var olmuştur, çünkü o bizim dışımızda yaratılmıştır.» (25)

Duyumlar dış dünyayı yansıtır: «Herhangi bir duyum, cisimlerin, ya da maddelerin dışında birinin koşuludur. Bu her defasında bizim duyumumuza zorla kabullendirilir.» (26)

John Locke; Bacon ve Hobbes'in materyalizmlerinin genel prensiplerini; ide'ler ve bilginin duyumlar dünyasından kaynaklanışının üzerine kurdu. Locke için objektif realite, bizim bilincimizin dışında ve ondan bağımsız olarak var olmuştur. O bize duyumlar içinde verilir. Bu, bütün bilgi ve ide'lerin bilincimizin dışındaki kaynağı duyular dünyasındadır, anlamına geliyordu. Doğuştan ide'ler yoktur. Bilgimizin kaynağı objektif realitedir, bize deney ve duyular içinde verilir. Locke şöyle diyor:

---

(24) F. Bacon: Bilimlerin İlerlemesi ve Değerleri Üzerine. Cilt: 1, Leipzig 1953, s. 42

(25) Th. Hobbes: Felsefenin Ana hatları, s. 85

(26) Th. Hobbes: Burjuva Devletinin ve Kilisenin Gücü ve Sonu. Madde, ya da Leviathan (Efsanevî bir ejderha, T.Ç.N.) Zürich ve Leipzig 1936, 1 kısım: İnsanlar bölümünden, s. 55

«Var olan aklı, (herkesin bildiği gibi üzerinde hiç bir yazı olmayan bir kâğıt yaprağı olarak), bütün ide'lerden bağımsız ele alalım. Bu takdirde ne olur, akıl, bilgi ve anlayış yeteneği için bütün **materyali** nereden elde eder? Ben bunu tek kelimeyle yanıtlıyorum: **Deneyden.** Bütün bilgi onun üstüne kurulmuştur. Kesinlikle ondan sonuç çıkarır. Gözlemimiz, ya dış-duyusal idrâk edilebilir objeler üstüne; ya da aklın iç işlemi (operasyonu) üstüne oturmuştur. Bu bizim idrâk edip, üzerinde düşünüp taşındığımız düşüncenin bütün **materyalini** aklımız elde eder.» (27)

Bilgimizin kaynakları bilincimizin dışında «duyularımızı uyandırıcı cisimler» ve deneylerdir. Duyumlarımızda sadece bilinç doneleri yoktur, tersine bizim dışımızda ve bizden bağımsız olarak var olan maddeyi bazen cisim olarak adlandırmıştır Locke.

Bu suretle Locke; maddeyi, bilincimizin dışındaki objektif var oluş ve onun insan bilincinde yansıtılışı olarak belirler. O, Bacon ve Hobbes'in idealist metafiziğe karşı yürüttükleri uğraşta yeni bir yol açmış ve daha da ilerilere götürmüştür bu kavgayı.

İngiliz materyalistleri, bu devrimci ve anti-idealist tezleriyle; katı ve bütünüyle verimsiz ortaçağın mevcut felsefe ve teolojisini yıkıyorlardı. Böylelikle onlar gelişen doğa bilimine çok büyük özen ve tinsel koruyuculuk göstermişler, bütün kesinliğiyle bu gelişmenin ilerlemesine yardımcı olmuşlardır.

Kendi zamanları için devrimci ve cesur olan bu tezler; idealist filozofların direnişi olmaksızın gelişmiyordu. Bu gelişen materyalizme karşı savaş verenlerden biri İngiliz Piskoposu **George Berkeley** (1685-1753) idi. Berkeley subjektif idealizmin kurucusudur. O felsefenin temel me-

---

(27) J. Locke: İnsan Aklı Üzerine. 4 kitapta. Cilt: 1, kitap I ve II, Berlin 1968, s. 107/108.

selesini idealist mantıkla yanıtlıyordu. O, maddenin yokluğuna inanıyordu, bizi çevreleyen dünyanın insan **ruhu**nun bir ürünü olduğunu ileri sürüyor, bütün nesneleri duyu olarak kabul ediyordu. Onun teoremi şundan kaynaklanıyordu: Varlık duyumlamak demektir.

Dış dünyanın nesneleri insanların duyumlarıyla aynı şeydir. Dış dünyanın objektif-reel varoluşu, madde, yoktur. Bilincin dışında hiç bir şey varolmamıştır, her şey benim duyumlarımla ilintilidir. Bilinçsiz hiç bir şey varolmamıştır. Berkeley'in sübjektif idealizminin; materyalizmin ve doğa biliminin ilerleyişini alıkoymaktan, dini ve teolojiyi tutmaktan başka, kısacası feodal toplumu savunmaktan başka bir görevi yoktu. O açıkça; bilinçten bağımsız ve onun dışında objektif-reel varoluşu kabul etmeyi, dinsizliğin egemenliğine delil ilân ediyor, o kimseleri din ve kilise ile tehdit ediyordu.

Fakat kapitalist üretim biçiminin ve doğa biliminin gelişimini ve materyalist dünya kavrayışının ilerleyişini hiç bir güç durduramıyordu. İngiliz materyalistlerinin tinsel mirasını 18. yüzyılda Fransa'da kabullenen yeni insanlar daha ileri gelişim koşullarını araştırdılar. 18. yüzyıl Fransız materyalizminin en önemli ve en ileri gelen temsilcileri; **Julien Offray de la Metrie** (1709-1751), **Denis Diderot** (1713-1784), **Claude-Adrien Helvétius** (1715-1771) ve **Paul Heinrich Dietrich von Holbach** (1723-1789) idiler.

Fransız materyalistleri felsefenin temel sorununa materyalist mantıkla cevap veriyorlardı. Holbach; «duyu organlarımıza etki eden her şey maddedir,» diye yazıyordu. Bilincin karşısında madde önce geliyordu. Madde hiç bir güç tarafından yaratılmamış ve hiç bir güç tarafından da yok edilemeyecek olan sonsuz bir şeydi. Madde ve hareket birbirinden ayrılamaz bir birlik içinde varolmuşlardı. Evrendeki bütün şeylerin (nesneler) ve fenomenlerin doğal maddi güdüleri vardı. Madde bilinç, ya da ide'nin itici

gücü ve nedeni olmadan kendi kendine var olmuştu. Diderot; «evvelce var olan düşünceler; maddenin evrimi içinde bahsedilen maddeye duyumsuzluğun geçişi gibi meydana gelir» diyordu.

Fransız materyalistleri dünyanın bilinebilirliğini savunuyorlardı, onlar İngiliz materyalistlerinin düşüncelerine bağlı olarak, bilginin biricik güvenilebilir kaynağının deney olduğunu açıklıyorlardı. Objektif realiteyi insanların duyumladıklarını, gösteriyorlardı. Diderot diyor ki: **«Duyumlarımız** bize, açıkça herhangi bir şey üzerine kesin bilgi sağlarlar. Duyumlama daha çok, bir iç algı ve daha çok bir değişiklik (modifikasyon), değil, tersine bir şeyin (nesnenin) ide'sini de sağlamaktır. Bu gerçek bizim dışımızda var olmuştur ve bunu biz cisimler olarak adlandırırız.» (28)

18. yüzyılda feodal toplumun bağrında doğan kapitalizmin unsurlarıyla birlikte Fransız materyalizmi; feodalizme onun toplum ve devlet yapısına, doğa kavrayışına, dine ve kiliseye savaşçı bir saldırı yürütüyordu.

Fransız materyalistleri son derece keskin ve büyük bir cesaretle feodalizmin ve kilisenin gerici teoloji ve felsefesini yakalıyor; din adına işlenen zorbalığını açıkça sergiliyor ve burjuva ateizminin propagandasını yapıyorlardı. Tanrının ve ortaçağ teolojisinin emirlerini, onların davranışlarının yargısına değil, tersine deneye, objektif yasaların bilinmesine, doğal nedenlerin insan uslamlamasıyla ortaya çıkmasına bırakıyorlardı. Önce insan uslamlamasının rüşvet kabul etmez yargıç sandalyesine; feodal toplumu, onun kurumlarını, idealist ve dinsel ideolojisini oturtarak yoksun ediyorlardı.

---

(28) D. Diderot: Felsefe Yazıları. Birinci Cilt. Berlin 1961, s. 287

J. O. de la Metrie
1709 - 1751

Denis Diderot
1713 - 1784

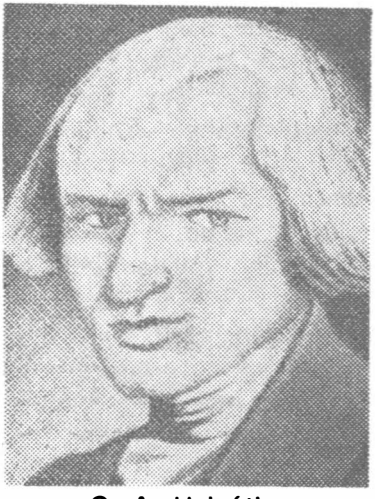

C. A. Helvétius
1715 - 1771

P. H. D. von Holbach
1723 - 1789

İdealist Alman Felsefesi

18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyılın başlarında Alman idealist felsefesi önemli bir rol oynadı. Bu felsefenin esas savunucuları; **İmmanuel Kant** (1724-1804), **Johann Gottlieb Fichte** (1762-1814) ve **Georg Wilhelm Friedrich Hegel** (1770-1831) idiler. Bu felsefenin en büyük değeri; Engels'in de vurguladığı gibi, diyalektiği yeniden ele alışındaydı: «Bu arada, 18. yüzyıl Fransız felsefesiyle birlikte ve ondan sonra Hegel'de doruğuna ulaşan yeni Alman felsefesi ortaya çıktı. Bu felsefenin en büyük başarısı, diyalektiği düşünmenin en yüksek biçimi olarak yeniden ele almasıdır.» (29)

Kant'ın felsefesi, materyalizm ile idealizm arasında bir uzlaşma ortaya getiriyordu. Kant, bir taraftan; duyumlarda var olanı bize, bizim dışımızda var olan nesne verir; diğer yandan da var olan nesnenin duyumu, tasarımı (böylece) geri verip veremiyeceği bilinemez, o gerçeklik içinde nasılsa öyledir, düşüncesindeydi. Yani; bu canlandırmayı biz şeyler (nesneler) tarafından ediniriz, şey (nesne) bize nasıl görünüyorsa bütün diğer bir şey kendinden şey olarak, yani şey (nesne) kendinden ve kendisi için nasılsa, onun «gerçek» varlığı içinde, bilinen (tanınan) sübjeden bağımsız olarak vardır. Bu «kendinden şey» Kant'a göre bilinemezdir. O halde Kant, daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz Agnostisizmin (bilinemezciliğin) bakış açısını taşıyordu.

Her ne kadar Kant; «kendiliğinden şeylerin» bilinemezliğini ileri sürüyorsa da «Genel Doğa Tarihi ve Uzay Kuramı» (1755) eserinde; güneşin ve diğer gezegenlerin (dünyanın da) değişim halindeki bir gaz kütlesinden (ne-

---

(29) F. Engels: Sosyalizmin Ütopyadan Bilimselliğe Evrimi. Mark/Engels: Yapıtlar, cilt: 19, s. 202

bula hipotezi de denilir) koparak oluştuğu kuramını doğanın diyalektik kavrayışıyla ileri sürmüştür. Engels bu konuda şöyle yazıyor: «Kant, kariyerine, Newton'un sağlam güneş sistemini ve onun - bir kere o ünlü ilk hareketin ardından - sonsuz süresini, güneşin ve bütün gezegenlerin değişim halindeki gazdan (nebula) koparak oluştuğu biçimindeki görüşüyle, onu tarihsel bir süreç haline dönüştürerek başladı. Ve Kant bundan, henüz daha o zamanlar güneş sisteminin - oluştuğuna göre - bir gün mutlaka yok olması gerektiği sonucuna varıyordu. Bu görüş bir yarım yüzyıl sonra, Laplace tarafından matematik olarak doğrulanmış ve bir yarım yüzyıl sonra da Spektreskop, evrende çeşitli yoğunluk derecelerinde bulunan bu tür akkor halindeki gaz yığınlarının varlığını göstermiştir.» (30)

Fichte'nin, bilincin etkinliğini yaratıcı diyalektik süreç olarak açıklaması felsefe için önemliydi. Fichte, sübjektif idealistti. Ve onun doktrinine göre bilinç «ben» idi, varlık, «hiçliğin benl»ni üretmişti.

Fichte, Fransız ihtilâli sırasında ihtilâlci Jakobenist idealinin propagandistliğini yapmaya başlamıştı. Napolyon'un işgali sırasında da «Alman Milletine Nutuklar»ıyla halkı ulusal kurtuluş savaşına çağırmıştı.

18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılın başlarında Alman felsefesi, Hegel'in felsefesinde doruk noktasına erişmişti. Hegel objektif idealistti, ona göre; akıl, gerçek dünyanın ve onun kaynağının sadece bir kopyası olan «mutlak düşünce» idi. Hegel, felsefi sistemini bu çıkış noktasından hareketle kurmuştu. «Mutlak düşünce» doğa, tarih ve insan bilincinde herhangi bir şekilde değiştirilerek «var edilmiştir» ve sonra kendi aslına dönüşecektir. Hegel'in felsefesinde ilk defa doğa, tarih ve düşünce bir gelişim (pro-

(30) F. Engels: Bay Eugén Dühring'in Bilimde Devrimi. («Anti-Dühring») Marks/Engels: Yapıtlar, cilt: 20, s. 22

se) olarak önerilmiştir. Hegel doğal olarak, tarihî ve ussal dünyanın devamlı hareketini, değişimini ve bunların değiştirme ve geliştirilmesini ele aldı, bu hareket ve gelişimin iç nedenselliklerini araştırarak kanıtlamaya başladı. Ayrıca o, şeyleri ve kavramları aşağıdan yukarıya gelişimin kaynağı olarak, kendi iç çelişkilerini araştırdı. Bu, Hegel felsefesinin diyalektik yönünü, «rasyonel çekirdek»ini meydana getirdi. Hegel'in diyalektiği henüz, idealist bir diyalektikti. Bütün hareket ve değişim onun «mutlak düşünce»sinin değişim ve hareket kavrayışına göreydi.

Marksizm - Leninizm'in kurucuları Hegel diyalektiğinin yeniden diriltilişi üzerine bütün saygılarını her zaman açıkladılar. Engels, ilk defa diyalektiğin hareket yasalarını geniş şekilde Hegel'in -ama aldatıcı biçimiyle degeliştirdiğini vurguluyordu. Lenin, Hegel'in diyalektiğinin kuvvetli ve gelişimindeki derinlik, iç zenginliğiyle en kapsamlı görüş olduğuna işaret etmiş; Hegel'e ve onun diyalektiğine karşı duyduğu takdiri daima ve tekrar tekrar belirtmek istediğini vurgulamıştır. Hegel'in diyalektiğinin idealist bir formu, bilim için hiç bir işe yaramaz bir yönü de vardı. Hegel'in diyalektiği ilk önce tepesi üstü duruyordu, ancak materyalist diyalektik onu idealist kılıfından sıyırarak geliştirmek zorundaydı. Bu da Marks ve Engels'in yapıtı olacaktı.

Ludwig Feuerbach'ın Materyalizmi

Marks'tan önceki en tutarlı Alman Materyalisti **Ludwig Feuerbach** (1804 - 1872) idi. O, Alman burjuvazisinin radikal - demokrat kanadının bir taraftarı ve Almanya'da 1848 devriminin fikrî öncüsüydü. Feuerbach; feodalizme karşı uğraşında, idealizmin tutarsızlığını ve geri tepen si-

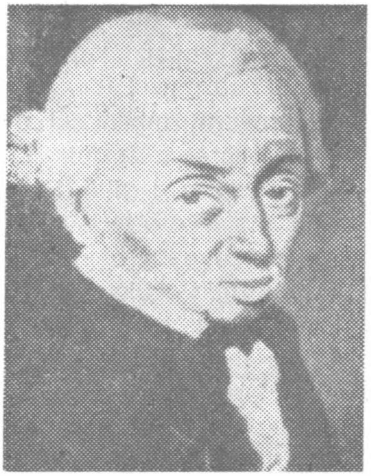

Immanuel Kant
1724 - 1804

Johann Gottlieb Fichte
1762 - 1814

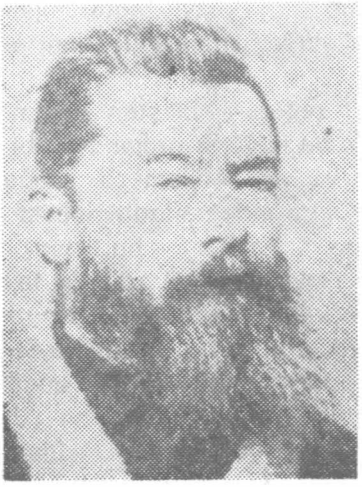

Ludwig Feuerbach
1804 - 1872

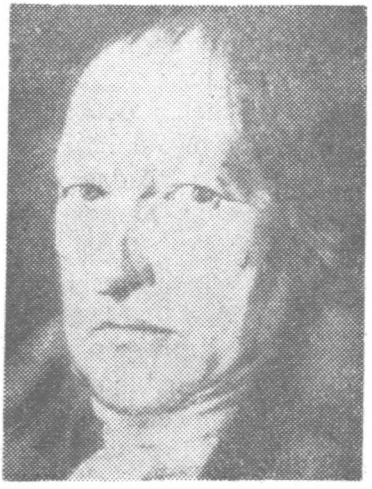

G. W. Friedrich Hegel
1770 - 1831

lâhlarını tanıyordu. O, Hegel'ci idealizmin ve dinin parlak bir eleştirisine dayandırarak, İngiliz ve Fransız materyalizmini geliştirdi, derinleştirdi ve onu bağımsız kıldı.

Feuerbach felsefesi, burjuva materyalizminin çerçevesi içinde daha ileri bir gelişim ve materyalist felsefenin yüksek bir aşamasıydı. Bu asla raslantı değildi. Feuerbach'ın zamanı, İngiliz ve Fransız materyalistlerinin feodal - politik yapıya karşı verdikleri bir savaş sırasına değil, İngiltere'de ve Fransa'da kapitalizmin yükselmekte olduğu bir döneme rastlıyordu. Bu ülkelerde kapitalist ilişkiler gelişim temelini atmıştı. Almanya bir burjuva devrimi eşiğinde bulunuyordu. Ve hatta İngiltere ve Fransanın burjuva devrimlerinin öncesinden, daha üstün olmak üzere bir hayli olgunlaşmıştı.

Doğa bilimi artık, sırf mekaniğin temeli üstüne değil, diğer bilimlere de dayanıyordu. Evrim düşüncesi meydana çıkıyor ve felsefî düşünceye etki ediyordu. Bütün bu gerçekler, Feuerbach materyalizminin 18. yüzyıl materyalistlerine oranla derin şekilde geliştirildiğini kesinlikle ortaya koyuyordu.

Feuerbach'a göre; objektif realite, bilinçten bağımsız ve onun dışında var olmuştu ve duyular aracılığıyla bize veriliyordu. Madde; sonsuz ve yok edilemezdi. Doğa üstü kuvvetler, tanrılar, ide'ler tarafından yaratılmamıştı, tersine objektif doğal yasalara bağımlıydı, bu yasalar maddenin kendi özellikleridir. Duyumlanabilir dünya tek gerçek dünyadır. Madde aklın ürünü değil, tam tersine akıl, bilinç, maddenin en yüksek ürünüdür. Bu, düşünceyi, madde ve akıldan ayırma anlamına gelmez. Feuerbach; «Düşüncenin varlıkla gerçek ilişkisi yalnızca şudur: **varlık Sübje (özne) , düşünce yüklemdir.** Düşünce varlıktan gelir, fakat varlık düşünceden değil.» (31) diye

(31) L. Feuerbach: Hegel Felsefesinin Eleştirisi. Berlin 1955, s. 84

yazıyordu. Hegel'den önceki yüzyılın ilk otuzlu yıllarına idealizm egemendi. Hegel'in büyük değeri, materyalizme tekrar hakkını vermesi ve felsefeyi tekrar materyalizmin temelleri üstüne oturtmasından ileri geliyordu.

Ama, Feuerbach, henüz Hegel idealizminin eleştirisini ve Hegel diyalektiğinin ayrışımını yaparak onu mistik kılıfından sıyıramamış ve kendi materyalist felsefesinin esaslı sınırlarını çizememişti. Sonunda da, bu durum; tarih ve sosyal görüş alanında idealizme yakalanmasına yol açtı. Feuerbach, toplumun maddi temellerini; insanların toplumsal tarihi varlığını ve kesin rolünü tanımıyordu. İnsanların dünyayı değiştiren pratik sosyal etkinliklerine kapısını kapamıştı. Bu yüzden de Marks ve Engels; onun basit bir devamı yerine Feuerbach materyalizminin sınırlılığını eleştirip onu aştılar. Marks ve Engels, Feuerbach'ın idealist ve soyut tarih anlayışını, onun mistik idealizmini bir tarafa bıraktılar. Giderek materyalizmin nitel yeni bir formunu, yani İşçi Sınıfının felsefesi olan diyalektik ve tarihi materyalizmi ortaya koymak için üstün bir kuvvetle çalıştılar.

Rus Devrimci - Demokrat'larının Materyalizmi

Rusyada materyalist fikirler, daha 18. yüzyıldan önce gelişmeye başlamıştı. Büyük Rus doğa bilimcisi **M. W. Lomonossof** (1711 - 1765) dünyanın bilinebilirliğini ve ide'lerin, bilince karşılık maddeden kaynaklandığını, doğa bilimleriyle derin ilişki içinde savunuyordu. O, madde ve hareketin birbirinden ayrılmazlığı ve doğa feomenlerinin genel nedenselliği düşüncesini geliştiriyordu. Devrimci yazar **A. W. Radistçev** (1749 - 1802); felsefî materyalizmi, serfliğe, çarlığa ve kilisenin tinsel despotizmine karşı verilen savaşla birleştirmişti. «İnsanların Ölümlülü-

ğü ve Ölümsüzlüğü Üzerine» isimli felsefî araştırmasında doğanın evrimi düşüncesini geliştirdi.

19. yüzyılın Rus - devrimci demokratları kendilerinden önceki bu materyalist geleneklerle bağ kurdular. Onların materyalist felsefesinin sosyal temelini; serfliğe ve çarlığa karşı yürütülen devrimci - demokrat hareket oluşturuyordu. Rus materyalizminin savunucuları; **A. İ. Herzen** (1812 - 1870), **W. G. Belinski** (1811 - 1848), **N. G. Çernişevski** (1828 - 1889) ve **N. A. Dobrulyubov** (1836 - 1861) idiler. Rus devrimci - demokratlarının materyalist felsefesi köylülerin, baskı ve serfliğe karşı verdikleri uğraşta tinsel bir silahıydı.

Rus devrimci - demokratlarına, (gelişiminlerinde) Feuerbach felsefesi etki etmiş ve 17. ve 18. yüzyılların İngiliz ve Fransız materyalistlerinin mekanik sınırlılığını her alanda aşmışlardı.

Rus devrimci - demokratları, dönemlerinin; idealizme karşı verdikleri savaşta, maddenin önce geldiğini ve onun ölümsüzlüğünü ve sonsuzluğunu, yani felsefî materyalizmin temel tezlerini tutarlı biçimde savunuyorlar ve propagandasını yapıyorlardı. «Doğa fenomenleri bağımsız varoluş özellikleri içinde, insanlardan birinin kişiliğini taşır; burada olduklarında bir diğer yerde olmamış olurlar; ne zaman ortaya çıkarlarsa, asla geçip gitmezler, sonsuzdurlar. Sınırsızdırlar; her yerde ardı arkası kesilmeden ortaya gelirler ve geçip giderler. » (32) diye yazıyordu Herzen.

Herzen; diyalektiği «devrimin cebiri» olarak tanımlıyordu. Özellikle fenomenlerle, gelişim arasındaki karşılıklı ilişki düşünüşünü önemle ileri sürmüştür. Doğa ve toplumda, zorunlu olarak yeniye ve ileriye etki etme düşüncesini savunmuştur: «Eski, kolaylıkla yenilip mezarına gö-

(32) A. İ. Herzen : Doğa Araştırması Üzerine Mektuplar. Seçilmiş Felsefî Yazılarından. Moskova 1949, s. 146

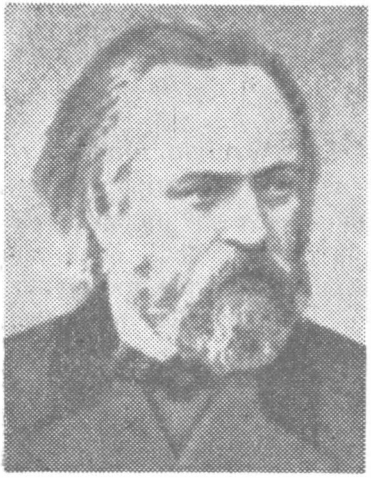

Aleksander İwanoviç Herzen
1812 - 1870

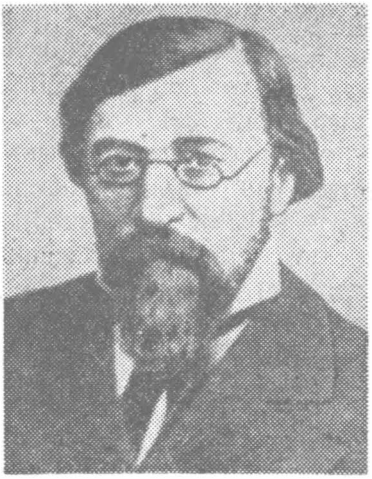

N. G. Çernişevski
1828 - 1889

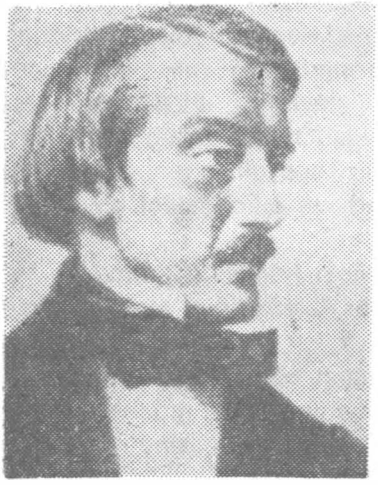

W. G. Belinski
1811 - 1848

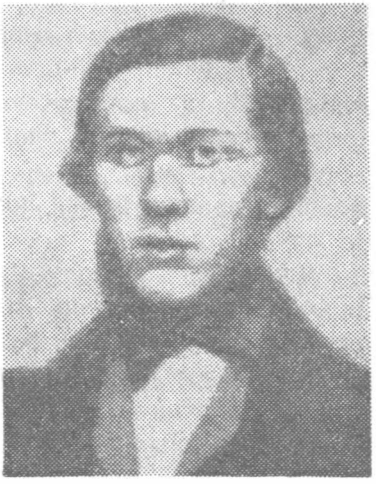

N. A. Dobrulyubov
1836 - 1861

mülememiştir... Anı ve umut, statüko ve ilerleme tarihin çelişkisidirler. Gerçi umut her keresinde anıyı yenerse de, onların arasında bağışlamasız ve uzun bir mücadele devam eder.» (33)

Lenin, Herzen'in felsefî başarısı üzerine şunları söylüyor: «19. yüzyılın kırklarında, serflik Rusyasında; Herzen, döneminin büyük düşünürlerinin seviyesini aşacak yetenekteydi. O, Hegel diyalektiğini benimsemişti. «Devrimin cebir»ini kavramıştı. Feuerbach'ın çizgisinde materyalizme Hegel'den devam ediyordu. İlk defa 1844'de yazdığı doğanın araştırması üzerine mektuplar - Emprie ve idealizm - da; bugünkü filozof kalabalıklarında gördüğümüz, bugünkü modern sayısız amprikler, modern doğa bilimcileri, şimdiki idealist ve yarı idealistleri bile aşan kocabaş sürüsü gibi bir düşünür tanıtıyor. Herzen tamamiyle diyalektik materyalizmin yanına kadar gelmiş ve tarihi materyalizmin önünde duraklamıştır.» (34)

Çernişevski, Rus materyalistlerinin en önemlilerinden biri idi. Lenin, onun için «Herzen'i aşan çok büyük bir adım attı» diyor. Onun yapıtlarında sınıf savaşının esprisi egemendi. Onun materyalizmi, devrimci köylü hareketlerinin tinsel (manevi) silahıydı. Onlara bilinç kazandırıyordu. Çernişevski, ütopik bir sosyallzmle birleştirdiği devrimci demokratizmini, tutarlı ve mücadeleci bir biçimde savunuyordu.

Çernişevski maddeyi, bilincin karşısında önce ve tanınabilir olarak alıyordu. Hegel diyalektiğini materyalizme çevirebilmek için, büyük çabayla işe girişmişti. Çernişevski, gelişimi; eski üzerinde yeninin zaferi olarak, aşağıdan yukarıya formların geçişi, ilerleme olarak gözlemliyordu. Estetiğin problemlerinin, materyalist analizine özellikle

---

(33) A. İ. Herzen: Bütün yapıtları, cilt: 4, s. 101

(34) V. İ. Lenin: Herzen'in Anısına. Yapıtlar, cilt: 18, s. 9

dikkat sarfediyordu. Marks, onun ekonomi - politik üzerine çalışmasını çok takdir etmişti. Fakat Çernişevski de, bütün Marks öncesi materyalistlerde olduğu gibi, toplumun materyalistçe açıklanışının derinliklerine inemiyordu. Lenin, Çernişevski'nin felsefî başarısının özelliğine şu şekilde işaret etmişti: «Çernişevski; 50'li yıllardan 1888'lere dek tamamlanmış bir felsefî materyalizm düzeyini koruyabilen ve yeni - Kantçıların, pozitivistlerin, Machçıların ve diğer akılları karmakarışık felsefecilerin acıklı saçmalıklarını reddedebilen biricik, gerçek büyük Rus yazarıdır. Fakat Çernişevski; Marks ve Engels'in diyalektik Materyalizmi düzeyine yükselmeyi başaramamıştı - ya da daha doğrusu - O, Rus yaşamının geri kafalılığı yüzünden yapamamıştı bunu.» (35)

Rus devrimci - demokratları, devrimci - demokratik köylü hareketleriyle derinden bağlıydılar. Onların etrafını, mekanik materyalizmin birçok metafizik sorunları sarmıştı. Onlar diyalektiği, devrimci hareketin temeli olarak, doğanın ve tarihte diyalektiğin yansıtılmasının yöntemi olarak gözlemliyorlardı. Onlar, Hegelci diyalektiğin belirsizliğini ve idealist karakterini eleştiriyorlar ve bu diyalektik yöntemi materyalistçe değiştirmeye çalışıyorlardı. Diyalektik; yaşamın fenomenlerini, geçici karakterini, eskinin kaçınılmaz çürüyüşünü ve yok oluşunu ve aynı şekilde yeninin kaçınılmaz doğuşunu anlayabilme ve açıklayabilmede, onlara yardımcı olan yöntemdi. Materyalizmle diyalektiği birbirine bağlama yönteminde önemli adımlar atıyorlardı. Bu çalışma henüz tutarlı ve kapsamlı bir şekilde değildi. Toplumun açıklanmasında da idealist olarak kalıyorlardı. Bu sınırlılığına rağmen onların felsefesinin

---

(35) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampiriokritisizm. Yapıtlar, cilt: 14, s. 366.

Rusya için büyük önemi vardı. Onlar Rus devrimci - demokratlarının politik eylemlerine ve Rusya'da, diyalektik ve tarihi materyalizmin yayılışına zemin hazırlamışlardı.

Burjuva Materyalizminin Sınırları

Felsefe tarihinin çürütülemez bir şekilde kanıtladığı gibi; İşçi Sınıfının felsefî dünya kavrayışı, diyalektik materyalizmdir, gittikçe gelişen düşüncenin tarihi içinde derinliğine kök salmıştır. Biz, eğer materyalist dünya kavrayışımızı geliştirecek, savunacak ve propagandasını yapacaksak; bunu, insancıl düşüncenin yüzlerce yıllık ilerici bir geleneğini koruyarak ve yeni tarihî koşullarda daha da ileriye götürerek bilinçle yapmalıyız. Lenin'in de söylediği gibi, insanlığın çok uzun bir tarihi içinde yarattığı felsefenin de en iyi mirasçısı İşçi Sınıfıdır. Bu büyük felsefî mirası korumaya, ondan faydalanmaya ve daha da ilerletmeye gücü yeten ancak İşçi Sınıfıdır.

Biz materyalizmin tarihi geleneğini kavrarken, eski materyalizmin tarihî kaçınılmaz eksikliğine karşı - doğal olarak - eleştirici bir gözle bakamazsak bu geleneğe de sahip çıkamayız. Burjuva materyalizminin tarihî sınırlılığı nelerdi?

Burjuva materyalizmi bütün fenomenleri, klasik mekaniğin yüksek gelişim noktasından hareketle, mekanik yasalardan giderek açıklamaya çalışıyordu.

Tek tek materyalistler - Bacon, Holbach ve Diderot gibi - doğanın açıklanmasında diyalektiğin unsurlarını önceden meydana çıkarmışlar, İngiliz ve Fransız materyalizmine bilhassa metafizik olarak başarıyla uygulamışlardı.

Bu dönem bilimin sınıflama ve yığım devresiydi. Mekanik materyalistler; henüz diyalektik doktrinin temel fikirlerini bu yüzden anlamamışlar, verili bir niteliğin bir

diğerine, yeni ve daha komplike nitelik haline gelişini, maddenin ve onun hareketinin çelişkili karakterini bütün suskunluklarıyla kavramadan geçmişlerdi. Onların bütün mekanik görüşleri; hareketi, mekandaki değişmez cisimlerin kendi yer değiştirmesi olarak kabul ediyordu. Onlar doğayı ve tarihi gelişimi içinde anlamıyorlar; onu önceden varolan ve sürekli tekrar eden salt niceliksel bir gelişim ve değişim olarak kavrıyorlardı.

Burjuva materyalistleri toplum ve tarihin açıklanmasında da idealist olarak kaldılar. Onlar materyalizmi, toplum üzerine de uygulamaya tarihi olarak güçlü olamadıklarını kanıtladılar. Üretim biçiminin rolünü tanımadılar. Toplum ve tarihin gelişiminin maddî yasallığını objektif olarak bilemedikleri için, Marksizm öncesi materyalistler; sosyal düşüncelerin maddi kaynağının bilgisine kadar nüfuz edemiyor, tarihin bir takım «büyük» adamlar ve düşünceler tarafından yaratıldığını zannediyorlardı.

Bütün materyalistler idealizme karşı savaşta; dünyanın bilinebilirliğini ve dünyanın doğru yansıtılışı için deneyin, pratiğin büyük önemi olduğu görüşünü savunuyorlardı. Bilgi, insan bilincine maddenin etkisinin sonucudur. Bu tez henüz o dönem burjuva materyalistlerinin üstesinden gelebilecekleri bir şey değildi; çünkü onlar madde ve bilinç arasındaki nedenselliği tanımamakla kalmıyorlar; aynı zamanda yakın bir karşılıklı etkinin oluşunu da tanımıyorlardı. Bilinç maddeyi sadece pasif olarak yansıtmaz, tam tersine bilinçte «onu yaratır da» (Lenin). Bilinç, doğa ve toplumda maddi yaşama aktif tepki yaratır.

Burjuva materyalistleri bilginin aktif rolünü kavrayamadılar.

Eğer tekrar eski koşullar doğar ve dünyanın yaratıcı gücünü idealizm elinde bulundurabilirse, (bunun için de) bu sorunları çözmek görevi idealizme düşer. Fakat,

idealizm, pratik ve deney tarafından tamamen yaşam dışında bırakılmıştır.

Lenin, «Karl Marks» isimli makalesinde; Marks ve Engels'in kendilerinden önceki materyalizmin eksikliklerini nasıl saptadıklarını aşağıdaki sözlerle özetlemiştir: «Marks ve Engels Feuerbach'ınki ile birlikte, (özellikle Büchner, Vogt ve Moleschot'un «vülger» materyalizminin de dahil olduğu) «eski» materyalizmde şu temel eksiklikleri buluyorlardı: 1 — Bu materyalizmde «ağır basan bir mekaniklik» vardı ve kimya ile biyolojideki son gelişmeler (günümüzde bunlara elektriğin madde teorisindeki gelişimlerini de eklemek gerekir) hesaba katılmıyordu; 2 — Eski materyalizm tarihsellikten ve diyalektikten yoksundu (anti-diyalektik olduğu için metafiziktir) ve tutarlı bütünsel bir şekilde gelişme görüşüne bağlı kalmıyordu; 3 — «İnsancıl cevheri» somut ve tarihsel olarak belirlenmiş tüm sosyal ilişkilerin meydana getirdiği bir bütün olarak değil, soyut olarak ele alıyor, bu yüzden de dünyayı yalnız «yorumlamak»la kalıyordu. Oysaki asıl sorun dünyanın değiştirilmesiydi. Yani eski materyalizm «pratik devrimci faaliyetin» önemini kavramıyordu.» (36)

II. Bölümün Kontrol Soruları :

1 — Felsefenin temel sorununu açıklayınız.
2 — Felsefî materyalizm nedir?
3 — Felsefî idealizm nedir?
4 — Diyalektik ve metafizik metod arasındaki çelişki nereden gelir?
5 — Marksizm öncesi materyalizmin sınırlılığını açıklayınız.

(36) V. İ. Lenin: Karl Marks. Yapıtlar, cilt: 21, s. 41

BÖLÜM III

MARKSİST - LENİNİST FELSEFENİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞMESİ

Diyalektik ve tarihi materyalizm, 19. yüzyılın kırklarında ortaya çıktı. Bu dönem; artık Batı Avrupa'nın en önemli birkaç ülkesinde kapitalizmin gelişmekte olduğu bir dönemdi. Proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf çelişkisi, daha o zaman açıkça meydana çıkmıştı ve İşçi Sınıfı kendi sınıfsal istekleriyle, sosyal savaş sahnesinde, yeni bir sosyal güç olarak göründü. O zamanki devrimci hareket merkezini, Almanya'ya; İşçi Sınıfının bilimsel dünya kavrayışının, yani Marksizmin doğduğu ülke olan Almanya'ya kaydırdı.

Diyalektik ve Tarihî Materyalizmin Gelişiminin Tarihî Ön-Koşulları

18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarında; Batı Avrupa'nın birkaç ülkesinde, üretici güçler fırtınalı bir şekil-

de gelişiyordu. 1760'dan 1840'a kadarki zaman içinde İngiltere'de, büyük sayıda, önemli teknik buluşların yapılışı, önceki üretim biçimini hemen hemen ekonominin bütün dallarında devirdi ve ulaştırma işleri de tamamen yeni bir teknik temel üzerinde yükseldi. Çeşitli el sanatlarına ayrılmış olan üretimin ve henüz esas olarak el sanatlarına dayanan manifaktür işletmesinin yerine makinalı büyük sanayi geçti. Manifaktür çağının uyuklayan gelişim hareketi; yerini üretimin gerçek bir coşkunluk ve saldırı çağına bırakıyordu (Engels). Üretici güçlerin hızla gelişimi; İngiltere'de sanayi devrimi ve ekonomisinde; 1789 Fransız devrimi de politikada canlılık getirdi. Üretici güçler kapitalist üretim biçimini de kesinlikle aşarak ilerledi. Bu dönemde; üretim araçları kapitalistlerin (burjuvazi) mülkiyetindeydi. Asıl üreticiler, yani işçiler, bütün üretim araçlarından mahrum edilmişlerdi, kapitalistler onların işgüçlerini satın alıyorlar ve onları, sömürü boyunduruğunu taşımaya - açlıktan öldürmeksizin - zorunlu bırakıyorlardı. «Bir yanda, ellerinde üretim araçları toplanan kapitalistler ve öte yanda iş güçlerinden başka hiç bir şeyleri olmayan üreticiler olmak üzere ayrılma tamamlandı. Toplumsallaştırılmış üretim ile kapitalist mal edinme arasındaki çelişki, proletarya ile burjuvazi arasındaki uzlaşmaz çelişki olarak belirdi.» (1)

Bu, kapitalist toplumun esas ikl sınıfının, burjuvazi ve proletaryanın ortaya çıkışıydı.

Proletaryanın kütle içinde kendine özgü bir sınıf oluşunun ortaya çıkışı, kapitalist üretim biçiminin çelişkiler dolu karakteri, sınıflar savaşını geliştirdi. Bu süreç (prose) üzerine Karl Marks diyor ki: «Ekonomik koşullar ülkenin halk kütlelerini, önce işçiler durumuna getirir; serma-

(1) F. Engels: Sosyalizmin Ütopyadan Bilimselliğe Evrimi. Marks/Engels: Yapıtlar, cilt: 19, s. 190/191

yenin dayanışması, bu kütle için ortak bir durum, ortak çıkarlar yaratmıştır. Bu kütle böylece, daha şimdiden sermaye karşısında sınıftır, ama henüz kendisi için değil. Ancak birkaç aşamasını belirtmiş bulunduğumuz bu savaş, içinde bu kütle birleşir ve kendisini, kendisi için bir sınıf olarak oluşturur. Savunduğu çıkarlar, sınıf çıkarları olur. Ama sınıfın sınıfa karşı mücadelesi politik bir savaştır.» (2)

Başlangıçta proleter sınıf savaşının ilk önce İngiltere'de makinalara karşı verildiği görüldü. Çünkü işçiler, sefaletlerinin kusurunun makinalarda olduğuna inanıyorlardı. Burjuvazi onların bu eylemlerine karşı, makina gürültüleri arasında onları ölüm cezasına çarptırarak, birlik ve dayanışmalarını yasaklayarak yanıt veriyordu. İşçiler kendi aralarında bir birlik kurmaya henüz başlamışlardı.

Proletaryanın ilk büyük kitle hareketi Chartizm, İngiltere'de doğdu. Chartizm, İngiliz parlamentosundan bütün bir halk için demokratik olarak genel oy hakkı verilmesi istemini içeren dilekçe verme olayıydı. (İngilizce: Charte: ayrıcalık verme). Chartizm, 1836'dan 1848'e kadar devam etti. Chartist hareket, 1842 temmuzunda Manchester'de genel grev hareketi olarak en yüksek noktasına ulaştı. Ve 1500 Chartist hareket taraftarının tutuklanmasıyla son buldu.

Fransa'da; 1832 yılında Lyon'lu aç ve sefil dokumacılar «ya çalışarak yaşamak ya savaşarak ölmek» sloganıyla ayaklandılar. 1834 ilkbaharında Lyon'da ikinci bir ayaklanma daha oldu, bu da ilkindeki gibi kanlı bir şekilde bastırıldı. Blanqui'nin liderliğini yaptığı «Gesellschaft der Jareszeiten», 1839'da, burjuvazinin egemenliğine son vermek için askerî bir darbe denedi; halk kütleleriyle bağı ve çatışmanın hedefi üzerine açık bir görüşü olmadığı için

---

(2) K. Marks: Felsefenin Sefaleti. Marks/Engels. Yapıtlar, cilt: 4, s. 180/181.

onun bu denemesi de başarısızlığa uğradı. Devrimci Alman gizli cemiyetlerinden biri olan «Doğrular Birliği» örgütü de «Gesellschaft der Jareszeiten» e bağlıydı.

Almanya; 1815'den sonra ekonomik hız kazanmıştı ve burjuvazi kendi ekonomik ağırlığını duyurmaya başlamıştı - ama bunu bir taraftan kuvvetli feodal kalıntılar ve ulusal ayrılıklar da engelliyordu-, bu durum sadece yavaş yavaş işçilerin birlik ve beraberliklerini de getiriyordu. Bu ilk işçi örgütü politik mülteciliğin merkezinde doğuyordu. 1834'te kurulan «Sürgünler Birliği»nden «Doğrular Birliği» doğdu. 40 yıllarında «Doğrular Birliği»nden de Londralı Komünist İşçilerin Birliği, ve sonunda (1847'de) Marks ve Engels'in etkisiyle «Komünistler Birliği» haline getirildi.

Artık, Alman İşçi Hareketi 19. yüzyılın 30-40 yılları arasında savaşa ilk adımını atmıştı. Henüz örgütlü ve birlik halinde olmamalarına rağmen, Silezyalı ve Bohemyalı dokumacılar 1844'de işletmecilere karşı ayaklandılar. Taşlar, sopalar ve baltalarla bağışlamasız yürüttükleri bu ayaklanma, Prusya militarizminin silahlarıyla tekrar kanlı bir şekilde bastırıldı.

İngiliz Chartist hareketi, Lyon işçi ayaklanmaları ve Silezyalı dokumacıların isyanları; proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf savaşını hızlandırdı. Avrupa tarihinin ön plânında politik bir canlılık görülüyordu. İşçi sınıfı ekonomik ana hedeflerini saptıyor ve zafer kazanmak için savaşıyordu. Proletarya kendi kurtuluşu için verdiği savaşta; ekonomik bir doktrine (kapitalizmin çöküşü ve sosyalizmin zaferi için) bir yol ve yönteme gerek duyuyordu. İşçi Sınıfının savaşı; objektif bir doğruya, tutarlı ekonomik bir doktrine, toplumun gelişim yasalarına açıklık getirilmesine gerek duyuyordu. 19. yüzyılın ilk 50'lili yıllarında; İşçi Sınıfının tarihsel savaşı deneyinin genelleştirilmesiyle, Marks ve Engels tarafından bu gereksinime yanıt verildi:

Marksizm doktrini, onun felsefesi, yani Diyalektik ve Tarihî materyalizm ortaya konuldu.

Dokumacıların ayaklanışı.
(Kethe Kollwitz'in bir tablosu)

Marksist Felsefenin Gelişiminin Teorik Ön Koşulları

Marksizm; bilimsel gelişim ve teorik düşüncenin ötesinde ve şimdiye kadar insanlığın getirdiği kültürel ve töresel gelişimden ayrı olarak var olmamıştır. O; tarihin seyrinde, gelişen kültür ve bilimi ele alarak ve onda varolanın en iyisini işleyerek, eleştirerek özümlenmesi sonucunda bu düzeye kadar çıkarılmıştır.

Marksistler, Engels'in yazdığı gibi, teorik bakımdan marksizmin geliştirilmesi sırasında sadece büyük ütopik sosyalistlerden (Fourier, Sain - Simon, Owen) kaynaklanma ile yetinmediler, Alman filozoflarından Kant, Fichte ve

Hegel'den de yararlandılar. Lenin: «Marks, doktrinini insanlığın, 19. yüzyılda, Alman felsefesi, İngiliz Ekonomi - Politiği ve Fransız sosyalizminin yarattığı ne varsa onların en meşru mirası üzerine kurdu» (3) diye yazıyordu.

Diyalektik; Kant'dan Hegel'e kadar İdealist Alman felsefesinin felsefe alanında meydana getirdiği yapıtın en kapsamlı bir evrimiyle, gelişim kaydetti. Şüphesiz diyalektik bu fikrî gelişim üstüne oturdu. Bunun için, diyalektiğe; -hepsinden önce mükemmel şekilde Hegel'de biçimlenen- fikirlerin gelişiminin bir doktrinidir de deniliyordu.

Hegel diyalektiğinin hangi önemi taşıdığını Lenin'in aşağıdaki sözleri gösteriyor: «En kapsamlı, en derin ve düşünsel bakımdan en zengin gelişme teorisi olarak Hegel diyalektiği Marks ve Engels'in gözünde, Klasik Alman Felsefesinin en önemli başarısıydı. Gelişme ve evrim prensibinin herhangi bir başka ifade şeklinin içerik bakımından fakir ve tek yönlü kalacağını görüyorlar; bunun doğa ile toplumdan (sık sık sıçramalar, felaketler ve devrimler aşarak) ilerleyen gerçek gelişme seyrini, ancak değiştireceğini ve eksik vermek suretiyle bozacağını düşünüyorlardı. Marks ve ben bilinçli diyalektiği (Hegelcilik de dahil idealizmden kurtaran), materyalist doğa anlayışına uygulayan aşağı yukarı tek kişilerdik...!» (4)

O halde Marks ve Engels, Hegel'in diyalektiğinin önemini anladılar ve onu yücelttiler. Fakat onlar Hegel diyalektiğinin idealist tarafını ve burjuva dar kafalılığını attılar. Onlar, diyalektiği materyalist temeller üstüne oturtarak, bilimselliğini devam ettirdiler.

Ludwig Feuerbach, kendi materyalist felsefesini 1839 yıllarından beri savunuyordu. «Hristiyanlığın Özü» yapıtı

---

(3) V. İ. Lenin: Marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Öğesi. Yapıtlar, cilt: 19, s. 4

(4) V. İ. Lenin: Karl Marks. Yapıtlar, c. 21, s. 41

bu konuda (1841 yılında yayınlanmıştı) önemli bir kaynaktı. Almanya'daki devrimci demokratların bu arada Marks ve Engels'in de üzerinde etki bırakmıştı. «Biz şimdilik bütünüyle Feuerbach'çı idik» diye yazıyordu Engels.

Feuerbach materyalistti. O, doğayı ve insanları felsefenin merkezi yapmıştı. Bu çekirdeği, yani Feuerbach'ın materyalizmini, Marks ve Engels tanıdılar. Onlar diğer taraftan Feuerbach'ın, eksik sonuçlarını, toplum ve tarih sorunlarında idealizmini, gerçek materyalizmin toplum ve yaşama uygulanışı ile yanıtlayarak, eleştirdiler. Bütün bunlara rağmen Feuerbach; marksist felsefe ve dünya kavrayışının felsefi öncülerinden, müjdecilerinden biri olarak kaldı.

17. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın başlarına kadar, burjuva ekonomisi, batı Avrupa'da Marksizme geniş bir kaynak oldu. Burjuva ekonomisinin gelişim koşullarını İngiliz ekonomistleri **Adam Smith** (1723 - 1790) ve **David Ricardo** (1772 - 1823) belirlediler. Smith ve Ricardo iş değeri teorisinin temel taşını koydular. Smith ulusal servetin para ile değil, tersine yararlı emek (iş)le yaratıldığını açıklıyordu. Ricardo, değerin belirtilmesini de çalışma sürecine göre yapıyordu. O, ekonomik araştırmalarında kapitalist toplumun çelişkili sınıf çıkarları üzerine kurulu bir toplum olduğunu gizliyordu. Kapitalist toplumun sonsuz ve değiştirilemez olarak kavranılışını savunan bu ekonomik bakış açısı sınıfsaldı. Burjuvazinin bakış açısıydı.

Farklı toplumsal sınıfların savaşında, bu sınıfların modern tarihine bir bakacak olursak Ricardo'nun kapitalist toplumun sınıfsal çelişkisini görmezlikten gelen bu düşünce konusunda tek olmadığını görürüz. 19. yüzyılın ilk 10'lu yıllarında; edebiyatta ve tarihçilikte, Fransız yazarı **Honoré de Balzac** (1799 - 1850) ve Fransız tarihçileri Thierry, Mignet ve Guizot'lar tarihin itici gücünün sınıf savaşı olduğunu ustalıkla gizliyorlardı. Bunların hepsi de olayların

genelleştirilmesini yapmıyorlar, sınıfların savaşını Fransız tarih anlayışının anahtarıyla çözmeye çalışıyorlardı. Nedeni, ya bir türlü anlaşılamayan kötülüklerin sonsuzluğunda ya da bir türlü anlaşılamayan sosyal olaylarda (fenomen) görüyorlardı.

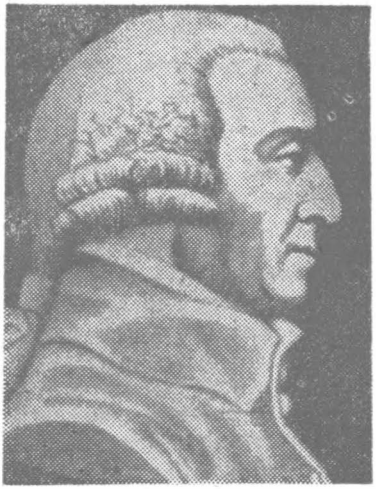

Adam Smith
1723 - 1790

David Ricardo
1772 - 1823

Sonunda ilk defa 19. yüzyılın on'lu yıllarında sosyalist doktrinlerin eleştirilerek özümlenmesinde, marksizmin yayılışının hatırı sayılır bir payı oldu. İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da ve diğer ülkelerde proletaryanın gelişim nedenselliği içinde sosyalist kavrayış ve doktrinler ortaya çıktı. Bu kavrayışın savunucuları - ütopik sosyalistler - öğretilerinde, insanları, kapitalist toplumun kötülüklerinden nasıl kurtarabileceklerini öğütlediler.

Marks ve Engels ütopik sosyalistlerin kazançlarına daima değer vermişlerdir. Hepsinden önce **Claude - Henri Saint - Simon** (1760 - 1825), **François Marie - Chales Fo-**

urier (1772 - 1837) ve **Robert Owen** (1771 - 1858)a. Bu ütopik sosyalistler kapitalist toplumu bağışlamasız eleştirdiler. Bunların asıl değerleri buradaydı. Kapitalist düzenin yerine yeni, en iyi bir düzeni nasıl koyabileceklerini düşünüyorlardı; ama onların bu yeni düzeni gerçekleştirebilecek gerçek bir çözüm yolları, yöntemleri olmadığından ötürü, düş görüyorlardı. Onlar yeni bir toplum düzeni kurabilmeyi, olanakların değiştirilmesiyle ya da devletin gözden geçirilmesiyle gerçekleşebileceğine inanıyorlardı. Fransız ütopik sosyalisti Fourier; yeni toplum düzenini kurabilmesi için Banker Rothschild'e, uzun zaman düşüncelerini açarak kendisine yardım etmesini istedi. Kendisine büyük parasal koşulların sağlandığında, kapitalist düzeni töre dışı olmaktan kurtarabileceğine inandırmaya çalışıyordu, onu.

Ütopik sosyalistler, kapitalist toplum düzenini ortadan kaldırabilecek tek gerçek sosyal gücün İşçi Sınıfı olduğunu bilmiyorlardı. Onun için de kapitalizmi ortadan kaldırmaya güçlü değillerdi. Bir tarafta İşçi Sınıfı hareketleri, proletaryanın sınıf savaşı durmadan gelişiyordu ve bundan kopuk olarak bir başka tarafta da onlar sosyalist doktrinlerini öneriyorlardı. Sosyalist teori ile işçi hareketlerinin birbiriyle bağdaştırılmasında kesin zorunluluk vardı. Yani İşçi Sınıfı bilimsel bir teoriye gereksinme duyuyordu. Teori ona, kapitalizmin yıkılış yolunu - yöntemini ve sosyalist toplum düzeninin nasıl yaratılacağını gösterecekti. Ancak bunu yapabilmek, tarihin bu çok önemli isteğini yanıtlayabilmek Marks ve Engels'e düşüyordu.

Marksizm hiç bir zaman, geçmiş bilimsel ve kültürel düşüncelerin önemli teorilerin bileşkesi, ya da sırf onların devamı değildir. O, birçok kereler; Klâsik Alman Felsefesi, İngiliz ekonomi - Politiği, küçük burjuva ve ütopik sosyalist doktrinlerle düşünce savaşı vermiş, onları eleş-

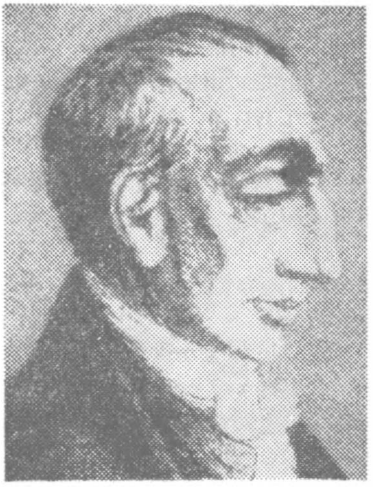

Claude - Henri Saint - Simon
1760 - 1825

F. M. Charles Fouerier
1772 - 1837

Robert Owen
1771 - 1858

tirmiş ve sosyal bilimlerde tamamen bir devrimin var edilişiyle doğmuştur.

Marks öncesi felsefeler, ekonomiler ve sosyalist öğretilerin hepsi de burjuva ve küçük burjuva ideolojilerinin tamamlayıcı birer parçasıydılar. Marks ve Engels bu doktrinleri, proletaryanın bakış açısıyla yargıladılar, (yani eleştirerek ve taraf tutarak). Onlar reaksiyoner ve gayri bilimsel olan her şeyi attılar ve bütün değer dolu gelişimleri de öncekilerle bağladılar. Onlar, önceki materyalizmin eksikliklerinin ve tamamlanmamış kısımlarının üstesinden geldiler, burjuva felsefe ve ekonomisinin sınıf karakterinin maskesini indirdiler. Marksizm öncesi sağlam düşüncelerin eleştirisini yaparak, diyalektik ve tarihi materyalizmin teorik ön koşullarını hazırladılar.

Marksist felsefenin gelişim ve ortaya çıkışında doğa biliminin özünün genelleştirilmesi de önemli bir rol oynadı. Engels, her şeyden önce doğa biliml bilgisinin şu üç temel buïgusunu sayar:

1 — Enerjinin dönüşümü ve sakınımı yasası (Robert Mayer, James Prescott Joule ve Ludwig August Colding)

2 — Canlı organizmaların hücre yapısının keşfi (Theodor Schwan ve Matthias Jacob Schleiden)

3 — Canlıların evrimi (Charles Darwin)

Bu üç büyük buluş; doğada ki seyir ve fenomenler arasındaki nedensellikler üzerine yürüyordu. Doğanın kendi etki alanı, metafizik doğa kavrayışına büyük bir darbe indirdi. Ayrıca Darwin'in evrim teorisinin zaferi her ikisini de kanıtladı. «Tamamıyla bugünkü organik doğa, bitkiler, hayvanlar ve bununla birlikte insan da milyonlarca ve milyonlarca yıl devam eden bir gelişim sürecinin (prose) ürünüdürler.» (5)

---

(5) F. Engels: Sosyalizmin Ütopyadan Bilimselliğe Evrimi. Marks/Engels: Yapıtlar, cilt: 19, s. 205

Diyalektik ve tarihsel Materyalizmin Marks ve Engels Tarafından Ortaya Konuluşu

Almanya geçen yüzyılın kırklarında bir burjuva devriminin eşiğinde, temeldeki çelişkilerin yığıldığı bir ülkeydi.

Almanyanın ulusal birliğinin sağlanmasının gerekliliği ve feodalizmin ortadan kaldırılış koşulları olgunlaşmıştı. Proletaryanın burjuvaziye karşı sınıf savaşı da, dokumacıların isyanında olduğu gibi bu kez de burjuvaziyi İşçi Sınıfından korkutuyordu. Burjuvazi İşçi Sınıfından çekindiği için olgunlaşan devrimin başına geçmek istemiyordu. Feodalizm bu yıllarda Almanya'da çok hızlı bir şekilde sarsılıyordu. Bundan dolayı burjuvazi Prusya'da, 1835'den beri kapitalist gelişimi kuvvetlendirmeyi düşünüyordu. Fakat; feodal - zorba gericiliğin karşısında kölece boyun eğişten ve korkudan, İşçi Sınıfının politik isteklerini tutarlı şekilde temsil edemedi.

Büyüyen bu demokratik hareketin ideolojisini dinsel bir çerçeve temsil ediyordu.

1815'ten beri Hegel'in felsefesi devlet felsefesiydi. Ve Prusya devletinin hizmetinde bulunuyordu. Otuzlu yılların sonunda Hegel felsefesi bir kaç bölüme ayrılmaya başlamıştı. Bu ayrımın bir tarafı, eski-Hegelci denilen tutucu kanadın oluşturduğu Prusya devletinin ve Kilisenin düzenini koruyordu. Bir diğer tarafı da liberal burjuvazi ile, Hegel felsefesindeki devrimci ögelere dayanarak varolan feodal - zorba düzeni reddeden sol kanat Hegelciler teşkil ediyordu. Bu kanada bağlı olanlar; Bruno Bauer, David Friedrich Strauss, Arnold Ruge, Max Stirner vb. idi. Genç-Hegelcilerin yayın organı 1838'de kurulan Hallische Jahrbücher (Halle Yıllığı) idi. 1841'de karşı-devrimci Prusya hükümetince yasaklanmıştı.

Genç-Hegelciler de ustaları gibi ideallsttiler. Bu ideo-

list bakış açısıyla Hegel'in soyut düşünceleri, yani tarihin yaratıcı gücü olarak «kendiliğinden bilinç»i savunuyorlardı ve eylemde de tarihin aktif öğesi olarak seçkin şahsiyetleri görüyorlar buna karşılık halkı da pasif bir kütle olarak alıyorlardı. Yalnız bu anlayışlarına rağmen, son çözüm olarak gene de dünyayı değiştirme iddiasındaydılar ve mevcut koşulları eleştiriyorlardı. Fakat bunlar, bütün devrimci sözlerine rağmen lâfazanlık ediyorlar, etkinlik sahalarını feodal - zorba koşulları eleştirme ve bir kaç dinsel-tarihsel çalışma ile sınırlandırıyorlardı. Dine karşı savaşı yalnızca Ludwig Feuerbach'ın materyalizmi yürütüyordu.

Bu sıralarda; Hegel okulundan ayrılma Engels'in de vurguladığı gibi Marksist felsefe ve dünya görüşü doğmaya başlamıştı.

Aslında Marks ve Engels bu dönemde, idealistlerin ve genç - Hegelcilerin çevresinden kopuyorlardı. Üniversite kapısı Marks'a kapanınca, Marks hayata atıldı ve Ren toprağına ayak bastı. Buradaki, «Rheinische Zeitung» - Ren Gazetesi - daki (1842-1843) başyazarlık eylemi; gerek felsefî, gerekse politik bakış açısı bakımından Marks için dönüm noktası oldu. «Rheinische Zeitung» burjuvazinin liberal çevresinin bir gazetesiydi, fakat Marks'ın yönetimindeki bu gazetenin yayın politikası gerek radikallere, gerekse Prusya devletine karşı daima savaşçı düşünceler kavgasını yürütmüştür.

«Rheinische Zeitung»un başyazarı Marks, zor çalışma koşullarına karşın, bütün emekçilerin durumuyla ilgileniyor ve bilhassa Moselle köylülerinin sorunlarıyla uğraşıyordu. Makalelerinde Ren toprağının fakir insanlarının hükümet otoritelerine karşı yürüttükleri eylemleri dile getiriyor ve onlara yardımcı oluyordu. Böylece, gerçek yaşamı o kadar öz olarak kavramıştı ki, artık idealistleri hiçe sayıyordu. Bu temel üzerinde felsefi çalışmalarını genç

-Hegelcilerin üzerinde yoğunlaştırdı, İngiliz ve Fransız edebiyatının sistematiği; ekonomi - politiğin, hukukun ve devletin tarihi üzerine araştırmalara başladı. Bu araştırmalarından çıkardığı sonuçları bir dizi makalelerinde ortaya koydu ve sonuç olarak Marks; felsefi idealizmden felsefi materyalizme, devrimci demokrat bakış açısından bilimsel sosyalizme vardı. Bu aşama, 1842'den 1844 yıllarına kadar ki süreç içinde oluştu.

Engels de tamamıyla aynı gelişim çizgisini takip etti. O da esasen genç - Hegelciydi. Berlin'de askerlik hizmetini yaptığı sıralar Berlin'li genç - Hegelcilerin çevresinde bulunmuştu. 1842'de İngiltere'ye gitti; Manchester'de ve diğer sanayi şehirlerinde, İşçi Sınıfıyla doğrudan doğruya ilişki kurdu. O, idealist teorilerin ve düşünülerin dünyayı belirlemeye ve değiştirmeye yetmediğini doğrudan kendi kavrayışıyla gördü ve anladı. Ona göre; devletin kişiliği gibi düşüncelerde ekonomik yasalara ve üretim biçimine bağlıydı.

Marks ve Engels sonunda 1844 sonbaharında Paris'te bir araya geldiler. Ayrı dünyalardan gelmelerine rağmen dünya kavrayışları aynıydı. Her ikisi de, idealizmden materyalizme; devrimci burjuva demokratizminden bilimsel sosyalime ulaşmışlardı. Burjuvaziyi, sınıfları çözümlemişler bütün bu sınıflar ayrımını işçi sınıfı yönünden ele almışlar ve İşçi Sınıfının bakış açısıyla benimsemişlerdi. «Deutsche - Französische Jahrbücher» (Alman - Fransız Yıllığı)'daki çalışmalarında ve Engels «İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu» yapıtını hazırladığı yıllarda, daha o zamandan halk kütlelerinin yanında proleter devrimciler olarak kendilerini gösterdiler ve herşeyden önce de proletaryaya seslendiler.

Marks ve Engels arasındaki yakın arkadaşlık ve dostluk o zaman başladı. Lenin bu konuda şunları söylüyor: «Eski efsanelerde arkadaşlığın etkileyici örneklerini gör-

mek olağandır. Avrupa proletaryası, kendi biliminin, birbirleriyle ilişkilerinde eskilerin arkadaşlık üzerine anlattıkları en etkileyici öyküleri bile yaya bırakan iki bilim adamı ve savaşçı tarafından yaratıldığını söyleyebilir.» (6)

Marks ve Engels bundan böyle yeni dünya görüşü ve felsefelerini geliştirmeye birlikte devam ettiler. 1844 yılından 1848'e kadar burjuva ve küçük burjuva ideolojilerine karşı ve hepsinden de önce idealizme karşı verdikleri bağışlamasız savaşta, temel çalışmalarının ürününü bir dizi yapıtta ortaya koydular. Yapıtlarında: Marks ve Engels yeni dünya görüşlerini sergiliyorlardı. Bunlardan ilki, «Kutsal Aile» genç-Hegelcilere karşı yazılmış bir yapıttı. «Alman İdeolojisi» Feuerbach'a, genç-Hegelcilere ve küçük burjuvalara karşı ve aynı zamanda gerçek sosyalist teorinin ortaya konulduğu bir yapıttı. «Felsefenin Sefaleti»nde ise Marks, küçük burjuva sosyalistleri ile, Fransız bilimcisi Prudhon'un felsefî idealizmine karşı savaşıyordu. Ve sonunda «Komünist Parti Manifestosu»...

1846'dan 1848'e kadar Marks ve Engels, daha o zamandan devrimci işçi hareketlerinin doğrudan doğruya tamamlayıcı bir parçası haline gelmişlerdi. Onlar Brüksel'de Komünist Haberleşme Bürosu'nu kurdular ve Komünistler Birliği'nin yönetimindeki «Doğrular Birliği»ni yeniden düzenleyip, yönettiler. Onlar yaklaşmakta olan devrimde, partinin devrimci strateji ve taktiklerini ve doktrinlerinin ana hatlarını ortaya koydular; feodalizme, burjuvaziye ve küçük burjuva sosyalistlerinin teorilerine karşı savaşı sürdürdüler. Marks «Felsefenin Sefaleti» yapıtında ekonomi-politiğin esaslarını geliştirdi ve tarihi materyalizmi kurdu. Bu periyodun sonunda anıtlaştırılan; «Komünist Parti Manifestosu» üzerine Lenin şöyle yazıyor: «Bu yapıtta dahiyane bir açıklık ve parlaklıkla yeni bir dünya görüşünün

---

(6) V. İ. Lenin: Friedrich Engels. Yapıtlar, cilt: 2, s. 12

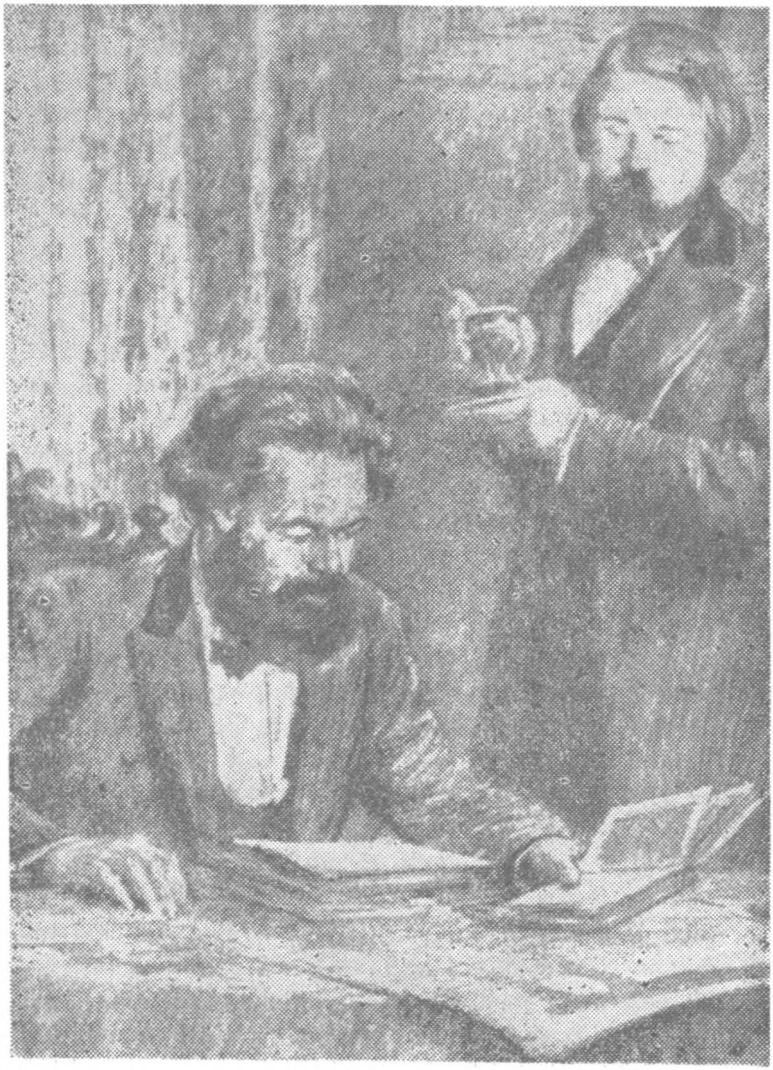

Marks ve Engels'in yakın arkadaşlıkları boyunca bütün yaşamları birbirine bağlıydı.

ana hatları çizilmiştir; sosyal yaşamın dünyasını da kapsayan tutarlı maddeciliğin; en geniş ve en derin gelişim doktrini olan diyalektiğin; sınıf savaşı teorisiyle yeni bir toplumun, yani komünist toplumun yaratıcısı olan proletaryanın, dünya tarihindeki devrimci rolü teorisinin ana hatları...» (7)

Marksist Felsefenin 1848'den Sonraki Gelişimi

Marks ve Engels'in «Komünist Parti Manifestosu» bilimsel sosyalizmin doğuş bildirisidir. Bu yapıtta Marks ve Engels; kapitalist toplumda üretici güçlerin yüksek bir gelişim basamağına erişeceğini ve üretim ilişkileriyle çelişkiye düşeceğini ve bunun sonucu kapitalist üretim biçiminin yok oluşu ile üretim araçlarının sosyal mülkiyetinin doğacağını kanıtladılar. Fakat burjuvazi üretim araçlarının özel mülkiyetini kendi arzusuyla bırakmıyacağı için, kapitalist sömürüyü silip süpürecek ve yerine sosyalist düzeni kuracak sosyal bir güce gereksinim vardı. Bu güç, Marks ve Engels'in de kanıtladıkları gibi İşçi Sınıfıydı. Bu tarihsel görevin üstesinden gelebilecek olan İşçi Sınıfının; insanın insanı sömürüsünü ortadan kaldırıp yerine kendi politik iktidarını hangi araç ve yol ve yöntemle kuracağı da bir zorunluluğu getiriyordu. Bu zorunluluk örgütlü olmayı ve enternasyonal dayanışmayı harekete geçirmeyi de gerektirir. Bunun üzerine Marks ve Engels şu sonuca vardılar ki; İşçi Sınıfının politik iktidar savaşında birliklerinin sağlam ve örgütlü olması gereklidir ve daha kolay zafere ulaşabilmesini sağlayacak olan devrimci bir partiye - bilimsel sosyalizmle donatılmış olan - gereksinme vardır.

---

(7) V. İ. Lenin: Karl Marks. Yapıtlar, cilt: 21, s. 36

Marks ve Engels «Komünist Parti Manifestosu» ile proletaryanın daha sonraki devrimci partilerinin esaslı birliği için Komünistler Birliği'ni oluşturdular. Devrimci kütle partisi yaratma düşünüsünü ilk defa **August Bebel** ve **Wilhelm Leibnecht** Alman İşçi Sınıfının partisini - daha sonraları Karl Liebnecht ve Rosa Luxemburg tarafından Alman Komünist Partisi olarak kurulacak olan partiyi - gerçekleştirdiler. Bugün emperyalist ideologlar Manifesto'nun fikirlerinin sosyal gelişimin gerisinde kaldığını ve hiç bir geçerliliği kalmadığını ileri sürüyorlar. Alman İşçi Hareketlerinin bütün tarihi, Sosyalist Devletlerin önemli başarıları ve uluslararası komünist hareket, sosyalizmle emperyalizmin kuvvetleri arasındaki karşılıklı mücadele; henüz Marksizmin doğuş beratı olan fikirlerinin geçerliliğinden hiç bir şey kaybetmediğini kanıtlamaktadır. Marks ve Engels, Lenin'in de vurguladığı gibi, sosyalizmin, asil düşüncelere sahip fertlerin iyi niyetli çalışmalarıyla değil; sadece İşçi Sınıfının örgütlü savaşıyla yürüdüğünü kanıtladılar. Lenin bu konuda şunları söylüyor: «Marks ve Engels bilimsel eserlerinde; sosyalizmin hayal kuranların uydurması olmadığını, tersine modern toplumdaki üreticl güçlerin geçirdiği gelişimin en son amacı ve zorunlu bir ürünü olduğunu ilk defa açıklayanlardan olmuşlardır.» (8)

O halde Marksizm; proletarya devrimi ve proletarya diktatörlüğünün tamamlayıcı bir parçası, tamamıyla İşçi Sınıfını zafere götürecek olan ve kapitalistleri sonuç olarak nasıl yenecekleri ve yerine kendi politik iktidarlarını nasıl kuracaklarını yanıtlayan, tek devrimci bilimsel doktrindir.

Marks ve Engels'in bilimsel dünya görüşlerini geliştirmeleriyle, insanlığın gelişim tarihinde sonsuz bir anıt yükseldi. Komünistler Birliği çalışmaları, 1848/49 devrimin-

---

(8) V. İ. Lenin: Friedrich Engels. Yapıtlar, cilt: 2, s. 5

deki rolleri ve bütün eylemleri de benzer önemdeydi. Karl Marks ve Friedrich Engels lâfazan değildiler. Gerçek devrimcilerle birlikte doğrudan doğruya Alman halkının ve enternasyonal işçi hareketinin pratik - politik savaşlarında da yer aldılar. 1848/49 burjuva - demokratik devriminde, Marks ve Engels Alman işçileriyle sosyalistlerin birliğini sağlamlaştırdılar, halkın çıkarlarını kararlı olarak savundular.

Bu devrimde İşçi Sınıfı savaştı. Tesfiyeci Heinrich Glasewalt ve tesfiyeci çırağı Ernst Zinna'nın kahramanlığı; Berlin'de bir barikatta Prusya militarizmine karşı savunmada gösterdikleri fedakârlık ruhu, tarihte İşçi Sınıfının gösterdiği sayılı özveri örneklerinden biridir.

Marks ve Engels, 1842'den 1848/49 devrimine kadarki zaman içinde aslında diyalektik ve tarihi materyalizm üzerinde çalışıyorlar, Genç-Hegelcilerin ve küçük burjuva sosyalizminin ölü cereyanlarının merkezinde düşünce uğraşı veriyorlardı. Almanya bir burjuva devriminin öncesindeydi ve Marks - Engels için, devrimci güçlerin bir araya getirilmesi ve proletarya partisinin strateji ve taktiğiyle yaklaşan savaşı belirleme, bütün görevlerden önce geliyordu. Bunları başarmak için onlar mucize filân göstermiyorlar; bilgi teorisinin sorunlarını, felsefe ve doğa bilimleri arasındaki ilişkilerini ve toplumsal gelişimin büyüyen sorunlarının içinden, geliştirdikleri diyalektik ve tarihi materyalizm yöntemiyle çıkıyorlardı. Marks ve Engels materyalizmi, sosyal yaşamın çerçevesinde tutarlılıkla geliştiriyorlardı, genişletiyorlardı, Ludwig Feuerbach'ın materyalizminin soyutluğunu ve dar görüşlülüğünü atarak yerine tarihi materyalizmi kuruyorlardı. Felsefî materyalizm ve Marksist diyalektiği 1848'e kadarki zaman içinde sosyal fenomenlerin araştırma sonuçlarıyla, ve esas itibarıyle onların nedenselliğiyle geliştiriyorlardı. Bu yöntem

18 Mart 1848'de, Ernst Zinna ve Heinrich Glasewalt'ın bir barikatı savunuşları.

1848'den sonra da değişmedi ve bu defa marksist felsefe derin bir şekil aldı.

1848/49 devrimindeki teori ve politikalarını, Marks ve Engels «Komünist Parti Manifestosu»nda ortaya koydular, göz kamaştırıcı parlak bir sınav verdiler. Kendi doktrinindeki en doğru vargının neler olduğunu Marks, 5 Mart 1852'de Weydemeyer'e yazdığı bir mektupta şu şekilde formüle etmiştir. Marks diyor ki: «...Kendimle ilgili olarak şunu söyleyebilirim ki, ne modern toplumdaki sınıfların varlığını ve de aralarındaki uğraşı bulmuş olma şerefi benim değildir. Benden çok önce bazı burjuva tarihçiler. bu sınıf savaşının tarihsel gelişimini anlatmışlar, birtakım burjuva iktisatçılar ise bunun iktisadî anatomisini açıklamışlardı. Benim yeni olarak yaptığım şey, şunu kanıtlamaktan ibaret kalmıştır: 1 — Sınıfların var oluşları **ancak üretiminin gelişmesine bağlı belirli, tarihsel bazı uğraşlara** bağlıdır; 2 — Sınıf savaşı ister istemez **proletaryanın diktatörlüğüne** yol açar; 3 — Bu diktatörlüğün kendisi ise yalnız **bütün sınıfların kaldırılmasına doğru sınıfsız bir topluma doğru geçiş dönemini** oluşturur.» (9)

1848/49 devrimi; bütün burjuva ve küçük burjuva doktrinlerin sınıflardan bağımsız sosyalizm ve sınıflardan bağımsız politika üzerine görüşlerinin maskesini indirmiştir. Marks ve Engels tarihsel materyalizmin ve devrimcl diyalektiğin daha esaslı doktrini İşçi Sınıfı hareketleri içindeki çeşitli küçük burjuva akımlarıyla ve onların parti ve doktrinleriyle uğraşta geliştirdiler. Marks «Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı» yapıtının ünlü önsözünde tarihsel materyalizmin kısa ve özlü tanımını yapmıştır. Ekonomik ilişkilerin diğer bütün sosyal ilişkileri tayin ettiğini, üretici güçlerle üretim ilişkilerinln gelişmelerinin belli bir

---

(9) Marks'dan Weydemeyer'e 5 Mart 1852. Marks/Engels: Seçilmiş Mektuplar. s. 86

safhasında çatışmaya gireceklerini ve bu çatışmanın sonucu ekonomik temelde oluşan değişme ile sosyal bir devrimin patlak vermeye başlayacağını söylemiştir.

1867'de yayınlanan asıl önemli yapıtı «Das Kapital»in 1. cildinde, Hegel diyalektiğine ve burjuva materyalizmine karşı diyalektik bir yöntem getirmiştir. Aynı zamanda ustalıklı bir biçimde kapitalist üretim biçiminin eleştirel araştırmasını yapmıştır. Lenin'in de işaret ettiği gibi Kapital, bugüne kadar yapılmış en büyük ekonomi incelemesi olmaktan başka çok büyük bir felsefî değer de taşır. (10)

1871 Paris Komünü, Batı Avrupa'da 19. yüzyılın son büyük devrim deneyiydi. Bundan böyle görel bir gelişim periyodu içinde, sosyalist partilerin ortaya çıkışı birbirini izledi. Sosyalist partilerin doğuşu, marksist felsefe ve dünya görüşünü herkesin kolayca anlayabileceği yapıtlara büyük bir gereksinim duyurdu. Bu, aynı zamanda, bütün idealist teorilerin işçi sınıfı hareketleri içine sızmasına ve marksizmi değiştirmelerine engel olmak için de gerekliydi. Ayrıca doğa bilimcilerinin araştırma sonuçlarının eleştirilerek özümlenmesi ve ortaya konulması gerekiyordu. Bu görevin üstesinden gelme işi de herkesten önce F. Engels'e düşüyordu. Engels, «Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu» ve «Bay Eugen Dühring'in Bilimde Devrimi («Anti-Dühring») gibi marksist felsefenin temel yapıtlarıyla bu işin üstesinden geldi.

Engels, «Doğanın Diyalektiği» isimli kalıcı yapıtının bütün parçalarında, 19. yüzyıl doğa bilimlerinin en önemli sonuçlarını genelleştirmeye, Marksist diyalektik ve bilgi teorisini mükemmel şekilde ortaya koymaya çalıştı. Diyalektik materyalizmin tetkikinin gerekliliği Marks ve En-

(10) V. İ. Lenin: Hegel Diyalektiği (logik)nin Plânı. Yapıtlar, cilt: 38, s. 316 (bakıla).

gels tarafından kavrandı ve yapıtlarda tekrar tekrar işlendi. Bu görevi daha da ileriye götürmek 1848/49 yıllarından itibaren ölümüne kadar Engels'in payına düştü.

Marksizm ve Burjuva Bilimi

1848'den 1871'e (Paris Komününe) kadarki zamanda görülen; sayısız sosyalizm cereyanları içinde, sadece Marksizm tek olarak kaldı, gelişimi ve ortaya çıkarılışı, daima bu cereyanlara karşı verilen bağışlamasız savaşla başarılabildi. O dönemlerde İşçiler henüz sınıf bilinci kazanamamışlardı; sadece az sayıda bir grup liberal, küçük esnaf ve entellektüeller marksist doktrini açıklıkla kavrayıp öğreniyorlardı. Marks ve Engels'in yapıtlarını resmi burjuva biliminin temsilcileri ise gizliyorlardı.

19. yüzyılın 60'larında ve daha sonraki zaman içinde ve bilhassa 1871'den sonra Almanya'da ve diğer Avrupa şehirlerinde, İşçi Sınıfının büyükçe bir kısmını içinde barındıran sosyalist kütle partileri doğdu.

Bu durum, bundan böyle, artık resmi burjuva bilimcilerini de Marksizmi ve onun dünya görüşünü hesaba katmaya zorladı. Ayrıca onlar, marksizmin uğursuz bilinmezliğini açıklamakla birlikte, Marksist araştırma yönteminin kesin bir değeri olduğunu da kabul ediyorlar, ama henüz Marksizme teorik bir anlam veremiyorlardı.

Fakat, resmi burjuva bilimi gerçekliğin bilinmesi üstüne değil marksizme iftira etme üzerine oturmuştu. Çünkü Marksizm kütlelerce kavranıyor, kapitalist toplum ve egemen burjuva ideolojileri için bir tehdit anlamını taşıyordu.

Lenin, burjuva bilimcilerinin marksizme ve onun teorik temeline karşı tavırlarını «Marksizm ve Revizyonizm» makalesinde aşağıdaki sözlerle açıklar: «Burjuva bilimi-

nin ve felsefesinin önemli kurumlarında çöreklenmiş danışman profesörler; mülk sahibi sınıfların yetişen gençliğini -ahmakça- kendi iç ve dış düşmanlarına karşı uyanıklıkla davet eden kafa bulandırıcı görüşlerle «terbiye etmeye» kalkmaktadırlar. Böylesi bilimciler Marksizmi hiç bilmek istemiyorlar, onu çürütmek için bile olsa bunu yapmıyorlar, ama genç -bilimcileri- bunamış ihtiyarları gibi değil- kariyerlerini sosyalizmin çürütülüşü uğruna edinmeye çalışıyorlar, çeşitli şekillerde çürümüş «Sistemin» bekçi köpekliğini yaparak, hepsi de benzer gayretlerle Marks'a saldırıyorlar. Marksizmin; büyümesi, gelişmesi, yayılışı ve İşçi Sınıfı içinde kök salışı zorunlu olarak Marksizme karşı burjuvazinin saldırılarını sıklaştırmış ve şiddetlendirmiştir. Marksizm ise bu resmi bilimin, imha gayretlerine rağmen, daima kuvvetleniyor, yaygınlaşıyor ve yaşıyor.» (11)

19. yüzyılın sonunda; Alman Sosyal Demokrat Partisinin liderlerinden biri olan Eduard Berstein, kendi burjuva güruhuyla birlikte başarısız bir «Marks'ı öldürme» kampanyası başlattı. Bu revizyonistler, Marks'ın öğretisinin bütünüyle gözden geçirilmesinin (revizyona tabi tutulma) zorunlu olduğunu ileri sürüyorlardı. Verilen bir takım sosyal haklar sonucu işçilerin durumu artık iyileşmişti ve kapitalist toplumda sınıf zıtlıkları artık keskinleşmekten ziyade, yumuşatıcı bir eğilim taşımaktaydı. Onun için işçilerin devrime değil, bir reforma ihtiyaçları vardı. Bu tür reformcu bir doktrini ileri süren Berstein, giderek sosyal demokrat partiyi bir burjuva reformcusu parti derecesine düşürdü. Felsefede, ekonomi - politika, sınıf savaşı doktrininde, strateji - taktik konularında tamamen Marksizmle çelişen düşünceler ileri sürmeye, Marksizmin ya-

(11) V. İ. Lenin: Marksizm ve Revizyonizm. Yapıtlar, c. 15, s. 19

pısını yıkmaya ve onun can alıcı taraflarını öldürmeye başlamıştı.

Felsefî revizyonizm karşısında; II. Enternasyonal'ın resmi yöneticileri ve bunların yanında Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yöneticileri de hiç bir direnç göstermediler. Sadece Lenin ve Bolşevikler hemen başlangıçta, felsefi revizyonizmin bütün çeşitlerine karşı bağışlamasız bir savaş verdiler ve diyalektik materyalizmi savundular.

Diyalektik ve Tarihi Materyalizmin Zaferi

Marks ve Engels, kapitalizmin geliştiği ve yükseldiği bir çağda yaşadılar. O dönem, henüz proletarya ihtilallerinin doğrudan doğruya gündemde olmadığı bir dönemdi. Kapitalizmin yıkılışı; kapitalizmin tekelci ve emperyalist aşamasıyla zorunlu olarak vardığı bir noktada, 1917 yılında Büyük Ekim Sosyalist devrimiyle, Rus işçilerinin ve köylülerinin savaşıyla ve onların sosyalist partilerinin önderliğinde gerçekleştirilen proletarya devrimiyle başarıldı.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş aşaması çağında, yeni tarihi koşulların sayısız sorunlar yaratacağı şüphesizdi. Marks ve Engels'in de kendi çağlarında henüz bu sorunları yanıtlayamamış olmaları normaldi. Marksizm yeni deneyim ve kavrayışlarla zenginleşmek zorundaydı. Yeni tarihi koşullara ilişkin birçok araştırmalar sonucunda yenl gereksinmeler eskilerinin yerine geçmek zorundaydı.

Marksizm ve onun felsefesinin zenginleştirilmesi ve daha da geliştirilmesi işini, yani bu yaratıcı eseri V. İ. Lenin başardı. Lenin; Marksizme yeni bir yön verdi ve ona yeni bilgiler kattı. Bu yüzden biz buna artık Marksizm-Leninizm diyoruz.

Lenin, emperyalizm ve proletarya devrimleri çağında,

sınıf savaşlarının olanca şiddetiyle devam ettiği bir çağda, İşçi Sınıfını, geçmiş durgun zamanın eski savaş formlarıyla hiç yitirmeyerek yeniden tanımladı.

Lenin'in kariyeri, enternasyonal işçi hareketlerinde sübjektif koşulların, proletarya devrimlerini kaçınılmaz olarak zafere götürmeye tek başına yetmediğini göstererek, bunun araç ve yöntemlerini kesinlikle belirlemesinden ileri gelir. Lenin, Marksizmin, İşçi Partisini eğiterek «İktidarı alıp, bütün halkı sosyalizme götürmeye, yeni bir düzeni burjuvazi olmaksızın ve burjuvaziye karşı kendi toplumsal yaşamlarının düzenlenmesi için bütün emekçi ve sömürülenlerin eğiticisi, yolgöstericisi ve önderi olmaya yetenekli bir proletarya öncüsü» (12) yetiştireceğini göstermiştir.

Lenin yeni tip partinin kuramsal taktik, ideolojik ve örgütsel esaslarını göstermiştir. Bolşevik Parti örgütünü, Rus İşçi Sınıfını zafere götüren bir partiyi Lenin yaratmıştır. Aynı zamanda Lenin, Marksist devrim teorisini geliştirmiştir. O, burjuva - demokratik devrimde de İşçi Sınıfının hegemonyasını, sosyalist devrimle burjuva demokratik devrim arasındaki ilişkiyi göstermiştir. Bununla birlikte Lenin, İşçi Sınıfı enternasyonalizmine de devrimci sınıf savaşının yürütülebilmesi için kuvvetli teorik bir silâh kazandırmış ve Büyük Ekim Sosyalist Devriminin ateş deneyiminde başarıyla yürütmüştür.

Lenin'in emperyalizmin ve oportünizmin (revizyonizmin) iç bağlantısını keşfetmesi, peçesini indirmesi de büyük başarılarından biridir. Proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf savaşının şiddetlenişi objektif olarak burjuvazinin kuvvetli direnişini doğurmuş; İşçi Hareketlerini zayıflatmaya ve üzerinde burjuva nüfuzunun artmasına neden olmuştur. Lenin bu konuda şunları yazmıştı: «Devrime yaklaştıkça, bunlar daha da alevlenecek devrim süreci için-

---

(12) V. İ. Lenin: Devlet ve İhtilâl. Yapıtlar, cilt: 25, s. 416/417

deki geçiş ve atılımlar ne kadar keskin ve şiddetli olursa bunların devrimci akım içindeki, yani kitlelerce oportünizme ve küçük burjuva akımlarına karşı sürdürülen işçi hareketi içindeki rolü de o derece büyük olacaktır.» (13)

Lenin İşçi Sınıfı içerisinde burjuva ideolojilerinin taşıyıcılarının, emperyalist ülkeler proletaryasının imtiyazlı üst tabakasının meydana getirdiği İşçi Aristokrasisinin olduğunu gösteriyor. Lenin, İşçi Aristokrasisinin, İşçi Hareketlerindeki rolüne işaret etmiştir: «İşçi Aristokrasisi, proletaryaya sınıf olarak **yabancıdır,** burjuvazinin ajanı, uşağıdır, onun ideolojisini taşıyan adamların oluşturduğu bir tabakadır... Eğer işçi hareketi, bir **burjuva işçi hareketi** olarak kalmak istemiyorsa bundan **kurtulmak** zorundadır.» (14)

Lenin, oportünistleri, emperyalist burjuvazinin en iyi ajanları olarak adlandırıyordu. Dünya ölçüsünde devrimci hareketlerin zaferinin karşısında tamamıyla çaresiz kalacaklarını da önceden söylemiştir.

Oportünizmin ve revizyonizmin savunucuları, Marksizmin felsefî esaslarına ve kurallarına saldırmışlardır. Lenin, bütün bu gibi saldırılara, tutarlı bir şekilde karşı-saldırı yürütmüştür. Almanya'da revizyonistler, felsefî alandaki yadsımalarında «Kant'a Dönüş»ün propagandasını yapmışlardır, Lenin; «Marksizm ve Revizyonizm» (1908) makalesinde onların saldırılarını geri püskürtmüştür. Ve Rusya'da da 1905 devriminin yenilgisinin ardından, revizyonistler; materyalist felsefenin, materyalist esaslarının temellerine saldırmışlar ve Berkeley'e geri dönüşün gerekçini ve Marks'ın materyalizminden Machizm'e (Ampriokri-

(13) V. İ. Lenin: Emperyalizm ve Sosyalizm İçindeki İhtilâflar. Yapıtlar, cilt: 23, s. 116

(14) V. İ. Lenin: Emperyalizm ve Sosyalizm İçindeki İhtilâflar. Yapıtlar, cilt: 23, s. 108

tisizm), sübjektif - idealist bir moda akıma dönüşün gerekliliğini önermişlerdir. Lenin onlarla da savaşmıştır. Bu uğraşının esaslarını «Materyalizm ve Ampriokritisizm» (1908) felsefe yapıtında ortaya koymuş, diyalektik materyalizmi Machist değiştirmelerden tutarlı bir şekilde ayırmıştır. Lenin bu yapıtında sadece Marksist felsefenin temel fikirlerini savunmakla kalmamış, Marksist felsefenin en önemli sorunlarını da yeniden geliştirmiştir. Fizik - radyoaktif ve atom yapısında derinlemesine bilgilerle felsefî genelleştirmeleri bulmuştur. Böylece o sadece felsefî materyalizmin temel esaslarını geliştirmekle kalmamış, bütün marksist felsefecilere emperyalist ve revizyonist ideolojilerle uğraşlarında ellerine kuvvetli bir araç vermiştir. Bütün felsefî temel prensiplerini tarafgirlikle (tabii ki işçi sınıfının tarafgirliğiyle) kuramsal olarak açıklamıştır.

Birinci emperyalist evren savaşı yıllarında Lenin, felsefî sorunlara büyük ilgi göstermiştir. İlk çağın düşünürlerinin, Feuerbach'ın ve yenileştirilen Hegelciliğin üzerinde araştırma yapmıştır. Bu araştırma ürünü bugün bize «Felsefe Defterleri» olarak kalmıştır. Bu yapıtıyla Lenin'in materyalist diyalektiğin zenginleştirilmesinde yaratıcı bir payı olmuştur.

Marksist felsefenin son gelişim safhasına Lenin, Büyük Ekim Sosyalist devriminden sonra da devam etmiştir. Bu zamanda Lenin, Marksist dünya görüşü ve ahlâkına ve daha başka sorunlarına değinmiştir. «Gençlik Birliklerinin Görevleri» (1920) üzerine söylevinde gençliğin sosyalist eğitiminin sorunlarına parmak basmıştır.

Bugün henüz büyük aktüalitesini korumakta olan bu söylevinde Lenin, gençliğin tarihsel görevini, öğrenmek ve tekrar tekrar öğrenmek olarak önermiştir. O, sosyalist okulların görevlerini, sosyalizmin genç yapıcıları için derin eğitim, doğru, sıhhatli bilgi kazandırmak olarak işaretlemiştir. O her şeyden önce, sosyalist ayrıcalıkları

özümlemeye girişmenin; «Sosyalizmin kendisinin, onun bir sonucu olduğu, o bilgi toplamını edinmeksizin» (15) sosyalizmi öğrenmeye yetmediğine ve bunun yanlışlığına işaret etmiştir. O, gençliği bütün emek sarfıyla elde edilen bilgiyi, bilinçle özümlemeye, şu eleştirisiyle davet etmiştir: «Bu bilgiyi, kafanızı yararsız şeylerle doldurma olarak değil, bugünün modern insanlarına gerekli olan bütün gerçek bilgilerle zenginleştirerek almalısınız.» (16)

Sosyalist moral (ahlâk) sorunlarını da etraflıca kuran Lenin, proletaryanın sınıf savaşının yeni bir morale (ahlâk) kaynak olacağını söylemiştir. Lenin, bunun için ahlâkçılığı, emeğin sömürüsünün kurtuluşu uğruna savaş olarak açıklamıştır.

«Militan Maddeciliğin Önemi Üzerine» (1922) makalesinde Lenin, marksist felsefenin gerçek yönünü, bir başka taraftan işin (emeğin) geliştirilmesi olarak vermiştir.

1924 yılındaki ölümüne kadar Lenin, sosyalizmin yeni sorunları üstünde, marksizmi yaratılıcılıkla uygulamaya sürekli çalıştı. O, proletarya diktatörlüğü doktrinini, partinin rolünü, sosyalist ekonomi ve toplumun kuruluş teorisini geliştirdi.

Lenin'in dünya tarihi içindeki büyük kariyeri, oportünizme ve revizyonizme karşı tutarlı savaşta Marks ve Engels'in doktrinini savunması, yeni tarihsel koşulları ona uygun olarak koyuşu, sosyalist devriminin teorisini yaratıcı biçimde daha da ilerletmesi ve emperyalizmin içyüzünü açıklaması, proletarya diktatörlüğü ve sosyalist toplumun kuruluşunu geliştirişinden ileri gelir.

Lenin, kapitalizmin yıkılışı ve yerine dünya ölçüsünde sosyalizmin inşasının sorunlarına esaslı yanıtlar verdi. Oportünizm ve revizyonizmle bağışlamasız sürdürdüğü bu

---

(15) V. İ. Lenin: Gençlik Birliklerinin Görevleri. Yapıtlar, c. 31, s. 275
(16) V. İ. Lenin: Aynı yapıt, s. 277

Karl Liebnicht
1871 - 1919

Rosa Luxemburg
1871 - 1919

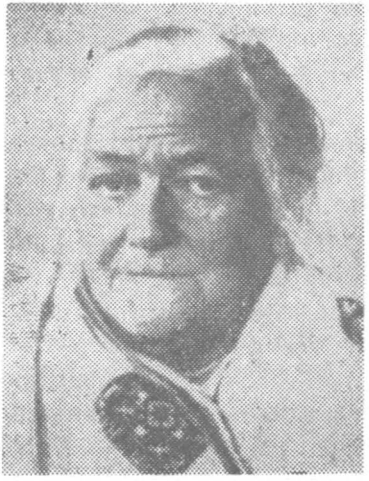

Clara Zetkin
1875 - 1933

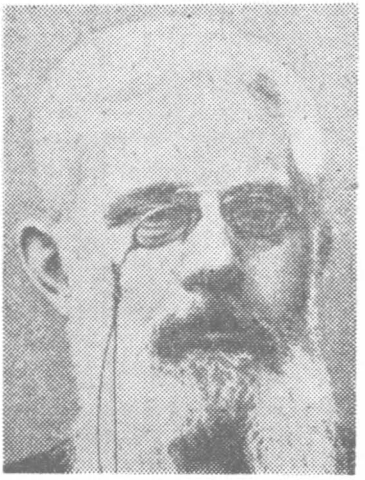

Franz Mehring
1846 -1919

düşünce kavgasında enternasyonal sınıf savaşlarının deneylerini ve bilimsel sonuçlarını genelleştirdi.

Lenin bütünüyle Marksizmi yükseltti, diyalektik ve tarihî materyalizmi, Ekonomi - politiği, bilimsel sosyalizmi ve komünizmi zenginleştirdi. Biz bunun için Marksist öğretiye Marksizm - Leninizm diyoruz.

Leninizm, marksizmden ayrı bir şey değildir, tamamiyla çağımızın marksizmidir. Marksizm ve Leninizm birbirinden ayrılamaz bir birlik ve bütünlük oluştururlar.

Leninizm, dünyadaki bütün Marksist - Leninist partilerin devrimci savaşının sarsılmaz teorik temellerini oluşturur.

Lenin'in ölümünden sonra, SBKP Marksizm - Leninizmi yaratıcı şekilde daha da geniş olarak geliştirdi. SBKP sosyalizmin temel problemlerinin ve komünist toplumun kuramsal temellerinin üzerinde çalıştı. Onun, çağımızın karakterini eleştiride, Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin kişiliğini saptamada tartışılmaz bir payı vardır.

Dünya komünist hareketinin kuvvetlenmesiyle, her tarafta yeni komünist ve işçi partilerinin ve hepsinden önce Sosyalist dünya sisteminin ortaya çıkışında, diğer Marksist - Leninist partilerin de, Marksizm - Leninizmin daha da geliştirilmesine ve zenginleştirilmesine yaratıcı katkıları olmuştur.

Alman devrimci işçi hareketi de Marksizme zengin katkılarda bulunmuştur. Artık, birinci emperyalist evren savaşından önceki devrimci güçler her yerde büyümüş ve artmış, militarizme ve emperyalist savaşlara karşı mücadelesinde yerini almış ve revizyonizmle düşünce kavgasında saf tutmuştur. Alman «Sol» liderleri Karl Liebnecht, Rosa Luxemburg ve Franz Mehring; Marks ve Engels'in geleneğini yükseklerde tutmuşlar ve Alman işçi hareketinin devrimci çizgisini sürdürmüşlerdir. Onlar, yalnızca Alman militarizmine karşı kahramanca savaşla kalmamışlardır.

1914 yılında Reichstag'da (Alman Milli Meclisi) savaş kredilerine karşı Karl Liebnecht'in cesur oyu·bunu ansımaya yeter. O, marksizmin yayılışına büyük çaba göstermiştir. Marksist teorinin geliştirilmesinde, bilhassa Marksist tarih ve edebiyat teorisi alanında Franz Mehring'in de önemli bir payı vardır.

Örneğin, KPD, Kasım devriminin ateşinde kuruldu. Onun kuruluşu Alman tarihinde ve Alman işçi hareketleri tarihinde bir dönüm noktasıydı. KPD, Alman sollarının emperyalizme, militarizme ve savaşa karşı ödünsüz mücadelesinin tutarlı devamında kuruldu. Devrimci sollar, oportünizm ve revizyonizmle kavgaya bir kesinlik kazandırarak, Marksist programlı bir parti kurdular. Bu yeni devrimci parti, Alman İşçi Sınıfına devletin ve devrimin Marksçı anlayışını tekrar kuvvetle kavrattı ve proletarya diktatörlüğüne inancı kuvvetlendirdi. Böylelikle marksist devlet ve sınıf savaşı öğretisinin revizyonistçe çarpıtılışını yok ederek, Alman İşçi Sınıfına Leninizmin yolunu açtı.

Ernst Thelman'ın KPD'nin Merkez Komitesine getirilişiyle Leninizme uygun olarak bu parti yeniden kuruldu, yeni tip bir partiye, bir proleter sınıf partisine ulaşıldı.

«Komünist Parti Manifestosu»ndan ve KPD'nin kuruluşundan beri Alman işçi hareketlerinde büyük olay, KPD ve SPD'nin 1946 yılında SED'de birleşebilmesiydi. İşçi hareketinin bu birliği, Marksizm temeli üstünde sağlandı. SED'in yüklendiği görev; anti-faşist-demokratik devrimden geçerek sosyalist toplumun kuruluş koşullarını yaratmaktı. Bu tarihî görevi yerine getirebilmesi için Marksizm - Leninizmin ideolojik gerecini kendine mal etmek zorundaydı.

Kuruluşundan beri, işçi sınıfının değerli parti geleneğini korumak, diyalektik ve tarihi materyalizmi her zaman kavganın vazgeçilmez tinsel enstrümanı gibi kullanarak sosyalizmi kurmak ve geliştirmek görevi de SED'e

aitti. Bununla birlikte SED'in Marks ve Engels'in ve Klâsik Alman Felsefesinin mirasçısı ve haklı izleyicisi olmak, Alman işçi sınıfının kuramsal kişiliğini yüceltmek ve ona büyük ümit bağlamak da hakkıdır.

DDR'de; bütün emekçi halkın yolunu çizmede, Marksist - Leninist Parti, Marks - Engels ve Lenin'in muzaffer doktrininin önderliğinde yürümektedir. İşçi Sınıfının yeni bilimsel dünya görüşünün yaratıcı gücü ve doğruluğu bunun çürütülemez tarihî kanıtıdır. Marksizm - Leninizm, İşçi Sınıfına yol gösteren teoridir, kutup yıldızıdır.

Marksist - Leninist Felsefenin Önemli özellikleri

Diyalektik ve tarihi materyalizmi; geçmişteki materyalist ve hümanist doktrinler de dahil olmak üzere, bütün önceki görüşlerden ayıran temel özelliklerin özü nedir?

1 — Diyalektik ve tarihi materyalizm; İşçi Sınıfının materyalist ve diyalektik birlik savaşının bilimsel temelleri üstünde durur. Diyalektik ve felsefi materyalizmin bu birliği; tutarlı materyalizmin duyumda felsefî açıklanışıyla ve diyalektik yöntemin yardımıyla da toplum ve doğanın nasıl değiştirilmesi gerektiğinin koşullarını ve bir anlamda temellerini oluşturur. Bu suretle insancıl düşüncenin tarihinde ilk mükemmel ve tutarlı materyalist felsefe, diyalektik materyalizm doğmuştur.

2 — Diyalektik ve tarihi materyalizm, başından sonuna kadar taraf tutan bir felsefedir, materyalizmden hiç bir sapma yapmamış ve idealizm karşısında hiç bir ödün vermemiştir. O, felsefede idealizmle materyalizm arasındaki savaşa bir tarafgirlik savaşı nazarıyla bakmıştır; «savaş, modern toplumun birbirine düşman sınıflarının tandanslarının ve ideolojilerinin son çözümlemedeki bir açık-

lanmasıdır. En yeni felsefe, iki bin yıl önceki gibi tümüyle tarafgirdir. Savaşan taraflar; aslında, yeni adlar veren allâmece şarlatanlıkla, ya da bir kıt kafalı tarafsızlığıyla örtülmeye çalışılsa da, materyalizmle idealizmdir.» (17)

Felsefe varolduğundan beri tarafgirdi. İlk çağda Demokrit'in materyalist, Plato'nun idealist çizgisi, ortaçağda; burjuva materyalizmi, feodalizmin idealist felsefesiyle ve günümüzde; materyalizmle, emperyalizmin bilimsel olmayan felsefesi karşı karşıyadırlar. İdealizmle materyalizm arasındaki bu felsefi savaşta her ikisi de bağlı oldukları sınıfların yararını ilgilendiren anlamları taşırlar. Emperyalist ve revizyonist felsefe, bu esas gerçeği yadsır. O, felsefenin sınıfsal kişiliğini ikiyüzlüce yadsır ve onun «sınıflardan bağımsız» «tarafsız» düşünceleri ve idealleri temsil eden herhangi bir şey olduğunu savunur. Gerçekte bu tavır, burjuvazinin çıkarını korumaya, kapitalizmi ayakta tutmaya, sınıflı toplumun ve sömürünün sonsuzluğuna hizmet eder.

Buna karşılık diyalektik materyalizm, şimdiki biricik felsefe olarak, işçi sınıfının sınıfsal bakış açısına sahiptir. Diyalektik materyalizm, işçi sınıfının ve diğer emekçi halkın yararı doğrultusunda taraf tuttuğunu, sınıfsal çıkarları felsefi olarak anlattığını ve onu elde etmeye hizmet ettiğini açıklamaktan sakınmaz...

Diyalektik materyalist bilinç; her türlü nötrlüğü, sınıflar üzerine sözde bir takım boş lakırdıları, tarafsız felsefi ortam ve tarafsızlığı ayakta tutmayı reddeder. Felsefi tarafsızlık denilen şey, sadece ve yalnızca emperyalist düzende sınıf çelişkilerini örtmeye, kapitalist mülkiyet için taraf tuttuğunu maskelemeye ve onun savunulmasına hizmet eder. Buna karşılık diyalektik materyalizm, işçi sınıfının sınıfsal bakış açısını açıklamaya ve ortaya koyma-

(17) V. İ. Lenin : Materyalizm ve Ampiriokrtisizm. Yapıtlar, c. 14, s. 363

ya, işçi sınıfının ve bütün emekçi halkın dünya görüşü olarak bütün açıklığıyla savaşır. İşçi sınıfının ve bilimin yanında olması doğaldır, çünkü tarihi süreç içinde işçi sınıfı, çıkarını, doğa ve tarihteki objektif gerçekliğin bilinmesinde gören, gerçeğin gizlenmesinde hiç bir çıkarı olmayan, varolan tek sosyal sınıftır. Çünkü onun sınıf çıkarı tarihin yasalarıyla uygunluk içindedir.

3 — Diyalektik ve tarihi materyalizm yaşama yabancı felsefi bir doktrin değil, tersine sosyal yaşam ve pratik için sapasağlam bir rehberdir. Marks'ın «Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi» ne girişte belirttiği gibi: «Nasıl ki proletarya entellektüel silahlarını felsefede buluyorsa, felsefe de maddi silahlarını proletaryada bulmaktadır.» (18)

Örgütsüz ve bilinçsiz hareket; İşçi sınıfının marksist partisinin önderliğinde sınıf savaşı vermeksizin, Marksist-Leninist dünya görüşünün amaçlarını, ideallerini, doktrinini gerçekleştiremez. İşçi Sınıfının, Marksist-Leninist felsefenin düşünsel silahlarıyla donanmaksızın, kapitalizmi yıkmaya, proletarya diktatörlüğünü ve sosyalist toplumu kurmaya gücü yetmez. Böylece, Marksist - Leninist felsefe ile işçi sınıfının savaşı verimli bir birlik kuramamış, karşılıklı birbirlerinden ayrılmış olurlar.

4 — Teori ve pratiğin sıkı bir birliği sağlandığı ölçüde, diyalektik ve tarihi materyalizmin yaratıcı karakteri bütünleşmiş olur. Marksist - Leninist felsefe «Özünde eleştirici ve devrimcidir» ve «kendisine hiç bir şeyin etki etmesine» (19) izin vermez. Diyalektik ve tarihi materyalizmin yaratıcı karakteri onun bilimselliğinden ve proleter sınıf karakteri taşımasından ileri gelir. İşçi Sınıfı yaratıcı bir sınıftır. Yeniliğe yöneliktir, eskimiş ve köhnemişi dev-

---

(18) Karl Marks: Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi. Marks/Engels. Yapıtlar, c. 1, s. 391

(19) Karl Marks: Kapital 1. cilt. Marks/Engels: Yapıtlar, cilt: 23, s. 28

rimle yok eder, ve yeniyi, sosyalizmi yaratıcı bir şekilde oluşturur. Marks'ın yazdığı gibi: «her oluşmuş şekli, akan bir hareket içinde ve dolayısıyla da bunun yok olup gidici yanını da gözden kaçırmadan kavratır» (20), Marksist - Leninist felsefeyi, bilim ve sosyal pratiğin sonuçlarının esas temeli üstünde devamlı geliştirir. Marksist - Leninist felsefenin hareket noktası olarak, şmdiki sorunların somut süreci (prose) önemlidir. O, İşçi Sınıfının ve sosyalizmin; komünist ve sosyalist toplumun şekillenmesi ve devrimci sınıf savaşının somut görevleriyle sıkı ilişkileri içinde olumlu ve olumsuzluğuyla geliştirilen, dünya görüşüdür.

● III. BÖLÜMÜN KONTROL SORULARI

1 — Marksist felsefe hangi tarihsel ön koşulları içinde ortaya çıkmıştır?
2 — Marksist felsefenin kuramsal ön koşulları nereden kaynaklanmıştır?
3 — Marks ve Engels'in en önemli felsefî yapıtları hangileridir?
4 — Marksist dünya görüşü ile devrimci işçi hareketlerinin birliğini açıklayınız.
5 — Marksist teori alanında Lenin'in dahiyane gücü nereden gelir?
6 — Marksist felsefenin önemli özelliklerini açıklayınız.

(20) Karl Marks: Aynı eser.

BÖLÜM IV

MADDE VE VAROLUŞ BİÇİMLERİ

1. Naif (safdil) Realizm ve Felsefi Materyalizm

Şu herkesin ayağına dolaşan taş, şu herkesin etrafında dolaştığı ağaç... vb. gibi evrendeki maddecil şeylerin hepsi; birbirinden ayrı ve insan bilincinden bağımsız olarak var olmuşlardır. Yakınımızda ve uzağımızda etrafımızı çevreleyen bütün objeler için de bu böyledir. Kömür, maden filizi, deri, demir gibi iş nesneleri, aletler, makinalar. Bilim adamlarının, moleküller, hücreler, yıldızlar gibi şeylerin elementer parçalarını araştırma ve gözlemleri; salt tasarım değil, aksine, gerçek olarak var olan objelerden kaynaklanmaktadır. İnsanın her günkü çevresi bu objelerle sarılmıştır ve bunlar insan bilincinin dışında ve ondan bağımsız olarak var olmuşlardır. Ve insan, yaşamında, günlük pratiğinde deneyleriyle bunun farkındadır.

Herhangi bir insanda bulunan bu kendine özgü, spontane - maddecil dünya kavrayışına naif (safdil) realizm diyoruz.

Lenin, felsefi materyalizm ile naif realizm arasındaki ilişki konusunda şunları der: «Bir tımarhaneden, ya da idealist filozofların rahle-i tedrisinden geçmemiş salim düşünceli her insanın «naif realizm»i, eşyanın, çevrenin, evrenin bizim duyularımızdan, bilincimizden, ben'imizden ve genellikle insandan bağımsız olarak var olduğunu kabullenmekten ibarettir. Sadece; uzun, kısa, sarı, katı vb. gibi bir takım duyu komplekslerimizin değil de, bizden ayrı başka insanların var olduğuna dair bizde kesin bir kanı uyandıran bu deneyim... evet, bu deneyim, objelerin, evrenin, çevrenin bize bağlı olmadan var olduğu kanısını bizde uyandırır. Bizim duyularımız, bilincimiz, **dış dünyanın** bir **i m a j**'ından başka birşey değildir ve kendiliğinden anlaşılacağı gibi, imaj, temsil ettiği obje olmadan varolamayacağı halde, obje, kendi imajından bağımsız olarak varolabilir. Materyalizm, insanlığın bu «naif» kanısını **bilinçli bir şekilde** kendi bilgi kuramının temeline koyar.» (1)

İnsan bilincinden bağımsız olarak var olmuş olan şeyler; çevre, evren salim düşünceli her insanın safdil realizm kanısı olarak niteliksel bir hal alır. Bu, basit, ampirik bir belirtidir. Bütün insanlar da pratik hareketlerini, bu safdil maddecil kavrayış üzerine oturturlar. İnsanlar pratiklerinde ve çevrelerindeki şeylerden faydalanmalarında, bunların objektif varoluşunun farkına, alışılmış safdil bir anlayışla vardıklarından, terim, anlamını bunun içinde taşır.

Naif realist kavrayışta, henüz obje ve sübje'ye ilişkin bilinçli sorunlar yoktur, yani buna göre, duyularımızla bilincimiz arasındaki hangi ilişkilerin ona benzer şekilde var olduğu bilinmez. O, basit, bilinen felsefik safdil kanısını

(1) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampiriokritisizm. Yapıtlar, C.: 14, s.: 61/62.

oluşturur, bizim dışımızda ve bizden bağımsız olarak var olan şeylerin bizim duyularımızdaki şeyler olduğunu kabullendiğinden, bilimsel - maddeci görüş değildir.

Buna karşılık felsefi materyalizm, safdil realist kanıyla yetinmekle kalmaz, tersine, düşünce ile varlık arasındaki gerçek ilişkiyi araştırır, objektif gerçekliğin bilinmesi için sağlam yasalar önerir.

Felsefi materyalizm; dış dünya ile bilincin duyumsal bağını bilimsel olarak araştırıp formüle etmesi dolayısıyladır ki, safdil realizmden ayrılır.

Felsefî materyalizm, herkesçe bilinen safdil realizmin özelliklerini ortaya koymakla yetinmez, düşünce ile varlığın ilişkilerinden doğan sorunlara felsefî bir yanıt bulmak zorundadır.

Öyleyse biz, Marksist - Leninist felsefeyi, safdil realizm olarak değil materyalizm olarak alıyoruz. Çünkü «realizm» kavramı bugün, yüzyılımızın başında olduğu gibi, idealizm çerçevesindeki görüşlerin gizlenmesine, bir takım düşünürlerin sömürüsüne hizmet etmektedir. O, duyumlarımızın kaynağı üzerine hiç de doğru şeyler söylemez ve duyumları gerçek olarak açıklamaz. Duyumların ve realitenin bilinmesi üzerine sadece önemsiz şeyler söylemekle kalmaz; maddî objenin ve sürecinin varlığını, bilinçten bağımsız ve onun dışında varolduğu şeklinde değil de, şeylerin duyumlarda varolduğunu söyler. Lenin bu konuda şunları söylüyor: «Ben Engels'i örnek alarak, bu anlamda sadece materyalizm kelimesini (idealizme karşı- yayıncının notu.) (*) kullanıyorum ve bilhassa «realizm» terimi, pozitivistlerle materyalistler arasında bocalayan diğer karışık kafalılar tarafından çarpıtılmış olduğundan, bunu biricik doğru terminoloji olarak kabul ediyorum.» (2)

(*) Bu yapıtın Almanca aslındaki not. (T.Ç.N.)

(2) V. İ. Lenin: Aynı yapıt s.: 52.

Materyalizm, Engels'in de vurguladığı gibi, gerçek dünyaya ve evrene herhangi bir idealistçe kuruntu taşımaksızın bakarak, dünyayı olduğu gibi kavramaktır. Diyalektik materyalizm de, bu anlayışın dışında, ona yüklenecek hiç bir sabit, mistik ve doğma yoktur. Olanı olduğu gibi görür. Materyalizm bundan başka birşey değildir.

Bundan dolayı materyalizm, her zaman bilimi zenginleştirmeyi verimlilikle yapabilmiştir. Materyalist bilimi de egemen kılmıştır.

Materyalizm ve Bilim

Doğanın bir yaratıcısı olduğu; insan aklının ya da Tanrının bir «mutlak düşüncesiyle» var edildiği anlayışı; yani doğaya bilinçten bağımsız ve onun dışında var olmadığı gerekçesi ile bakmak, objektif realitenin yadsınmasıdır. Halbuki madde; düşünce, akıl, bilinç gibi şeylerden önce gelir. Maddenin önce gelişi, doğanın objektif yasalarından ileri geldiğinden, sağlam bir el kitabının doğa araştırması için malzeme değil, aksine toplum ve doğanın varoluşudur da. Bu, felsefî materyalistlerin olduğu kadar, doğa bilimcilerinin de görüş açısıdır.

Materyalizm, bilimi ilerletir, bilimin kuramsal esaslarını ve ideolojik itici gücünü oluşturur. Materyalizm olmaksızın; bilim olamaz. Materyalizmin tarihine şöyle bir bakacak olursak, doğa bilimi doktrinleriyle, felsefî materyalizm doktrinleri arasında sıkı bir bağın varlığını görürüz.

Eski Yunan'ın çocuksu materyalizmi; doğa araştırmalarının ilk sonuçlarını genelleştirerek, ilk defa kusursuz evreni buldu. 16. yüzyıldan beri doğa bilimleri dev adımlarla ilerliyordu ve buna bağlı olarak materyalizm de yüksek bir gelişim basamağına tırmanmıştı.

Lenin, materyalizmin, yeni Avrupa'nın bütünü içinde

kendi tutarlı felsefesiyle, doğa bilimleriyle uygunluk içinde doğruluğunu kanıtlayarak, batıl inançlarla savaştığını ve ilerleyişi savunduğunu açıklıyor. Bu yüzden; batıl inancın, dinin ve idealizmin gerici savunucuları, durmadan bütün araçlarıyla materyalizme karşı savaşmaya ve materyalizme iftira etmeye çabalıyorlardı.

İdealizme karşılık, felsefi materyalizm doğa bilimleriyle yakın ilişki içinde gelişiyordu. Materyalizm, doğa bilimlerinin sonuçlarına ve genelleştirmelerine dayanıyordu.

Materyalist filozoflar; doğa bilimlerini ve benzeri bilimleri en başta doğa bilimini harekete geçirerek; maddenin ve hareketin yok edilemezliği fikrini, maddenin atom yapısı tezini, evrimi, ruhun fizikle ilişkisini önerdiler. Biyolojinin gelişimi: kesinlikle fiziksel ve kimyasal süreçle yaşamın ilişkisinin materyalist tasarımlarını ilerletti.

Materyalizmle doğa biliminin bu ilişkisi rastlantısal değildi. Her bilimin temeli materyalist dünya görüşüdür, çünkü o, doğa üstü kuvvetlerin etkisine inanışı bir kenara atar. Bilimin bütün kazançları tek başına olağan şeyler olmadığından, doğa bilgini araştırma alanının kapsamında kayıtsız kalmıyor, insan bilincinin dışında ve ondan bağımsız olarak varolan objektif gerçeğin doğaya uygunluğunu, o gerçeği elde etmek için araştırmaya devam ediyordu. Doğa bilimcilerinin bu zamana kadar yaptıkları doğa araştırmaları ve madde kavramlarında bir kendiliğindencilik vardı. Doğa bilimselliği de denilen bu materyalist doğa tarihinin felsefî bir formu yoktu, aksine doğa bilimcilerinin çoğunluğu, dış dünyaya, objektif realitenin imajsal olarak var olduğu biçimindeki yaklaşımda bilinçsizdiler. Doğa bilimcileri yanlış felsefî yollar üzerinde olduklarından araştırmaları da rizikoluydu. Lenin diyor ki:

«Kimse şunu aklından çıkarmamalıdır; modern doğa bilimindeki bütün sivri devrimcilikler doğrudan; devamlı, gerici felsefî okulların ve büyüklü küçüklü diğer akımla-

rın doğuşuna neden olmaktadır... Bu durum karşısında bilinçli olarak, şunu kavramalıyız ki, hiç bir doğa bilimi, hiç bir maddecilik sağlam düşünsel temellere dayanmadıkça burjuva fikirlerin saldırısına ve burjuva dünya görüşünün hortlatılmasına bir başına karşı koyamaz.» (3)

Materyalizm; insanlığa, dünyayı değiştirebilmesi için bilgi gibi kuvvetli bir araç vermiştir. Bunun için de o; görüşünden yararlanabilmeleri için insanlara doğa ve toplum yasalarını araştırmayı önerir. Ve o, emperyalizmle karşı savaşta sosyalizmi devamlı başarıya, düşüncenin devamlı başarısını ilerletmeye ve bilimi devamlı derinleştirmeye götürecektir.

İlerici felsefî teorinin geliştirilmesinde, Marksizm büyük rol oynamıştır. Bilimsel doktrinlerin, ilerici bir felsefe olmaksızın bilimin yolunu açamayacaklarını ve bütün emekçi halkın batıl inançlarla avutulacağını göstermiştir.

Doğa biliminin sonuçlarının devamlı geliştirilmesi, ancak materyalist felsefeye dayanarak, onun bilgisinin doğru genelleştirilmesiyle, buluşlar için yeni yollar açmak ve araştırmak olağan sayıldığından, doğa biliminin materyalist felsefe gibi güvenilir bir desteği vardır.

Doğa bilimcisi ve filozof Ludwig Feuerbach'ın şu sözleri dikkate alınmalıdır: «Felsefe doğa bilimleriyle, doğa bilimleri de felsefeyle devamlı bağlı olmak zorundadır. Bu karşılıklı ihtiyaç ve gereklilik üstünde kurulan bağ; felsefe ile teoloji arasında şimdiye kadar ki uygun olmayan bir birleşmeden daha dayanıklı, başarılı ve verimli olacaktır.» (4)

Diyalektif materyalizmin sağlam bilgisi olmaksızın, doğa bilimi bir başına hiç bir şeyi çözemiyeceğinden ve do-

---

(3) V. İ. Lenin: Militan Maddeciliğin Önemi Üzerine. Yapıtlar Cilt: 33 S.: 219.

(4) L. Feuerbach: Yapıtlar. Cilt: II - Leipzig 1846 S.: 267.

ğa bilimcileri diyalektik materyalizmin tek doğru düşüncesini yanlışlıklardan koruyamayacaklarından bunun doğruluğu doğaldır. Gerçi doğa bilimi, diyalektik materyalizmden daha eskidir, ama materyalizmden daha eski değildir. Doğa bilimi objektif realitenin araştırılması için, materyalist felsefe de daima (birbirinden ayrılamaz ilişki içinde) doğa bilimi sonuçlarının objektif realiteyle bağlılığı için uğraşmıştır. Bugün de materyalist felsefe, diyalektik materyalizmin çerçevesinde, bu birbirinden ayrılamaz ilişkinin korunmasına gayret etmektedir.

Felsefi materyalizm, felsefenin temel sorunu üstüne, teorik yanıtlar verir. O, madde ve bilincin birbiriyle olan geniş ilişkisini araştırır; naif realizmi ve doğa bilimcil materyalizmi bilimsel dünya görüşü basamağına yükseltir.

Biz, bu bölümde maddenin ve onun varoluş biçimlerini, maddenin bilincin karşısında ondan önce geldiğini, madde ve bilincin en derin ilişkisi içinde göreceğiz.

2. Diyalektik Materyalizmin Madde Kavramı

Madde Kavramının Tanımı ve Anlamı

İnsan kendi pratiğiyle birçok savıda objenin içyüzünü öğrenmeyi, onların iç nedenselliklerini kavramayı ve kökenini açıklamayı dener. Felsefe tarihi içinde bu sorunun çözümü için, çok kez çeşitli başlangıçlar yapılmıştır. Marksizm öncesi materyalizm de, maddenin temel yapı taşına, ya da cevhere (töze) dair arastırma yaptı. İlk çağın Yunan materyalistleri, cansız doğadaki sayılamıyacak kadar şeyleri (nesne) ve fenomenleri, hayvanları ve bitkilerin varlığını bir ilk maddeye indirgiyorlardı. Her şeyi onun üstüne kuracakları, bir ilk madde arıyorlardı. İdealizme karşı, bu, maddeyi açıklama denemeleri atomizmin oluşumuyla en yüksek noktasına ulaştı. **Demokrit** ve **Epikür'e**

göre atomlar, sonuç olarak bölünemez parçacıklardan oluşuyorlardı. Atomlar birleşim ve ayrışımdan olageldiklerinden, artık (cevher) anlayışı, yavaş yavaş ortadan kalkmış oldu. Bu dahiyane temel düşünce 18. ve 19. yüzyıllarda kimya ve fiziğin gelişimiyle de birçok fenomenlerin açıklanmasında yardımcı oldu. Atomun pozitif önemi felsefî görüşlerde de negatif etkilenmeler yarattı. Bizi çevreleyen, dünyanın çeşitliliği, atomlar arasındaki nitel ilişkilere indirgeniyordu. Böylelikle kimyanın, biyolojinin ve toplumun gelişim sürecinin kendilerine özgü yasallıkları açıklanamıyordu.

Benedictus Spinoza
1632 - 1677

Objenin nedenselliğinin ve onun karşılıklı etkisinin materyalistçe bir açıklamasını **Benedictus Spinoza** (1632 - 1677) yaptı. «Ahlâk» yapıtında şöyle diyordu: «Doğa ve onun gücü daima kendisidir ve onun etki kuvveti her yerde tekdir ve kendisidir, demek ki bunlar: doğanın kural-

ları ve yasalarıdır. Bunlar her şeye uygun olarak oluşur, bir cisimden bir başka cisim haline dönüşür, her yerde ve sürekli kendileridir ve şu halde doğa için bütün bilgilerin ve her şeyin özelliği tek ve kendisi olmak zorundadır. Aynı şekilde doğanın kuralları ve genel yasalarından geçen bilgiler de.» (5)

O halde doğa fenomenlerini doğa üstü ilkelerle açıklamaya gerek yoktu. Spinoza, Cevheri (töz) bütün doğa objelerinin maddecil ilk nedeni olarak görüyordu. «Ben bunu cevherden anlıyorum» diye yazıyordu: «Doğanın içindekinin ne olduğunu, yani bu kavranılacak olan şeyi, bir diğer şeylerin kavranılışı olarak farzetmeye gerek yoktur» (6). Böylece cevherin nedeninin onun kendisi olduğu anlaşıldı. Doğa biliminin ilerleyişinde bu doğru materyalistçe yaklaşım, araştırmaları, ya da cevherlerin araştırılmasını sağladı. Bu objektif realitenin değişim ve gelişiminde de aynı şekilde devam etti.

Gerek ilk maddenin varolan ilk cevherden ileri geldiği, gerekse sonsuz **çeşitliliktekl** varolan obje ve proselerin bir, ya da birkaçından ileri geldiği savı, maddenin temel yapı taşını sadece bilimsel deneyimlere indirgedi. Ama bilimsel gelişim bunun tersini savunuyordu. Savlar şu üç grupta toplanmıştı:

B i r i n c i s i, gerçeklik sonsuz bir komplikedir. O, maddenin somut formları ile ilgili birçok yanıtlar verir. Fizik, yeni elementleri periyodik sistem içinde sentetik bir oluşumla, sayılar düzenini 100'ün üzerine çıkardı. Son yüzyıldaki araştırmalarda bilhassa Transuran'ların (transuran: atom sayısı uranyumunkinden fazla olan maddeler. T. Ç. N.) bulunuşu, uran elementinden sonraki sayı-

(5) B. Spinoza: Ahlâk. Üçüncü Kısım. Doğanın gücü ve Kaynağı. Leipzig 1905. S.: 99.

(6) B. Spinoza: Ahlâk. Birinci Bölüm. Tanrı. S.: 1.

lar düzenini 92'ye çıkardı. Transuranların deneyleriyle de dikkate değer sonuçlar elde edildi. Yüzyılımızın 40'larından sonra Neptinium (93) ve Plutonium (94) ve bundan sonra da başka transuranlar bulundu. 1970'lerde deneylerle Bohrium elementinin bulunuşu elementlerin sayısını 105'e ulaştırdı. Doğal elementler grubundan sonra; bu transuranların sentetiksel bileşimleri denenerek yeni araştırmalara girişildi. Bitkilerin ve hayvanların mikroorganizmaları incelendi. Hayvanlar dünyasının esas organizmaları tek protozonlara göre aşağı yukarı 20.000 türdeydiler. Yeryüzünde yuvarlak hesap 8.600 kuş türünün yaşadığı ve gene aşağı yukarı çeşitli türlerdeki 1 milyon böceğin varlığı tanındı. Bütün bunlar, hiç olmazsa bir ilk maddenin, cevherlerin, temel yapı taşı olamıyacağı şüphesini kuvvetlendirdi.

İ k i n c i s i , bilimin gelişim prosesünün farklı gelişim basamakları vardır. Bilim, yaşamı, insan toplumunu ve inorganik maddeyi var etmiştir. Bu farklı gelişim aşamaları: bilimi, dallarından birine, ya da bir diğerine indirgemek demek değildir. Biyolojiyi, fiziğe, ya da sosyal bilimleri biyolojiye indirgemenin bütün denemeleri başarısızlıkla sonuçlandı. Böylelikle: hepsi de maddeyi kendi alanlarında tek temel cevherlere indirgediklerinden evrenin materyalistçe açıklanışı, bu bilimler içinde yer alamıyordu.

Ü ç ü n c ü s ü , var oluşu, bölünemez parçacıklara (atoma) indirgeyen varsayımlar da daima çürütülebilirdi. Doğa bilimi uzun zamandır atomların araştırılmasına yardımcı oluyordu: Doğa bilimi geçen yüzyılda atomun araştırılmasını kendi üzerine aldı. Ve ortaya çıkardı ki: atom bölünebilir ve işlenebilir. Doğal ve sentetik radyoaktivite doğru şekilde araştırıldı ve atomun iç yapısı anlaşıldı. Ve görüldü ki: atom kendi elementer parçalarından ibarettir. Herhangi bir maddenin temel yapı taşına indirgenemez. Atomun temel dayanağı olarak atom

çekirdeği ve elektronlardan oluştuğu açıkça görüldü. İlk defa 1932'de nötron bulundu. Böylece 100'ün üzerindeki elementleri tanıyabildik. Lenin'in 1908'de yazdığı gibi: «Şu halde elektron atom gibi tükenmezdir, doğa sonsuzdur.» (7)

O halde bilimin gelişimi: evrenin bir ilk maddesini, ya da maddenin en son tamamlayıcı parçasını araştırmayı tamamıyla çürütmüştür.

Engels, geçmiş yüzyılda kalan bu görüşü eleştirerek şöyle diyor: «Böylece madde, var olan belli maddelerden farklı olarak duyularda var olan bir şey değildir. Doğa bilimi birleşik haldeki maddeyi bu şekilde arama çabasına yönelirse, nitel farkları en küçük aynı parçacıkların birleşmesindeki salt niteliksel ayrılıklara indirgemeye çalışırsa, kiraz, elma, armut yerine meyvayı; kedi, koyun, köpek vb. yerine memeli hayvanı... görmek istiyormuş durumuna düşmüş olur.» (8)

O halde çeşitli fenomenlerin ve objelerin birliği, bir ilk maddede var olamaz ve bilim bunu bulacağım diye uğraşmaz. Bu yüzden diyalektik materyalizm bunu şöyle açıklar: bizim bilincimizin dışında ve ondan bağımsız olarak var olan etrafımızı çevreleyen objeler, çeşitli gelişim basamakları üstündeki obje ve çeşitliliklerin birleşmesiyle var olmuşlardır. Bizim bilincimizin dışında ve ondan bağımsız olarak var olan objektif realite, bilgimizin kaynağı, duyumun ilk maddesidir. Teorilerimiz, düşüncelerimiz vs. bu objektif realitenin yansımasıdır. İşte bu materyalist temel düşünce madde kavramı olarak anlatılır. Lenin, bu objektif realiteyi yadsıyan idealist bakış açısını eleş-

---

(7) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampriokritisizm. Yapıtlar. Cilt: 14 Sayfa: 262.

(8) Friedrich Engels: Doğanın Diyalektiği. Marks/Engels. Yapıtlar, cilt: 20, s. 519

tirerek, insanların objektif realiteyi duyumlarıyla aldıklarını açıklar. Lenin, «objektif realite verir...» diyor ve devam ediyor: «Eğer, verilen şeyin objektif realite olduğunu kabul ediyorsanız, bu objektif realite için bir felsefî kavrama gerek vardır ve bu kavram çok eski bir zamandan beri ortaya konulmuş bulunmaktadır: madde kavramı. Madde, insana duyumları tarafından verilen objektif realiteyi göstermeye yarayan bir felsefî kategoridir. Duyumlar, var oluşları kendilerine bağlı olmayan bu objektif realiteyi kopya eder, fotoğraflandırır, aksettirirler.» (9)

Diyalektik materyalizmin madde kavramına göre, objektif realite insan bilincinden bağımsız olarak bilinir ve bu objektif realite duyumlarımızda yansıma olarak görülür. Bilgimizin kaynağı üzerine sorunlara böylelikle yanıt verilir. Farklı biçimlere ayrılmış madde, farklı farklı gelişim sürecinin tükenmeyen nedensellikleri ve objeler, bilinçten bağımsız ve onun dışında var olan madde olarak bizim duyu organlarımıza etki eder. Biz onu tanıyabilir ve daima onun varlığına derinlemesine nüfuz edebiliriz.

Madde Kavramı ve Madde Yapısı

Bazı kez, bilimin gelişimini gözden geçirerek madde kavramını bu yolla kanıtlayıp kanıtlayamayacağımızı sorarız. Bilgimizin kaynağına ilişkin sorunlarda, insanın duyu organlarının tanıklığına inanıp inanamayacağı araştırılır durmadan, duyumlar da bizim bilgimizin kaynağı olarak objektif realiteleri yansıtan birer unsurdurlar. Tasarımlar, kavramlar, teoriler vs. objektif realitenin yansıması olarak açıklanabilir. Bütün bu materyalist bakış açıları, biz onu

(9) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampriokritisizm. Yapıtlar, cilt: 14, s. 124.

Transuranlar (*)

Sayı düzeni	Elementin adı	Sembolü	Bulunduğu yıl	İzafi atom ölçüsü
93	Neptünyum	Np	1940	237
94	Plutonyum	Pu	1940	242
95	Amerikyum	Am	1944	243
96	Küryum	Cm	1944	243
97	Berkelyum	Bk	1949	245
98	Kaliforniyum	Cf	1950	246
99	Aynştaynyum	E	1954	253
100	Fermiyum	Fm	1954	254
101	Mendelevyum	Mv	1955	256
102	Nobelyum	(No)	1957	254
103	Lawrensiyum	Lw	1961	257
104	Kurçatovyum	(Ku)	1964	260
105	Deney yoluyla bulunan kendiliğinden bölünen İzotop.		1968 (Muhtemelen)	261

(*) Transuran olarak tabir edilen şey, sayılar düzeninde Uran'dan sonra gelen sırayı takip eden elementlere verilen addır. (Atom sayıları Uranyum'unkinden fazla olan elementlere verilen ad. -Türkçeye çevirenin notu-)

daha önceki bölümlerde nasıl tanımlamışsak, onun termini içerir. Kim objektif realitenin varlığını ve evrenin bilinebilirliğini yadsırsa, felsefî sorunları idealistçe yanıtlıyor demektir.

Bilgimizin kaynağına ilişkin sorunlara, madde yapısının sorunları açıklama getirmeye yeterli olmazsa, maddi objelerle nedensellikleri arasında karışıklık doğar. Lenin bu konuya dikkati çekiyor ve diyor ki: «Fakat onların yaptıkları gibi, maddenin yapısı hakkındaki doktrinlerle bilgi teorisi kategorilerinin; maddenin yeni biçimlerine (örneğin elektronlara) ait yeni durumlar sorunuyla eski bilgi kuramı sorununun bilginin kaynakları, objektif realitenin varlığı, vs. karıştırılmasına asla izin verilemez.» (10)

Bilginin kaynakları daima objektif realiteler halindedirler ve öyle kalacaklardır, maddenin yapısı üzerine bizim bilgimizi durmadan değiştireceklerdir.

Biz bugün roketler ve onların sondajlarıyla evrene, geniş çapta yayılabiliyoruz ve ay taşlarının bileşimini, radyasyon kuşaklarını v.s. araştırabiliyoruz. Durmadan enerjinin en küçük parçacıklarıyla, atomun yeni elementer parçacıkları ve özellikleri bulunuyor. Bilim, hayatın, kimyasal ve fiziksel özelliklerini araştırıyor ve beyin üzerine yeni deneyler yapıyor. Evrene derinliğine işleyiş, yaşamın varlığın, beynin etkinlikleri ve elementer parçacıkların etki alanı, eski görüşleri artık bir kenara atıyor. Biz bugün sadece ışık dalgalarını değil onların zerresel özelliklerini de bilebiliyoruz, aynı şekilde radyasyon parçacıklarının ayrıldıkları sıradaki çekim özelliklerini de görebiliyoruz. Durgun kütleyle parçacıklarını, pozitron ve elektronları, duraun kütle olmayan parçaların icindeki fotonlara dönüştürebiliyoruz. Halbuki geçen yüzyılda cevherin ve radyasyonun ayrışmasına kesinlikle raslanmıyordu. Bu gö-

(10) V. İ. Lenin: Aynı yapıt.

rüşle artık, cevherin radyasyonunu onun karşıtına dönüştürmeyi yapabiliyoruz. Ayrıca cevherin ağır, atıl, nüfuz edilemez özelliklerini görüyor ve mekânda konsantre edilebilmesini de mümkün kılıyoruz.

Mekanik materyalizmin madde kavramı maddeyi bu tür kavramadan çok uzaktı. Bir yandan da, maddenin özelliği, atıllığı, ağırlığı, nüfuz edilemezliği ile mekânda nasıl konsantre edilebileceği olanağı araştırılıyordu. Mekanik materyalist madde kavramı; bunu, bilimsel gelişimin kanılarına dayanarak çözmeye çalışıyordu. Elektro manyetik alanların araştırılması ve bulunuşundan sonra, bu alanların maddesel olup olmadığı sorunlarına yanıt verildi. Mekân aydınlatılıyordu, ışık camdan geçerek kırılıyordu. Deneylerin dışında ışık immateryal olarak da kavranılabiliyordu. Ama fiziğin gelişimi materyalist bakış açısını doğruluyordu. Madde şekilleri olarak elektro manyetik alanlar kavranılıyor ve maddenin başka biçimlere karşı sağlam özellikler taşıdığını, fiziksel cisimler kanıtlıyordu. 1932 yılında foton içindeki pozitron ve elektronların değişiminin bulunuşuyla, birçok yeni parçacıklar bulundu: anti-proton, anti-nötron vs. gibi. Bunlar foton içindeki benzer parçacıklarla değiştirilebildi. Böylece materyalist bakış açısı elektro manyetik parçacıkların objektif-reel oluşlarını tanımaya yardımcı oldu. Böylelikle bilgilerimizin kaynakları olan alanlar üzerine araştırma yapılabildi. Cevher (töz) fizik bilimi tarafından maddenin biçimlerinden biri olarak bilinir. Töz mekanik bir kütlenin yahut da fizik deyimiyle durgun kütlenin içinde bulunduğu her şeydir. Gözle görülür cisimler, gözle görülmeyen mikroskobik cisimlerin hepsi cevherdirler. Bu cisimler atomlardan ortaya çıkan moleküllerden oluşmuşlardır. Diyalektik materyalist madde kavramını, bilimsel gelişim çürütmemiş; aksine, fizik, kimya ve diğer bilimlerin buluşları, diyalektik materyalizmin madde üzerine görüşlerini doğrulamış-

lardır. Bilincin dışında maddenin ilk ve esas olduğunu önemle belirten ve bilinci maddenin yansıması olarak kavrayan materyalist görüş, gelecekteki bilimin bütün buluşları için de bir temel teşkil etmiştir.

Gelecekte de bu görüş açısından hareketle madde yapısı üzerinde yeni bulgular yapılacaktır. Örneğin, bugün ilk maddenin açıklanması, yıldız kaymalarının oluşturduğu yüksek enerji, radyo radyasyonları vs. gibi buluşlarda olduğu gibi. Gazetelerde hemen her gün madde yapısı üzerine yeni bilgiler, hipotezler, deneyler, teoriler vs. görüyoruz. Her yeni görüş, bilimsel gelişim için materyalist bakış açısının hangi önemi taşıdığını kanıtlıyor. Diyalektik materyalizmin madde kavramıyla, bilim yeni şeyler saptıyor. Kim, bilgimizin kaynağı olarak yalnızca objektif realiteyi alıyorsa, o, doğa üstü kuvvetler ve deney üstü enerjiler üstüne spekülasyonların sürdürülmesine ve korunmasına izin vermiyor demektir. Gerçekliğin bilinmesi için kendi tasarımlarını almayıp da, tersine bilinçten bağımsız ve onun dışında var olan nesneleri ve fenomenleri araştırıyorsa; onların özelliklerini ve nedenselliklerini bulabilir.

Lenin, madde yapısı konusunda, doğa biliminin maddenin birliğine gittiğine dikkati çekiyor: «bizim şimdiye kadar maddeyi içinde tanıdığımız sınırın kaybolduğu ve bilgimizin daha derine indiği anlamına gelir, maddede evvelce mutlak, değişmez ve esas (nüfuz edilemezlik, atıllık, kütlesellik vb.) gibi görünen, şimdi göreli ve yalnız maddenin belirli bir durumudur.» (11) O kadar ki, artık hareketsiz kütle onun bir özelliğini oluşturur, fotonda elektrik alanı meydana gelir ve artık nüfuz edilemez, atıl ve ağır, birbirinden ayrı bir şey değildir. Materyalist temel bakış açısı için; bundan dolayı yadsıma kabul etmez bir şekilde,

(11) V. İ. Lenin: Aynı yapıt, s. 260

felsefî madde kavramının belirli olmadığı, giderek bilimi ilk defa araştırma özelliklerine bağlamadır. «Felsefî materyalizmin tanımak zorunda olduğu maddenin biricik özelliği» diyor Lenin, «onun **objektif bir gerçeklik olması,** bilincimiz dışında varolması özelliğidir.» (12)

Fiziksel ve Felsefi Madde Kavramı

Birçok fiziksel literatürde, henüz fiziksel bir madde kavramından bahsedilmemiştir. Bundan ötürü o daha çok, cisimlerin ve parçalarının enerji alanlarının sınırlılığına hizmet eder. Bununla birlikte mekanik materyalizmin madde kavramıyla oranlandığında onun eksikliği ve dar kafalılığı ortaya çıkar. İşte bu konuda, diyalektik materyalizm ve doğa bilimi arasında bir çelişkisi yoktur. O halde fiziğin gelişimi, diğer doğa bilimsel bilgileri gibi genelleştirilmiştir. Bunun yanında onun varlığı sadece objektif realitenin tanınmasına bağlıdır, materyalizmin belli yapı anlayışına bağlı değildir. Fiziksel cisimleri madde olarak alır da, buna karşılık radyo aktiviteyi, yahut enerjiyi madde olarak almazsak, varılan görüşün bir adım gerisindeyiz demektir. Eğer madde sadece bu ise ne mekânda uyum sağlanabilecektir ve ne de ona yayılabilecektir. Sonraları fiziksel cisimleri; maddi olmadığı söylenen elektro manyetik alanları araştıran bilimler, materyalizmle uyumlu bir birlik kuracaklardır. Fiziksel madde kavramı «maddeyi tanımlarken, onu bilincin karşısına koyar, bunun için de «madde» kavramını «bilinç» kavramından soyutlar ve aynı zamanda «madde» kavramını bilincin dışında ve ondan bağımsız olarak var olan objektif realite olarak işaretler. Bilincin karşısında maddenin ilk ve asıl olduğunu söyler.

(12) V. İ. Lenin : Aynı yapıt.

Lenin bu konuda şunları söylüyor: «Fakat en ufak bir düşünce bile bu insanlara gösterebilir ki, sorunun kendi yapısında bu iki yüce bilgi kavramının, hangisinin ilk olduğunu göstermek dışında herhangi bir tanımlamasını yapmak olanaksızdır. «Tanımlama» yapmakla ne kastediliyor? Kastedilen şey başlıca, daha etraflı bir kavram içine, verilen bir kavramı sokmaktır. Örneğin ben: eşek bir hayvandır, şeklinde bir tanımlama yaparken «eşek» kavramını daha etraflı bir kavramın içine sokuyorum. Öyleyse sorun şudur: bilgi teorisinin birlikte işleyebileceği; varlık ve düşünce, madde ve duyum, fiziksel ve zihinsel kavramlardan daha kapsamlı kavramlar mıdır? Hayır. Bunlar bilgi teorisinin şimdiye kadar ilerisine geçemediği (terminolojideki değişiklikler dışında, bu her zaman olağandır) gerçekten en yüce, en kapsamlı kavramlardır.» (13)

O halde madde kavramının tanımı, bütün maddesel obje ve proselerin ortak varoluşunun belirtilişine ve bilimsel bulgularla yapılan madde kavramıyla bağlamaya varacaktır. Biz her ilerlemede, madde kavramının her bulgusunda materyalist bakış açısını canlandırmak zorundayız.

Lenin maddenin tanımında, maddenin somut gelişim biçimlerinin nitel çeşitliliğin her birini taşıdığını gösteriyor ve «madde»yi felsefî bir kategori olarak alıyor. Bunun içine, bilinen ve bilinmeyen objeler, nedensellikler ve özellikler, yani bilincimizin dışında ve ondan bağımsız var olan gerçekliğin komplikeliğine, bilgi süreci içinde varmak önemlidir.

«Madde» objektif realitenin nedenselliklerini tanımaya ve bilmeye yarayan felsefi bir kategori, yani insan bi-

(13) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampriokritisizm. Yapıtlar, cilt: 14, sayfa: 141.

lincinden bağımsız ve onun dışındaki varoluşun, bilinmesine, bilinebilmesine yarayan bir kategoridir.

3. Madde ve Hareket

Maddenin Varoluş Biçimi Olarak Hareket

Biz şimdiye kadarki farklı madde biçimlerini gözlemlemiş, onların ortak yönlerini belirtmiş ve hepsini bilinçten bağımsız ve onun dışında var oluşa bağlamıştık. Maddi objeler ve süreçler birbirlerinden ayrı olarak var olmamışlardır. Birbirleriyle karşılıklı etki içindedirler. Karşılıklı etki bir objenin yok oluşuna kadar sürer ve yeni bir objede doğar ve aynı şekilde birbirleriyle çelişki içinde bulunurlar. Biz bunun çelişkilerle çevrili bir hareket olduğunu, sürekli değiştiğini görürüz. İçinde oturduğumuz ev güneşin çevresinde yerle birlikte devaran halindedir. Bir objenin içindeki çelişkiler aşınacak ve eskiyecektir. Şeyler atomlardan var olurlar, atomların içindeki elektronlar çekirdeklerinin çevresinde hareket ederler. Atom çekirdeğinin içinde bulunan proton ve nötronlar birbirinin içinde değişime uğrarlar. Kuzey denizinin kıyısı boyunca giden herkes, buzulların çevresinde ve dik yamaçların önünde gördükleri çok büyük aşınmaları, yapmaya kalksalar yıllar boyunca emek tüketmeleri ve harcama yapmaları gerektiğini anlayacaklardır. Dağ silsilesi yıpranır, taşlar birbirleriyle sürtünmeden ötürü dağılırlar. Bunlar gözle görülür, ya da görülmez halde cereyan ederler, yani, ani ya da uzun bir zaman içinde olurlar. Maddi objeler değişirler, ya da felsefî terimle ileri sürecek olursak:

Hareket maddenin var oluş biçimidir.

Felsefe tarihinde madde ve hareketin biçimleri çok değişik şekillerde görülür. O zamanlar, maddenin ilk ve

esas maddesi üzerine sorunlar, hareket problemlerinin araştırılmasını da gerektirmişti. Durgun bir maddeyi kımıldatmak için ona belli bir kuvvetle etki yapmak zorundayızdır. Bundan birçok idealistler, dünyanın gelişim ve değişiminin ancak doğa üstü bir varlığın etkisiyle mümkün olabileceği sonucunu çıkardılar. Örneğin, **Thomas von Aquin**'e (1225-1274) göre; ırmağın akışı Tanrının varlığının kanıtı için önemli bir hareketti. O, bize şeylerin hareketinin duyu ile göründüğü sonucunu çıkarıyordu. Bundan şu sonuç çıkacaktı: bir objenin hareketi için kuvvet gereklidir, bu bir başka objeyi hareket ettirir, böylece hareket ortaya çıkar. Bu obje tekrar bir başkasını doğurur, fakat bu, Thomas von Aquin'in iddia ettiği gibi, hiç de sonsuza kadar devam etmez. Böylelikle, ona göre, hareket bir ilk kımıldatıcıyı gerektirir. Bu da maddi olmayan bir kuvvet olarak evrenin kökeni olan fikirlerdir demeye gelir. Bu ilk kımıldanışları yapan güç Tanrı'dır. Böylece madde ve hareket birbirinden ayrılır.

Klâsik fizik uzayda bir cismin, ya da düzgün doğrusal hareketin bulunmasını, eğer hiç bir hızlandırıcısı yoksa, bunu eylemsizlik yasasıyla açıklar. Klâsik görüşün ilerleyişinde mutlak mekânın olmadığı, tersine düzgün doğrusal hareket, verili olarak gözlemlenir anlamını taşır. Biz, uzaysal cisimlerden bir el arabasını alacak olursak; bizim onu sürebilmemiz için gerçi bir güç gerekir, bu gücü sağladıktan sonra bütün arabalar ideal - doğru çizgisinde bir başına hareketine devam eder. Hareketi objelerin ilk iticilerine göre daha geniş ve daha büyük iticiler olmaksızın ortaya çıktığı dünya ölçüsünde genel bir doğrudur.

Klâsik görüş mutlak mekânı (mekânsızlığı) reddedişiyle haklıdır. Ama hareket, dışsal iticiden giderek ortaya çıkmak zorunda değildir. İşte burada idealizmin; ide'lerin iticiliği savıyla karşılaşırız. Bilimin daha genişleme-

sinden giderek hareket formlarının nitel çeşitliliği (inorganik, canlı, sosyal) ve onların nedensellikleri ortaya çıkarılmış, dış âlemin kuvvetleri sorunu kanıtlanmış, maddi bir hareket yaratılmıştır. Örneğin ışık sorunu. Şüphesiz bir dış güç el arabasına etki eder, hareketi böylelikle olur. Fakat bununla birlikte el arabasının hareketi, yalnızca bir mekanik yer değişimi hareketidir. Kuvvetleri, molekülleri, atomları ve elementer parçacıkların birbirlerine yaptıkları gözönüne alınmaz. El arabası, kullanılmadan bir sundurma altında durduğu zaman aynı şekilde hiç bir değişme olmaz. Sadece yeterli bir uzun zaman sonra parçalanır. Harekete etki eden güç ide'ler değil, maddi kaynaklardır.

Objeler birbirleriyle devamlı maddî karşılıklı etki içindedirler, onların spesifik hareketi için nedendir. Mekanik materyalizme karşılık, diyalektik materyalizm hareket deyince yalnızca görünen mekanik yer değişimini anlamaz, o, hareketi, bilyaların hareketi içinde giden, ya da duran otodaki gibi görür. Böylelikle belirli bir zamanda, belirli bir yol katedilir.

Diyalektik materyalizm **ilk önce** her şeyin değiştiğini belirtir. Biz, yalnızca elementer parçaların birbirine dönüşümünü, kimyasal reaksiyonu, yaşamın oluşumu ve insan toplumunun değişiminde bunu kolaylıkla görebiliriz. Her insan kendi deneyimiyle bu kuralın değişmediğini, hareketsizlik diye bir şeyin olmadığını kontrol edebilir. Bizim günlük zaman ve mekân çevremiz hiç bir ölçü olmadan da bunun böyle olduğunu teslim eder. Nano sekunde (bir nanosekunde- 10^{-9} s.) süresince, ya da 10^{-13} cm.lik bir alanda elementer parçaların hareketini görebiliyoruz. Ne kadar küçük zamansal ve mekânsal ölçüler içinde olursa olsun, her hareketi görebiliriz. Yalnız bunları görebilmemiz bir takım hassas âletleri gerektirir. Bunların so-

nuçları hareketi, bize en iyi şekilde tanıtabilir. Büyük teleskoplar ve diğer ölçü âletleri giderek Lunakod ve uzay gemileri aracılığıyla feza üzerine edinilen bilgiler, fezadaki objelerin de değişim ve hareket içinde olduklarını kanıtladılar.

İ k i n c i olarak; diyalektik materyalizm hareketi, bir değişim olarak kabul eder. Yıldızların yer değiştirmesi, yıldız kaymaları, canlı organizmada cevher değişimleri, maden cevherinin ayrışması vs. hep birer harekettirler. Her değişim zamansal ve mekânsaldır, nitel, ya da niceldir. Meydana geliş, ya da yok oluş halindedir.

Ü ç ü n c ü olarak, devamlı değişim belli hareket biçimlerini ortaya çıkarır. Hareketin biçimleri ve görünüşleri çok çeşitlidir. İnorganik maddelerden yaşam meydana getirme ve canlı organizmanın gelişiminden toplumun değiştirilmesine kadar... hareketin aşağıdan yukarıya doğru bir gelişim kaydettiğini görürüz.

Diyalektik materyalizm, maddi süreçlerin bütün değişimlerinin sonsuz bir hareket içinde olduğunu gösterir. Marks ve Engels teorilerini maddenin hareketini esas alarak var etmişlerdir. Bu, doğa bilimi sonuçlarının genelleştirmesinde, geçmiş yüzyılın büyük bir başarısıdır. Hareketin ve değişimin ilk maddesi üzerine sorunlar cevaplandırılmak zorundaydı. Marks ve Engels, ilk maddeyi, maddenin kendi içinde bulunduğunu kanıtlayarak yanıtladılar.

Her şey devamlı hareket içinde olduğundan, evrim hareketi denince, onun hiç bir ilk hareket ettiriciye izin vermediği anlaşılıyordu. İşte burada, spesifik değişimler maddi karşılıklı etki içinde ortaya çıkıyordu. Böylelikle maddi süreçlerin nedenleri, evrenüstü prensiplerin araştırılmasının gerekliliğini doğurdu.

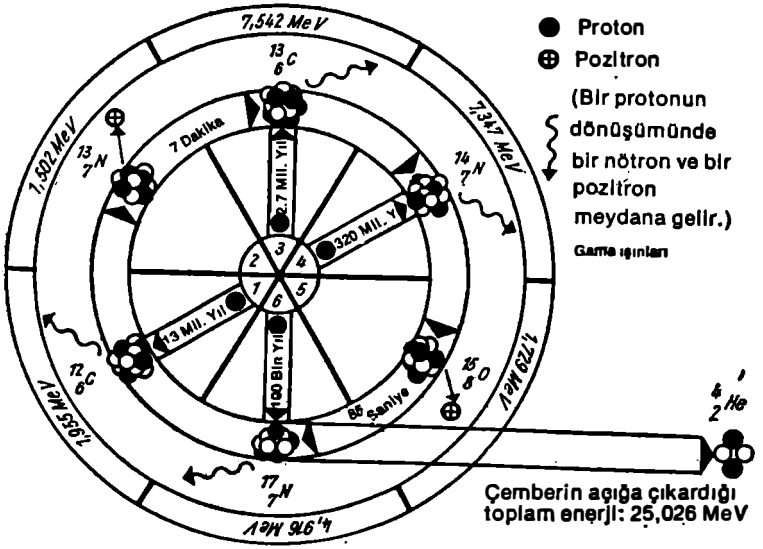

Karbon-Azot Çemberinde; protonlar nötronlara dönüşürler ve bundan dolayı pozitronlar salar.

Doğa bilimi hareketin naklinin nasıl mümkün olacağını araştırıyor. Engels «Anti-Dühring»de şöyle yazıyordu: «Hareket maddenin **var oluş biçimidir.** Hiç bir zaman hiç bir yerde hareketsiz madde ne olmuştur, ne de olabilir. Uzayda hareket; her gök cismi üzerinde daha küçük kütlelerin mekanik hareketi; ısı, elektrik ya da manyetik akım biçiminde moleküler titreşim; kimyasal dağılma ve bileşim; organik yaşam: evrendeki her madde atomu, her belirli anda bu hareket biçimlerinden herhangi birine, ya da aynı zamanda birçoğuna birden katılır. Her hareketsizlik her denge, sadece izafîdir (görecel) ancak şu, ya da bu belirli hareket biçimine göre bir anlamı vardır.» (14)

(14) Friedrich Engels: «Anti-Dühring» Marks/Engels. Yapıtlar, c. 20, s. 55.

Hareketsizliğin görecel olarak dayatışı, hareketsizliği yadsımak ya da önemsiz kılmak anlamına gelmez. Maddenin mutlak hareketinden, izafi olarak sabit objelerin nasıl varolabildiği sorunları çözülmelidir. Elementer parçaların devamlı hareketi, atomlar ve moleküller sabit molekül gruplarını daha büyük objelerin içinde taşır. Bir taşın kendi içindeki molekülleri devamlı bir iç hareket yaratır. Bunun formunu biz biraz da hareketsizlik olarak görürüz. Bir taşın yerine, radyoaktif ana gereçi alsak, onun iç hareketinde de (doğal radyoaktivite) bir elementin bir başkası haline geçtiğini görürüz. O halde iç hareketler, hareketsizliğin ve değişimin ilk maddesi olacaklardır. Bir taş da mutlak hareketsizlik içinde değildir. O, dış etkilere uğrar, dağılır ve bozulur. Kesin hareket, her zaman, denge, hareketsizlik, tekrar hareket olarak devam eder. Fakat hareketsizlik, belli sabit formlar içinde, maddenin farklılığını bulmak için gereklidir.

Atom, yalnızca, elektronların eşit olarak atom çekirdeği çevresinde hareket ettirildiği zaman var edilebilir. O momentte, atom çekirdeği etrafındaki elektronların hareketi nerede aksaklık yaparsa, atom da aynı arızayı taşır ve atom aynı şekilde tekrar var edilemez.

Diyalektik materyalizm, felsefi ve kendi bilimsel düşüncesinin sonuçlarını genelleştirir, tutarlı materyalist bakış açısını madde ve hareketin ilişkisiyle açıklar ve bundan dolayı da hareketi; maddenin bir varoluş biçiml olarak alır.

Tutarlı materyalist bakış açısına göre; hareketin maddenin varoluş biçimi oluşu, düşüncelerimizin hareketi, tasarımlarımızın, düşüncelerimizin değişimi vs. objektif gerçek hareketin yansımasıdırlar. Bilincimizin niçin maddeye bağlı olduğunu bundan sonraki bölümde göreceğiz. Düşüncenin hareketi, düşüncelerin taşıyıcısı olan maddi objelerin değişimidir. Düşüncenin (fikrin) hareketinde objek-

tif-gerçek hareket yansır. İdealizm madde ve hareketi birbirlerinden ayırır. Ama maddesiz hareket düşünmek olanaksızdır. Lenin bunun üzerine der ki:

«Anlayışa, tasarlamaya, bütünüyle insanların bilinçlerine; objektif realitenin kopyası olarak bakılması materyalistleri, temelde idealist felsefe taraftarlarından ayırır. Dünya, bizim bilincimizde yansıyan objektif realitenin hareketidir. Tasarımlarımızın, anlayışların vs. hareketi, benim dışımdaki maddenin hareketine karşılıktır. Madde kavramı, asla, bize duyum içinde verilen objektif realiteden başka birşeyi kapsamaz. Bundan dolayı maddenin hareketten ayrılması, düşüncenin objektif realiteden ayrılmasıyla aynı anlama gelir, dış dünyanın benim duyumlarımdan ayrılmasıyla, yani, idealizmin safına geçmeyle aynı anlama gelir.» (15)

Kim madde ve hareketin birliğini kabul eder; hareketi, maddenin varoluş biçimi olarak alırsa o, düşüncenin hareketini, objektif realitenin hareketinin yansıması olarak kabul ediyor demektir. Bu bilimsel felsefenin ve bilimin bakış açısıdır, sonuç olarak varoluş üzerine çürütülebilir bütün spekülâsyonları, hareketi, doğa üstü bir hareket ettiricinin gücüne bağlayan düşünceleri bir kenara atmıştır.

Hareketin Temel Biçimleri

En kapsamlı anlam içinde hareket, diyalektik materyalizmin de anladığı gibi, ayrı ayrı gelişim basamaklarındaki ayrı ayrı hareket biçimlerinin oluşumunu da kapsar.

Biz hareketin temel biçimlerini üçe ayırıyoruz: inorganik hareket, yaşam ve insan toplumu.

---

(15) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampriokritisizm. Yapıtlar, cilt: 14, s. 267.

Bu hareket biçimlerinden her biri spesifik (özgül) maddi objeleri ve ilişkileri karakterize eder. İnorganik hareket biçimine özgü olanlar, bütün maddi objeler ve süreçlerdir. Bunlar yaşamın özelliklerini göstermez. O, çekirdek fiziğin işlevinden, basit mekanik yer değişiminden, uzaysal fenomenlerden, kimyasal cevher değişiminin çetrefilliğine kadar hepsini kapsar. Spesifik karşılıklı etkininin deneyimi, inorganik hareket biçiminde kesinlik kazanacaktır. Bunu yapmaya çeşitli bilimler girişeceklerdir. Bununla birlikte biz, bu sürecin varlığına durmadan derinliğine iniyoruz. Fizik, bağımsız bir bilim olarak kendi kendine oluştuğunda hepsinden önce, hareketi, mekanik bir yer değişimi olarak aldı. Galile, meyilli satıh üzerinde yuvarlanan kürelerde serbest düşme fenomenini araştırdı. Tycho Brahes (1546-1601), Kopernik'in gözlemlerinden yararlanarak yıldız hareketi yasalarını ortaya koydu. İsaac Newton (1643-1727); hareketsizlik yasasını hız gücü ve reaksiyon kuralı'nın üç yasasıyla klasik mekaniği kurdu. Yüzyılımızda görecel olarak klâsik mekaniğin kuvantum mekaniği biçiminde geliştirilebilmesi için, onun en doğru yasalarını gösterdi, hızların ayrılışına hangi şekilde yakınlaşılır ve hangi etkiler karşi gelir ve plankşe'nin çevresinde hangi kuvantum etkisi bulunur, bunları araştırıyordu. O halde, o, yeni ilişkiler, yeni objeler arıyordu, daha sonraları bunları biz inorganik hareket olarak daha iyi kavrayacaktık. Bu geçen yüzyıla kadar, bütün hareket biçimlerine klâsik mekanik yer değişimi olarak bakıyordu, fizik bu görüşü çürüttü.

10^{-13} cm.lik. mekansal küçük bir alandaki yayılma, ilgili sonuçlara nüfuz ediyordu. Sonsuz bölünemez parçacıkları, elementer parçaları birinden bir diğeri haline değiştirerek veriyordu. Fizikçi esas parçaları aramaya devam ediyordu, bunun sonucu olarak bugün bilinen elementer parçalar bulundular. Fezadan saçılan ışıkların, bize

kadar ulaşabilmesinin kaynağı henüz açıklanamıyordu. Yıldız kaymalarının yarattığı, kendiliğinden var olan enerji miktarı ise henüz işe yarar bir şekilde açıklanamıyordu. Fizik ve kimya çeşitli bilgi dallarıyla daima, yaşamımızın düzeltilmesi, enerji kaynaklarının gelişimi için esaslı temeller (biz sadece atom gücünü düşünüyoruz) ve tekniğin gelişimi için yeni bilgiler sağlıyor. Yeni bilgilerden her biri bize inorganik hareket biçimini, objelerin spesifik hareketlerini en iyi nasıl kavrayacağımıza yardım ediyor.

İsaac Newton
1643 - 1727

Tycho Brahes
1546 - 1601

Temel hareket biçimi olarak yaşam üzerine bilimlerin tarihinde birçok tartışmalar olmuştur. İdealizmin taraftarları yaşamı, bir başka yaşamın kuvvetinden giderek açıklamayı deniyorlardı. Buna karşılık artık, Helmholzt'un gücün korunumu yasasının; ondan daha yeni ve daha kesin bir yasa olan enerjinin korunumu yasası tarafından

değiştirildiği görülüyor. Materyalist bakış açısının yaşamın açıklanmasına iki türlü bakışı vardır:

Birincisi, yaşam, inorganik maddeden belli koşullar altında var edilebilir. İnorganiklerden canlı maddelere yapılan bu aşamayı bilim araştırıyor. Bilim bu konuda sürekli yeni bağlayıcı parçalar buluyor ve hareket biçimlerini birbiri ile bağlıyor. O halde materyalizm yüzeysel açıklamalarla oyalanmaksızın, gerçek bilim sürecinin araştırılmasında da yol göstericidir.

İkincisi, yaşamın özel bir niteliği yoktur. Yaşam maddenin temel bir hareket biçimidir. Bu cansız doğadan nitel olarak ayrılamaz. Hatta hayat elementer parçalardan kimyasal bileşimlerden vs. var edilebilir. Yaşam kendine özgü bir şekilde, canlı elementer parçaların belli organizasyonu olarak, hücrelerden oluşarak fizik ve kimya ile karşılılıklı etki içindedir. Yaşam, ilk önce fiziksel ya da kimyasal süreç olarak ayrı ayrı kısımların gelişmesi ile organizmadaki sürekli madde değişimi ile yeni maddelerden ortaya çıkan canlı cisim hayati organizmayı düzenledi. Bunun içinde canlı cismin üreyişi ile çoğalma ortaya çıktı. Böylece canlı cisimler sınırsız reflekslerden giderek doğdu, hareket biçimi içersinde yaşam, farklı gelişim basamaklarından geçerek, gelişim oluştu, aynı şekilde hayvanlardan ve bitkilerden, tek hücrelilerden ilkellere kadar zenginleşti.

Üçüncüsü, o halde yaşamın gelişimi, henüz birçok sorunları, yeni şekillerin ve cisimlerin gelişiminde birçok problemleri açıklamayı bilime bırakmıştı. Materyalist bakış açısının temeli üzerinde bilim, büyük adımlar atmaktadır. Materyalizmin idealizmle yaptığı düşünce kavgasında, yaşamın oluşumunun açıklanmasında maddi koşullar ve karşılılıklı etki önem kazanmış ve bu konudaki bilimselliği ile gerçeğe yaklaşmıştır. Canlı organizmanın kendine has biyolojik davranış şekillerini araştırabilmek, bi-

limsel ve devamlı araştırmalarla inorganik maddenin hareketinden belli koşullar altında varolabilmektedir.

İnsan sadece toplumsal bir varlık olarak varolabilir. Robenson gibi tek başına bir adada yaşayamaz. Çünkü insan sosyal yaşamın bütün çelişkilerini ve deneylerini beraberinde taşır. Ekonomik gelişimin iç yasaları sürekli sosyal yaşamı derin iş bölümlerine sevketmiş ve insan olmaksızın bir başka yaşamın olamayacağını göstermiştir. Spesifik toplumsal hareket biçimleri, tarihsel materyalizmde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Madde ve hareketin birliği, toplumun açıklanmasında da göz önünde bulundurulmak zorundadır. Marks, belli ekonomik toplumsal formasyonun, üretim biçimlerini bir bütün olarak ortaya çıkardığını göstermiştir. Böylelikle onu, İlkel komünal, kölecilik, feodalizm, kapitalizm ve sosyalizme kadarki toplumsal gelişimlerde, toplumsal biçimlerin farklarını ve bütünlüğünü tanımada geçerli süreç olarak görmek mümkün olmaktadır. Marks toplum içinde de madde ve hareketin birliğini felsefi olarak kanıtladı. İnsan toplumları hiç bir zaman hareketsiz değildirler; kendi toplumsal bicimlerinin gelişimi olarak, tamamıyla maddenin hareketi olarak var olurlar.

Alçak ve Yüksek Hareket Biçimlerinin İç İlişkisi

Alçak hareket biçimlerinin yasaları diğer yüksek hareket biçimleriyle bağımlıdır ve onların içinde bulunur. Örneğin biyolojik hareket, mekanik, fiziksel ve kimyasal süreçleri içerir. Bu hareket biçimlerini birbirinden ayıran, çürük felsefi düşünceler hatalı bir yol izliyorlar, harekete bir bütün olarak bakmıyorlardı. Örneğin bunlardan Darwinizmin evrim yasası, toplumun açıklanmasında sosyal Darwinizm adı altında tamamen bilime aykırı bir yola sap-

tırılmıştı. Sosyal Darwinizmin savunucuları ve benzer görüşleri taşıyanlar; sosyal gelişim yasalarını sırf psikoloji, biyoloji ya da kimyasal yasalara indirgeyerek açıklamaya kalkışıyorlardı.

Bu yol toplumun bilimsel bir açıklanışı değildir. Çünkü doğa yasaları toplum için de geçerli yasalardır. Sosyal Darwinizm sonunda; faşist ırkçı ideolojiye hizmet eder hale gelmiştir. Bu ideolojiye göre, sosyal Darwinizm, insanları aşağı ve yukarı ırklar olarak ikiye ayırır, yukarı ırktan olanlara yaşama hakkı tanırken, aşağı ırktan saydığı insanları yok eder. O halde sosyal Darwinizm bilimsel olarak yanlışlığı bir yana; yalnızca emperyalist barbarlığın politikasına hizmet etmektedir.

Sosyal Darwinizm biyolojinin sadece özel bir şeklidir. Bu sosyal gelişim sürecini sadece biyolojiye indirgemek istemektedir. Hareketin yüksek biçimlerini sadece alt biçimlere indirgemek bilimsel olarak yanlıştır. Bu yanlışa düşmek, diyalektik materyalizme, çelişik olan durumların politik sonucudur. O tür görüşler üstyapıyı altyapının belirlediğini kabul etmez, sınıf savaşını geliştirmez, duralatır, yaşam kavgasını, kuvvetlinin doğal seçmesine indirger. Doğaya aykırı olarak insanların taşıdıkları bir takım nitelikleri ile kavgada var olduklarını ileri sürer.

Oysa ki, proletaryanın sınıf savaşı bilimsel bir temel üzerine oturtulmak zorundadır. Toplumsal işleyişin bilimsel açıklamasında onu sırf biyolojiye indirgemek, toplumu değiştirme savaşı için bir programın kurulmasına engel olmak demektir.

Yüksek hareket biçimlerini sırf biyolojiye, ya da fiziğe, kimyaya indirgemek yaşamın gelişim işleyişini yadsımak demektir. Alçalan ve yükselen hareket biçimleri arasında maddi bir bağ, köprü vardır. Maymun insanların bulunuşu, maymunlardan insanlara doğru evrimleşmenin başlangıcı olmuştur. Bu yeni ve eski türler sırasında han-

gi bağların olduğunu da göstermiştir. O halde biz, bize yaşamın oluşumunu gösteren aşamayı araştırmak zorundayız. Engels, bu konuda, tamamiyle diyalektik materyalist görüşle formüle ettiği şu görüşü ileri sürüyor: **«Bu organ araçlar sadece onun doğada bir sıçrayış olmadığını kanıtlayamaz, çünkü doğa tamamiyle yüksek sıçramalardan meydana gelmiştir.»** (16)

Doğada, sıçramalar Engels'in de belirttiği gibi bu değişim ve gelişim süreçleri yeni niteliklerde oluştu. Fakat onun kendi gelişim yasasından soyutlanarak birden görülemez. Çünkü o tam olarak oluşumuna kadar sürer.

O halde biz farklı hareket biçimlerinin iç nedenselliklerini spesifik olarak görmek zorundayız. Bunların birini, ya da bir başka yönünü abartma veya kesinleştirme bizi bu konuda güçlüklere götürür.

Biz biraz da biyoloji, kimya ve fiziğin ilişkilerini düşünüyoruz. Yaşamın varlığına derinliğine inebilmek için organizmadaki kimyasal aşama ve fizikselliğin araştırılması gereklidir. Ayrıca da canlı maddenin jenetik kodu üzerine yeni bilgiler üretiyoruz. Hangi canlı maddenin sürekli üretilmesi için, ne gibi belli özelliklere gerek vardır. Her hareket biçiminin özel yasaları vardır, bunlar ortaya çıkarılmayı gerektirmektedir. Bu yasalar başka hareket biçimlerinin yasalarından bağımsız olarak var olmuşlardır. Bunun için farklı yasaların özel şekilleri arasındaki nedenselliği araştırmak zorundayız. Farklı hareket biçimleri arasındaki iç nedenselliklerin araştırılmasını biyofizik, sosyal psikoloji vs. gibi sınırlı bilimler de denilen şeyler ortaya getirecektir.

Bunun için de diyalektik materyalizm; hareketi, maddenin varoluş biçimi olarak araştırır ve varolan hareket

---

(16) Friedrich Engels: Doğa'nın Diyalektiği. Marks/Engels: Yapıtlar, cilt: 20, sayfa: 533.

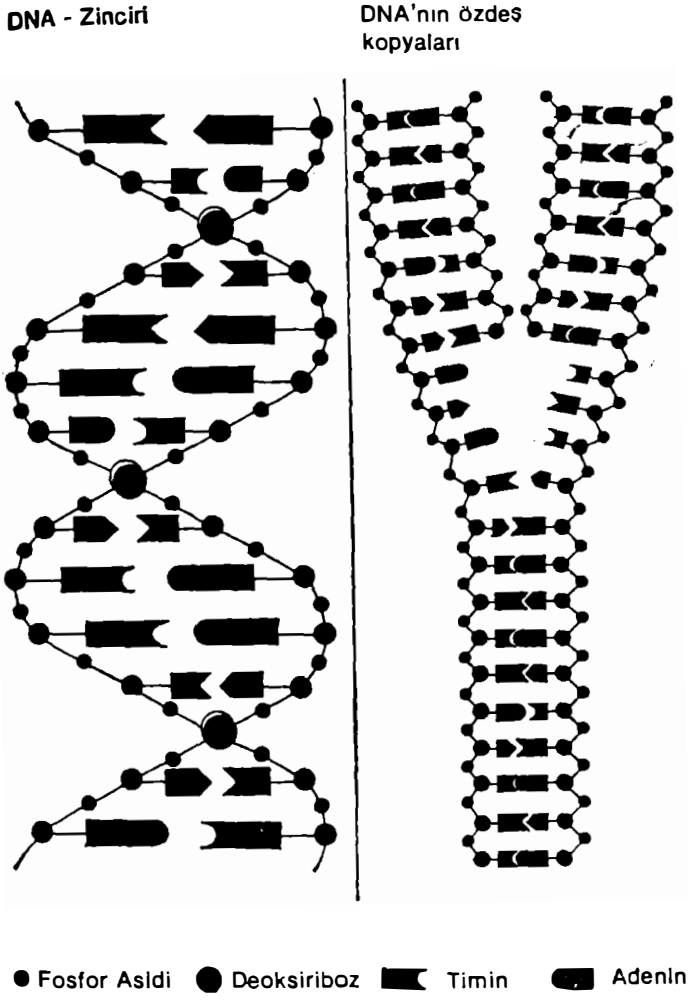

DNA'da kimyasal ve biyolojik süreçlerin görülebilen bağıntısı. (DNA - Deoksiribo Nükleik Asid)

biçimlerini ve onların iç nedenselliklerini spesifik olarak ele alır.

4. Maddenin Var Oluş Biçimi Olarak Zaman ve Mekân

Deneyler ve Kuramlar

Biz günlük pratiğimizde zamansal ve mekânsal belirliliklerin farkına varırız. Ders saat 8.00'de (Zaman brimi), jimnastik salonunda (mekân brimi) başlıyor. Günün devamı boyunca hangi zamansal ve mekânsal sonuçların başımıza gelebileceğini sık sık saptayabiliriz. Zaman ve mekân tasarımları devamlı değişirler. İlk çağda Çinlilerin kullandığı mıknatis iğnesinin, 12. yüzyılda Avrupa'da yeniden bulunması açık denizde gemilerin yön bulabilmesini sağladı. 15. ve 16. yüzyılların büyük buluşları evrenin çehresini genişletti. Örneğin, Ptoleme'nin dünya yapısı Hint Okyanusu'nun bir iç deniz olduğunu ileri sürüyordu. Buna göre, Hindistan'dan Güney Afrika'ya gemi lle gitmek olanaksızdı. Saat, kumpas, gemi pusulası, dünyanın yuvarlaklığı vs. Zamansal ve mekânsal yön bulmalarını sağladı, bu da ticaret ve buluş yolları için büyük kazançtı.

Bugünkü zaman, mekân kavramımız sık sık değişikliklere uğradı. Ölçüm, tekniği olmaksızın modern üretim ve araştırma olanaksızdı. Metal veya ağaç uzunluk ölçüleri, güneş ve kum saati gibi doğru ölçü gereçleri ile bu sağlandı.. Uzunluk ölçümleri için yeni mekanik, optik, elektrik ve gök mekaniği ölçü âletleri var edildiler. İklimsel mekân ölçüleri için de, duyarlı ölçü âletleri yapıldı. Otuzlu yıllarda geliştirilen kuarz saatinin geleneksel saatlerden çok büyük bir duyarlılığı vardı. Atom saati sürekli ileri bir adım atıyordu.

Fiziksel deney, modern akselatör yardımıyla elemen-

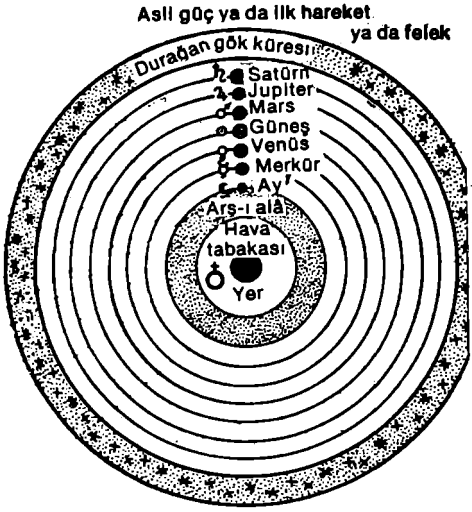

Ptolemenin geosantrik evren sisteminde; yer, evrenin merkezinde durur, bütün diğer gök cisimleri onun çevresinde dönerler.

Ptoleme'nin geosantrik dünya sistemi

ter parçaların içine, peyklerle, sondalarla vs. etki etti. Şimdiye kadarki mekânsal araştırma sahalarından ve fiziksel işlevden zaman ve mekânın birbiriyle olan bağlılığını araştırmayı geliştirdi. Zaman ve mekânın bizzat kendisi (bunların) birbirlerinden ayrılamıyacağını gösterdi.

Ayrıca zaman-mekân kavramları devamlı değişiyor ve gelişiyor. Yaklaşılan ışık hızlarıyla objelerin hareketi, onların uzunluk ve zaman değişimlerini ilerletti. Zamanımızda, foton roketleri olmaksızın uzay gemileriyle insanlar, uzayı kontrol altına alabildiler. Böylelikle zaman kısaltılabildi.

Bir taşı ufaladığımız zaman, ölçüm araçlarıyla, aynı taşın bütünlüğünü koruduğunu görebiliyoruz. Eğer elementer parçalarına bölersek, o parçaların da yine kendi özelliğini koruduğunu görebiliriz.

Fizik ve tekniğin yanında bir de psikolojinin zaman -

mekân kavramı vardır. Zaman-mekân anlayışlarının duyu organlarından giderek açıklanması birçok tartışmalı sonuçlar doğurmuştu. 19. yüzyılda zaman-mekân anlayışlarıyla psikoloji arasında tartışma çıktı ve bundan sonuç olarak Helmholtz'un aprisitleri mekân idraklerinin öğrenilebilirliğini ileri sürdüler. Helmholtz bilimin gelişimine hak veriyordu. Ona göre, zamansal-mekânsal ilişkiler, objektif ilişkilerin üzerindeydi, doğanın ve teknik bilimlerin ölçüsüyle, mekân-zaman anlayışlarını insanların doğuşlarından var olan anlayış aparatlarının yardımıyla yapıyorlardı, birçok felsefî anlaşmazlıklar da buradan kaynaklanıyordu. Materyalizm, zaman ve mekânın, bilincin dışında ve ondan bağımsız olarak var olan şeylerin evrende zaman ve mekân içinde hareket edebilirliğini kabul ediyordu. İdealizm ise zaman ve mekânı insanların içinde bulundukları gerçeğin içsel formları olarak, yanlızca anlayış aparatları olarak alıyordu. Kant'a göre zaman-mekân, var olan görüş biçimlerinin deneylerinden her biriydi. Maddenin objektif olarak var olan biçimleri, zaman ve mekân, objektif realite olarak var olabilirler. Zaman-mekân görüşleri bilgilerle değişir. Bu, idealist zaman-mekân teorisine öldürücü bir vuruştu.

Bilimin gelişimi, materyalist bakış açısını kuvvetlendirdi. Burada, mekân-zaman kavramlarımıza açıklık kazandıracak olursak, şunu söyleyebiliriz ki; zaman ve mekân insanlardan bağımsız değil, tersine bağımlıdır. Biz objektif zamansal ve mekânsal ilişkileri bütünüyle bilebiliriz. Newton mekaniği, bütün cisimlerin benzer mekân özellikleri gösterdiğini ileri sürüyordu.

Mekanik materyalizm, zaman ve mekânı objektif realite olarak tanımasına rağmen zaman ve mekânı maddeden ayırıyor, onu mutlak olarak değişmez ve homojen olarak kabul ediyordu. Bu felsefî görüşler Öklid geometrisi

ve Newton fiziğinden genelleştirilerek ileri sürülüyordu. Diyalektik materyalizm, bu konuda idealizmin görüşlerini reddediyor ve mekanik materyalizmin anti-diyalektik zaman-mekân görünüşünü eleştiriyordu.

Diyalektik - Materyalist Mekân - Zaman Kavramı

Engels ve Lenin'in kendine özgü bir biçimde kurdukları, diyalektik materyalist zaman-mekân kavramı; hepsinden önce zaman ve mekânı düşünce biçimlerinin a priori deneyimlerinden her biri olarak alan Kant'ın idealist görüşlerine karşı verilen düşünce kavgası içinde ortaya çıktı. Kant objektif zamansal ve mekânsal ilişkilerin varlığını hesaba katmıyordu; zaman ve mekânı insanlar ilk önce duyu organları yardımıyla tanıyıp ve teorik olarak kavramak mecburiyetindeydiler. Fakat Engels ve Lenin, maddeden bağımsız mekân varsayımına karşı çıktılar. Zaman ve mekânı birbirlerinden mekanik olarak ayıran görüşlerin karşısına herkesten önce Engels çıktı.

Engels ve Lenin, zaman ve mekânı maddenin varoluş biçimi olarak alıyorlar, zaman ve mekânı maddenin birliği düşüncesi ile geliştiriyorlardı. Bu konuda Lenin şunları yazıyor: «... Mekân ve zaman da, tamamen fenomenlerin biçimlerinden biri değil, tersine varoluşun objektif-reel biçimidirler. Evrende hareket halindeki maddeden başka bir şey var olmamıştır ve hareket eden madde de zaman ve mekân içinde bir başkasının hareket ettiriciliğiyle var olamaz. Zaman ve mekân üzerine insancıl tasarımlar görelidir, ancak bu göreli tasarımlar kesin gerçekliği araştırmaya, bu göreli tasarımların kesin gerçekle birleştirilmesine, gelişimleri içinde, kesin gerçeğe doğru yönelmeye ve gittikçe ona daha fazla yaklaşmaya yarar-

lar.» (17) Ayrıca Lenin'in önemle belirttiği gibi; bilim, zamansal ve mekânsal ilişkilerin maddi sürece objektif olarak bağımlı olduklarını, daima tam olarak araştırmak zorundadır. Bizim zaman-mekân kuramlarımız daima objektif-zaman-mekânı en iyi şekilde anlarlar. Materyalist dünya görüşü, zaman ve mekân tasarımlarını deneylerden kaynaklandırarak ve deneylerle değiştirerek, bir bütün olarak ele alıp idealist kavrayışları çürütmektedir. İnsanların tarihsel oluşumu sırasında, bu gelişime uygun olarak organize bir durum alan tanıma-bilme aparatlarının yardımıyla etrafımızı çevreleyen objelerin ilişkilerini tanıyabiliriz. Onun yardımıyla biz, objektif zamansal ve mekânsal ilişkileri, modern ölçü araçlarını kullanarak sürekli daha iyi olarak tanıyoruz. Ayrıca belli maddi sürecin spesifik özelliklerini de görebiliyoruz. Biz böylece, çevremizde aynı anda olan iki ayrı fenomeni bizden ne kadar uzaklıkta olursa olsun onu tanıyor ve hakkında karar verebiliyoruz. Biz, bir fenomenden, en yüksek ışık sinyaliyle haberdar olabiliriz. Bizden 600.000 km. uzaklıktaki bir fenomenin aşağı yukarı 2 saniye sonra farkına varabiliriz. İzafiyet teorisine göre; hız, ışık hızına yaklaştıkça, hareket halindeki cismin uzunluğu, hareketsiz cisme göre küçülür. Hız arttıkça zamanın ilerleyişi de hızdan düser. Genelleştirilmiş izafiyet teorisine göre, zaman ve mekân özellikleri objenin kütlesine bağımlıdır. Zamansal belirlilik kendi maddi işlevlerinden bağımsız olarak var olmamıştır. Diyalektik materyalizmin belirlediği şekilde söyleyecek olursak:

Zaman ve mekân varoluşun objektif-reel biçimleridirler, maddenin varoluş biçimleridirler.

Lenin'in söylediği gibi, zaman-mekân üzerine insancıl

---

(17) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampriokritisizm. Yapıtlar, cilt: 14, s. 171.

tasarımlar göreceldir. Fakat zaman ve mekân üzerine tasarımların göreli oluşu, zaman ve mekânın objektif realite oluşlarını çürütmez. İnsancıl zaman ve mekân kavramının; öklid geometrisi ve klâsik fizikten özel ve genel izafiyet teorisine kadarki gelişimi, zaman ve mekân üzerine bilgilerimizi derinleştirmiş ve onların fiziksel işlevlere bağımlı olarak, objektif-reel varlıklarını daima kuvvetlendirmiştir. Zaman ve mekân üzerine kuramlarımız objektif zaman-mekân ilişkilerinin yansımalarından ileri gelirler. Madde zaman ve mekân içinde varolmuştur. Diyalektik materyalizm zaman-mekân ve maddenin birbirlerinden bağımsız olarak var olmadıklarını gösterir. Fiziksel zaman-mekân kavramının gelişimi zaman-mekân ve maddenin iç nedenselliklerini araştırmasına bağlıdır. Bunun dışında, bizim mekân kavramının farklı mekânsal ilişkileri belirlemeye hizmet ettiğine de dikkat etmemiz gerekmektedir. Mekân kavramı, maddesel alanın varoluşunun belli yasalarını, diğer alanlardan ayırır. Herhangi bir maddesel alan bizim yıldız sistemimizi, yıldız hareketleri yasasını ve bunların elemetlerini, güneş, yıldızlar ve ay gibi yeter derecede belirleyecektir. Mekân ve zaman, somut durum ilişkilerinin mekânsal çeşitliliğinden soyutlamalar olarak zamansal değişiklikler için ölçü ortaya çıkarırlar.

Felsefi Zaman - Mekân Kuramının Genel Özellikleri

Düşüncenin tarihi içinde zaman-mekân problematiği hepsinden önce fizikle bağımlı olmuştur. O kadar ki felsefî zaman-mekân teorisi, diğer bilimler içinde fiziğin zamansal ve mekânsal görüşünü dikkate almamazlık edememiştir. Nitel farklılıktaki sistemin de kendi mekânsal - zamansal ilişkileri vardır. Bitkilerin uyumunu biyoloji araş-

tırıyor. Onun kendi zamanı somut koşullara bağlıdır. Bitkiler, çiçek serinde hızlı olarak geliştirilebilirler. O halde tohumdan olgunluğa kadar ser içindeki zaman devresi diğerlerinden ayrı olarak vardır. Toplum da, sosyal koşulların belli süreci olarak zaman devresine bağımlıdır. Zamanın ekonomisi objektif bir yasadır, ama biz bunu örneğin sosyalizmde, olabilen en kısa zamanda en yüksek başarılar elde etmek için değiştirebiliyoruz. Zamanı kısaltıp bunun üstesinden gelebiliyoruz. Emperyalizmle yapılan sınıf savaşında zaman en önemli bir faktördür. Savaşın şiddeti, kısa vadede sosyalizmin tarihsel üstünlüğünün kanıtını gerektirebilir. Burada zaman maddenin varoluş biçimidir, eğer biz bunun için maddi koşulları var edebilirsek, maksimum zaman kazanmak mümkündür. Toplumsal zaman maddenin varoluş biçimi olarak yorumlanmadığı zaman, kaçınılamaz olarak idealizme düşülür. Zaman gibi mekân da, somut koşulların buna göre belirlenmesine yarayan toplumsal ilişkilerle bağımlıdır. Endüstrinin kuruluş yerine, ulaşım bağlantısına, merkez şehirlerin kuruluşuna vs. uygulandığını düşünelim. O, toplumsal var oluştan soyutlanmış, kesin mekânsal ilişkilerden hiç birini taşımaz. Zaman ve mekân toplum içinde de, maddenin varoluş biçimleri olarak görülürler.

5. Maddenin Sonsuzluğu

Ortaçağda engizisyon, materyalist temel düşünceleri savunan ve maddenin sonsuzluğunda ısrar eden herkese zulmetmiştir. Bugün de idealist felsefeler; maddenin sonsuzluğunu ileri süren materyalizme saldırmayı deniyorlar. Sonlu mekân ve sonlu zaman içindeki objelerin sonlu bir miktarı olduğu hipotezinden hareketle; evren içindeki objektif gelişim ve bilginin son bulacağı sonucunu çıkarmak-

tadırlar. Şu halde gelişimin bir bitimi olduğuna göre, onun bir başlangıcı olmak zorundadır. Maddi alandaki bir sonluluk miktarı, var oluşu bir zaman içinde başlatmak ve var oluşu zaman içinde bitirmek zorundadır. İdealizmin mantığı budur.

Halbuki materyalist bakış açısından, objektif gelişim ve bilgi için bir başka süreç anlaşılmaktadır. Objektif gelişim hiç bir zaman durmaz. Eskiyen, çürüyen, yıpranan yok olur ve yerine sürekli bir yenisini bırakır. Evrenin zaman içinde bir başlangıcı olmamıştır ve sonu yoktur. Madde sonsuza dek olacaktır. Diyalektik materyalizm, dediğimiz gibi, maddenin sonsuzluğunu tanır ve kabul eder.

Maddenin Sonsuzluğu Ne Demektir?

Maddenin sonsuzluğu düşünüşünü paylaşan, ayrı ayrı felsefî anlayışlar vardır. Genellikle bunlar üç kısma ayrılırlar:

Birincilerin anlayışına göre; madde, sonsuz çeşitlilikteki, biçimler, ilişkiler ve çelişkiler vs. nin maddesel birliğinden ileri gelir, yani onların bitmezliğidir.

İkincilerin anlayışı; hareket maddenin varoluş biçimidir ve hiç durmaksızın değişim ve gelişim içindedir.

Üçüncülere göre; madde, sonsuz çeşitlilikteki maddesel süreçlerin varoluş biçimleri olarak, birçok mekânsal-zamansal ilişkilerin sonsuzluğudur. Biz zaman ve mekânı sonsuzluk olarak görebiliriz.

Her üç görüş de birbirlerine bağımlıdır. Onlar, madde ile ayrılamaz birlik arasında onun var oluş koşulu ve onun var oluş biçimi olarak görülürler.

Birincilerin görüşünü ele alacak olursak; ayrıca mad-

denin sonsuz çeşitlilikteki formlarını, ilişkilerini ve özelliklerini de bilmek zorundayız. Bu anlayış, bizim oransal görüşümüzün revizyonudur. Özellikler, ilişkiler, nedenselliklerin birçoğu bizim göresel görüş ufkumuzu sınırlar, böylece bunları bizim bütünlülüğü içinde kavrayabilmemiz olanaksızlaşır. Oysa biz bir sürece derinliğine etki ettiğimiz zaman, daha çok yeni yasalar ve nedensellikler buluruz. Yeni obje ve ilişkilerin bilinmesi ve gelişimi sonsuzdur. Bilimin şimdiye kadarki gelişimi bunu bize kanıtlar. Ortaçağa kadarki evrende var olan şeylerin hepsi çok az bir element grubunu oluşturuyordu. Daha sonra periyodik sistem içinde ortaya çıkarılan 92 elementin varlığı görüldü ve bugün daha yeni elementler araştırılıyor, sentetik yolla elde edilmeye çalışılıyor. Elementer parçaların bulunuşuyla, evreni bazı elementer parçalarına indirgemeyi düşünenler ortaya çıktı. Fakat yenilgiye uğradılar. Bugün biz 100'ün üzerinde elementer parçayı tanıyoruz ve onlardan devamlı daha yenilerini elde etmeye çalışıyoruz. Az yıl önce, elementer parçalarda ayrı ayrı yapılar bulundu ve bununla birlikte küçük evren ve büyük evren alanlarının gerçekliğine etki etmek olağanlaştı. Mikro ve makro (küçük ve büyük) evrenin gerçekliğine sınırlı bir biçimde etki ediş bile, henüz bir tarafı bitmez tükenmez çeşitlilikteki objeler ve ilişkilerle karşılaştı. Biz sadece maddenin içine derinliğine etki etmekle kalmıyoruz, bir taraftan da madde kendi kendine değişiyor ve böylece sürekli yeni formlar ve yeni ilişkiler olarak var oluyor. Örneğin, bunu biz yıldızların bulunuşunda ve farklı hayvan türlerinin gelişimini incelemede açıkça görüyoruz.

İkinci anlayış; hareketi maddenin genel olarak bir özelliği, bütünüyle değişen bir özelliği olarak ele alıyor. Hareket, maddenin varoluş biçimi olarak kesindir ve hareketsizlik göreseldir, tamamiyle belli bir nedenselliğe bağlıdır. Ona göre, hareketin bütünlüğü giderek yine do-

ğacaktır. Şeylerin ve fenomenlerin maddesel nedenselliği sadece hareketten geçerek olağandır. Modern bilim, devamlı yeni nedensellikler buluyor ve böylece sürekli hareketin kesinliği yeniden kanıtlanmış oluyor. Böylece, hareket üzerine, bir ilk iticiyi ileri sürmenin saçmalığı ortaya çıkıyor. Ayrıntılı bilimler, somut ilk maddeyi, somut bir hareket olarak araştırıyor. Bu somut ilk madde gene hareketin kendisidir. O halde, hareket mutlaktır, madde bozulamaz ve yok edilemez.

Üçüncü anlayış, zaman ve mekânın sonsuzluğunu belirtiyor. Madde, zaman ve mekân arasındaki ayrılamaz nedensellikten oluşmuştur ve bunu modern fizik, zaman ve mekânın sonsuzluğuyla doğrular. Madde, yok edilemez biçimler, ilişkiler ve özelliklere sahip olduğu için biz bunun yasalarını daima bilebiliriz. Madde, zamansal ve mekânsal ilişkilerin dışında var olamadığı gibi, mekân ve zaman da aynı şekilde yok edilemezdirler. Ama ayrıca zaman ve mekân, somut zamansal - mekânsal ilişkilerden kendilerini soyutlarlar. Zaman ve mekânın sonsuzluğu, hiç bir zaman öklid metodunda olduğu gibi, sonsuz ilerlemeler ve mutlak zaman akımını anlama olarak alınmamalıdır, tersine birçok madde biçimlerinin yok edilemezliği için birçok zamansal - mekânsal ilişkilerin sonsuz var oluşu önemlidir. Sonsuzluk sınırsızlıkla aynı şey demek değildir. Sonluluğun ve sonsuzluğun diyalektiğine göre, her madde biçimi bir diğerine dönüşür.

Maddenin sonsuzluğunun felsefi anlayışı, belli bir eskilik veya belli bir mekansal alan konusunda bilgi vermez. O, maddesel biçim değişiminin sonsuzluğu maddesel biçimlerin yok edilemezliği ve onun mekansal - zamansal ilişkileri üzerine düşünce ileri sürer. Maddenin sonsuzluğu, madde şeklinin her biri, bir diğer madde biçimine dönüşür, demektir.

Sonsuzluk Bilinebilir mi?

Engels, geçen yüzyıldaki farklı sonsuzluk anlayışlarını birbirinden ayırmıştı. Maddenin sonsuzluğu savı, onun kanıtlanamaz bir spekülâsyon olduğu sanısını uyandırıyordu. Herkes sonsuzluğu genelliği içinde, onun sayılamazlığında ve fezanın erişilemez uzaklığında bir sonsuzluk olarak kabul ediyordu. Engels'in önemle üzerinde durduğu gibi, objektif realitenin yeni tarafları ve yeni görüşleri, insanları ilk edindikleri bilgiyle yetinmeye izin vermez. Bizim sadece şimdiye kadarki henüz bilinmeyen alanlara etki etmekle kalmayıp, sonsuz değişim ve gelişimi bilmemizin yanında, gerçekleri de gözönüne almamız, sürekli yeniden buluş zorunluluğunu doğurmaktadır. Bilim anlayışı sadece objelerin araştırılması demek değildir. Eğer biz, fizikteki bir kaldıraç yasasını öğreniyorsak, giderek bundan başka kuvvet kolu ile yük kolu arasındaki gerekli ve önemli ilişkiyi de bilebiliyoruz.

Engels, «Anti - Dühring»de sonsuzluk üzerine şunları söylüyor: «Sonsuzluk bir çelişkidir ve çelişkilerle doludur. Bir sonsuzluğun sonlu değerlerden bileşmiş olması aslında bir çelişkidir, ama durum da budur. Maddi dünyanın sınırlılığı, onun sınırsızlığından daha az çelişkilere götürmez ve bu çelişkileri ortadan kaldırmayı amaçlayan her girişim, gördüğümüz gibi, yeni ve daha ağır çelişkilere götürür. İşte sonsuzluk bir çelişki olduğu içindir ki, zaman ve mekân içinde sonsuzca akıp giden sonsuz bir süreçtir. Çelişkinin ortadan kaldırılması sonsuzluğun sonu olur.» (18) Ayrı sonlu değerlerin sonsuzluktan bileşmiş olması cisimlerin ya da maddelerin, sürekli bir sıralanışı olarak düşünmeye izin vermez. Sınırlandırılmış cisimler içinde de biz, ilişkilerin ve tamamlayıcı parçaların çokluğu

(18) F. Engels: «Anti-Dühring» Marks/Engels: Yapıtlar, cilt: 20, s. 48

içinde sonsuzluğu buluruz. Engels, sonsuzluğun varoluşu üzerine kesin bir düşünce getirmez, aksine sonlu ve sonsuzluğun gerçek birliğini bilgilerde de gösterir: «Eğer ben bütün bu insanların geleceğin insanları dahil, tasarımın bileşmiş bulunan düşüncesi egemendir, insanlık yeteri kadar uzun sürdüğü ve bu bilgi, bilgi organları ve bilgi nesnelerinde sınırlarla karşılaşmadığı ölçüde varolan dünyayı bilmeye yeteceklerdir dersem... hayli beylik ve üstüne üstlük hayli kısır bir şey söylemiş olurum. Çünkü bütün görüşe göre biz, henüz insanlık tarihinin başında bulunduğumuz ve bizim bilgimizl düzeltecek kuşakların, bizim çoğu defa büyük bir küçümsemeyle bilgisini düzeltme durumunda bulunduğumuz, kuşaklardan çok daha kalabalık olmaları gerektiği için, en değerli sonuç, bizi bugünkü bilgimiz karşısında son derece güvensiz kılmaktan başka bir şey olamaz.» (19)

Maddenin sonsuzluğunun felsefî tezini Engels, şimdiye kadarki kendi bilimsel anlayışlarının genelleştirilmesiyle, bir bilgi olarak kanıtlıyor. Engels, «Doğanın Diyalektiği»nde de, sonluluk ve sonsuzluk kavramlarının ilişkilerini ayrıntılı olarak ele alıyor. Engels'in getirdiği sonsuzluk anlayışı, mekânsal sınırsızlık demek değildir. Gerçek bilgi prosesinin karmaşıklığı karşısında, insanların bilgileri kuşkusuz, değişecektir.

Engels, ayrıca sonsuzluk, genellik ve yasa arasındaki nedenselliği geliştirdi. Maddenin sonsuzluğu tezini herkes belli koşullar altındaki varoluşun objektif yasalarını tanımak olarak anlayabilir. Böylece gelişim süreci içinde yeni yasalar var edilebilir ve çok sayıda olan objektif yasaları insanlar asla eksiksiz bilemezler. Uzay içindeki gelişim ve objektif realiteler üzerine bilgi kazanılır ve insan bilgisi sınırlı değildir. Engels diyor ki: «O halde sonsuz-

(19) F. Engels: Aynı yapıt, s. 80

luk, yansı çizgiye ait bir sonsuzluk süreci içinde, doğası gereği, güçlüklerle pekiştirilmiş ve sadece sonsuzluğun bilinmesi için bu görevi yerine getiriyordu. Ve biz şunu söyleyebiliyoruz: o halde sonsuzluk bizim neye gereksinmemiz varsa, onların hepsinin bilinebilmesidir.» (20)

6. Evrenin Maddi Birliği (Tekliği):

Evren maddi obje ve süreçlerden oluşmuştur, insan bilincinin dışında ve ondan bağımsız olarak var olmuştur. Maddi evrenin bütün şeyleri ve fenomenleri farklı gelişim formlarıyla birlik halindedirler, sonsuzdurlar. Hareket eden madde düşünsel biçimin bütün fenomenleri, sadece en yüksek organizasyonlu maddenin, sinir sisteminin ve beynin bir fonksiyonunu oluştururlar.

Tutarlı materyalist görüş budur, idealizme karşı evrenin maddi birliği düşüncesini doğa bilimine dayanarak savunur ve doğa üstü güçleri yadsır.

Evrenin birliğini kabul eden her felsefi görüşe monizm deriz.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, materyalist ve idealist monizm, ilke olarak birbirlerine karşıdırlar. Materyalistler için evren, maddi doğa; idealistler için evren düşüncelerdir. Mekanik materyalist monizm ise, maddeyi bir ilk madde olarak kabul eder ve düşünceyi gerçekliğin basit bir kopyası olarak alır. Mekanik materyalizm, varoluşu düşünsel ilişkiler olarak açıklar, 17. ve 18. yüzyıllarda bilimin konumunu da aynı şekilde basitleştirmişti. La Mettrie için insanların bilme yetenekleri olağanüstü bir laterncydı. Dış dünya resimlerde görünüyordu. Böylece bilgi ye-

(20) F. Engels: Doğa'nın Diyalektiği. Marks/Engels: Eserler, c. 20, s. 502.

teneğinin yeri aynı biçimde dış âlemi, bir piyanonun tuşlarına vuruyormuşçasına etki altında bulunduracaktır.

Böylece idealizm, bütün ilişkileri düşüncelerle çözmeyi deneyerek evrenin birliği, teorik görüşünü koyuyordu. Piskopos Berkeley de materyalistleri aynı şekilde eleştirerek, düşünceden ayrı olarak düşünce yaratan bir madde olamaz diyordu. Ona göre maddi evren, düşüncelerin bir ürünü olarak kendi kendine var edilip bir kenara konulmuştu. İdealizm insan bilincinde var olan şeylerin, dış âlemin düşünce kaynakları olduğunu kabul ederek, objektif realiteyi yadsır ve sonlu bir sonu kabul eder. İdealistler bir monizm görüşünden hareket ederler. Halbuki evrenin gerçek birliğini objektif nedensellik var etmiştir. İdealizm, evrenin gerçek birliği yerine, fantastik bir düşünce birliğini kabul eder.

Madde ve düşünceyi birbirlerinden mutlak şekilde ayıran ve her ikisini de birlikte var oluş ilişkilerinden koparark atan, bir görüşe düalizm diyoruz.

Felsefe tarihinde bunun esas savunucusu **René Descartes** (1596-1650) idi. Var oluşu birbirlerinden bağımsız çift maddeler olarak, bir yanda düşünce, diğer yanda madde olarak alıyordu. Ona göre; kütlesel madde ile doğa bilimi meşgul olur. Fikri madde tanrısal kaynağın var oluşunun isteğidir. Descartes'in bu çelişik durumu, idealistleri rahatsız ediyordu. Kütlesel maddede düşünce bir kaynak üzerine indirgenmek isteniyordu. Ama bu durum materyalistleri, bilincin materyalistçe bir açıklamasını yapmaya özendiriyordu. Düalizm çelişkili bir görüştü, madde ile bilinç arasındaki ilişkiyi açıklayamıyordu.

Diyalektik materyalizm, ilk olarak evrenin birliğini ve ikinci olarak onun maddi fenomenleri içindeki birliğini ortaya koyduğundan ötürü, materyalist monizmdir.

Engels, doğa açıklamasında materyalist çizginin önemini şöyle belirtiyor: «O zamanki felsefenin en yüksek

René Descartes
1596 - 1650

şerefi, çağdaş sınırlı doğa bilgisi tarafından yanlış yola saptırılmasına izin vermemesi ve - Spinozadan, büyük Fransız materyalistlerine kadar - dünyayı, dünyanın kendisiyle açıklaması ve bunda ısrarı, geleceğin doğa bilimine detayda yargıya varmayı terketmesidir.» (21)

Dünyanın birliği düşünüsüyle bilimsel bir çözümlemeye bağlı problemleri Marksizm - Leninizmin klasikleri çözmüştür.

Engels, ayrıntılı olarak şunları söyler: «Dünyanın gerçek birliği maddiliğine dayanır ve bu birkaç hokkabaz lafazanlığıyla değil, tersine felsefe ve doğa biliminin uzun ve zahmetli gelişiminin başarısıyla kanıtlanır.» (22)

Diyalektik - materyalist monizm, bilincin karşısında

(21) F. Engels: Aynı yapıt, s. 315
(22) F. Engels: «Anti-Dühring». Marks/Engels. Yapıtlar, cilt: 20, s. 41

maddeyi ilk ve asıl almasından ileri gelir, materyalist bilime uygun olarak düşünsel ilişkilerin varlığını açıklar.

Evrendeki gelişim ve değişim için, bir dış âlem neden olmaksızın, materyalizm; maddiliği içinde evrenin birliğini kapsar. Madde yaratılamaz ve yok edilemez. Maddenin bir gelişim biçimi, bir başka madde haline gelebilir. Farklı madde biçimleri arasında yakın bir ilişki vardır, ama madde ortadan kaybolmaz. Bilincimizden bağımsız ve onun dışında var olan objektif-realite, bilgimizin daima bitmez tükenmez bir kaynağı olarak kalacaktır.

Evrenin Maddi Birliğinin Kanıtı İçin Bilimsel Bilgilerin Önemi

Bilimin tarihi; evrenin birliğini diyalektik materyalizmin gidişinde doğru olarak gösteriyor. Doğa bilimi dünyanın birliğini ve doğa fenomenlerinin iç nedenselliklerini buldu. Doğa bilimi maddi süreci bu nedensellik aracılığıyla gösterdi ve bütün işleyişin özelliği olarak maddiliği ondan araştırdı.

Engels tarafından belirtilen üç bilimsel buluşun; yani enerjinin dönüşümü ve sakınımı, canlı organizmaların hücre yapısının bulunuşu ve Darwinist canlıların evrimi kuramının yasası marksizmin gelişimi için zemin ortaya çıkarmıştır ve bunların 19. yüzyılda evrenin maddi birliğinin kanıtı için büyük önemi vardı. Bu üç buluşla; canlı organizmanın gelişimi ve maddi tamamlayıcı parçalardan canlı organizmanın yapısı, ayrı enerji biçimlerinin nedenselliği görüldü. Doğa bilimlerinin sürekli gelişimi dünyanın birliğinin her zaman derin ve çok taraflı kavranışını ilerletti. Bir elementer parçanın kendi durumundan bir başkası haline değişebildiği gerçeğini gördük. Beyinde, düşünce ve maddi süreç arasındaki nedenselliği ve yaşamın olusu-

munu araştırıyoruz. Kimya, periyodik sisteminin bulgusuyla farklı elementlerin iç nedenselliklerini gösterdi. Bütün bilimler devamlı yeni objeler ve ilişkiler buldular. Bilim için, önceki bilinen objelerin nedensellikleri ve iç nedensellikleri önemlidir. Önceden bilinen başka elementler olmaksızın Lunakod, ay taşlarının araştırmasını yaptı. Gerçi belirli elementlerin konsantrasyonu ayrılıyordu ama o, şimdiye kadarki bilinen objelerin iç nedensellikleriyle bilinebilirliğini sağladı. Marksist - Leninist felsefe, şimdiye kadar ayrıntılı olarak gözlemlenen bilimin kapsam alanları ve objeler arasındaki nedenselliklerin araştırılması üstüne, evrenin maddi birliğini bilmek için yol gösterdi ve bu konudaki bütün spekülasyonları ve araştırmaları reddetti. Yaşamın araştırılmasında, biyolojik, kimyasal ve fiziksel işlevler arasındaki nedenselliği hesaba katıyorduysa da, yaşam inorganik hareket biçimi olarak yüksek bir gelişim biçimiydi. Biz, evrenin maddi birliğini kendi yasaları içinde farklı gelişim şekillerinin nitel birliği olarak alıyoruz.

Dünyanın maddi birliğinin kavranışında, bilimin önemli bir payı olduğunu Marks ve Engels kendileri teslim ettiler. Bunun için de onlar materyalizmi mantıki olarak topluma uyguladılar. Marksizm öncesi materyalizmin eksikliklerinden biri tamamıyla buna dayanıyordu, çünkü marksizm öncesi materyalizm, toplum alanında idealistti. Materyalizm, toplumsal alanı, toplumsal gelişimin objektif yasalarına uygun olarak alıyor ve maddi ilişkileri belirli toplumsal ilişkiler olarak görüyordu. Marks bilinç ve varlığın ilişkisi üzerine diyor ki: «İnsanların varlıklarını belirleyen, bilinçleri değil, tersine insanların bilinçlerini belirleyen onların sosyal varlığıdır.» (23) Bunun için de Marks idealizme

---

(23) Karl Marks: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı. Marks/Engels. Yapıtlar, cilt: 13, s. 9

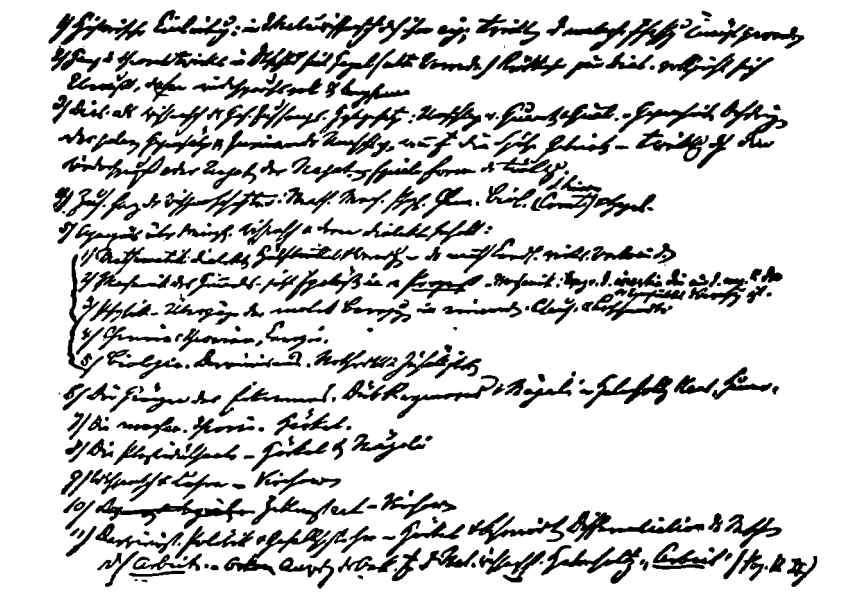

«Doğanın Diyalektiği» için bütün planın taslakları

ve mekanik materyalizme cephe almıştır. Sosyal fikirler maddi kaynaklarına indirgenecek ve bunun için de o, sosyal ilişkilerin yansıması olarak kavranacaktır. O, toplumun materyalist açıklanılışıyla, Lenin'in söylediği gibi: «Sosyal formasyonların gelişimi, doğa tarihinin bir prosesi olarak» gösterilir. Lenin devam ediyor: «Herhangi bir fikir olmaksızın, madde (doğa) kendi ilişkileriyle varolur, sosyal bilim olmadan da bir başına yapabilir.» (24)

Diyalektik materyalist monizim, bilimin anlayışlarına uygundur ve bilimi harekete geçirir. Bilim, fiziksel kimya,

(24) V. İ. Lenin: Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar? Yapıtlar, cilt: 1, s. 131

biyofizik ve biyonik aracılığıyla büyük alanların iç nedenselliklerini araştırmaktadır.

Evrenin maddi birliği içinde yeni kavramlar, iç gezegensel mekân ile insan toplumları arasındaki nedenselliğin araştırılmasından yeni anlayışlar çıkarıyor. İnsan yaşamı, kozmik koşullar ve kozmik fenomenler altında tamamen araştırılıyor. Bugüne kadarki bilgiler, yerin yapısı ve başka kozmik objelerin nedenselliklerini araştırıyor. Bilgimiz, elementer parçaları; atomlar ve kimyasal bileşimlerden var edebiliyor. Evrendeki değişimler, elementer parçaların değişiminden giderek açıklanıyor. Belki Venüs ve Mars'taki taşların bileşimini bizim tasarımlarımız başarıyla sonuçlandıracaktır. Bunların kozmik ışıklarının yayılışının vs. araştırılmasında, yeni obje ve ilişkiler bulunduğunu, fiziksel ve kimyasal fenomenlere bırakıyorlar. Bu araştırmaların hepsi, (bilinçli ya da bilinçsiz) evrenin maddi birliği tezine dayanırlar.

O halde bilim, dünyanın maddi birliğinin en iyi kavranılabilmesi için, daha çok gereç vermektedir. Bilimsel sosyal kuram olarak, toplumun materyalist kavranışı ve gelişim sürecinin doğal açıklamasını, objektif nedenselliker doğruluyor. Marksist - Leninist felsefe, felsefî materyalizmi bu bilgilerin nedenselliği içinde ilerletebilir. Böylelikle evrenin maddi birliği tezinin derinliğine kavranılmasına hizmet eder. Maddenin sonsuzluğunun, zaman ve mekânın, hareket ve maddenin birliğinin diyalektik materyalist kavranışı, madde kavramıyla bağımlıdır. Felsefî materyalizmin çekirdek düşüncesi, şu şekilde özetlenebilir. Bunlardan pratik davranışlarımız için metodik notlar çıkarabiliriz:

Birincisi naif (safdil) realizm, salim düşünceli insanların bilimsel anlayışları için yeterli değildir. Aslında safdil realizm burjuva ideolojinin felsefî materyalizme

karşı bir silahıdır, idealizme ve onun biçimlerine hizmet eder.

İkincisi materyalizm, fantazik nedenselliği içinde değil, onun özelliği içindeki realiteyi görmeye yarar. Problemler üzerine lafazanlık değil, tersine onu pratik çözümlemenin kesinliğidir. Aynı zamanda, objektif gerekliliğin ve koşulların analizi üstüne konulmuş problemlere dayanmak zorundadır.

Üçüncüsü, madde ve hareketin birliği; daima ekonomik ve politik durumun objektif değişimindeki değerlendirmeyi gözönüne almayı gerektirir. Bir kez ortaya konulan tezlere, objektif değişimleri hesaba katmadan sarılan kimse, doğmatizme düşmüş, maddenin var oluş biçimi olarak hareketin materyalist bakış açısını terketmiş demektir.

Dördüncüsü, maddenin var oluş biçimleri olarak zaman ve mekânı gözönüne almak. Her değerlendirme ve pratik davranış, somut mekân ve zaman koşulları altında ortaya çıkar. Bugün geçerli olan, eğer koşullar değişirse yarın yanlış olabilir. Bir durumda doğru olan, başka bir durumda yanlış olabilir. Ayrıca ne zaman ve nerede ne yapılacağı, anlayış ve davranışta, zaman ve mekân noktasını gözönüne almayı gerektirir.

Beşincisi, objektif realite üzerine bilgimiz asla mutlak ve kesin değildir. Maddenin sonsuzluğunun bilinmesi önemlidir. Bizim için bunlar optimist bilgidirler. Objektif yasaların bilinmesinden hareket edilirse, gerçekliğin değiştiği, bu değişim içinde bilginin genişlediği ve yanlış görüşlerin düzeltildiği görülür.

Altıncısı, maddelerin kaynakları düşünce değildir. Biz bu konuda bilimsel temeli hedef edinip onu kendi gücümüzle kurmak zorundayız.

● IV. BÖLÜMÜN KONTROL SORULARI

1 — *Madde kavramını tanımlayınız!*
2 — *Evrenin bilinmesi için madde kavramının hangi önemi vardır?*
3 — *Madde kavramının eskimediğinin saptanması için Lenin hangi esasları getirmiştir?*
4 — *Madde yapısı üzerine sorunlar ile, bir bilgi kuramı kategorisi olarak madde kavramı arasındaki ayrıcalığı açıklayınız!*
5 — *Diyalektik materyalizme göre hareket ne demektir? Ve diyalektik materyalizm, madde kavramının hangi sınırlandırılışlarına karşı savaş yapar?*
6 — *Diyalektik materyalist madde kavramının temel taşını teşkil eden bilimsel tanımını yapınız.*
7 — *Hareketin hangi temel biçimlerini tanıyorsunuz ve onun kendine özgülüğü neyin kapsamı içindedir?*
8 — *Hareket biçimlerinin iç nedenselliklerini açıklayınız!*
9 — *Felsefî zaman-mekân kuramı hangi deneylere dayanır?*
10 — *Felsefî zaman-mekân kavramının doğa ve toplum bilimleri açısından önemini açıklayınız!*
11 — *Maddenin sonsuzluğu ne demektir? Zaman ve mekânın sonsuzluğunu nasıl anlarız?*
12 — *Maddenin sonsuzluğu ile var oluşun objektif yasaları arasında nedenselliği gösteriniz!*
13 — *Evrenin maddi birliğinin, felsefî temel düşüncesinin içeriği hangi anlayışta önemli bir rol oynar?*
14 — *Dünyanın maddi birliğinin kanıtı için, bilimsel anlayışın ne gibi bir önemi vardır? Bunun temel anlayışını açıklayınız!*

BÖLÜM V

MADDE ve BİLİNÇ

1. Bilincin Açıklanmasında Felsefî Temel Sorun Üzerine Yanıtın Önemi

Bilincin açıklanması için materyalizm ve idealizm arasında kıyasıya bir savaş vardı ve vardır. **Materyalizm** için bilgimizin kaynağı objektif realitelerdir ve bilinç bu objektif realitenin yansımasıdır. Bilinç, maddeden ayrı olarak var olmaz, tersine belirli bir biçimde organize maddenin bir özelliğidir. Buna karşılık idealizm; (bilinci) bilinçte, dünya dışı bir ide, mutlak aklın (geist) açıklanamaz bir yaratımı veya bir duyumlar kompleksi (olarak) görür. Kısaca söylemek gerekirse: idealistler için bilinç önce gelir, bilinç birincildir ve objektif gerçeklik ondan kaynaklanır.

Bilimin gelişimi bu konuda da materyalizmi doğruladı. Bilimsel araştırmaların gösterdiğine göre, bilinç beynin doğal bir ürünüdür. Bilinci, beynin doğal bir ürünü olarak gören bakış açısını, idealizm ve düalizmle savaş halinde olan Marksizm öncesi materyalistler temsil ediyorlardı. Maddeyle hiç bir ilişkisi olmayan idesel, bir cevher (töz) varsayan Descartes'in düalist bilinç doktrinine, İn-

giliz materyalisti Hobbes, düşünen cevher (töz) in maddi bir şey olduğu anlayışıyla karşı çıktı. 18. Yüzyıl Fransız materyalizminde psikoloji ve tıbbın sonuçlarının değerlendirilmesi sayesinde bilincin materyalist anlayışı, daha da kuvvetlendi. Diderot'a göre, duyum, idrâk, düşünce, hafıza, beynin duyu organlarıyla birlikte gösterdiği etkinliğin bir sonucuydu. O, doğa biliminin, düşünme organı olan beyni, deneysel olarak incelemesini istiyordu.

Feuerbach, Hegel'de görüldüğü üzere, bilincin doğayı yaratan bir «mutlak zihin» olarak idealist bir tarzda mutlaklaştırılmasını eleştirdi. Feuerbach'a göre zihin insan vücuduyla birlikte gelişmişti. Duyu ve kafayı birbirine bağladı. Ona göre bilinç, doğanın ürünüydü.

Diyalektik materyalizm, idealizmle düşünce mücadelesi içinde gelişmiş olan bilinci, maddenin gelişiminin ürünü ve özelliği, objektif realitenin yansıması olarak açıklar. Marksizm öncesi materyalizmin bu temel düşüncesini kabul eden Lenin, doğa bilimin sonuçlarını değerlendirerek şöyle yazıyordu:

«Materyalizm (anlayışı) şudur: madde bizim duyu organlarımıza bir etki yaparak duyum ortaya çıkarır. Duyum; beyne, sinirlere, gözün ağ tabakasına vs. yani belirli bir biçimde organize olmuş maddeye bağımlıdır. Fakat maddenin varoluşu duyumdan bağımsızdır. Madde önce gelir. Duyum, düşünce, bilinç, belirli bir biçimde organize olmuş maddenin en yüksek ürünüdürler. Özel olarak Marks ve Engels'in görüşü ve genel olarak materyalizmin görüşü budur.» (1)

Bilinç ve psişe en üst aşama derecesinde organize olmuş bir maddenin özelliklerldirler. «Psiko fizik düzlem» denilen bir düzeydeki beyin etkinlikleri, bilince temel olan maddi olaylardır.

---

(1) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampiokritisizm. Yapıtlar, cilt: 14, s. 47

Bu bulgu, felsefenin temel sorunuyla uzlaşabilir mi? Lenin düşüncenin maddi olduğunun anlatılmasının, felsefenin temel sorununa verilen yanıt için yanlış olacağına dikkati çeker. Maddi bir prosenin düşüncede fikrî bir kopyası vardır.

O halde düşünce, yani bilinç için kesin olan; o, fikri prosenin maddi temeli değil, maddi prosenin fikri anlamıdır. Bir kapıya «Dikkat Ölüm Tehlikesi!» ibaresini taşıyan bir tabelâ asılıysa, önce bunun farkına, ışık kaynağı vasıtasıyla göz varır, ardından tabelânın resmi görüntüsünün gözün ağ tabakasına yaptığı etki, beyne duyumsal uyarıcı olarak gider. Yaşamımız için bir tehlikeyi bildiren tabelânın farkına, böylece varırız. Tabelâyla ilgisi içinde, vücudumuzun dışındaki maddesel hareketin bütünlüğü, duyu organlarımıza uyarıcı olarak etki eder; böylece maddesel prosenin ilettiği dış uyarıcı bir bilinç olayını yaratmış olur. Davranışımızı buna göre ayarlarız. İşaretle bildirilen tehlikenin tam olarak kavranılmasından sonra, aşırı bir dikkatle yahut da hiç istifimizi bozmadan sözü geçen yazının bulunduğu kapıya doğru yürürüz. «Dikkat Ölüm Tehlikesi!» sözünün insanlar için bir tehlike teşkil ettiği maddesel prosenin bütün bir kompleksinin yansımaları olarak, bize maddesel prose aracılığıyla iletilir. Maddesel bir prose, Lenin'in de söylediği gibi, «bilincin dış âlem ile doğrudan doğruya bağı» görevini görür ve böylece «dış uyarıcının enerjisinin bir bilinç olayı haline gelmesini» (2) sağlar. Maddî prosenin sonucu, bu prosenin düşünce önemine göre insanların reaksiyonlarını belirler.

Bilinç (felsefî anlamı içinde) maddenin özelliği ve onun gelişiminin ürünüdür. Bunun için bilinç, maddenin diğer belirtilerinden ayrılmaz ve doğa bilimi bunu, onun yapısı

(2) V. İ. Lenin: Aynı yapıt. s. 42/43

içinde araştırır. Bilinç aynı zamanda objektif realitenin yansımasının spesifik insancıl şeklidir.

Diyalektik materyalizm; bilimin sonuçlarından hareket ederek bilincin materyalist kavranılışını doğrular ve tamamlar. Bu konuda diyalektik materyalizm; marksizm öncesi materyalizme karşı şu iki temel anlayışı ortaya koyar:

İlki; bilinç, ancak bilincîn biyolojik tarih öncesiyle, onun maddi temelleriyle ve insan bilincinin oluşumunun sosyal sebepleriyle incelendiği takdirde maddenin bir özelliği ve onun gelişiminin ürünü olarak açıklanır. Engels'in «Maymundan İnsana Geçişte Emeğin Rolü» yazısında kanıtladığı gibi, bilinç insanların emeğiyle birlikte ve o emeğin içinde oluşmuştur.

Bilincin, bu maddesel ve sosyal gelişim prosesi içinde nasıl oluştuğunu gelecek bölümde inceliyeceğiz.

İkincisi; insanların amaç doğrultusundaki hareketlerinin temeli, objektif realitenin yansıması olarak bilinçtir. İnsan dış dünyadan pasif olarak etkilenmez; tersine uzağını ve yakınını çevreleyen dış dünyanın içinde aktif olarak bulunur. Bilimsel deneyler îçinde, sanayide, işte, çeşitlilik içindeki eylemleriyle insan, bütünüyle doğal çevresini değiştirir ve onu gittikçe daha iyi tanır. Bilinç maddenin özelliği ve onun gelişiminin ürünü olarak, objektif realitenin yansımasının spesifik insancıl formudur. İnsan objektif realiteyi yansıtır. Böylelikle de onu değiştirir, bilgilerinden yararlanır. Bu değiştirmeler planlı ve bir amaç doğrultusunda bir biçime sokularak yapılır.

2. Maddenin Özelliği ve Onun Gelişiminin Ürünü Olarak Bilinç

Bilinç nasıl oluşmuştur? Diyalektik materyalizm felsefe tarihi içinde bu soruna, tutarlı bir biçimde kurulmuş

ve bilimin sonuçları hesaba katılmış olarak bilincin materyalistçe bir açıklamasıyla yanıt verir. Diyalektik materyalizm için bilinç, maddenin özelliği ve gelişiminin ürünüdür. Böylece Diderot'un bilinç üzerine nazariyesi şu anlama geliyordu; bilinç sadece insanların duyumluluklarıyla sadece insana özgü bir şey değil, tersine, maddenin genel bir özelliğidir. O, bunun için maddenin duyum gücünü denemeyi istemektedir. Bilinç ilk önce maddenin gelişiminin yüksek bir basamağında oluştu. Duyumlarla madde, maddenin duyumlanması olarak oluşmuyordu, bunun için de bilinci kaba bir kalıp şeklinde açıklamak zorundaydı.

Doğa insanlardan önce var olmuştu. Peki fenomenler, doğa içinde de yansıma karakteri mi veriyorlardı? Bu soruya sadece bilimden giderek yanıt verilebilecekti. Lenin diyor ki: «Başlangıçta var olan maddedir; düşünce, bilinç, duyum ancak çok uzun bir gelişiminin ürünüdürler.» (3) Bilim, bilincin nasıl oluştuğunu izlemek zorundadır: «... Hiç bir duyuma sahip olmayan maddenin, aynı atomlardan (veya elektronlardan) ortaya çıkmış olduğu halde yine de açık bir şekilde duyum yeteneğine sahip olan başka bir maddeyle ne şekilde bağlı olduğunun araştırılması, incelenmesi hâlâ olduğu gibi duruyor. Materyalizm henüz çözülmemiş olan bu meseleyi açık bir şekilde ortaya koymakta ve böylece onun çözülmesini ve yeni deneysel araştırmaları özendirmektedir.» (4)

Doğa bilimin sonuçlarına dayanarak Lenin, «her maddenin dış dünyayı yansıtma özelliğine, duyuma benzeyen bu özelliğe sahip bulunduğu» (5) varsayımını doğru bulur.

---

(3) V. İ. Lenin: Aynı yapıt. s. 67
(4) V. İ. Lenin: Aynı yapıt. s. 37/38
(5) V. İ. Lenin: Aynı yapıt. s. 85

Maddenin Genel Özellıği Olarak Yansıma

İnorganik doğanın obje ve proseleri birbirleriyle devamlı olarak karşılıklı etki içinde bulunurlar. Karşılıklı etki içindeki objelerde aynı zamanda uzun zaman değişmeden kalan, bir takım **izler** oluşur. Bu izler daha sonrakl araştırmalarda bize objenin oluşumu ve ilk değişiklikleri hakkında bilgi verir. Böylelikle bugün biz, dağ silsilelerinin araştırılması sayesinde buzul çağının coğrafi değişimleri üzerine bir şeyler biliyoruz. Buzul eteklerinde biriken kayaların kalıntıları, buzulların ne kadar ilerlemiş olduğunu gösteriyor.

Fizik sayesinde, Hyteresis olayını, yani fiziksel bir durumun daha önceki fiziksel durumlara bağımlılığını biliyoruz. Önceki karşılıklı etkilerden kaynaklanan izler, şimdiki karşılıklı etkiler için belirleyicidirler. Bir metalin mıknatıslanması geriye, daha sonraki bir mıknatıslanmayı etkileyen ve iz olarak kalan bir mıknatıs bırakır.

Karşılıklı etki içinde belirlenen ve daha sonraki araştırmayı önceki proselere gönderen, karşılıklı etki içindeki objelerde izlerin oluşumu yansımanın bir şeklidir.

Buna rağmen, inorganik alan içindeki yansıma yaşam içindeki yansımaların karşısında bazı özellikler gösterir. Oluşan izler kalıcıdır. İzler, yok edici bir etki olmazsa, değişmeden kalırlar. Ayrıca yansımanın karakteri esas itibariyle pasiftir. Objeye etki edildiğinde, obje bu etkiye uymaz, tersine kendisine yapılan etkiye katlanır ve etkinin izlerini şekillendirir. Bu saptamada araştırmaların sonuçları bile bile ortadan kaldırılmaz; kesin bir uyum (Adaption) gösterir. Bir kolloid, çevrenin etkileri karşısında; karşı koyma gücünü arttırır.

İnorganik alandaki yansıma için aslolan objenin pasifliğidir. Objeler etkilere aktif tepki göstermezler hatta engel bile olmazlar.

Damgalanmış izler, reaksiyon sayesinde silinebilirler. Manyetik izler, eşit bir manyetik karşı alan tarafından ortadan kaldırılabilirler, böylece ilgili metal yeniden mıknatıslanabilir. Öyleyse proseler, dönüşebilirdirler. İzler silinebilir ve aynı izler bundan sonra yeniden damgalanabilirler.

Yaşamın oluşumuyla yansıma da değişikliğe uğradı. Çevrenin etkilerine tepki gösterme özelliği, yani duyarlık ortaya çıktı. Canlı organizma değişirken, yaşamını devam ettirir, büyür ve çoğalır. Bu varlığını devam ettirme prosesü çevreyle ilişkiye bağlıdır.

Organizma dış dünyanın etkilerine aktif tepki gösterir ve bu arada yeniden kazanmak zorunda olduğu bir enerji harcar. Organizmanın çevre etkilerine tepki gösterme özelliği, yani duyarlık, çevreyle madde alışverişinin ve dolayısıyla yaşamın gerekli koşuludur.

İlkel protoplazma maddesi, çevresinden belirli bir maddeyi veya bir enerjiyi alma yeteneğinde olduğu için yaşayabildi. Aktif davranışlara karşılık sarfettiği gerek enerji kaybını tekrar kazanma ağır basar ve organizma böylece büyür ve çoğalabilir. Bunun tersi ilişkilerde organizma dağılır, bozulur. Organizma kendi üzerine yapılan, yaşamın durumunu pozitif ya da negatif olarak etkileyen, böyle etkilere, yaşayabilmesi için tepki gösterir.

Yansıma basit duyarlığın formu içinde ortaya çıkar. Böylelikle organizma, spesifik proseler tarafından (yapılan) yaşamsal etkilere tepki gösterme yeteneği elde eder. En basit yaratıklarda varolan bu duyarlık, organizmaların gelişimiyle arttırılır. Bu duyarlık, yalnızca yaşamsal gerekli fenomenlere karşı değil, aynı zamanda, organizmayla bağlılık içinde bulunan böyle şeylere de tepki gösterir. Öyle ki her sesin yaşamın korunmasında gerekli olmamasına karşın, kurbağa işittiği her bir sese doğru döner. Böylelikle ses, bu durumda bir böcek yakalamaya, ona yiyecek olarak hizmet eder.

Duyumlayabilme yeteneğinin daha iyi geliştiğini görüyoruz. Bu yetenek aracıyla, organizma çevre etkilerine tepki gösterebilir. Etkiler, organizmaya, işleyeceği ve eşit tepki göstereceği sinyallerin özelliklerini verir. Çünkü bu sinyaller, objektif ilişkilerin uygun yansımaları olarak ele alınacak olan, yaşamın korunması prosesüyle bağımlıdırlar.

Bütün organizmanın buna katıldığı basit organizmadaki duyarlık, gelişmiş organizmadakinden farklıdır. Gelişmiş organizma farklı duyumlardan oluşmuştur. Bu, spesifik organın oluşumuyla bağımlıdır. Organ, madde değişimine ve böylece duyarlığa hizmet eder. Duyarlık organizmanın gelişmiş biçimi içinde komplike bir çevreye uyma olanağı verir ve yaşamsal gerekli madde, belli özellikleri aracılığıyla organızmayı uyarır. Buna, renkler, sesler, biçimler vs. dahildir. Öyleyse organizma, yaşamsal önemdeki maddeye dolaysız olarak tepki göstermez, tersine dolaylı ayırıcı işaretleri onunla bağımlıdırlar. Ayrıca organizma, spesifik uyarıcılar karşısında çok hassas olan özel organlar oluşturur. Çevre etkilerinin bir kısmı, madde değişimi aracılığıyla organizmanın varoluşunu belirler. Diğer bir kısım maddelerin (cevherlerin) kabulü ve onların işlenişi organizmayı çalışmaya sürükler ve bu işleyişi yönetir. Organizmanın bu reaksiyonları, komplike uyarıcı etkilerin biçimi içinde, objektif realitenin yansımaları tarafından ve böylelikle reaksiyonların temeli olurlar.

Canlı organizma içindeki yansıma, inorganik alan içindeki yansımayla karşılaştırıldığında, şu görülür ki; yansıma proselerinin sonucu yalnızca dış etkiye bağlı değil, tersine, proselere de bağlıdır. organizma bununla, etkilere spesifik tepki gösterir.

Yansıma, organizmanın aktif çalışmasını gerektirir. Organizma çevresine uymak zorunda olduğu zaman (aynı şekilde) gelişim prosesü içinde ortaya çıkan organizas-

yon ve yapısı, çevrenin aktif özelliklerinin yansımasıdır. Doğrudan doğruya bu yapı, özellikle duyarlığın spesifik organlar teşkili çevreye en iyi bir uyum olanağı verir. Organizma gelişirken, çeşitli sinyaller tarafından çevreyle ilişkilerini yönetir ve bunun için de, bu sinyalleri alacak kendi organlarını oluşturur. Örnek olarak bir örümcek ağı içine düşen bir böceği alalım, örümcek kurbanının etrafını bir ağ ile çevirir, sonra kurbanına usulca sokulur. Onun faaliyetine ağın titreşimi sebeb olur. Böceğin kımıldanışı kesildiği zaman, örümcek kurbanına dokunmaz. Titreşim içindeki ağ bir diyapazon tarafından yanıltıldığında, örümcek sözde kurbanının üzerine doğru hareket eder. Böylece örümcek organlarıyla titreşimi alır. Objektif durum yansır ve benzer tepkiyi gösterir. Titreşim, örümceğin beslenmesi için bir sinyal anlamınadır. Aynı zamanda hayvanlar için, belirli geçici duyu bağları oluşmuştur.

Aç bir kurbağaya solucanlar yem olarak verilir. Bunun yerine bir kibrit çöpünün üzerine bir parça yosun sarılıp önüne sürüldüğünde, solucana benzediği için kurbağa hemen kibritin üzerine atılır. O halde organizma, çevrenin özelliklerine tepki gösterir. Bu, yaşam için gerekli proseler için sinyaller alarak hizmet eder. Ayrıca, yukarıdaki biçimdeki gibi, kurbağalardaki özelliklerden soyutlanmış ilişkide sinyal olarak bir rol oynar.

Hayvanlarda yansımanın yüksek bir formu, çevrelerini maddi kopyalar biçiminde kavramalarından ibarettir.

Bir maymun, bakıcısının, meyvaları bir ara duvarın arkasına koyduğunu görür. Bakıcı maymunun gördüğü bu meyva'arın yerine gizlice birkaç baş lahana koyar. Maymun ara duvarı aştığında sadece baş lahanayı bulur. Ama daha önce gördüğü meyvaları aramaya başlar. Böylece maymunun baş lahanaları da besin olarak kullanabileceği halde, onları bir yana bırakıp önceki meyvaları aramaya

kalkışması; meyvaların kopyasının onda aramayı uyandırmasındandır. Burada artık besin ve sinyalin basit ilişkisi bir yana maymunun diğer objelerden tamamıyla farklı olan (örneğin lahanadan) meyvaları araştırmasında geniş komplike yansıma söz konusudur.

Yüksek organizasyonlu hayvanlarda yansıma, komplike faaliyetlere bağımlı komplike bir form almıştır. Ve bu düşünce işlevi olarak bilinir.

Bunlardan şempanze, o kadar ileri bir durumdadır ki; meyvaları ve benzer maddeleri arayıp bulur, sandık kutuları birbirine ya da birbiri içine geçme sopaları bile bir araya getirebilir.

Hayvan, yaşam koşullarının ilişkisi içinde çevresine uyum gösterir, yansımanın yeni yüksek biçimlerini geliştirir. Bu sinir sisteminin ve duyu organlarının ayrıcalığı sonucudur. Canlılık yeteneğinin en alt basamağı tek tek çevre özelliklerini yansıtır, bu yeteneğiyle bütün maddelerin elde edilmesinde ve gidèrek maymunun maddî-durum karşısındaki düşüncesine kadar tayin edici bir etkendir. Hayvanların psişik gelişimi; kaçınılmaz olarak, çevreye en iyi bir şekilde uyabilmeye ve komplike çevrenin problemlerinin üstesinden gelmeye bağlıdır. Çevrenin yansıması ise, maddelerin biyolojik önemlerine ve sinyale bağlıdır. Hayvanların psişik durumları, maddelerden ve maddesel durumların biyolojik öneminden bağımsız değildir. Bunun üstesinden ilk defa insanlar başarıyla gelmişlerdir. Maddelerin yansımasını duyumladıktan sonra, maddelerin kopyasını ilk defa sübjektif olarak maddelerin kopyası olmaksızın maddeleri birleştirerek, yaşam koşullarını kendileri üretmişlerdir. Böylece insancıl bilincin yeni niteliği; bilincin gelişimi için sosyal şartları gözönünde bulundurarak anlaşılmıştır.

İnsancıl Bilincin Oluşumu ve Gelişimi

İnsancıl varoluşun temeli olarak emeğin oluşumu ve gelişimi genellikle insancıl bilinçle psişik etkinliğin yeni bir niteliğini ortaya çıkarmıştır. Âletlerin yapımı ve kullanımı maddesel değerlerin üretimine bağlıdır. Âletlerin yapımı ve kullanımı hiç de maymunların ağaçların meyvalarını çırptığı sopalarla aynı şey değildir. Emek sosyal bir prosedir. Emek içinde âletler kullanılıp, geliştirilmiştir. O halde âletler, maddelerin içinde bulunmamışlar, tersine emekle birlikte ortaya çıkmışlardır. Engels: «Emek, âlet ortaya çıkarmakla başlar» (6) diyor. Bunun için de, âletlerin ortaya çıkarılışı düşünsel bir işleyişin gerekliliğidir, bu işi hayvanlar yapamazlar. Hangi âletlerin yapılacağı; faaliyetin amacıyla âletin tarzı ve kolaylıkları arasındaki ilişki sonucu oluşturulmuştur. Bu yüksek psişik gücün gerektirdiği organlar, insanların çevrelerindeki objektif - realitelerin yansımasının komplike ilişkileri sonucu oluşmuşlardır.

Organlar, üretim içinde ortaya çıkan sosyal hareket biçimlerini, bilincin gelişimini kesinlikle etkilemişlerdir. «Önce emek» diye yazıyor Engels: «Sonra onunla birlikte dil, bir maymunun beynini etkileyen en önemli iki dürtü bunlardır ve bu etki altında maymunun beyni; bütün benzerliğine rağmen çok daha büyük ve çok daha üstün bir insan beynine doğru gelişmiştir.» (7) Düşüncenin organı olarak beyin, insanların atalarının beyinlerinden yola çıkarak emeği, daha da geliştirmiştir. Bunun yanında, düşüncenin açıklanmasında bir anlaşma aracı olarak dilin de büyük etkisi olmuştur. Yüksek biçimde gelişmiş maymun-

---

(6) F. Engels: Doğa'nın Diyalektiği. Marks/Engels: Yapıtlar. Cilt: 20, s. 449

(7) F. Engels: Aynı yapıt. s. 447

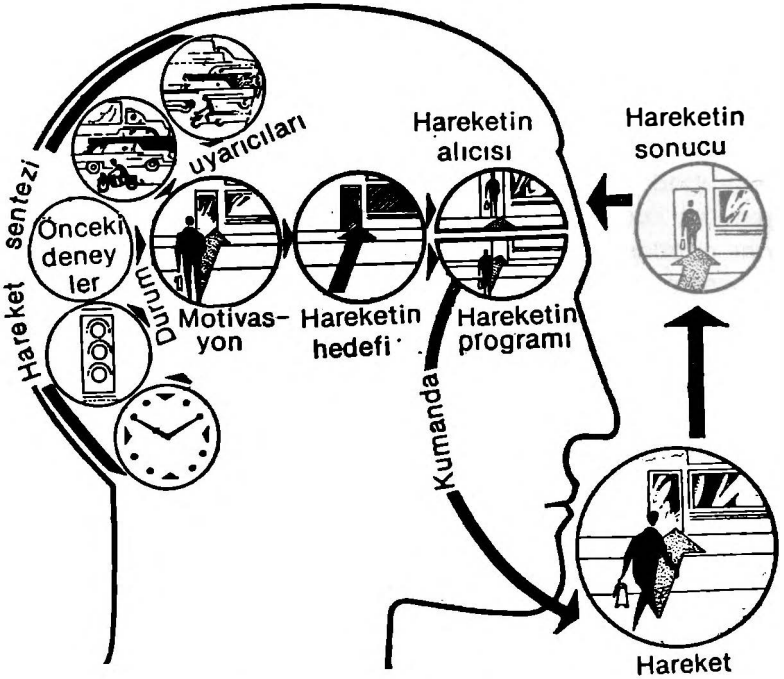

Biz bir yolu geçerek, bir dükkâna gitmek istiyoruz (Hareketin motifi). Trafiğin yoğunluğunu, hareket halindeki araçların hızlarını, anın isteğine göre değerlendirme (bunların hepsi anlık durumdan ileri gelen uyarıcılardır) kolaylıklarını aslında bize kendileri sağlarlar. Bu duruma göre biz yolu nasıl ve ne zaman en iyi biçimde geçebiliriz, hafızanın saklamış olduğu kararlara göre biliriz. (Geçmişte edindiğimiz deneyler).

Yol serbesttir (hareketin nedeni). Bütün bu bilgiler bir an önce beyinde analiz edilirler (hareket sentezi) ve beyinde hareket hedefi şekillenir. Hedef; bir an içinde yolu belli bir yönde geçmektir. Beyinde bir hareket programı ve aynı zamanda bir öngörüş aparatı (hareket alıcısı) oluşur, daha sonra sonucun hedeflenen amaca uyup uymadığını dener. İçtepi, beynin motor merkezleri tarafından motor sinir tellerine gider ve motor sinir telleri de kaslar üzerine etki eder. Biz yolu geçeriz. Hareket yapılmış olur. Elde edilen sonuç enformasyon (geri giden hareket) hareket alıcısına kıyasla nasıl bir şey beklendiğini, elde eder. Hedefin elde edilmesine bütünüyle uygunluk gösterir.

larınkine karşılık aradaki uzun gelişim süreci insan beyninin yeni niteliğini gösteriyor. Bir ilk insanın kafatası hacmi, bugün yaşayan yüksek gelişimli maymun insanlarınkinden iki kat daha büyüktü. Beyin kütlesinin kıyaslanmasında aradaki farklılık ise daha da açıktır. Orangutanın beyninin ağırlığı aşağı yukarı 350 gr.'dır, bugün yaşamakta olan insanların ise ortalama 1300 gr.'dır. Beynin yapısı da gelişmiştir. Maymun insanlarda, beynin belli bir kısım bölümleri eksiktir. Bu durum, Neandertal (yüz bin yıl kadar önce yaşadığı sanılan ilk insan T.Ç.N.) insanlarda başlangıçta saptanmıştı, halbuki bugünkü insanlarda beynin bütün kısımlarının varlığı görülmüştür. Elin ve dilin şekli, ağız kasları, dilin ve gırtlağın durumu insan beyninin gelişiminde büyük önem kazanmışlardır. Ellerle iş görme ve konuşarak anlaşma insan toplumunun yoğun bir biçimde gelişiminde büyük birer etkendirler. Böylece diğer duyu organları da kusursuzlaşmışlardır. Emek, insanların tümüyle fizyolojik - anatomik yapılarının oluşumunda etkili olmuştur. İnsan beyni; maymunların beyninden daha büyük ve farklı olarak daha iyi psişik ürün vermeye uygundu ve insan bilinci bunların fonksiyonu olarak varoldu.

Emeğin oluşumu kendi kendine belirli etkenleri hazırladı. Bugün yaşayan maymun insanların dik yürüyebilmeleri, onların ilk yaşam koşullarının nasıl olduğunu açıklıyor. Atalarımızın özellikle dik yürümelerinin önemli bir gereği, vardı; özgürce iş hareketleri yapabilmeleri için önde bulunan organlar gelişmişlerdi. El, insancıl eylemin temel organıdır. El, emeği durmadan geliştirmiştir. Engels şöyle diyor: «Sadece emek gittikçe yeni hareketlere uyma... gittikçe daha karışık hareketlere gittikçe yenilenen biçimde uygulanması insan elini; Rafael'in tablolarını,

Thorvoldsen'in heykellerini, Paganini'nin müziğini yaratabilecek bir mükemmellik düzeyine kadar çıkarmıştır.» (8)

Emek, yüksek gelişimli hayvanlarda, yaşamın ortak biçimi içinde oluşmuştur. Maymun sürüsünde yapılan incelemeler; karşılıklı ilişkilerin komplike bir sistem oluşturduğunu ve bunun biyolojik bir bağımlılıkla sınırlı olduğunu gösterdi. Bu bakımdan hayvan sürüleri ile insan toplulukları ilke olarak birbirlerinden ayrılırlar. Hayvan sürüleri içindeki ilişkiler, üretim temeli üstünde varoluş koşullarının maddi değerlerine bağlı değildir ve onları belirlemez. Hayvanlardaki birlikte yaşamayı iç güdüler doğurur ve biyolojik gereksinimlerin karşılanmasına hizmet eder. Sopalar, tahtalar, sandıkların vs.nin kullanılışı sosyal bir prose değildir, burada onlar üretim süreci içinde üretim ilişkilerini geliştirmez, bireyler üzerlerine belli görevler al-

Beynin ön-hareket ettirici merkezi sarmalı üstündeki izdüşüm alanının nispî çevresi (sağda) ve onun arka duyumsal merkezi sarmalındaki uzamı (solda) el ve dudaklara dikkatle bakın:

(8) F. Engels: Aynı yapıt. s. 445/446

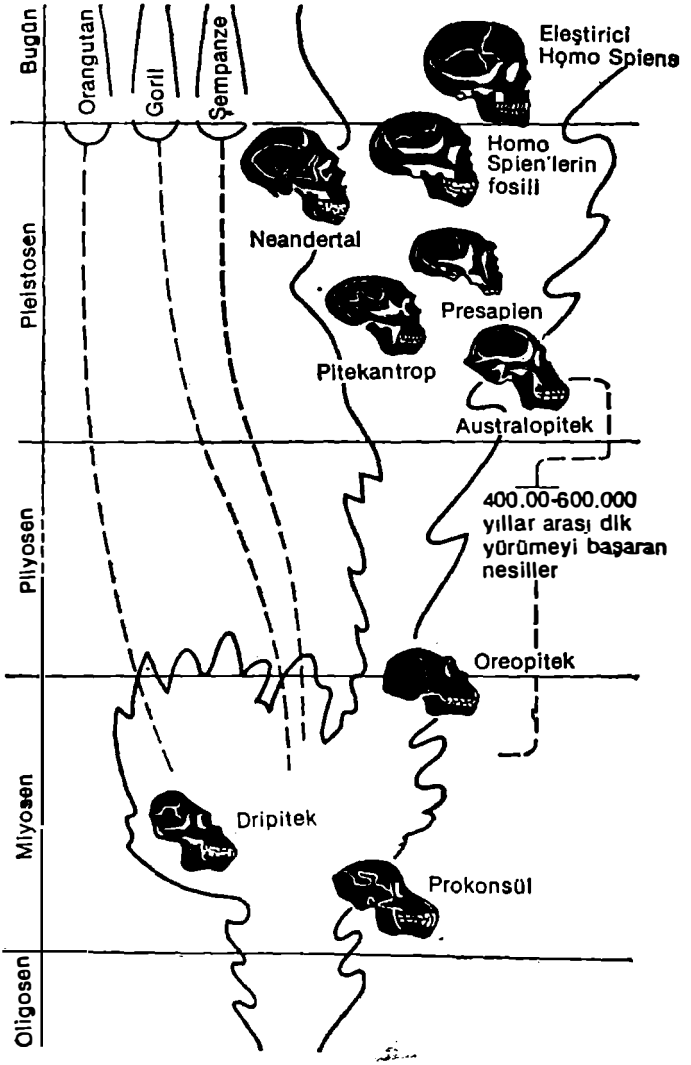

İnsanların ve maymun insanların evrim ağacı

mışlardır. Böylece ilk defa kollektivitenin dağılışını getirmişlerdir.

Yüksek gelişimli hayvanların psişik eylemleri, insan bilincinin yeni niteliğine dönüşerek sosyal emek prosesini diğer koşullarda geliştirmeyi mümkün kıldı.

Hayvanlar ve insanlardaki psişik ve eylemsel ayrıcalıklar önemlidir. Hayvanlarda madde ve eylemin motifi daima birbirine bağlıdır. Vahşi hayvan, bütün eylemini avını ele geçirme üzerine oturtmuştu. Ayrıca psişik verimler, insancıl düşüncenin ilkel bilgileri alabilmesine yardımcı olurlar. Hayvan belki de avını, onun vaktinden önce sezmesine olanak vermeden gizlice ortadan kaldırıyordu. O halde doğal koşullar her şeyden önce avın ortadan kaldırılmasını gerektiriyordu. Çünkü av, hayvanın yakın çevresinde bulunuyordu. Bundan dolayı hayvan yerel koşulları görebiliyordu. Onun eyleminin ilk evresi (safhası) usulca ortadan kaldırmak, ikinci evresi direkt olarak avın parçalanması ve saklanmasıyla bağımlıydı. Hayvanlardaki komplike bir eylemin bütün safhaları mekansal ve maddesel koşullardan giderek birbirleriyle bağlı olmak zorundadırlar ve son çözümlemede biyolojik gereksinimlerin karşılanmasına hizmet ederler. Maymunların ara duvarın arkasındaki meyvalardan faydalanmak ve onlara ulaşmak için yaptıkları çeşitli deneylerle sürekli aralarında maddesel bağımlılık vardır. Hayvan, eylemiyle ilişkisi içinde maddesel ve doğal ilişkileri yansıtır, bunun amacı yaşamın devamıdır.

Kollektif bir av eylemindeki iş bölümlerini ele aldığımızda; eylemin motifi olarak şunları görürüz: besinin temini için avcı yamağının (iz sürücü) eylemi hayvanların izlerinin sürülmesine ayrılmıştır, avcı yamağı hayvanların sürüp götürülmesi sırasında kendisini vahşi hayvanlara karşı korur, bunu ilk aldığı sinyalle yapar. Daha sonraki hayvanların öldürülmesi işi sosyal bir eylemdir, bunlar av-

cı yamağının bütün kollektif görevi ile kendi görevi arasında bir ilişki olduğunu gösterir. Daha önceki bağımlı işlemlerden giderek bireylerin etkinliklerinde sosyal iş bölümü doğar, ki böylece ilk önce gereksinimler kollektivitenin başarısını yaratmıştır. Bu ortak etkileme giderek aynı zamanda kollektif avcılığın bütün üyelerini kurban etti. Bireysel eylem anlayışını, yüksek psişik güçlerin gerektirdiğini, kollektivite içinde tekliğin, kollektif ve tek tek faydalanma vs.nin ilişkisinin kavranışı, kollektif organizasyonun hangi maksada uygun düştüğünün incelenmesl gösterebilir. Kollektifsizlik içindeki avcı yamağının hayvan izlerini sürmesi işinin bir manası kalmamıştır. İnsan bilincinin tabii ve toplumsal ilişkileri yansıtmasına karşılık, hayvanların psişiği doğal biyolojik ilişkileri içinde taşıyordu, insanların bilinçli faaliyeti ise topluluk içinde ortaya çıkmıştı.

Sosyal prose olarak emek, insan bilincinin yeni niteliğini kazanması sonucu insanların bilinçli ve maksada uygun olarak davranmasıdır.

Bilinç yalnızca fenomenleri yansıtmakla kalmaz, objelerle direkt olarak vahşi hayvanın avıyla ilgilendiği gibi ilgilenir. İnsan açlık hissi olmaksızın da avlanır. Eylemin amacı gerçi sonuç olarak beslenmedir, ama eylem ve eylemin bilinci hiç de birlikte var olmamışlardır. Yansıma, onu insanlara mümkün kılmıştır, yani kollektif avcılık içindeki eylemin anlamını avlanmak, ya da avlanmamak şeklinde kavramak. İnsan teorik olarak avla ilgilenebiliyordu, görevleri taksim ediyor, deneylerden faydalanıyor vs. Objektif - reel objelerin ve ilişkilerin kopyası olarak gerçeklik üzerine ide'ler oluştu, bunlar hiç de maddeyle kendi kendine bağımlı olmak zorunda değildi. Marks bu farklılık üstüne dikkati çekiyor ve diyor ki: «Biz işi insanlara ait olduğu şekil içinde düşünüyoruz. Bir örümcek dokumacının çalışmasını andıran faaliyetlerde bulunur; bir arı,

petek hücrelerini yaparken birçok mimarı utandırır. Ama en kötü bir mimarı arıların en iyisinden, daha işin başında ayırdeden bir şey vardır: mimar hücreleri petek haline getirmezden önce kafasında kurmuş bulunur. İş-prosesinin sonucunda, bu prosenin başında zaten işçinin tasarımında, yani düşünce halinde var olan sonuç ortaya çıkar.» (9)

İnsan bilincinde maddi prosenin düşünsel yansımasıyla, insanlar için yeni belleksel gereksinimler de oluşmuştur. O yeni gereksinim, yeryüzünün, organizmanın, insanların tarihini araştırıyor. O sanat yapıtlarından, kitaplarda var olanlardan, resimlerden, plâstiklerden vs.den faydalanır ve zevk alır. Gerçeklik ilk önce ide'ler tarafından çevrelenmiştir, onu her şeyden önce maddesel olarak değiştirir.

Sosyal varoluşun bağımlılığı içinde, toplumsal bilincin gelişimi üzerine, kitabımızın ikinci kısmında ayrıntılı olarak duracağız. Buraya kadar insancıl bilincin gelişimini materyalist bakış açısıyla ele aldık.

Bir taraftan psişiğin gelişimini, gelişmemiş hayvanlarda basit etki-tepkinin mekanik oluşumundan, komplike sinir sisteminin oluşumuna, yüksek gelişmiş sinir işlevlerine kadar izleyebiliriz. Bu şekil üzerinde, merkez sinir sisteminde bağımlı - yansıma prosesinin bütünlüğü olarak insancıl bilincin sürekli gelişimine kadar inceleriz. Böylece bilincin psikolojik tarafının gelişimi karakterize edilmis olacaktır. Diğer taraftan hayvansal ve insancıl psişik faaliyet arasındaki ilkesel farkı arastırmak zorundayız.

İnsan bilinci, insan toplumuyla birlikte oluşmuş ve gelişmiştir.

İnsan bilincinin yansıması içinde maddesel gerçekliğin ansal ilişkileri bilinen objelere ayrılır. Dış alemin et-

(9) K. Marks: Kapital (1. cilt) Marks/Engels: Yapıtlar. Cilt: 23, s. 193

kisi işlenir, bu komplike bir bilgi prosesi içinde objektif realitenin fikri kopyasının oluşmasıdır. Bu durum, insanlara, hareketlerinin amaçlarını belirleme ve onu bilinçli olarak gerçekleştirme olanağı verir. Burada, insancıl bilinç, insanların toplumsal ve doğal çevrelerinin yansımasıdır, bilinç toplumsal ilişkilerin gelişimini giderek kesin bir şekilde belirler. Bundan dolayı diyalektik ve tarihi materyalizm; toplumsal varoluşu belirleyenin, toplumsal bilinç değil, tersini, toplumsal bilinci belirleyenin toplumsal var oluş olduğunu önemle belirtir.

O halde bilincin materyalist açıklanışı, onun doğa bilimi yoluyla oluşum tarihi üzerine indirgenmesine izin vermez. Tersine bilincin oluşumu ve gelişimi için toplumsal nedenleri hesaba katmak zorundadır. Biz insan bilincini, yansımanın spesifik insancıl şekli olarak almadan önce, bilimin biricik sonuçlarını gözlemleyerek ilişki kurmalıyız. Bu yöntem bize, bilinci maddenin özelliği olarak en iyi şekilde kavratır.

Bilincin Maddenin Özelliği Olarak Tanınmasını Bilim Nasıl Kanıtlar?

Bütün psişik, ide'sel (fikri), yani bütün bilinç proseleri maddî temellere dayanan doğal proselere sahiptir. Bilinç, sinir sisteminin bilhassa merkezî sinir sisteminin yüksek şekilde organize olmuş maddesel yapısının özelliğidir. Merkezî sinir sisteminin maddesel proseleri dış dünyanın insanın duyu organları üstündeki etkileri sayesinde uyarılan ve kendi strüktürü sayesinde devam eden bu dış dünya hakkında bilgilerdir. Onlar objektif realitenin bilinçteki kopyalarıdır. Bu kopyaların ide'sel karakteri, kopya edilen prosenin bizzat kendisi olmayıp tersine bu prose hak-

kındaki bilgiyi içermesinden olmuştur. Biz bu yüzden maddi proselerin ide'sel anlamından da söz ediyoruz.

Nöro - fizyoloji ve biyokibernetik bu durum ve niteliği nasıl doğrular, birkaç araştırma sonucuyla aydınlatılmalıdır.

Beyin bölgeleri içinde görme kabuğu sinir hücreleri bulunmuştur ki; bu hücreler nesnelerin belirli kontur özellikleri tarafından uyarılırlar. Bir hücreler grubu, örneğin dik açılara, bir diğeri hangi nesnenin neden olduğuna bakmadan belirli hızdaki hareketlere, bir üçüncüsü ise bir çizginin gidişinde ki kırılmalara hitap ederler. Bu sinir hücrelerinin çalışma tarzı şeylerin form özelliklerinin, yaşamımızla inceleyip algılayabileceğimiz apaçık bilgisine hizmet eder.

Tonların, ses dalgalarının bilgisi vs. kulakta, tanım, şekil ve tarz hakkındaki enformasyonlara aracılık eden, maddesel proseleri harekete getirir.

İşitmenin fonksiyon tarzının açıklanmasında, örneğin sırf tonlar üzerinde değil, fakat bazı komplike ses dalgaları üzerinde de etki eden ve sözkonusu organizmanın çevresi içinde belirli bir önem taşıyan bez hücreleri bulunmuştur. Bu araştırmalarda organizma üzerinde tesir yaratan bütün duyumlara sebep olması aynı surette anlaşılamayacak, birbiriyle ilgi ve ilişki içindeki sinir tellerinin bir sistemi bulundu. Çevre, toplayıcı hücrelerin engelleyiciliği duyumun iletilmesi sırasında ayıklayıcı, seçici etki eder. Bu prose hem biçimsel özelliğe hem de yaşanan olarak görülen bilinçte temsil edilen yöne sahiptir: iki farklı kişi arasındaki konuşma sırasında bazan bu, bazan öteki sesin gelmesi olağandır. Başka sözlerle; sözkonusu sistem, fonksiyonu, dikkatin oluşumunun devam ettirilmesi olan maddesel bir strüktürdür. Böylelikle çevrenin özellikleri ya da farklı yanları seçilir ve sinir sisteminl enformasyon değerlendirmesine götürür.

Belirli bir şekilde organize olmuş sinir prosesü sayesinde bilinçte temsil edilen ne kadar prose olduğunu bu bir kaç örnek gösteriyor. Bilincin, yüksek biçimde organize olmuş maddenin özelliği olarak, modern nöro-ve psikokibernetik araştırmanın gelişmesi içinde anlatım bulmuştur.

Bilincin, maddenin özelliği olarak açıklanması, anlayışı mümkün kılan sinir işlevlerinin fiziksel ve kimyasal temellerinin araştırılması anlamındadır.

Büyük beynin sinir hücreleri $10^{-1°}$ büyüklüğündedir. Vücudun bütün kitlesinin yalnızca %2'sini kapsayan bu cisme yaşam işlevinin sürdürülebilmesi için, günde 70 litre oksijen gereklidir. Bütün organizmanın 24 saatlik oksijen kullanımı en azından 700 litredir. Öyleyse solunum yoluyla elde edilen bütün oksijenin %10'u, sadece beynin çalışması için ayrılmaktadır. Beyin hücrelerindeki enerji gerektiren çeşitli madde dönüşümü olaylarının asıl yürütücüsü olarak kan şekerini sayabiliriz. 70 litre oksijenden yaklaşık 0,5 mol. glikoz oksitlenebilir. Bu 140.000 kgm.lik işe karşı gelen, 330 Kkal.lik bir enerji meydana getirir. Bu enerji beyinde enformasyon - hazırlanması olayını garantilemek için gerektir. Bu enformasyon - hazırlama, sinir hücrelerinin uyarımı ve yatıştırılması sonucu olur. Komplike etkileri içinde bu sinir hücreleri, devrenin kapanmasının karşılıklı bağlantıları üzerinde devamlı bir değişikliğe sebeb olduğu (adeta) bir ağ şebekesi deseni meydana getirir. Böyle bir desen, maddenin mekânda ve zamanda özellikle yüksek bir biçimde organizasyonudur. Onlar bu yüksek biçimde organize oluşun iç yapısını karakterize ederler. Bütün sistemlerin daima en muhtemel durumlardan birini aldığını, çeşitli enerji biçimlerinin ısı enerjisine dönüştüğünü ileri süren Entropi önermesinin bakış açısına göre; organizeliğin bu yüksek derecesi beklenilir

değildir. Oysa bu sistem devamlı enerji bütünlemesiyle ayakta durur.

Özel iç organizasyon, teşkilatlılığın derecesi, bilincin varoluşunu koşullandırır. Beyine oksijen taşınmasındaki bir kaç saniyelik bir kesinti, sadece beynin mekânsal iç yapısını yıkmakla kalmaz, aynı zamanda maddenin hareket tarzını da öylesine değiştirir, ki maddenin en yüksek özelliği, yani bilinç, yokolur. İnsan «bilinçsiz» hale gelir. Oksijen taşınması derhal serbest bırakılacak olursa beynin esas çalışma durumuyla birlikte bilinç de geri gelir.

Bilim bilinçle bağıntılı maddesel süreçlerin sırrına daima daha derin bir şekilde nüfuz etmektedir. Bu, örneğin; beynin elektrik alanında ki alçalıp yükselmelerin, hatta elektronik yollar üstündeki tek tek sinir hücrelerinin elektrik alanlarının kaydedilmesinde görülür. Bu elektrofizyolojik fenomenler; elektrik alanlarını yaratan beyindeki olayların devamlı ölçümü için, deyim yerindeyse, araç olarak kullanılır. Gözün ışıklı cisimler tarafından uyarılmasıyla, beynin belirli bölgelerindeki elektrik potansiyelinde, karakteristik değişiklikler olması da böyle olur. EDV - Fabrikalarının yardımı ile, bu potansiyel diğer potansiyel «çağlayan»ından ayrı olarak incelenmiştir. (bulunmuştur) Bir cismin işaret anlamına göre, yani hangi hadisenin vuku bulacağını bildirmesine göre bu potansiyel değişir. Vuku bulacak hadiseyi beklemenin beyindeki etkileri potansiyalde yansır.

Bugün artık sabit olmuştur ki, enformasyonun beyinde, yani bellekte uzun süre depolanması, özgül albümin sentezinin sinir hücrelerine indirgenmesidir. «Tanıma»da biyokimyasal bir mekanizma sayesinde bu enformasyon tekrar uyarma ve yatıştırma olaylarına dönüşebilir, ki biz böylece hatırlarız.

Bilince varma olayı kimyasal maddelerdeki değişikliklerin sonucu olur, ki sinir hücreleri ve bağlantı yerleri

etkilenir böylece enformasyon - hazırlama «aktarılır». Emperyalizmdeki moral (ahlâki) çöküntünün tali görünümü olarak uyuşturucu zehirlerin yanlış kullanımı gerçekten üzücü ama madde ile bilincin birliğini çok etkili şekilde anlatan bir örnektir.

İdealizm şimdi ileri sürmektedir ki, bilinç bilimsel olarak incelenemez. çünkü ona dünya ötesi bir doğaya sahip ya da açıklanamayan sadece tek tek kişilere mahsus, onun tarafından anlaşılabilir fenomen nazarı ile bakılmalıdır. Manevi (Tinsel) bir ilke olarak doğa bilimsel bir şekilde akıl erdirilemez birşeydir...

Böyle bir maddi olmayan ilke gerçek olsaydı, maddi olarak var olan hiç birşey kavranamazdı. Çünkü, bir «hiç birşey», termodinamiğin genel ve geçerli yasalarına göre, maddi birşey üzerinde hiç bir şekilde etkide bulunamaz. İdealizm için bu ikilemden, modern enformasyon kavramını kullanmak suretiyle bile bir çıkış yolu yoktur. Özellikle Kibernetiğin gelişimi ve onun felsefi yorumunu saptıran diyalektik materyalizm hasımlarının enformasyonu madde ve bilincin yanına bir üçüncü olarak ortaya koymalarıyla felsefenin temel sorununa verilen materyalist yanıtın önemi, kuşku ile karşılanmaktadır. Enformasyon her zaman maddi süreçlere bağımlıdır.

Radyo ve televizyonun haber ve müziği, enformasyon (bilgi) kaynağı olarak aygıtları ve elektrik enerjisini gerektirir. Saptadığımız gibi, beyindeki enformasyon kaydı enerji ile birleşiktir. Öyleyse bir taraftan, enformasyon tek başına manevi (tinsel) bir ilke sayılamaz, çünkü o her zaman maddi proselere bağımlıdır, diğer taraftan maddi proselerle düşünsel anlamların birliği enformasyon nakli (teorisinin) de takdim edildiği gibi, madde ve bilincin yanında bir üçüncü ilke olarak açıklanamaz. Bilincin açıklanmasında materyalizmin kesin tavrı budur. Bilinç her zaman maddenin özelliğidir.

Felsefenin temel sorununa verilen materyalist yanıta göre bilgi (enfermasyon) objektif realite üzerinde bu realitenin kopyasıdır. Bu anlamda objektif realite enfermasyonun kaynağıdır, o halde onun karşısında önce gelir. Bu kopya, yani enfermasyon maddi bir prose sayesinde göndericiden alıcıya nakledilir. Böylece materyalist anlayışın doğruluğu sağlamlaştırılır.

Felsefi materyalizm, bilimin madde ve bilincin birliğini kanıtlayan sonuçlarını değerlendirir.

Bilinç maddenin özelliği ve evriminin bir ürünüdür. Bu yansıma maddenin genel özelliği olarak maddi evrimin her basamağında ayırt edilir ve yaşamın oluşumuyla, organizmaya çevre etkileri karşısında yaşamını koruma, büyüme ve çoğalma için aktif davranışta bulunma olanağı verir. İnsan kendi varoluş koşullarını bizzat kendisi üretir. O, objektif realitenin kendisine doğa ile bilinçli bir şekilde uyuşma olanağı veren bir kopyasını yaratır. Maddenin evriminin yüksek bir basamağında ortaya çıkan bilinç, her zaman maddi proselere bağlı kalır.

Gerçekliğin Değiştirilmesinde Bilincin Rolü

Madde ve bilincin karşılıklı ilişkileri felsefenin temel sorununda idealizm ile materyalizmin farkını ortaya koyar. Madde ve bilinç aslında, mutlak zıtlar değillerdir. Bilinç gerçekliğin değiştirilmesinde aktif ve bağımsız bir rol oynar. İnsanlar çeşitli ülkelerde bilinçli bir şekilde sosyalizmi kurmaktadırlar. Ekonomik plan ekonomi ve toplumun gözleyebildiğimiz planlı ve orantılı gelişmesinin objektif koşullarını yansıtır. Böylece plan vatandaşların ülkeleri yararına bilinçli davranışlarına temel olur. Aktivist ve yenilikçi çalışmanın geliştirilmesi ve çalışanların kişisel ni-

teliği ile disiplinli bir yönetimin birleştirilmesi yolunda, kitlenin yaratıcı gücünün serbestliğe kavuşturulması ne derecede başarılı olmuşsa, plan o derecede amacına ulaşmış demektir. Öyleyse plan hiç bir irreal amacı kapsamamalı, tersine varolan güçlerin kullanımı ile düşünülen şeyi yapabilecek olan toplumun evriminin objektif koşul ve olanaklarının sadık bir yansısı olmalıdır. Plan saptandığı takdirde, güçlerin gerçekleştirilmeleri konsantre olur. Burada sosyalist bilincin gelişimi düşüncesi hareket ettirici olarak görev alır. Emperyalizm ile savaş içindeki sosyalizmin başarılarının anlamını kavramış olmak, kişisel gereksinimlerini doyurmak için sosyal isteklerin karşılanması zorunluluğunun anlaşılması, bu amaçla bilinçli bir şekilde verimli iş yapmaya umursamazlıkla ve üstünkörülükle savaşmaya yol gösterme ve diğer idealler olmalıdır. Lenin önemle belirtir ki, **kitlenin bilinçliliği sosyalist devleti güçlü kılar.**

Bilincin gerçekliğin değiştirilmesindeki aktif bağımsız rolü idealist şekilde, bilincin madde karşısında kişiselliği ile açıklanamaz.

Bilinç; yalnızca objektif realitenin yansısı olduğundan dolayı; gerçekliğin değişim olanaklarının ve evrim tandanslarını ve ilâveten varolan toplumsal güçleri aydınlattığı için gerçekliğin değişikliğe uğratılmasında reel bir program verebilir. Başarılı ve amaçlı olmak zorunda bulunan insan faaliyetleri, doğa ve toplum yasalarının tam bir bilgisini gerektirir.

Bu bilgi olmaksızın çalışma istenilen başarıya ulaşamaz. Objektif realitenin sadık yansısı; sonuçları kafada önceden şekillenen bir gerçekliği değiştirme programına yol gösterir. Lenin'in şu sözü bu anlamda anlaşılmalıdır: «İnsanın bilinci yalnızca objektif realiteyi yansıt-

makla kalmaz, onu yaratır da.» (10). Marks, kötü mimarı arıdan şu nedenle ayırdeder: mimar sonradan kurmak için önce düşünsel planı geliştirir. İnsan; eğer bilinciyle olanakları, koşulları ve çalışmalarının akışının (seyrini) sonuçlarını hesabedebilirse gerçeklikle başarılı bir şekilde uyuşabilir. Düşüncesizce, ya da yeterince düşünülmeden girişilen çalışma, beraberinde başarısızlığı getirir. Söz konusu olan, gerçekliğin doğru bir yansısını elde etmek; ve bu doğru yansıya dayanarak çalışmanın planını yapmak ve bu planı kullanılabilecek bütün güçler yardımıyla gerçekleştirmektir. Lenin, bu anlamda der ki; bilinçli bir şekilde kavranılabilen bu dünya, objektif dünya, insanların etkinlikleri neticesinde yaratılmıştır.

Gerçekliğin değiştirilmesi sırasında bilincin aktif, bağımsız öneminde gerçekliğin bilimsel araştırması daima büyük bir rol oynar. Söz konusu olan yalnızca açık anlayışın sistemli hale getirilmesi değil, aynı zamanda da hüküm süren sürece (proseye) insanların etkisidir. Bunun için doğal bilimler, sosyal bilimlerin gelişimi aracılığıyla (ve teknik bilimlerin gelişimi vasıtasıyla) kesinlikle ilerlemeyi yerine getirir. Yeni enerji kaynaklarının kullanımı, belirli nitelikleriyle sentezlendirilen maddeler ve efektif makina sisteminin yaratımına girdi. Sosyal bilimler de, sosyalist sistemin sevk ve idaresinin bilimsel temellerini elde etmek için zorlu bir uğraşa girmişlerdir. Devleti ve ekonomiyi yönetme metodları yalnızca düşünce yürütmeyle anlaşılamaz, tersine sosyalist politika, ekonomi-politik ve Marksist - Leninist felsefe hakkında bilimsel bir anlayış ister.

Buna insanlar, çalışma ve emeğin rasyonal organizasyonu hakkında bilgi de eklemelidir. Yöneticiler, önle-

---

(10) V. İ. Lenin: Hegel'in «Mantık Bilimini» Özümleme. Yapıtlar. Cilt: 38, s. 203

rine çıkan sorunları bu esaslardan hareketle çözümlerken değerlerini ilerletirler.

Sosyalizmin gelişmesi yolunda iş seferberliği için önem taşıyan yalnızca bilim değildir. Edebiyat, güzel ve temsilî sanatlar, radyo ve televizyon - anlamlı kullanıldığı durumda - bilincin oluşumuna büyük bir etkide bulunurlar. Devrimci savaşların tarihi üzerine; sosyalist gerçeklik üzerine; bilim ve tekniğin insan yaşamına gelecekteki etkisi üzerine iyi bir yapıt, dinlenme saatleri yaratır. Yeni bir anlayış sağlar ve sorunları çözmeye yardım eder. Kitap bizim his dünyamızı etkiler, zira kendimizi belirli eylem ve özelliklerle özdeşleştirir, kitabın kişileriyle üzülür, seviniriz. Böylelikle yeni güçleri kendi özel işimize katarız. Televizyon oyunları, tiyatro temsilleri, müze ziyaretleri, sergiler vs. dinlenme aracılığıyla eğitim ve öğretime hizmet eder. Onlar bilinci aktifleştiren ve insanı seferber eden bir etki gösterirler.

Bilinç yalnızca objektif realiteyi yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bu yansımayı faaliyet planı yapmakta kullanır; varolan objeleri bulup ortaya çıkarır; matematik kuramlar sayesinde, gerçekliğin daha iyi bir yansısını için, yeni olanakları tanır, yeni araçlarla anlayış yeteneğini arttırır. Düşünceyi rutin işlerden kurtarır vs.

İnsan düşüncesinin gücü kendi yaratıcılığında görülür. Bundan ne anlıyoruz? Bilinç yeni düşünceler üretir böylece bize; doğal ve sosyal proseyi yeni bir şekilde kavrama ve ona egemen olma olanağı verir. Üretilen düşünceler yalnızca yeni değil, aynı zamanda da gerçekleşebilir, ya da hiç olmazsa ilkeseldir. Bu yüzden onlar eğer soyut bir spekülasyon olmak zorunda değilse; şimdiye kadarki bilimin temelleri üzerinde var olmalı, doğal ve sosyal nedenselliğin bilgisini gözönüne almalıdır. Yeni bir makine planı, çok etkili ve yeni olsa bile, eğer bir devri-daim

makinası azmanı söz konusu ise, gerçekleştirilemez. Gerçekliğin değiştirilmesinde bilincin önemi kendini yaratıcı düşüncede gösterir. İnsanlar kendi varoluş koşullarını bilinçli olarak kendileri yaratırlar, bu arada yaratıcı ide'yi yeni âletleri, maddeleri geliştirir; yeni maddi alanlara etki eder; üretimi arttırır ve yaşamı kolaylaştırır. İnsanların aktivitesi, gerçeklikle yaratıcı kavga maddi ve sosyal çevrenin her zaman tam bir yansımasına yol gösterir. Bu, tekrar çevreyi bilinçli değiştirmenin temelidir. Objektif gerçeğe yaklaşmada, objektif realitenin yansımaları olan bilgilerimizin niteliği materyalist bakış açısını doğrular.

3. Dil ve Düşüncenin İlişkisi Üzerine

Hayvansal psişe'ye karşılık insanların ki; bilinçli yansımanın formu içinde nitel, yeni özellikler gösterir. Duyusal anlayış, insanlar tarafından analiz edilir ve kavramsal olarak işlenir. O, gerçeklik hakkında ortaya koyduğu teorilerinin tutarlı olup olmadığını uygulamada sınar. İnsan, gerçekliği bilinçli olarak dil aracılığıyla kavrar. Dil insana, pratik tecrübelerini bir araya getirme ve bu tecrübelerini diğer insanlara iletme olanağı sağlar. Dil, belirli biyolojik uyarıcılara ve objektif tecrübelere bağlı olan, ikinci sinyal sistemi olarak sinyallerden ayrı ve böylelikle insanların değiştirme araçları olan, içinde yansımaların anlatıldığı bir biçimdir. İnsan, dille bilgisini açıklar. Pratik faaliyet içinde insanlar, kendileri ve iş arkadaşları için belirli işlemlerin anlamını kavrarlar. Dil tecrübeleri bir araya toplar, sonra da bunları lisanî olarak formüle eder. Lisanî olarak sabitleştirmenin amacı ve temeli gerçeklikle bilinçli mücadeledir. Marks şöyle yazıyor: «Dil, bilinç kadar eskidir - dil, pratik, diğer insanlar için de var olan...

gerçek bilinçtir.» (11) Dilin oluşumunda; genel olarak bilincin oluşumu gibi, materyalistçe açıklanmasında, yalnızca biyolojik - psikolojik değil, aynı zamanda insan bilincinin gelişim ve sosyal şartlılığı gözönüne alınmalıdır.

Dil ve Düşüncenin Birliği

Bizce, **dil,** ilk önce; insancıl toplumun akışında; anlam taşıyan ses işaretleri, ikinci olarak da giderek yazı işaretleri, körler alfabesi, mors işaretleri vs.den meydana gelmiş sistemi anlatabilmek demektir. Dil, gelişen bir topluluk, bir klân, milli bir kavim, bir ulus vs. içindeki insanların anlaşmasına hizmet eder. Kalıtımsal bir şey değildir, her çocuk tarafından öğrenilmek zorundadır. Dil; bir taraftan toplumun verdiği ses işaretleriyle diğer taraftan bireylerin bilgi unsurları arasındaki koşullandırılmış yansıma bağlarından giderek beyinde hafızaya işlenir. İnsanın doğuşu ve insanlığın gelişimi sırasında beyinde bir konuşma merkezi gelişmiş; ikinci sinyal sisteminin yani bu özel şartlı refleks için maddi temeli vermiştir. Bu konuşma merkezi, bizzat, birçok beyin kabuğu merkezlerinden yeniden bir kompleks ortaya çıkarır. Bunlar birbirini tamamladığı gibi, engel de olabilir.

Biz, **düşünceden** şunu anlıyoruz: eşitleştirmek, soyutlamak, genelleştirmek ve sınıflandırmak, yardımıyla kavramlarla özellikle yargı ve karara dayanan işlemler yapmadan faydalanmayı anlıyoruz. Böylece düşünce; nedensellikler, karşılıklı ilişkiler ve yasallıkları anlamak ve yaratıcı düşünceyi işlemek görevini yüklenir.

Bu tanımlamalardan şu birkaç sonucu çıkarıyoruz.

---

(11) Karl Marks/Friedrich Engels: Alman İdeolojisi. Yapıtlar. Cilt: 3 s. 30.

Her ne kadar dil, sosyal anlaşmanın ana fonksiyonu olarak görülüyorsa da; kaçınılmazlığın bilgisine ve böylelikle pratiğe dayanan doğru davranışlar için köklü temel olan ilk plandaki düşüncedir.

Dil, anlaşmanın her çeşidinin aygıtı, yani **araç** olarak hizmet eder. Dil, hem bir maddi durum üzerine, hem de bir üretim yöntemi, bir talimatname, ya da teorik bir görüş hakkındaki bilgilere hizmet eder; güncel toplumsal sorunların, sorulandırılmasına, kurallaştırılmasına hizmet eder. O, inandırmaya hizmet ettiği gibi, olumsuz etkilenmeye de, ideolojik eğitime olduğu gibi, kışkırtma ve saptırmaya da hizmet eder. O halde dilin düşünce ve düşüncelerin anlatım aracı olmasına rağmen, o bizzat bu düşüncelerden kendisi sorumlu değildir. «İlkel» ve «yüksek» diller, yanlış ve doğru diller, ileri ve gerici diller yoktur. Belirli bir dil topluluğunu daha çok kendi diliyle anlatmak üzücüdür. Bir başka şekilde söyleyecek olursak o, diyalektik olmayan ve idealist düşünceyle yanlış ve tek taraflı yorumlara götürür, çünkü nedensellik doğru olarak kavranılmamıştır. Dil ve düşüncenin yapısı aynı ve parelel bir gelişim içinde değildir. Tersi durumda bir dili kullanan bütün insanlar, aynı şekilde düşünmek zorunda kalırlardı. Diğer taraftan bütünüyle çeşitli dil topluluklarını kullanan insanların anlayışı, uyuşma güçlüklerine yol açardı.

Objektif gerçeklik bilincin dışında ve ondan bağımsız olarak vardır ve ilke olarak bilinebilir. Bütün dil topluluklarının tüm insanları, doğanın ve toplumun zorlayıcılıklarını aynı şekilde ve kendi dillerinin özgül yapısından bağımsız olarak bilebilirler. Şartlı reflekslerin öğretisi bize; dil **yalnızca** sinyal karekteri yansıdığı zaman bilgi unsurlarının (duyumlar, idrakler vs.) bütün insanlara aynı olanağı verdiğini gösterir. Dil öğreniminin şartlı yansıma karekteri, dil ve düşüncenin ilişkisi hakkındaki diğer sorunlara da diyalektik materyalist yanıt verir: Çocuk ilk deneylerinin

oluşumunda nesneleri görür ve bunlar hakkındaki kelimeleri işitir. Bu ilişkideki dil bağlantısı bilgi oluşu için bir sinyaldir. Gelişen bilgi etkinliğiyle, çocuk genelleştirmelere gider. Yani, çeşitli fakat ayırdedilebilen nesneleri hep aynı kelime ile işitir. Böylece yavaş yavaş kelime çocuk için bir nesneler sınıfının sinyali haline gelir. Gerek hatırlamada, gerekse kazançların genelleştirilme yeteneği için, duyusal deney oluşumunun artmasında - afazideki (konuşma yatkınlığının yokluğu) klinik deneylerinin gösterdiği gibi - dilin katkısı olmaz. Kavram oluşumu başlar başlamaz, yani duyu organları üzerinde rol oynayan hiç bir iç tepi artık varolmadığından, sessel temel, genellikle bir kelime, ama bazen de bir kelimenin bir parçası, ya da kelime grubu da kavram oluşumu ve kavramların bellekte saklanması için biricik maddi esastır. Böylelikle dil, kavramlarla iş görmek, yani düşünmek için mutlaka gereklidir.

Düşünce işlemlerinin sonuçları, düşünceler, kararlı değişimde bütün sosyal ilişkilerin kurallaştırılması haline gelirler. Tek tek kavramlar aracıyla başarılı olmaz, tersine anlamlı cümleler aracıyla yapılmak zorundadır. Her dilde, bunun için emre hazır bir gramer vardır. Dilin yapısı birkaç bin yılda oluşmuştur. Bütün farklı gelişim aşamalarının izlerini taşır ve bu nedenle verili bir toplum biçimi için tipik özelliği yoktur. Grametik doğruluk, içeriğin anlamsızlığıyla bozulmuş halde olabilir ki, şu cümlenin gösterdiği gibi: «Yuvarlak üçgen dörtköşeli olarak çiçeklenir». Bununla birlikte grametik kategorileri dilden dile çok farklılık gösteren - öyle diller vardır ki, sigası, özgül biçimi yoktur - mantıksal ilişkileri anlatmaya yeterler. Her dilde «ve» ve «veya» gibi vargılar çıkarılabilir ve kanıta olanak sağlayan mantıksal bağlılıklar vardır. Dil coşkusal anlatımlarda olduğu gibi gerçek dışı mistik anlatımlarda da kullanılabilir, onun kullanılma alanı mantıkî düşünceden daha geniş bir düzeydedir.

Dil, düşünmek için önemli bir yardımcı araçtır. Son zamanlarda bunu iç dil üzerine özellikle yapılan araştırmalar bir kere daha kanıtlamıştır. Duyu organlarının sıkı çalışması sırasında konuşma kaslarının duyarlılığı ve benzer elektro psikolojik iç tepiler bu araştırmaların sonucu olarak görüldü. Bir dilin bütün yapısından, onun özel düşünce yeteneği veya mantalite (zihniyet) nin ahantarı çıkarılamaz.

Dil ve Toplum

Diyalektik materyalist felsefe, insan dilinin varlığını maddi sosyal etkinliğin diyalektik birliği içinde açıklar, bilgi faaliyeti ve dili kanıtlar. Bilimsel bir dil anlayışı yalnızca bu şekilde gerçekleşir. Topluma yöneltilen kelimelerin, deyimlerin (idiyom) ve kelime gruplarının anlamlarının değişimi, sosyal deneylerin değişimini gösterir.

Burada örnek olarak «Demokrasi» sözünü alalım, bu söz tarih içinde birçok anlam değişikliklerine uğramıştır. O, antik Yunan'da köleci toplumun içindeki gittikçe gelişen grupların karakteristiğine, üretici güçlerin, toplumun kültür ve bilimin daha gelişmesi çıkarına hizmet etmiştir. O zamanki tarihi koşullarda, köle sahibi demokratların, köle sahibi aristokratlara karşı mücadelesi ilericiydi. İngiltere ve Fransa'daki burjuva devriminde, burjuva demokrasi anlayışı, feodal aristokrasiye ve kilise mensuplarına karşı verilen mücadeleyle bağlı olarak gelişiyordu. Demokratlar, aşağı tabakalar için hak istiyorlardı. Burjuvazi politik iktidarı eline geçirdikten sonra Özgürlük - Eşitlik - Kardeşlik gibi demokratik ayırıcı belirtileri demogoji olarak görülmüştü. Burjuvazi İşçi Sınıfını, bütün araçlarıyla baskısı altında tutuyor ve egemen sınıf olarak pozisyonunu sağlamlaştırıyordu. «Demokrasi» sözü parlamenterizm-

le, seçimle bağımlıdır, bu demokratik organ ve prose olarak yalnızca, burjuvazinin egemenliğini kuvvetlendirmek isteyen, bir azınlığın çoğunluk üzerinde egemenliği olan, şeklî burjuva demokrasisi, çoğunluğun azınlık üzerinde egemenliği olan Proletaryanın Marksist - Leninist diktatörlüğünün karşısındadır. Proletarya diktatörlüğü, sosyalist devletin, vatandaşın kendi kontrol ve birlikteliği ve sosyal prosenin yönetim ve merkezi planının birliği olarak sosyalist demokrasi düşüncesini geliştirir.

«Demokrasi» kelimesinin anlam değişimi besbellidir. Kapitalist bir ülkede işçiler ve büyük kapitalistler demokrasiden ayrı ayrı şeyler anlarlar. Marksist - Leninistler için bunun dışında bir demokrasi anlayışı yoktur. Onlar daima demokrasi taleplerinin sınıfsal içeriğini araştırır ve demokrasinin kimin için olduğu sorusunu sorarlar. Marksizm-Leninizm, bu anlayış içinde, burjuva demogojisi ve burjuva demokrasisiyle olan kendi pratiğini anlatır ve sosyalist demokrasi uğrunda savaşı ilerletir.

Bazı burjuva filozoflarının bakış açısına göre dil tek taraflı olarak ele alınır. Belirli biçimde bir yapılışa sahip akustik, ya da grafik görünüşlerin bir toplamı olarak, saf fiziksel fenomen şeklinde temsil edilir. Semantik yön; yani işaretlerin ve onların manasının yansıtılan nesneyle ilişkisi ve bilgi prosesiyle onun birbirine karıştırılmasına aldırmaz. Böylelikle, bilinç objektif realitenin yansıması olarak kavranılmamış olur.

Bir diğer görüş de şöyledir: insancıl deney realitenin gerçek yasalarına ulaşamaz, duyu organlarının yardımıyla her defasında sadece tek tek yapılabilir. Nedenselliği, doğal dillerin yardımıyla ve bilimsel dillerin yardımıyla kurar. Buna göre, dil; bununla insanların realiteyi düzenledikleri bir araç, yani bir düzen ilkesidir. Âdeta bir prizma gibi etki eder ve konuşan dünyayı onun içinden gözler ve kavrar. Yine birtakım burjuva filozofları dili, asıl şekliyle

biyolojik bir yapı olarak ele alır. Onlar dilin kurallı yapısının doğuştan var olduğunu kabul ederler. Dilin sosyal niteliğini gerçi açıkça yadsımazlar ama bunu dilin araştırılması içine de almazlar.

Marksizm - Leninizmin klasikçileri sözlerinde ve çalışmalarında, dille düşüncenin ilişkisini dil ve toplumun karşılıklı diyalektik ilişkisi düşüncesini doğru olarak koydular. Dilin kavranılması, onun sosyal niteliği içinde materyalist tarih kavrayışının temeli üstünde olağan kılındı, diyalektiğin kavranmasına dil içinde etki edildi. Bu konuda, Friedrich Engels'in «Maymundan İnsana Geçişte Emeğin Rolü» isimli dilin oluşumu konusundaki dahiyane etüdü ve «Fransız Diyalekti» emekleri çığır açıcıdır. Engels'in bu çalışmalarında, emek, dil ve düşüncenin ilişkisinin diyalektik materyalist kavranılışı ve her şeyden önce de, insanların duyu, idrak, etkinlikleriyle dilin gelişimi ve oluşumu için insanların sosyal pratiklerinin temel formu olan işin rolü ortaya konulmuştur. Gerek Engels'in kendi zamanındaki, gerekse daha sonrakiler, el, dil ve beynin birlikte etkileri ile yalnızca tek tek değil aynı zamanda toplum içindeki insanların erkli (muktedir) oldukları, daima komplike görevleri ortaya koymayı, her zaman daha ileriki hedefleri saptamayı ve onlara erişmeyi anlamaya başlamışlardır.

Engels, tarihî koşullara bağlı dilin formları - ve içeriği ve stilinin - genelleştirilmesinden hareketle dilin kaynağı ve kapsamı üzerine olduğu gibi dil ve düşüncenin ilişkisi üzerine ve dilin sosyal ve bireysel bilgi prosesü içindeki aktif rolü üzerine, dilin temel sorunlarını aydınlatmıştır.

Lisanî işaretler içeriğinden ayrılmaz bir anlamla bağlıdırlar ve buna göre onların içeriği tarihi koşullara bağlıdır, yani sosyal karekter taşırlar. Onlar, insan düşüncesinin gelişimi ve kusursuzlaşmasını yansıtırlar, insan toplu-

munun gelişiminin ilk planda üretim çalışmalarının sürekli etkisi altında ortaya çıkarlar.

Sosyal bilincin, tarihî somut sosyal varoluşunun yansıması olduğu gerçeğini gözönünde bulundurmaksızın, düşüncenin ve bilginin hiç bir kapsamlı bilimsel teorisi var olamaz. İlk olarak tarihî materyalizmin temeli üstünde, hem belirli anlayışların somut-tarihî kuruluşu hem de lisani fenomenlerin araştırılması üzerine teorinin bilinçli uygulaması mümkün olmuştur. Bu, her zaman belirli sosyal, politik, ekonomik, tarihi ve diğer sosyal durumlarla bağımlıdır.

4. Makinalar Düşünebilir mi?

Bilincin rutin-işlerinin, kibernetik makinalar tarafından üstlenilmesi şu soruyu dayatmıştır: Makinalar düşünebilir mi? Şimdiye kadar hayvanların psişesi karşısında insan bilincinin yeni niteliği sözkonusuydu. Şimdi yukarıdaki soruya cevap vermek için; makineler tarafından üstlenilen proselerle insan bilinci arasındaki ilişki araştırılmalıdır.

Makinalar ve âletlerin bütün çeşitleri; insanlar tarafından kendi organlarının kuvvetlendiricisi ve uzantısı olmak için yaratılan araçlardır. Onlar; insan kolunun uzantısı olan bir sopadan yararlanmayla başlayan, uzun bir evrimin ürünüdürler. Yardımlarıyla doğanın değiştirilmesinde emeği etkili kılan âletler ve makinalar; düşünsel ve fiziksel insan emeğinin sonuçlarıdırlar.

Şimdiye kadar, hepsinden önce fiziksel ve kimyasal âletler vardı. İnsanların bedensel fonksiyonlarını tamamlama ve kuvvetlendirme işlemleri için makinalar yapılmıştır. Kibernetik tekniğinin gelişmesiyle son yıllarda belleksel etkinliğin işlemlerini tamamlayabilen ve kuvvetlendirebilen makinalar ortaya çıkmıştır. Böylelikle ücret hesap-

lanması daha hızlı şekilde yapılabilmiş ve bu yüzden insan emek gücünden arttırım sağlanabilmiştir. Devamlı konstrüksiyon taslaklarını, düşünülenden yapılmışı çıkarmaya yetkili olan bilgiler özel makinalara verilir. Öğrenen makinaların yardımıyla belirli bir madde baştan başa incelenebilir ve sınanabilir. Enformasyonların hazırlanmasındaki bilgilerin toplanması, kopya edilmesi ve hesaplanmasında makinaların kullanılması insanları belirli rutin düşüncelerden ve hesaplamalardan kurtarır ve yaratıcı işe yer açar. Bu gibi makinelerin yapabileceği olağan belleksel işlemler sorulduğunda, ilke olarak bir sınır gösterilemez. Bu diyalektik ve tarihî materyalizmin ideolojik temel pozisyonuna tam anlamıyla uygundur. İnsan bilgisi ve onun sonuçlarının pratik gerçekleştirilmesi için aşılamaz bir sınır yoktur. Bugün ekonomi ve toplumda sık sık kullandığımız gibi görecel basit bir bilgi-işleme sistemi şimdiden, bilgi depolayıp, mantık yasalarına göre düzenleyerek sonuçlarını bulabilir; belirli düşünce işlemlerini yapabilir. Böyle teknik işlemlerde insan düşüncesinde olduğu gibi aynı ilk bilgilerden hareketle, benzer işlemler sayesinde aynı sonuçlara varır. Otomatik bilgi işleme sistemleri şüphesiz (elbette) şematik düşünsel çalışma işlemlerinin yapılmasıyla sınırlı kalamaz. Oysa eldeki bilgilerden yeni anlamlı bileşimler (Kombinasyon) gerekliliği gibi belirli güçlükler makinaların yapılması sırasında ortaya çıkarlar. Üzerinde çalışacak yabancı dildeki tekstleri çevirmekte kullanılan deney makinalarında bu durum görülür. Çevirmen, yabancı dil terimler karşılığı olarak, olağan tercümelerin büyük miktarı içinden seçip kullanmak zorunda olduğu kelimeyi, tekstin anlam ilişkisinden bulur. Makina bunu kolaylıkla yapamaz. O, bu gibi güçlüklerin üstesinden gelmek için yaratıcı işe gerek duyar.

Modern bilimsel istasyonlarda, Lunakod gibi, otomatik çalışmalar, gözlem - araçlarıyla bilgi işleme sistemle-

ri, bir araya getirilmiştir ve onlar sayesinde realiteden bilgiler alınır ve işlenir. Belki bilgiler daha sonra makinalarda genelleştirilebilecek ve böylelikle yeni önemli düşünme işlemi yapabilecektir. Bugün, enformasyon tekniğinin şimdiden kavranılabilen gelişim tandansları, kimyasal-biyolojik ve elektronik unsurların bir bileşimi (kombinasyonu) üstünde bilgi işleme tesislerinin ilerideki nesillerinin kurulması olağandır.

Makinalar çok çeşitli, somut düşünme işlemlerinin yaptırılma olanaklarına karşın, bu makinaların düşünüp düşünmediği sorusuna hayır denilmelidir. Düşünmek sosyal bilincin unsuru, yani insanların kompleks psişik işlevidir. Bu, duyusal ve rasyonel bilginin dışında duygu ve isteğe ait etkenleri kapsar. Düşünce, objektif realitenin proseleri ve nesnelerinin yasallığı, esaslığı ve genelliğinin kavramsal yansıması içinde bunların spesifik niteliğinin varolduğu, psişik faaliyetinin en yüksek bir biçimidir. Düşüncenin içeriği, sosyal ilişkilerin yansıması ve Doğa bilgisinin, tarihî - sosyal koşulları içinde sınıflar savaşı ve emek tarafından geliştirilen birliği olarak insan bilincidir. Düşüncenin en yüksek belirtisi olan teorik bilinci, işçi sınıfı pratikte dener. İşçi Sınıfı, doğa bilimi - teknik bilgi ile sosyal gelişme yasalarının bilgisini birleştirir. Ve böylece sınıf olarak kendi görevlerinin bilincini kazanır. Böylelikle kendi tarihi misyonunu gerçekleştirebilir.

Düşüncenin bu sosyal içeriği, fiziksel - kimyasal temellerini ve düşünme işlemlerinin mantıkî yapısını açıklamak yoluyla, kavranamaz. Her ikisi de bu işlemlerin manayla yapımı için önemlidir. Ama düşünme işlerinin makinayla yürütülmesi de sözü geçen makinaların bilinçli olduğu anlamına gelmez.

Makinalarla bilinç hakkındaki tartışma burjuva ideolojisiyle mücadelede büyük bir rol oynar. Emperyalist sistemin gittikçe orta çelişkileri üstünde, Emperyalist

ideolojide bilimsel - teknik devrim, Robotların insanlar üzerindeki egemenliği olarak yorumlanır. Otomatikleştirme rasyonelleştirmenin insanlık dışı sonuçlarının sebebleri emperyalist tekellerdir. Teknikteki hatalı gelişmelerin sebebleri de aslında tekniğin kâr amacına büsbütün bağlı olması yüzünden ortaya çıkarlar, tekniğin kendi içinde değildirler. Çeşitli kanallardan genişletilen böyle bir ideolojinin temeli üstünde, emperyalist sistem içinde yaşayan bir çok insanlar «düşünen makinalar» önünde dehşete düşerler.

Gerçekte, (bilgi) enformasyan makinalarının otonomlaştırılması, diğer makinaların otonomlaştırılması gibidir. Her ikisi de araçlar olarak, sosyal iş prosesünü kapsarlar. Onlar çalışmaları içinde amaçlar için kullanılırlar, amaçlara ve mevcut sosyal ilişkilere bağımlıdırlar.

● V. BÖLÜMÜN KONTROL SORULARI

1 — Bilincin açıklanmasında, idealizmle materyalizm arasındaki çelişki nedir?
2 — Marks öncesi Materyalizmin zayıflığı nereden ileri gelir?
3 — Yansımayı maddenin genel özelliği olarak açıklayınız.
4 — İnorganik alan içindeki yansıma canlı organizmalar içindekinden nasıl ayırdedilir?
5 — Organizmanın duyarlığı nasıl gelişmiştir?
6 — Hayvansal psişe karşısında insan bilincinin yeni niteliği nerededir?
7 — Maddi proseler ile düşünsel kopyaların birliğini diyalektik - materyalist biçimde açıklayınız.
8 — Bilinç, gerçekliğin değiştirilmesinde nasıl rol oynar?
9 — Dil ve Düşüncenin birliğini ve ayrılığını açıklayınız.
10 — Belleksel işlemlerin üstlenilmesinde makinaların gelişiminin önemi nedir?
11 — İnsanın düşünme olaylarıyla, makinalar tarafından yürütülen proseler arasındaki fark nedir?

BÖLÜM VI

MATERYALİST (MADDECİ) DİYALEKTİK

1. Diyalektik Nedir?

Yapıtın buraya kadar ki bölümlerinde; Marksist-Leninist felsefe, maddeci bir dünya görüşü olarak açıklıkla ortaya konuldu. Marksist - Leninist felsefenin; (bahsi geçen bölümlerde) aynı şekilde Marks - Engels ve Lenin'e gelinceye kadar maddeci düşüncenin uzun bir gelişim çizgisini izleyerek oluştuğu gösterildi. Marksist - Leninist dünya görüşünün maddeci anlayışı, bütün diğer maddeci görüşler karşısında bir diyalektik ve tarihsel maddecilik olarak kendini gösterdi. Biz bu bölümde genel olarak, Marksist - tarihsel materyalizmin diyalektik kişiliğini göreceğiz.

Antik Yunan filozofları tarafından diyalektik, gerçeklik üzerine karşılıklı diyalog biçiminde bir yöntem olarak kullanılıyordu. Plato'nun felsefi görüşü genellikle diyalog biçimini taşıyordu. Plato, karşısındakinin konuşmasındaki çelişkileri açığa çıkarıp, kendi görüşünü kabul ettirmesin-

den ötürü diyaloga katılan kişileri oldukça zor durumda bırakıyordu. Goethe bir keresinde büyük diyalektikçi Hegel'e diyalektiğin esasının ne olduğunu sorduğunda; Hegel'in bu soruya yanıtı şöyle olmuştu: «Diyalektik, her insanda bulunan bilgiyle karşı çıkabilme yönteminden başka birşey değildir.»

O halde diyalektik esas olarak gerçekliğin içinde bulunan çelişkilerin açığa çıkarılmasına ve çözümüne yarayan düşüncenin öğretisi ve onun nesnesidir.

Filozoflar; diyalektiği, doğa ve toplum içinde bütünüyle analiz ederek diyalektiğin çelişkilerden giderek düşünceyi geliştirme değil, aynı zamanda bütünüyle gerçekliğin ortaya konulması olduğu noktasına dikkati çekmişlerdir. Gelişim (evrimleşme) doğa, insan toplumu ve düşünceyi kapsar. O, daima -daha ileride açıklanacağı gibi- çelişkilerin oluşumuna ve çözülümüne bağlıdır: Çelişkiler; gelişim içinde yeni ve daha yüksek çelişkilerin ortaya çıkışında esas itici güçtürler.

İdealist filozoflara göre doğa ve toplum gelişimlerinde itici güç zihinsel bir prensiptir. Hegel bunu «Evren zihni» olarak adlandırır. İnsanların düşüncesi bu çelişkilerden ötürü ilerler. İdealistler maddenin karşısında ruhu ilk olarak alırlar.

Marks - Engels ve Lenin bütünüyle bu idealist düşünce biçimi ile uğraştılar. Onlara göre gelişimin objektif bir prosesi vardı. Bu süreç insan düşüncesinden -insanüstü kuruntuların hepsinden- bağımsız olarak görev yapıyordu, düşünce sadece bundan dolayıdır ki gelişiyordu. Geliştikçe de insan objektif yasa ve nedensellikleri gitgide daha iyi kavrıyor ve giderek onları gerçeğe daha uygun olarak algılıyordu. Düşüncenin diyalektiği, objektif gerçekliğin diyalektiğinin karşısında ikinci derecede bir anlayıştır, o objektif gerçekliğin diyalektiğini yansıtır.

Diyalektik, Lenin'in belirttiği gibi ilk olarak objektif

realitenin gelişiminin en üstün ve en kapsamlı ve en derin doktrinidir. İkinci olarak düşüncenin gelişiminin doktrinidir. **Maddeci diyalektiğin bu her iki yönünü biz, objektif ve sübjektif diyalektik olarak isimlendiriyoruz.**

Engels bu konuda şöyle yazıyor: «Diyalektik, **objektif** denilen diyalektik, bütün doğada egemendir ve sübjektif denilen diyalektik, diyalektik düşünce, ancak doğanın her yerinde kendini gösteren ve zıtlıklarla sürekli bir çatışma ve sonunda bunların birbirine geçmesi yoluyla, ya da daha yüksek biçimlere dönmesiyle, doğa yaşamını etkileyen hareketin yansımasıdır.» (1)

Bugünkü burjuva filozoflar, materyalizmi reddediyorlar, diyalektiğin maddeci anlayışını da tanımıyorlar. Onlar diyalektik cepheye karşı bütünüyle saldırıyorlar; çünkü diyalektik, bütün süregelen gelişimin doktrini olarak ve bununla birlikte kapitalist toplumun kaçınılmaz çöküşünü de kanıtlıyor. Bu filozoflar yalnızca saf düşüncenin bir doktrini olarak diyalektiği «kabul etseler» dahi onu kendi gerçekliklerinin objektif yasalarının bir teorisi olarak almazlar.

Hegel'in diyalektiğiyle, Marksizm - Leninizm'in diyalektiğini aynı anlamda ortaya koymayı seyrek de olsa denemiyorlar değil. Marks - Engels ve Lenin; diyalektiği her ele alışlarında, önceleri de andıkları gibi, Hegel'in küçümsenmeyen değerini defalarca tekrar etmişlerdi. Ama onlar bunu yaparken aynı zamanda, sürekli olarak Marksist diyalektiğin Hegelci diyalektikten ayrılan prensipsel zıtlığına da dikkati çekiyorlardı. Çünkü Hegel idealistti; Marksist - Leninist felsefe ise maddeci bir doktrindir. Hegel için diyalektik kesin bir kavramdı, sözüm ona gerçeklik onun diyalektiğine uyuyordu. Marks - Engels ve Lenin

---

(1) Friedrich Engels: Doğanın Diyalektiği. Marks/Engels. Yapıtlar, cilt: 20, s. 481

için ise diyalektik, objektif realitenin yasal gelişim nedenselliğinden ortaya çıkıyordu. Onlar, diyalektiğin doğada ve toplumda objektif analizini yaptılar. Bunun çok derin ve kapsamlı anlayışlarına ulaştıklarını Marksizm - Leninizm'in klâsiklerinde görüyoruz. Hegel böyle bir sonuç çıkarmaya güçlü değildi. Bundan başka burjuva düşünürü olarak Hegel; sosyal gelişimin en önemli itici güçleri olan sınıflar savaşının diyalektiğinin peçesini kaldıramıyordu.

Marksist - Leninist parti tarafından bu yöntemle işçi hareketlerine yol gösterilebildi. Ve gösterilmek zorundaydı da. Burjuva ideologlarının tersine, diyalektiği kapsamlı olarak işçilerin kendi teorileri ve yöntemleri haline getirdiler. Onun tarihsel görevi kapitalist toplumdaki devrimci üstünlüğü içinde, sosyalist toplumun kuruluşu ve sürekli daha ileri götürülmesi, sınıfsız kominist toplumun yaratılmasını kapsıyordu. Sosyalizm'de; İşçi sınıfı, devamlı ilerleyişi halkın gereksinimlerini sürekli en iyi şekilde karşılanmasından başlayarak üretici güçlerin ardı arkası kesilmeyen gelişimini ve sosyalist üretim ilişkilerinin kusursuzlaştırılmasını gerçekleştirir. Bunlar Marksist - Leninist partinin önderliğinde ve devrimci işçi sınıfı ile örgütlendirilir. Diyalektik, sosyal ilerlemeyi sürekli yerine getirdiğinden devrimcidir.

Diyalektiğin bütün ruhu, Marks tarafından açıklanan şu sözlerdeki gibidir: «üzerine hiç bir şeyin oturtulmasına izin vermez, özünde eleştirici ve devrimcidir.» (2)

O halde biz diyalektiği Lenin ile birlikte kısaca «Gelişim Teorisi» (3) olarak tanımlayabiliriz. Fakat Lenin, her şeyin gelişimini -gerçi artık önemli bir tanım haline gelen- yukarıdaki tanıma indirgememiş, tersine, bir esasa daya-

(2) Karl Marks: Kapital I. cilt Marks/Engels: Yapıtlar, cilt 23. s. 28
(3) V. İ. Lenin: Marksizmin üç kaynağı ve üç öğesi. Yapıtlar: cilt 19, s. 4.

nan her gelişimin yaşasının peçesini kaldırma olarak almıştır. Marksist felsefe genellikle onun yaşayan ruhu olarak Diyalektiktir. Genel yasaların anlayışı üstüne oturmuştur. O yalnızca gerçekliğin **tanınması** değil tersine, onun **açıklanmasıdır.** Doğa, toplum ve düşüncedeki işlevleri kendi yasalarının etkinliklerine indirgeyerek açıklayabiliriz. Engels'in formüle ettiği gibi diyalektik: «düşüncenin, insan toplumunun ve doğanın gelişim yasalarının genel hareketlerinin bilimi » (4) dir.

Diyalektik evrensel bir doktrindir. Evrensel çelişki ve tarihsel maddeciliğin bütününü etkiler ve genel bir **dünya görüşünün** kişiliğini belirler. Diyalektik (Evrensel çelişki) gelişim sürecinin gerçekçiliği içerisinde her yerde ortaya çıkar. Hiç bir şeyin sabit olmadığını, bütünüyle değişip geliştiğini kanıtlar. Goethe bu gerçeği aşağıdaki sözleriyle açıklıyor:

«Varoluşu içinde hareketsiz durmak isteyen şey
Bütünlüğünü yokluk içinde yitirmek zorundadır»

Marksist - Leninist felsefe, İşçi Sınıfının dünyayı değiştirmesine yarayan bir doktrinidir.

Marksist - Leninist felsefe, İşçi sınıfının, emekçi halkın objektif gelişimin yasalarına dayanarak, politik, ekonomik ve ideolojik olarak toplumu değiştirme savaşında yol gösterir. Bu yasalar, çözümlemede benzer koşullar altında insanların hareketlerinde de egemendir. İnsanlar onu **bilinçle** gerçekleştirirlerse en iyi ve efektif sonuç alırlar. Eğer insanlar onu tanımazlar ve hareketlerinde onun etkisini göz önüne almazlarsa duralama ve gecikmeye neden olurlar.

Maddeci diyalektik anlayışın; İşçi Sınıfı ve diğer emekçi halk için sosyalist toplumda büyük önemi vardır.

---

(4) Friedrich Engels: Anti-Dühring Marks/Engels: Yapıtlar, cilt 20, s. 131-132.

Çünkü maddeci diyalektik onların sözcülüğünü yapar. Onların davranışı için, kendi çelişkilerinin giderilerek kapitalizmin devrimci çözümü, yerine sosyalist toplumun kuruluşu ve daha da geliştirilmesi için zorunludur.

Yasalar, her durumda ve süreçte diyalektiği etkileyen bilgi araçlarıdırlar.

Demek ki diyalektik; evrendeki fenomenlerin birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde bulunduğunu, birbirleriyle nasıl karşılıklı etki içinde olduklarını ve bu ilişki ve karşılıklı etkiden ötürü gelişimi nasıl oluşturduklarını açıklar.

O halde biz gelişimi somut olarak anlamak için, genel yasalarını göstermek, fenomenlerin birbirleriyle bağlantısını bilmek zorunluğundayız.

2. Diyalektik Determinizm
Evrende Kaçınılmaz Bağıntı

Gerçeklik içindeki fenomenler birbirlerinden ayrı olarak var olmamışlardır, tersine, karşılıklı birbirleriyle ilişki içindedirler. Bu çok eski bir felsefi anlayıştır. İlk önce en basitten başlayıp en yükseğine doğru felsefe bununla ilgilenmiştir. İnsanlar günlük pratiklerinde bunun farkına varabilirler. İnsanlar birey olarak çeşitli toplulukların içinde (Aile, okul, iş yaşamı) yaşar. Hayvanlar ve bitkiler birbirleriyle ilişki içinde bulunurlar, makinalar ve avadanlıklar, belli fonksiyonları vs.yi yerine getiren kendi parçalarından bir araya gelmişlerdir.

Diyalektik, evrendeki her şeyin karşılıklı birbiriyle ilişkili olduğu şeklinde basite indirilemez, tersine diyalektik bu ilişkinin şeklini ve biçimini araştırır. Tek tek bağıntılardan her biri doğal değildir, diyalektik bunun felsefi anlatımından giderek gerçekliği içinde verir. Bu çözülemez bir problem değildir.

Maddeci diyalektik; realite içinde genelliğin araştırılmasına ilişkilerin ve karşılıklı ilişkilerin ortaya çıkarılmasına yöneliktir.

Diyalektik Determinizmde objektif nedenselliğin teorisi, obje ve proselerin belirlilik ve sınırlılığı, nedenselliğin çeşitli formları kavranacaktır: **Özel ve Genel, Nedensellik ve yasal ilişkisi ile, Kaçınılmazlık ve Raslantı ilişkisi.** Burada göreceğimiz bu formlar dışındaki **Gerçeklik ve İmkân (Olanak), Biçim ve Öz** ilişkisi gelecek bölümde verilecektir. Bu gerçekliğin diyalektik anlayışını açıklamak için birkaç temel bağlantının açıklanmasıyla yetineceğiz. Şimdilik biz neden-etki-bağıntı ilişkisini, nedenselliğini alıyoruz, bunların tam anlatımını ilerde yapacağız. Nedensiz sonuç olamaz. Bu gerçeği bir fenomen içinde görebiliyoruz, her sosyal devrimin belirli objektif ve sübjektif nedenlerin esasına dayandığı gibi kimyasal katalizörde de tepkinin hızı çok büyük şekilde yükselebiliyor. O halde yasal nedensellik, nedenlerin ve etkilerin ilişkisine bağlı olarak bir genel çerçeve etrafında hareket eder. Diyalektik, yasal nedenselliklerin hangi genellikleri taşıdığını araştırır; bunları dünyanın maddi birliğinin anlatımı olarak anlar.

Diyalektik yalnızca bu nedenselliklerı araştırmaz; tersine onların fenomenlerin gelişimi içinde neye dayandıklarını açıklar.

Nedenselliğin diyalektik formlarının, gelişim süreçleri için dayandıkları temelleri vardır, bunların varoluş özellikleri bundan sonraki parçada incelenecektir. Diyalektik genel koşulları araştırır -bu realitenin kendi kopyasıdırki fenomenler ve özel olgular sürekli bir belirli yüksek bütünlük ortaya koyarlar. Bunun için biz yukarıda (aile, iş yaşamı vb.) şeyleri örnek almıştık. Bunun içindir ki diyalektik, ilişkileri herhangi bir bütünlüğün içinde araştırır. Diyalektik; gelişimi, yasal şekil içinde düzenli realiteyi kendi kendine açıklamayı olağan kılar. Bütünün ilişkile-

rinden herhangi biri felsefede sistem olarak adlandırılır. Engels diyor ki: «Cisimlerin nedenselliği, doğada görülebilir bir bütün sistem halindedir.» (5) Diyalektik, bir sistemden çıkıp konkre (somut) bir nedenin çevresinde, şeylerin ve ilişkilerin bir bütünlüğü çevresinde hareket eder. Diyalektik, Engels'in de dediği gibi, bütün nedenselliğin bilimi olarak, bu nedenselliğin varoluşunu araştırıp, olduğu gibi göstermektir. O, hareket ve gelişim nedenselliklerini de kapsar.

Sosyalist ülkelerin Partilerinin belge ve kararlarında; sık sık «bütünün bilinci»yle sosyalist toplumun nedenleri ve bütün tek tek fenomenlerinin üstesinden gelmek gerekliliğine işaret edildiği görülür. Bu konuda Partiler, doğada ve toplumda nedenselliklerin özel sisteminin çevresinde diyalektik bilginin uygulanışıyla hareket etmişlerdir. Bu, felsefi kavram «Sistem» olarak adlandırılır ki; bir bütünlüğün içindeki nedenselliksel fenomenler, nedenselliksel parçanın karşılıklı sınırlılığı, özellikle yasal karşılıklı ilişki, hiçte diğerlerinden ayrı anlatılamaz.

Metafizik ve anti-diyalektik düşünce; realitedeki nedensellikleri başka biçimde tasarlar. Bu tür düşünce özel fenomenlerden hareket eder; örneğin (Toplum içinde bireyselliği, bir organizmada parçayı) düşünür. Verili bütünlük yalının bireşiminden oluşur, bu özel parçaların -parçaların bir makinayı meydana getirişleri gibi- daha çok ve daha küçük bağımlılığından meydana gelmiştir. Giderek bu anlayış parçaları herhangi bir (lâlettayin) değişime bırakır.

Diyalektik, bu soruna bir başka açıdan bakar.

Diyalektik, bir bütünü, asla parçalarının basit bir toplamı olarak gözlemlemez. Tersine, diyalektik; bir bütünün,

---

(5) F. Engels: Doğa'nın Diyalektiği. Marks/Engels: Yapıtlar. cilt: 20, s. 355.

parçalarına etki edilebilen ve onların karşılıklı belirlemesi olarak ortaya çıkan bağımsız bir fenomenden oluştuğunu açıklar.

Lenin, diyor ki: «Parça bütünlüğe uymak zorundadır, bunun tersi olamaz.» (6)

Sosyalist Enternasyonal; parçaların bütünlüğü belirlediği, diyalektik - materyalist bakış açısıyla bütünün bağımlılığının somut bir görünüşüdür. Lenin, bu konuyu ayrıntılı olarak, tek tek ülkelerin İşçi Sınıflarının daima zorunlu oldukları şu göreve dikkati çekerek verdi: «Genelin ve bütünün göz önünde bulunuşu için, bütünü ilgilendiren parçanın bağımlılığı için, dar ulusçu anlayışının sınırlılığına, kapalılığına ve soyutlanışına karşı savaş.» (7)

Gerçekliğin bütün nedenselliğinin somut bağıntısını, belli bir sistem olarak kavramayı; bütünün parçalarını açıklamak, parçaların bütüne uymasından ileri gelir. Bunun içindir ki diyalektik bunu belirler. Bilimsel, politik vb. bütün sorunlara diyalektik yaklaşım bu ilkeden yola çıkar.

Maddeci diyalektiğin teorik ilkelerinin esaslarına dayanılarak somut bütün nedenselliğin yasa ve ilişkileri bir sıra halinde aşağıda belirtilecektir. Maddeci diyalektik evrendeki nedenselliklerı, onların hareketlerinin temellerini ve gelişimini oluşturur. Onların derinliğine ve kapsamlı olarak anlaşılmasına yol açar.

Genel ve Özel

Biz, etrafımızı çevreleyen gerçeği gözlemyeceksek; özel şeylerin ve süreçlerin varlığını katışıksız olarak ortaya koymak zorundayız. Bir problem geniş olarak, görünen

(6) V. İ. Lenin: RSDİP V. Genel Kongresi. Yapıtlar, cilt: 12, s. 489

(7) V. İ. Lenin: Otonomi Üzerine Tartışmanın Sonuçları. Yapıtlar. cilt: 22, s. 354/355

bütün durum ve nitelikleriyle ortaya konur. Bu konu filozofları yüzlerce yıldan beri ilgilendirmiştir. Gerçek yalnızca özel olarak mı var olmuştur, evren özel şeylerin ve cisimlerin bir yığını mıdır?

Örneğin insanlık, şüphesiz katışıksız özel bireyselliğin içinde var olmuştur; ama bu asla ayrı ayrı şeylerin birbirlerinden soyut olması demek değildir. Tersine, o pek çok ortaklıklara bağlıdır. İnsan eylem içinde varolmuştur insan topluluğunun üyesidir. Örneğin belli bir sınıftandır ve belli bir ulustandır. Ayrıca o -diğer şeylerden ve yaratıklardan ayrı olarak- bir insandır. Durum böyle iken insanın bir takım özel belirlilikler taşıması, onun diğerlerinden apayrı olması demek değildir, sadece diğer insanlardan ayıran özellikleri vardır. Bu özellik, belli bir insan grubunun (sınıf, ulus vs.) bütün bireylerinin ortak özellikleridir: Biz genel kişiliği özelliğin içinde görürüz. O halde gerçeklik sadece yalın özelliği değil, genelliği verir.

Bu genellik nasıldır? Örneğin biz tek tek işçileri «gösterebiliyoruz», ama biz «işçileri» de gösterebilir miyiz? Kuşkusuz hayır. İşçi bir soyutlamadır. Bütün işçilerden, bütün bu sosyal sınıfa bağlı olanlardan esaslı özelliklerin toplamı ve kişiliği olarak objektif bir olgudan kaynaklanmış bir parçadır. Bununla birlikte, işçi, gelişi güzel özellikler taşımaz, tersine, ait olduğu sınıfın özelliklerini taşır.

Bu konuda da materyalizm ve idealizm birbirlerinden ayrılırlar. İdealistlerin savına göre; genel, belleksel ve düşünsel bir şeyin parçası olarak vardır. Genel realitede anlaşılamaz. Maddeci bir doktrin olarak Marksist ve Leninist diyalektik ise, genelin realitede kendi kendine varolduğunu ve bizim onu anlayışlarımız ile kopya edip yansıttığımızı önemle belirtir. O durumda «İşçi» düşünsel bir soyutlamadır. Diğer yandan ortaklığın parçası olarak reel biçimde varolmuştur ve onun hangi objektif ve sınıfsal konumu taşıdığını gösterir. Özel ve genel birarada varol-

madan «Koegzistans» ayrı değil, tersine birbiri ile içiçedir. Örneğin yeni bir teknik buluş, ilk olarak özel bir fenomen şeklinde varolmuştur, ama o bütün bir sanayiî kolunda birçok iş alanlarında kullanılmaya başlanınca genel bir fenomen haline gelir.

Özel ve genel arasında gerçeklik içinde her şeyi kapsayan diyalektik bir ilişki vardır. Lenin bu konuda şunları söyler: «En basit, en alışılagelmiş, en geniş kapsamı ile vs. herhangi bir söz ile açıklarsak: ağaçların yaprakları yeşildirler, İvan bir insandır, Şutşka bir köpektir vb. gibi. Bunlar (Hegel'in üstün bir şekilde belirttiği gibi) diyalektik ilişki içindedirler: Özel, geneldir... Bu şekilde çelişkiler (özelle genel çelişkilidir) aynıdır; özel, nedenselliği içinde bir başkası olarak varolmaz, genele götürür. Genel yalnızca özelin içinde var olmuştur, giderek özele bağlıdır.» (8)

Ve Sosyalist devrimin sosyalizmin inşası için özelin ve genelin ilişkisi sorununun pratik - politik büyük önemi vardır. S.S.C.B., D.D.R., (Demokratik Alman Cumhuriyeti) Polonya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslavakya gibi ülkelerdeki sosyalist devrimin nasıl ortaya çıktığını ilerde göreceğiz. Ama sosyalist devrimler bir kereye mahsus, lokal, sınırlı olaylar, hiç bir genelliği olmayan şeyler midirler? Böyle birşey asla söz konusu değildir. İlk kez Sovyetler Birliğinde, tek somut sosyalist gelişim süreci içinde genelden hareketle, sosyalist devrimin kaçınılmazlığının ortak karakterlerini belirleyerek kanıtlamıştır. O, sosyalist devrimin kapsamından meydana çıkmış, kapitalist toplumdaki burjuvazinin sınıf hakimiyetine son verilerek, işçi sınıfının egemenliğiyle, emekçi sınıf ve tabakaların birliğiyle, sosyalist topluma geçiş olağan kılınmıştır. Böylece genelle özelin birbirine bağlılığı ortaya çıkmıştır. Sos-

---

(8) V. İ. Lenin: Diyalektik Sorunu Üzerine. Yapıtlar. cilt: 38, s. 340

yalist toplum düzeninin kuruluşunun sadece özel bir takım ülkelere özgü birşey olmadığı kanıtlanmıştır.

Sosyal gelişim yasası sosyalist devrimin genel yürürlük yasaları ve sosyalist toplumun kuruluşu bütün ülkeler için geçerlidir. Bu çürütülemez esaslı bir doğrudur.

Bunun için de tek tek sosyalist ülkeler ve bu ülkelerin Marksist - Leninist Partileri, sosyalist toplumun inşasının genel yasallığının kesin yollarını gösteriyorlar. Emperyalist Burjuvazinin önüne geçemeyeceği bir biçimde, sosyalist ülkeler büyük bir işbirliğini gerçekleştiriyorlar. Eğer onlar tek tek ülkeler halinde birbirlerinden soyutlanırlarsa, anti - emperyalist güçlerin işbirliğini ve giderek aynı zamanda kendi pozisyonlarını da zayıflatırlar. Özelin ve genelin karşılıklı ilişkisinin doğru kavranılması diyalektiğin bütün sorunları gibi önemlidir. Özelin ve genelin kavranılmasının yalnızca teorik değil, aynı zamanda ve her şeyden önce pratik sınıf savaşında önemli bir rol oynadığının önemi yadsınamaz.

Nedensellik

Maddî dünyanın bütün fenomenleri objektif nedensellik içinde bulunurlar ve karşılıklı birbirlerinin gereğidirler. Bu bağıntının elementer biçimi nedenselliktir.

Nedensellik kelimesinin kökeni Lâtincedir; causa (illet, neden, sebep) anlamına gelir. Doğada ve toplumda bir neden (veya nedenlerin bir bütünlüğü) vardır ve aynı şekilde bir etkiye (veya, daha çok etkilere) neden olduğundan ötürü nedensellik terimi olarak açıklanır.

Felsefenin başlangıçlarında; materyalist düşünürler nedenselliğin temel kaynaklarını araştırmışlardır. Böylece onlar, bütün ortaya gelişlerin kesin kaçınılmazlığın nedeninden ötürü oluştuğu anlayışlarını ileri sürmüşlerdir; hiç

bir şey nedensiz değildir, her şeyin bir nedeni vardır, sonucuna varmışlardır. Filozoflar ve bilim adamları, bu ilkeden yola çıkarak gerçekliğin yasal düzen doktrininin, yani **determinizmin** temsilcisi olmuşlardır. Marksist - Leninist diyalektik, **diyalektik determinizm**'e inanışıyla metafizik (diyalektik olmayan) determinizmden ayrılır. Diyalektik determinizm için, evrenin yasallığı esastır, bundan dolayıdır ki, diyalektiğin genel yasaları ve nedenleri (ilişkileri) saptanmıştır. Metafizik determinizm bu yasaların yalnızca özel taraflarını alır, ama sonuç olarak diyalektik değildir.

Diyalektik determinizm, diyalektiğin bir yanı olarak nedenselliği; metafizik determinizmden ayrı biçimde inceler, neden ve etkiyi evrensel karşılıklı etkinin bir momenti ve fenomenleri olarak, bu kural içinde etkenlerin bir çeşitliğinin kapsamı olarak anlar.

Nedenlerin her birinin bir sonucu olduğuna, herkes günlük yaşamında tanık olabilir. Meslekî çalışmalarda (işte) başarılar ve başarısızlıklar, hastalıklara yakalanma ve kurtulmanın aralarındaki nedensel bağıntılar gibi. Savaşlar ve devrimlerin nasıl dünya tarihsel sonuçları varsa, onların nedenleri de vardır. Ve doğada da hiç bir işlev örneğin (organizmalarda mutasyonların ortaya çıkışı) aynı zamanda belirli nedenleri olmaksızın ortaya gelmemiştir.

Metafizik determinizmin savunucuları (hepsinden önce 17. ve 18. yüzyıllarda hüküm sürenleri), herkesin nedenselliği basitçe anlamasına olanak tanımadılar. Onlar; aslında, yalnızca genel yasallığın biçimi olarak neden - etki - ilişki'yi tanımakla beraber, onların evrensel ilişkisini, birbirleriyle birçok sayıdaki karşılıklı etkiyi boşa çıkaran nedensel zincirlemeyi, koparıyorlardı.

Nedensel bir oluşum içinde **koşullar** büyük bir rol oynarlar. Böylelikle biz onun iç ve dış koşullarını ayırdedebiliriz. Bunu basit bir örnekle açıklayabiliriz. İnsanları dış ısı derecesinden, ani bir soğukluğa sokarsak, bu durum

insanlarda soğuk algınlığına neden olur. Fakat bu her zaman aynı şekilde olmaz. Tersine iç düzenin bağlılığı içinde insanlardan birinin genel maddi durumu diğerlerinden farklı olduğunda, bu sonuç alınmaz. Bu örnekler, uygun koşullar gözönünde bulundurulduğunda, belli bir fenomenin ilk önce bir diğer fenomenin nedeni olduğunu gösteriyorlar. Bir fenomenin bir diğerine etki etmesi, doğal olarak, fenomenlerin iç ve dış koşullarından ötürü herhangi bir etkiye neden olur.

Tarihsel gelişim içinde ve yaşamda bu ilişki (neden) daha komplikedir. Her tarihsel sonuç (örneğin, birinci emperyalist evren savaşının çıkışı, faşist - Alman Nazi emperyalizminin yenilgisi) birçok sayısız nedeni olan etkenlere dayanır. Birbiriyle karşılıklı ilişki içinde ve hızlandırıcı veya geciktirici sonuçların katılışıyla varolmuştur. Bundan başka; sonuçların meydana gelişine çeşitli şekillerdeki subjektif etkenlerin (farklı sınıf ve grup çıkarlara, onların bilinçliliği, örgütlülüğün vs.) katılmasıyla, öyle ki, kural olarak bütün bir nedenler karmaşasının objektif nedenlere hangi etkileri yaptıkları ortaya çıkar.

Fakat direkt olarak bu realite gösterir ki, nedenselliği genel karşılıklı etkiden bir parça, bir yön olarak kavradığımız zaman ilk kez onu doğru olarak anlayabiliriz. Engels, bizim karşılıklı etkiyi, bir maddeyi büyüklüğü ve bütünlüğü içinde gözlemleyebildiğimizde ilk kez nasıl görebileceğimizi şöyle belirtiyor: «İlk olarak bu evrensel karşılıklı etkiden giderek gerçek nedensellik ilişkisine varırız. Tek tek fenomenleri anlamak için, onları genel bağıntıdan ayırmak, soyutlanmış halde **ele almak zorundayız.** Ve işte **o zaman** değişen hareketlerden biri neden, öteki etki olarak görünür.» (9) Ve Lenin şöyle özetliyor: «O halde

---

(9) F. Engels: Doğanın Diyalektiği. (Notlar ve Parçalar) Marks/Engels: Yapıtlar. cilt: 20, s. 499

neden ve etki evrensel karşılıklı bağımlılığın yalnızca momentleridir, sonuçların karşılıklı birbirlerine bağlılıkları, bağlılığın (evrensel), maddenin gelişim zinciri içinde yalnızca halkalarıdır.» (10)

Nedensellik sorununda yalnızca diyalektik ve diyalektik olmayan görüş farklılıkları bir yana, aynı zamanda maddeci ve idealist görüş farklılıkları da vardır. İdealist filozoflar nedenselliğin objektif varlığını bütünüyle yadsırlar. Nedenselliği insan bilincindeki düşünceler, ya da idrâklerin rasgele birleşmesi olarak yorumlarlar. Bazıları da nedenselliği, insanların ilk önce düşüncelerinin gerçekliği içinde bulunduğu bir bağlılık olarak alırlar. Örneğin Kant, doğa yasalarına aklın (idrâkin) hükmettiğini ileri sürmüştür.

Bütün bunlara karşılık maddeci diyalektik; realitede neden - etki - ilişki'nin kendi kendine objektif olarak var olduğunu ve bizim onu bilincimizle kavradığımızı açıklar. Bunun içindir ki insanlar teori ve pratik içinde, başarıyla davranmayı - çünkü en kesin biçimde onunla olağandır - bu kavrayıştan hareket ederek ilerletebilirler. Nedenlerden ortaya gelen objektif nedenleri kabul eden herkes, bu konuda başarıyla savaşabilir. Sosyalizmin gücünün her şeyden önce üretici güçlerin gelişimine bağlı olduğu anlanmak istenmezse, - sonra o zorunlu olarak meydana çıkar zaten - sosyalist toplumun ekonomik gelişiml için yapılacakları da anlamak istemiyor demektir. Halbuki doğrudan doğruya pratik önemin ilkesel nedeninin uygulanmasını kapsıyan o, hareket etme ve tanıma yönünü gösterir.

Bu bilimsel anlayış, doğada ve toplumda belli fenomenlerin nedenlerini meydana çıkarmada, bütün gelişimini giderek bilim adamlarının devamlı güçlükle çalışmala-

---

(10) V. İ. Lenin: Hegel'in «Mantık Bilimi»ni Özümleme. Yapıtlar. cilt: 38, s. 149/150

rına borçlu oluşu dikkati çeken bir noktadır. Şimdiye kadarki teorik pozisyonların, yeni saptanmış fenomenleri açıklamaya yetmemesi yüzünden, çoğunlukla bu bilimsel gerçekten yola çıkarak temelleri araştırılır. Böylelikle, yeni nedenler - etkiler - ilişkiler realitedeki yeni yasallıklar bulunabilecektir. Koşulların herhangi birinin aşılması, örneğin klâsik ve görecel (relatif) fizik, yeni aşamaların ortaya çıkarılması görevini görür.

Günlük pratik etkinlik içinde, ekonomik ve politik yaşamda fenomenlerin nedenlerinin somut sonuçlarının araştırılması aynı şekilde büyük bir rol oynar. Bu belirli nedenleri, bir etkinliğin planlı bir biçimde sürdürülebilmesi için, herkes bulup çıkarmak zorundadır. Böylelikle görevinin işleyişini yasallaştırabilir.

Maddeci diyalektiğin bu şekilde kavranılışı, evrendeki hiç bir şeyin objektif nedensiz meydana gelmediğini benimsetti. Metafiziğe karşılık diyalektik düşünce ilerledi, bütün çeşitlilikleri içinde nedenleri araştırarak, gelişim ve değişimin itici güçleri konusunda bilgilendi. Diyalektik düşünce ile fenomenlerin iç çelişkilerinin bilinmesi; evrendeki bütün varolan şeylerin farklı nedenlerini **diyalektik çelişkilerin** oluşturduğunu ortaya çıkardı.

Kaçınılmazlık ve Raslantı

Nedenselliğin bir biçimi olarak neden - etki - ilişki'yi ortaya korken, **kaçınılmaz** nedenlerin, belli bir sistemden, belirli bir etkiden ileri geldiğini saptamıştık. Günlük pratik içinde rasladığımız birçok sonuçlarda, biz bunların bu anlayış içinde, kaçınılmazlık hakkından ileri geldiğini bildiğimiz için: bu kaçınılmazdı, deriz. Bir diğer yandan, bütün diğerlerinde de olduğu gibi, bunların meydana gelmesi ve gelmemesi aynı olanaklar içinde olduğundan, kolay örnek-

ler faka basmak olur. Bu sonuçlardan herhangi birini raslantı olarak adlandırırız.

Bir sonuç, bir süreç vs. cereyan etmek zorundaysa, bu kaçınılmazdır; bir sonuçta, bir bağlılıkta bunun yahut bir diğerinin meydana gelebilmesi, raslantıdır.

Raslantı olarak ortaya çıkan sonuçların bir, ya da birçok nedenleri vardır; raslantısal sonucun ortaya çıkışının temelinde yasal bağımlılık yatar. Raslantısal sonuçlar, karşılıklı olarak raslamayabilirler de. Metafizik düşünce; realitenin bütün yasal bağımlığını neden - etki - ilişki'ye indirgeyerek yalnızca kaçınılmaz fenomenleri kabul eder, raslantıyı bütünüyle yadsır. Çünkü bütün fenomenlerin nedenleri vardır, bundan dolayıdır ki, bu düşünürler demek isterler ki: o kaçınılmazdı da ondan var oldu. Diyalektik bu soruna da diğerlerinden farklı yaklaşır. Kaçınılmazlık ve raslantı ilişkisinin her ikisi de gerçeklik içinde objektif olarak var olmuşlardır. Kaçınılmazlık yasal bir momentin bir yanıdır; bir **iç, temelsel** bağlılığın onun çevresinde hareket etmesi kaçınılmazdır. Kapitalist toplumun galibiyeti kaçınılmaz bir işlevi gösterir; bu, bu toplumun egemen çelişkisinin keskinleşmesinin objektif gereğidir. Dış momentler, durumlar, koşullar raslantısaldırlar, bunlar kaçınılmazlığı gerçekleştirirler. Sosyalist toplumun inşası için, örneğin verili ülkenin nüfusu raslantısaldır, dışsal koşuldur. Kuşkusuz, nüfusun sosyal gelişim süreci üstüne bir etkisi vardır, sosyalizmin kuruluşunun ve gelişiminin tarihsel kaçınılmazlığı karşısında ona bağlı önemin bir etkisidir. Kaçınılmazlık ve raslantının ilişkisi, maddeci diyalektik tarafından, diyalektik bir ilişki olarak kavranılır. Kaçınılmazlık ve raslantı birbirleriyle çelişkilidirler, ama onlar birbirlerinin koşulları ve içiçe (özel ve genel, neden ve etki v.s. gibi) geçmeleridir de. Kaçınılmazlık hiç bir zaman net biçimde değildir, tersine, devamlı raslantısal birçokluktur ve ayrıca dışsal nitelik ve fenomenlerle bağlıdır.

Raslantı - gerçekliğin dışsal fenomen biçimlerinin kompleks çeşitlilikleridir. Kaçınılmazlık - iç temelsel (esasî) bağımlılıktır, bu bağımlılık, bu çeşitli dışsal farklılıkların içinden geçer, insanlar yalnızca bunu tanır, bunun için de onlar, kaçınılmazlığın anlayışlarını, gözlemlerini, deneylerini düşünerek analiz ederler.

Marks; yasallığı ve kaçınılmazlığı bulup ortaya çıkarmanın bilimsel bir görev olduğunu, raslantının süregelişinin de ortaya çıkarılmasına dikkati çekiyor ve Engels; raslantıyı, kaçınılmazlığın fenomensel biçimi ve **bütünlüğü** olarak anlatıyor.

Raslantı, özellikle tarihsel gelişim içinde çoğunlukla önemli bir rol oynar. Lenin «Ne Yapmalı?» isimli emeğinde; ilk Rus Marksist mahfil (yuvar) lerinin eksiklikleri ve başarılarına dikkati çekerken, onların tek tek şehirlerde raslantılarla yakalandıklarını söylüyor. Ve Marks, «tarih mistik raslantılarla dolu olmasaydı, raslantılar tarih içinde hiç bir rol oynayamazlardı» diyor. Örneğin, tarihsel gelişim süreçlerinin geciktirilmesi ya da çabuklaştırılması birçok raslantılar tarafından birlikte belirlenmişlerdir.

Ama bütün raslantılar, giderek kaçınılmazlığın kesin sonunu yolundan döndüremezler. Eğer insanlar davranışlarında yasaları tanıyıp doğa ve toplumdaki gelişimi ona dayandırırlarsa, eğer onlar bu yasaları bilinçle gerçekleştirebilirlerse ve çelme takan raslantılar, sonunda kaçınılmazlığın etkisi içinde sınırlandırılabilirler.

Sosyalizmde de, kaçınılmazlığın fenomen biçimi ve bütünlüğü raslantısal momentleri oluştururlar. Fakat insanlar raslantıların gücüne çaresiz teslim olmazlar. Aksine, onun etkilerine bağlı olmadan, sosyal kaçınılmazlığı bilinçli ve örgütlü olarak yaparlar.

Sosyalist ekonomi plânının bilinçli yapıcılığında; hiç bir pürüz, çelişkisiz süreç olmayacak demek değildir. Tersine ekonomik büyümenin gelişme temposunda sarsılma

vs. bunlara ya da herhangi bir sürtüşme, sıkıntılara yenilebilirler. Bunlar, ekonominin gelişiminin tarihî kaçınılmaz tandansı için raslantılardır, ama onların objektif karakterine dikkat edilmelidir. Sıkıntılı raslantıların nedenlerinin ortaya çıkarılması, bu gerçeği görememeyi sınırlar, ve yasaların içinde bulunduğu kaçınılmazlık böylelikle toplam olarak ve daha iyi gerçekleştirilebilir.

Yasa

Hiç bir insani varlık, hiç bir hayvansal ve bitkisel yaşam ve inorganik doğada da hiç bir şeyin, realitedeki yasaların etkileri olmaksızın, var olması olağan değildir. Yasal olarak varolan evren, asla bir başına, bir kaos dünyası ve hiç bir düzgünlüğü olmayan birşey değildir. Evrende durmadan tekrarlanan koşullar diğerleriyle bağımlıdır, bunun için de, bir nedene benzer koşullar altında yapılan etkilerin her biri hemen birbirini izler. Kısacası evren asla kendisine etki etmeyen yasalardan ortaya çıkmamıştır. Progresif felsefeler, determinizmin temsilcileri, gerçeklikteki yasaların var oluşunu sürekli kabul etmişlerdir. Doğadaki yasal bağlılıklar, çok önceleri bilimsel olarak bulundu. Örneğin Arşimed'in (İ. Ö. 287-212) formüle ettiği ilke ki buna göre herhangi bir cisim bir sıvıya daldırıldığında, sıvı cismin kapladığı yer kadar bir etkiyle yukarıya doğru basınç yapar. Galile tarafından bulunan serbest düşüş yasasına göre $S=g/2\ t^2$; **Julius Robert Mayer** tarafından bulunan enerjinin korunumu prensibi... gibi buluşları düşünelim.

Demek ki daha sonra ilk defa yasalar Marks ve Engels tarafından, esaslı olarak, bilimsel formu içinde ortaya konuldu. İnsan toplumlarının gelişim ve hareketlerine de uygulanan bu yasaların kavranılması Marks ve En-

gels'den önce ilk adım olarak **geliştirilmişti.** İnsan bilincinin gelişimini belirleyen yasaların kavranılmasına, büyük oranda, geçmiş yüzyılların idealist filozoflarının da katkısı olmuştu. İlk olarak bu yasaların kavranılışının bilimsel bir teorisine Marksizm - Leninizmin temel yapıtlarında raslanıldı. O halde, sosyalist toplumun oluşumunun ve gelişiminin nasıl ortaya çıkacağı, doğa bilimi ve modern tekniğin gelişimi kavranılmaksızın ve objektif yasaların bilinçli kullanımı olmaksızın, sağlanamaz. İnsanların anlayışları ve hareketleri, doğadaki ve toplumdaki konumlardan ileri gelen etkilere dayanır. Objektif yasaların kavranılışı, diyalektik determinizmin en yüksek anlatımıdır. Yasa kavramı içinde, bütün bilgileri bir araya getiririz. Bu, gerçekliğin analizinde maddeci diyalektikle elde edilir. Böylelikle diyalektik, diyebiliriz ki, düşüncenin, toplumun ve doğanın gelişim ve hareketinin **genel** yasalarından ileri gelen doktrindir.

Bu gerçek; ilke olarak toplumsal gelişimin içindeki yasalardan varolduğunu yadsıyan, modern burjuva filozoflarını bir kenara atmıştır. Onlar, insanlık tarihini tek tek, yüksek sonuçları içinde ve durumlarından ayırarak ele alıyorlar ve ileri sürüyorlardı ki; objektif olarak varolan genellik hiç bir şey anlatmaz, bütün yasal bağlılıklar yalnızca dışsaldır, yakından incelendiğinde insanların tarihî içlerinde taşıdıkları anlaşılır. Bunun için tarih bilimi ve sosyal doktrin hiç bir bilimsel nitelik taşımazlar, tersine fantezi ve hayalciliğe dayanır.

Bu burjuva görüşünün, tarihin yasal yürüyüş doktrini üstüne, kapitalizmin tarihsel kaçınılmaz yıkılışının giderek sosyalizme geçişi sorunu içinde, amacının yararsızlığı açıktır. Sosyal gelişimden çıkan görüş subjektif olarak belirlidir, sonra onun eylem içinde hiç bir zorunlu kanıtı yoktur. Bunun için, kapitalizm üstüne sosyalizmin ya-

sallığı geçer. Burjuva düşünürlerinin bu savlarının zıddına; Marksizm - Leninizm çürütülemez şekilde kanıtlıyor ki; sosyal gelişim toplum içinde olduğu gibi doğada da yasal olarak ilerlemektedir. Ve onun her bir yasasını sosyal bir formasyondan bir diğerine geçişe dayanarak kavramaktadır.

Marksizm - Leninizm objektif yasayı şeyler ve süreç arasında görecel bir süreklilik ve ayrılmazlık özelliği taşıyan gerekli, genel, esaslı bağıntı olarak anlar.

Yasa, koşullarının ortaya çıkışında sürekli oluşmak zorunluluğunda olan vazgeçilmez bir bağlılık iki veya daha fazla olaylar arasında kaçınılmaz bir bağlılığı gösterir.

Örneğin Boyle - Mariotté yasası, bu yasaya göre hiç değişmeyen sıcaklıktaki kapalı bir gazın, hacmi ile (V) basıncı (p) nın birbirini ters orantılı olarak etkilemesinde basınç ve hacim arasındaki **kaçınılmaz** ilişki şöyle formüle edilir: Vxp = sabit (değişmez) Bu ilişki onun genelliğini belirler, yani o her zaman ve her yerde aynı sonucu verir, her tek tek gaz bu genel yasaya uygun olarak hareket eder. Yasa da bundan ötürü onun, **içsel esaslı** bağlılığı çevresinde hareket eder. Birçok gaz da aynı sonucu verir: Kükürt dioksit, karbondioksit, oksijen, azot (nitrojen vs.) Onlar her keresinde belirli bir çokluk verirler, farklı kaynama dereceleri ve vs. vardır. Dışsal, temel olmayan nitelikler, yasa üzerinde iç ilişki gösterir. Yasayı, temel, içsel, kaçınılmaz bir keyfiyet ilgili bağıntıyı cisimlendirir. Yasanın herhangi birinden çıkan **değişmezliği,** durmadan tekrarlanılan dışsal olayların ve koşulların değişmesini de olanaklı kılar. Böylece yasa, fenomenlerin gidişinde değişmezliliği ve devamlılığı oluşturur; bilim tarafından formüle edilen ilişki Hegel'in belirttiği gibi, fenomenlerin durgun (hareketsiz) kopyasıdır. Lenin, Hegel'in bu bulgusuna dikkati çekiyor: «Bu (hareketsiz) sözüyle

belirleme çok yerinde materyalist bir tanımlamadır.» (11) Ve Lenin, ayrıca şu yönünü de göze çarptırıyor: «Yasa, evrenin hareketi içinde bütünün yansımasıdır.» (12) Eğer evrende her şey hareket ediyor ve gelişiyorsa, yasanın (relatif) değişmezlik, durgunluk; değişik fenomenlerin araçları ve birleştiricisidirler.

Bu, yasalar tarafından yapılan etkilerin sonucunda da bulunmaz, yasalar yeni varlığın içinde bulunmazlar anlamına gelmez. Yeni yasalar, maddenin gelişimi içinde yaratıkların ortaya çıkmasıyla oluşurlar, bunlar cansız doğa içinde bulunmazlar. Kaynaştırma ve ayrıştırma yasalarını, Darwin tarafından doğal seçme yasasının bulunuşunu vs.'yi düşünelim.

Ayrıca, sosyal gelişim içindeki yasaların tarihsel kişiliği açıkça görülüyor. Bütün ekonomik toplum biçimleri (İlkel Komünal Toplum, Köleci Toplum, Feodalizm, Kapitalizm, Sosyalizm) bir genele, üretici güçlerin üretim ilişkilerine karşı gelen bağlı yasalardır. Ama sınıflar savaşı yasayı, Marks tarafından bulunan artı-değer yasasının yalnızca kapitalizme özgü oluşu bir yana, yalnızca sınıflı toplumda ortaya çıkmaz. Sosyalist toplumun kurulmasıyla yeni yasalar oluşur, ama bunların ilerleyen toplumsal düzene bir etkisi olmaz. İşçi Sınıfının, Köylülükle ve diğer emekçi kütlelerle birliği ile, kapitalist mülkiyetin ortadan kaldırılması ve yerine sosyal mülkiyetin geçirilmesi nasıl İşçi Sınıfının, emekçi kütlelerin ve onun partisinin yönetiminde gerçekleştirilmişse; sosyalist toplumun da, en önemli üretim araçlarının vs. üretiminde hangi yasalar çerçevesinde hareket ettirileceği, parti tarafından belirlenir.

Bunlar tarihsel somut belirli yasalardır, bunlar yalnız-

---

(11) V. İ. Lenin: Aynı yapıt. s. 141

(12) V. İ. Lenin: Aynı yapıt. s. 142

ca biri içinde, yani sosyalist toplum düzeninde varolurlar. Aynı zamanda bu yasalar bütün ülkelerde de varolan, genelliğe sahiptirler, bunlar sosyalizmin kuruluşunda kullanılmak zorundadırlar. O ülkenin ulusal ve tarihsel özellikleri de, bu genel yasalara spesifik (özgül) etkileme koşullarını yaratır. Eğer herhangi bir ülkede bu yasalardan biri önemsenmiyorsa, sosyalizmin gelişimi kaçınılmaz yaralar alır, varolan silahlar, toplum içindeki anti-sosyalist güçlerin muhalefetine kaptırılır.

Şimdi de, toplumsal yasaların etkisinin bir özelliğini görüyoruz.

Engels, bu özelliği aşağıdaki sözlerle belirtiyor: «Doğada, -insanların doğa üstüne etkilerini gözönüne almadığımız ülçüde- birbirini etkileyen yalnızca bilinçsiz, kör etkenler rol oynarlar... Buna karşılık, toplumun tarihinde en önemli etkenler, bilinçle ya da tutkuyla hareket eden, belirli amaçlar peşinde giden insanlar vardır; istenilen bir amaç olmaksızın bilinçli hiç bir şey ortaya gelmez.» (13)

Demin andığımız Boyle - Mariotté yasası, insancıl katkıdan, insancıl amaçtan tamamıyla bağımsız olarak etki gösterir.

Toplumsal gelişim yasaları da insancıl isteklerden bağımsız etki ederler, insanların isteklerinin olup olmamasına, onların gönüllerine ya da hoşlarına gidip gitmemesine bakmaksızın etki ederler. Hal böyle iken sınıflar savaşı yasasında bir farklılık vardır. Örneğin, sosyal sınıflar savaşında, aynı şekilde kendi hedeflerini izleyen diğer sınıfların hareketlerine karşı kendi hedeflerinin üstesinden gelmeyi bilinçle denerler, hedeflerine yalnızca böylelikle ulaşırlar. Bu yasa bireylerin, grupların ve sınıfların sayısız özel hareketlerinde gerçekleşir, ki böylelikle ha-

---

(13) F. Engels: Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu. Marks/Engels: Yapıtlar: cilt: 21, s. 296

reketlerini somut hedeflerine oturturlar, belirli hedeflerini izler.

Ve bu savaşın başarısı, bilhassa, bundan ötürü progresif sınıfların hangi ölçüde bilinçli ve örgütlü olduklarına göre belirlenir, sosyal ilerlemenin yasasının koşulları tarihsel kaçınılmazlıkları çevresinde sağlamlaştırılır. Kapitalizmin yıkılışının yasallığı ve giderek sosyalizme geçiş kendi kendine gerçekleşmez; kendiliğinden gerçekleşemez, tersine bilinçle, Marksist - Leninist Parti tarafından, İşçi Sınıfının savaşı, emekçi sınıf ve tabakalarla birliği içinde ilerletilir. Bu savaş, gereken bilinç ve örgütlülükle yürütülmediği zaman, yasa, gelişimi köstekler ve geciktirir. Eğer, uygun objektif koşullar gözönünde bulundurulup, devrimci bir savaş partisinin doğru rehberliğinde yürünürse, Rusya'da Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, diğer sosyalist devrim örneklerinde olduğu gibi, bu yasallığın toplam olarak gerçekleşeceğini kanıtlar.

Toplumsal gelişim yasalarının bilinçle üstesinden gelinmesini sosyalist partilerin tutarlı politikası düzenler. Sosyal yaşamın bütün alanlarında olduğu gibi, bu ulusal ekonominin geliştirilmesinde de esaslı koşullardandır. Örneğin sosyalist ülke parti planlarında bu realite kararlılıkla belirtilir. Orada açıklandı ki, ekonomik yasaların objektif yasaları aldatılamazlar. Bilinçli hareketlerimizle onun etkisinden yararlanırız. O, buna göre, devamlı gözönünde bulundurulmak zorunda olan iki görünüş halinde hareket eder. İlki, hiç kimsenin onu herhangi bir şekilde değiştiremeyeceği ve onun gücünden ayrı konulamayacağı objektif yasaların varoluşudur. Bu yasalar ulusal ekonominin gelişiminde kesin olarak önem gösterir. Ekonomik işlevlerin ilerletilmesinin karşısında, geciktirilmeleri ve yavaşlatılmaları biçiminde durur.

İkincisi; yasalardan bilinçle yararlanılmak zorunluluğudur. Bunun için de herkes, çelişkilerin çözümünü kap-

sayan ve onların çözümünde nasıl önemli çabaları gerektirdiğini gözönüne alarak onu tanımak ve pratikde-politikada esas almak zorunluluğundadır. Sosyalizmin ekonomik sistemi doğrudan doğruya, karmaşık ekonomik yasalar üzerinde düzenlenir. Onun için de sosyalizm, onun geniş kapsamlı hareketlerinden ve karşılıklı nedenselliğinden yararlanır.

Sosyalizmin bütün ekonomik yasaları herhangi bir şekilde, ya da diğer şekillerde birbiri ile bağımlıdır. Bunun için de ekonomik plan ve ana hedeflerde, ekonomik yasaların objektif bağlılığını hesaba katar ve sürekli bir ekonomik büyümenin koşullarını ve bütün emekçi kitlelerin gereksinmelerinin her zaman en iyi şekilde karşılanması için ortaya çıkarır, bilinçle gerçekleştirir.

3. Maddeci Diyalektiğin Temel Yasaları

Maddeci diyalektiğin temel içeriği evrendeki yasal gelişim ve değişimin kanıtlanmasıyla oluşmuştur. Metafizik ve her türden anti diyalektik düşünceler, gelişimin herhangi bir şekil içinde olduğunu ileri sürerler. Örneğin, burjuva düşünürleri, burjuva toplum ve burjuva insanlarına tarihüstü fenomenler olarak bakar, «insan» nasıl burjuva sınıfların doğal üyesiyse her zaman öyle kalmak ve kapitalist özel mülkiyet sürekli varolmak zorundadır.

Marksizm - Leninizm, gerçek bir bilimsel temeli oluşturan gelişim anlayışını bir başına temsil eder. Onun bu özelliği, örgütlü işçi sınıfının tutarlı devrimci karekterinden ileri gelir. Bu dünya görüşünün taşıyıcısı olan işçi sınıfının... Marksizmin dışındaki gelişim görüşlerini Marksist görüş bütünüyle yadsımayacağı için, onun az, ya da çok değişiminden biçimi bozulmuş formundan kaynaklanır. Gelişimi ya gizli bir «akıl» prosesi, ya basit büyük or-

taya çıkış olarak, evvelce varolan şeyin tekrarıyla yalın çıkarma, ya da çoğalma şeklinde açıklar. 17. ve 18. yüzyılların bilim adamları, insanların gelişiminin özellikle büyük bir yaradılış içinde varolduğu düşüncesindeydiler. Onlara göre evvelce varolan olağanüstü küçük hazır bir sperma içinde insan varoluyordu.

Lenin, bu metafizik gelişim görüşünü sert şekilde eleştirerek, onların yeninin oluşumunu yadsıyarak gelişimin kaynağını karanlıkta bıraktıklarını söylemiştir. Buna karşılık, maddeci diyalektik gelişim anlayışı: «varolan her şeyin kendini hareket ettirmesi» nin anahtarını verir, «sıçramalar» ın «ağır oluşumun yıkılışının» (süreklilikte kesintinin), «zıtlık içinde ani dönüşümün», eskinin geçip gidişinin ve yeninin oluşumunun anahtarını yalnızca o verir.» (14)

Bu sözlerden bir bilimsel gelişim teorisinin görevini nasıl yerine getirmek zorunda olduğu açık olarak anlaşılıyor. O, yeninin oluşumunda, eskinin yok olup gidişinin açıklanmasında ve gelişimin **kendisini** hareket ettirmesi olarak zorunludur, yani, bir olayın, bir objenin, kendiliğinden gelişmeleri içinde, **kendi kendini hareket ettirmenin** itici güçlerini ortaya çıkarmak zorundadır. Böylece bu tümüyle maddeci diyalektik gelişim kuramının yerine getirmek zorunda olduğu tutarlı bir maddecilik ve tutarlı diyalektik teoridir.

Gelişimin somut bir açıklamasını, maddeci diyalektik anılan bir biçimdeki gereklerine uygun olarak verir. Özellikle diyalektiğin formüle edilmiş temel yasalarından üçünü, maddeci diyalektik şu yasalar çerçevesinde hareket ettirir: Nicel durumdan nitel değişime sıçrama yasası, zıtların savaşı ve birliği yasası, yadsımanın yadsıması yasası.

---

(14) V. İ. Lenin: Diyalektik Sorunu Üzerine. Yapıtlar. cilt: 38, s. 338

Nicel Durumdan Nitel Değişime Sıçrama Yasası

Bu yasa nitel ve nicel hareket gelişim işlevlerinin nedenselliğinin bulunuşuna dayanır. Bütün şeyler ve fenomenler her zaman nitel ve nicel özellikler taşırlar. **Nicel** sözünden, (Kantite - kemmiyet - nicelik) büyüklük belirliliği, **nitel** (kalite - keyfiyet - nitelik) sözünden de esaslı özelliklerin bir bütününü anlarız. Bütün elementler atomal (kantite) ağırlıklarına bağlı olan, kimyasal ve fiziksel özelliklere (kalite) sahiptirler. Sayısal ve niteliksel özelliklerinin birliğini **ölçü** olarak adlandırırız. Bütün şeylerin ölçüsü vardır. Yani onların kalitesi gerekli büyüklük ilişkileri ile bağımlıdır. Mendelyev bunu şöylece formüle etmiştir: «Atomal ağırlıkların büyüklüğü, elementin özelliğini belirler.»

Nitel ve nicel bir hareketlilik içersinde ve birbirleri ile diyalektik ilişki içersinde bulunurlar. Şeylerin niteliği olmaksızın büyüklük ilişkileri değiştirilemez. Fakat, belirli bir madde üzerinde bu değişiklik çokluk biçiminde olur, daha sonra şey, o zamana kadarki niteliğini kaybeder ve başka bir niteliksel özellikler alır. (sahip olur)

O halde, nicel ve nitel birlikte, bir birlik ve bir çelişki oluştururlar, birbirleriyle diyalektik bir ilişki içinde bulunurlar.

Moment (uğrak) nicel değişimden, nitel bir değişim çıkarır. Buna biz **birleşme noktası** (uğrak noktası) deriz, onda bir eski gider, yerine yeni bir ölçü gelir.

Engels doğanın her yerinde nicel değişimlerden nitel dönüşüme sıçrama yasasının bulunduğunu kimyada en seçkin başarılara bu yasayla ulaşıldığını ve kimyanın herkese cisimlerin nicel değişimlerinin sonucu olarak nitel değişimleri içermesinin bilimsel olarak hangi ayrıcalıkları taşıdığını gösterdiğini örneklerle açıklıyor. Engels devam ediyor: «Güldürücü gaz (nitrojen monoksid N_2O), nitrojen

pentoksid'den (nitrojen pentoksid N_2O_5) ne kadar farklıdır! Birincisi gaz, ikincisi normal ısıda katı kristal bir cisimdir. Ve bireşim bakımından aralarındaki bütün fark: ikincisinin birincisinden beş kat fazla oksijen içermesi, ikincisinin arasında fazladan üç nitrojen oksidi bulunmasıdır NO, N_2O_3, NO_2): bunların ilk ikisinden ve birbirinden farklı olmasıdır.» (15) O halde kimyada büyük bir açıklıkla görünüyor ki; nitelik niceliğe bağımlıdır, bir nitelikten bir diğerine geçişi, nicelik değişimleri hazırlar.

Alkan asidlerinin homolog dizilerinin birinci basamakları:

HCOOH — **metan asidi** (formik asid)
Kaynama niktası 101° C

CH_3COOH — **Eton gazı** «etik hidrit»
(Asid asetat)
Kaynama noktası 117,7° C

C_2H_5COOH — **Propan asidi** (Propiyonik as.)
Kaynama noktası 141° C

C_3H_7COOH — **Butirik asid** Kaynama noktası 164° C

C_4H_9COOH — **Panten asidi** (valeryanik as.)
Kaynama noktası 187° C

Bu aşamanın varlığı üzerine diyalektik, önemli bir saptama kaydetmiştir niceliksel değişim kesin bir yavaşlılıkla ortaya çıkar. Bir nitelikten bir diğer niteliğe geçiş her zaman bir **sıçramadır**, bir **tedriciliğin yıkılışıdır.** (16)

Gelişim süreçleri içinde nicel değişim kesin bir devamlılıkla akar, ama yeni kaliteye geçiş, durağan olmayan şekilde aralıklı bir sıçrama ile ortaya çıkar. O halde

---

(15) F. Engels: Doğanın Diyalektiği. Marks/Engels: Yapıtlar. cilt: 20, s. 351

(16) V. İ. Lenin: Karl Marks. Yapıtlar. cilt: 21, s. 42/43

yeni nitelik eski içinde artık küçük formda bile yoktur, o tamamiyle, fenomen içinde varolan ölçüde çeşitliliklerin şimdiye kadarki niteliğinden tamamiyle ayrı yepyeni bir şeydir.

Toplum içindeki gelişimin anlaşılabilmesi için özellikle bu yasaların önemi burada kendini hissettirir. Sosyal formasyonların daha geri olanından, daha ileri olanına geçişle, insanlık tarihi içinde büyük bir gelişim ortaya çıkmıştır. Feodalizmin yıkılarak, yerine kapitalizmin geçirilişi bir ilerleme idi. Üretici güçlerin gelişimi, çok büyük bir alanda kapitalist üretim şeklini, varolan feodal toplumdaki sertlikten daha üstün olarak egemen kılınması için zorunluydu. Kapitalizmin yıkılışıysa, ilk defa sosyal gelişim içersinde şiddetli bir sıçrama ile sosyalizme geçişi olağan kıldı, ilk defa insanlar bireyselliğin bütün yaratıcı yeteneklerinden kurtularak toplumsal koşullarına bilinçli ve planlı bir şekil verdi. Böylelikle üretici güçlerin şimdiye kadar düşünülemeyen bir gelişimi gerçekleşti.

O halde, tarihsel gelişim içinde nitel yeni toplumsal durumların ortaya çıkışı, eskinin yalın bir uzantısı değildi. Tersine, bunların yeni varoluş karekteristikleri kendilerine aitti. Bu aşamanın biçimi aşağıdan yukarıya, (alçaktan yükseğe) sayısal değişimlerin niteliksel sıçrama (ani değişim) yasası ile belirleniyordu. Tam anlamıyla eski toplumun olanakları, üretici güçler ile üretim ilişkileri arasında çelişki önemli ölçüde keskinleşmiş, yeni toplumun objektif ve subjektif koşulları olgunlaşmışsa yeni sosyal formasyon eskinin içinde oluşabilir. Nicel değişimler belli bir ölçüye varırsa, daha ileri bir toplum düzeyine geçişin kaçınılmazlığı doğar, gündeme gelir. O zaman gelişim içinde bir sıçrama nicel değişim içindeki yavaş oluşumun yıkılışı ortaya çıkar. İnsanlığın tarih içindeki sıçramaların her biri devrimler yoluyla olmuştur. Örneğin 1789 Fransız burjuva devrimi ve 1917 büyük Ekim Sosyalist Devrimi gibi.

Sıçrama eski bir toplumdan yeni bir topluma geçişin biçimini oluşturur. Eski niteliğin içinde ortaya çıkan yalın, nicel gelişim, değişim ve giderek, bir temel durum bir niteliksel değişim yerine bir başkasını geçirirken ki sıçrama çok uzun ya da çok kısa bir (AN) anı kaplayabilir.

Nitel aşamalar herhangi bir şekilde, kendi sosyal formasyonlarının **içinde** de ortaya çıkar. Serbest rekabetçi kapitalizmin ortadan kalkışı ve giderek yerine tekelci kapitalizmin geçişi kapitalizmin kendi içinde yeni bir niteliğe geçişi anlamına geliyordu. Gelişen sosyalist toplumun oluşumunu ve sosyalist toplumu yeni nitel gelişim aşamasına çıkarmayı, sosyalist partiler görev olarak üslendi.

Bu da gösteriyor ki eski bir nitelikten yeni bir niteliğe geçişler, formlarında olağanüstü ayrıcalıklar ortaya koyabilirler. Bu oluşumların bütün ortak yanları, sayısal birikimden giderek niteliksel değişim, derece derece yığılımın yerine sıçramanın geçişidir.

Kapitalizm ve sosyalizm birbirlerinden sadece varoluşları ölçüsünde ayrılmazlar, tersine, onlar direkt olarak birbirlerine karşı korlar. Kapitalizmin içinde **tedrici** olarak sosyalizme doğru büyüme kapitalist mülkiyetin içinde **yavaş yavaş** sosyalist mülkiyete doğru gelişim olur. Kapitalizmin ortadan kalkarak sosyalizme geçiş olayı bir **sıçramadır**. Bunun bir sosyal devrim karekteri vardır ki böylelikle devrim biçimleri arasında fark olur. Yavaş yavaş yığılımın yerine sıçramanın geçişine kapitalizmin politik bakışı farklıdır, kapitalizm kendisini sonsuzlaştırdığı için karşı devrimci özellik taşır.

Nicel değişimler yeterli bir ölçüye varmaksızın yüksek bir gelişim etabına geçişini gündeme getirmek için yapılan bütün denemeler yanlıştırlar. Marksizm - Leninizm her zaman bu noktaya, sosyalizmden komünizme geçişin maddi teknik tabanın kuvvetli bir gelişimine bağlı olduğunu öne sürerek işaret etmiştir. Bu sorunda da her za-

man gelişim içinde olduğu gibi ekonomik, politik ve ideolojik etmenlerin önemli bir nicel ilerleyişi nitel gelişim sıçramasına hazırlamak zorundadır. Sayısal gelişimden nitel değişime sıçrama yasasını hiçe saymak hiç kimse için cezasız kalmaz. Bu yasanın çiğnenişi, sosyal pratik içinde uğranılan her yenilgi ile acısını çıkartır.

Sosyalist toplumun gelişimi kesin olarak devamlı bir gelişimle karakterize edilir. Bunun içinde üretimin, emeğin verimliliğinin, yatırımların vs.nin **sürekli** bir büyümesinin sağlamlaştırılması önde gelir. Pratik ve bütün deneyler çürütülemez şekilde gösteriyor ki **büyük sıçramaları** gerektiren gelişim koşulları yerine gelmeden, bir şey yapmaya kalkışmak başarısızlığa uğramaya mahkûmdur.

Bunun içindir ki sosyalist toplumun örgütlenmiş gelişim devletine yasal belirli sıçramaların yapılışı Marksist - Leninist parti tarafından gerçekleştirilir. Bunlar, nicel değişimlerin herhangi bir ölçüye varışı, yeni bir niteliğe geçişin gerekli hale gelişini gösteren noktalardır. Sosyalist Parti, sosyalist toplumun yaratılışında, nicel değişimleri hazırlayarak toplumun gelişiminin yüksek bir aşamaya çıkışı görevini görür. Örneğin, ekonomik plancılığın nasıl gerçekleşeceği tutumluluk rejiminin başarılması, yönetimin verimliliği emekçilerin maddi çıkarlarının üretici güçlerin gelişiminin belirli bir düzeyine ulaştırmak zorunluluğu sosyalist üretim ilişkilerinin yalnızca endüstride değil ülke ekonomisinin tamamında başarılması zorunluluğu... Sayısal değişimler ve koşullar çevresinde hareket ederler. İlk başta bilimsel olarak ekonomik önlemlerin bir sistem içinde oluşumu için plan ve yönetim varedilmek zorundadır. Bunun içinde **nitel** koşulları belirli bir **niceliğin** belirli bir ölçüye varmasını gerektirir ki o zaman, sosyalist ülke ekonomisinin ve sosyalist toplumun yüksek bir aşamasına yasal geçiş işi ele alınabilsin.

Örneklerde herkesin görebileceği gibi sayısal değiş-

şimlerin nitel momentlerden soyutlanamayacağı görülmektedir. Onlar her zaman somut niteliklerden büyüme süreçlerdir, yani bir bütünün bir niteliğin içindeki belirli fenomenler ve işlevlerden...

Sıçramaya gelince, o kadar açıktır ki, o asla ani bir form içinde (Örneğin bir devrimdeki gibi) zorunlu geçiş biçiminde yapılmak zorunda değildir. O, az, ya da çok hareketsizlik içinde tıpkı «sıvı» biçiminde olduğu gibi ortaya çıkabilir. Bu gerçeğin saklanması değildir, o bir **«tedriciliğin yıkılışı»** çevresinde bir temel durum etrafında şimdiye kadarki nicel değişimin bir nitellğe değişimi olarak hareket eder.

Bunun içinde Marksist - Leninist partiler ve sosyalist devlet bu gelişim yasallığının bilinmesinden hareket ederler, onlar sosyalist toplumun gelişimi içersindeki nitel sıçramaları planlı bir şekilde ve sosyal alt-üstlükler olmaksızın yerine getirebilirler. Eğer bütün emekçiler bu yasaların bilinmesini benimserlerse, onlar sosyal yaşamlarının özel etki alanlarında herhangi bir biçimdeki sosyal ilerlemeyi yerine getirmeyi yapmakla, sosyalist toplum sistematik olarak kuvvetlenmiş ve gelişmiş ve de emperyalist sistem üzerindeki üstünlüğünü her zaman olarak ortaya koymuş olur. Demek ki gelişim süreçleri içinde nicel ve nitelin bağıntısının birarada gözlenmesi gerekir. Şöyleki:

Eski bir nitelik içinde, eski ölçülerin içinde kalmakta devam etmek istemeyen o zamana kadarki niteliklerine bağlı olmayan değişimler meydana gelir. Belirli bir noktada bir birleşme noktasında, oluşumunu nicel değişimlerin hazırladığı bir sıçrama ile şimdiye kadarki nitelikten apayrı yeni bir nitelik ortaya çıkar.

Eski nitelikle yeni nitelik arasında bir bağlılık vardır. Yukarıda Engels'in «Doğa'nın Diyalektiği» nden andığımız örnekte her keresinde nitrojen (N) ve oksijen (O) elementlerinin bileşimi ile nitel farkta bir nitrojen oksidin ortaya

çıkışı gibi. Aşağı bir toplumsal formasyondan yüksek bir toplumsal formasyona geçişte insanlar - sınıflar, gruplar, tabakalar, bireyler - o zamana kadarki formasyon içinde birbirleri ile yeni ilişkiler kurarlar ve o ilişkileri birlikte değiştirirler. Gelişim içinde onlar belirli bir **süreklilik** kazanırlar, birlikte nicel ve nitel değişimleri belirlerler.

Bir diğer yandan yeni bir nitelik hiç bir zaman eski niteliğe indirgenip bırakılamaz, yalnızca onun kendi iç varoluş bağımlılıklarını açıklayan tümüyle yeni bir şeyi canlandırırlar. O halde gelişim içinde yalnızca süreklilik değil, tersine aynı zamanda bir **fasılalık** da ortaya çıkar. Orada tek tek niteliğin varolan ölçüsel ayrıcalıklarının anlatımı olan sıçramalar ortaya çıkar. Maddeci diyalektik tarafından genişliğine açıklanan nicel gelişim içinde, nitel sıçrama yasası doğada, toplumda ve düşüncede gelişim sürecinin somut kavrama yolunu açmıştır.

Zıtların Çelişkisi Ve Birliği Yasası

Lenin'in belirttiği gibi bilimsel bir gelişim doktrini, her şeyden önce maddenin **kendini hareket ettirmesinin** kaynağını ortaya çıkarmak zorundadır. Metafizik düşünce tarafından her hareket, onun **dışsal** itici güçlerine indirgenerek açıklanır. Diyalektik bu soruna da esaslı derinlik kazandırmıştır.

Bunun içinde, hareketi aslında kendi hareketi olarak bir fenomenin hareketinin ve gelişiminin her şeyden önce içsel itici güçleriyle açıklanması sözkonusudur.

Örneğin, bu konuda açıklama istenildiğinde, toplumdaki uygulaması gösterir ki; kapitalizmin kendi objektif ve sübjektif koşulları sosyalizme geçiş koşullarını olgunlaştırır. Ütopik sosyalizmin savunucularının bu konudaki görüşleri farklıydı. Onlar, kapitalist toplum içindeki sosyaliz-

me geçiş koşullarını etkileyen objektif ve sübjektif itici güçlerin ortaya çıkarılmasını üstlenmediklerinden; birçok kezler İşçi Sınıfının **dışında** herhangi bir kimselerin, insanları seven dostların, ya da zengin koruyucuların yardım etmek zorunluluğu vardır diye düşünüyorlardı. Ancak onların yardımlarıdır ki, sosyalizmi, önce küçük sosyalist koloniler halinde ve buradan giderek bütün toplumun sosyalizme geçişini olağan kılabilir. Marksizm - Leninizm, diyalektik olmayan bu görüşten; tümüyle ayrılıyordu. İlk önce Marks bu konuya dikkati çekti: «Eğer, toplumun, maddi üretim koşullarının durumunu ve onun sınıfsız bir toplum içindeki benzer ekonomik (üretim) ilişkilerini örten peçeyi kaldırmadan, yapacağımız bütün devrim denemeleri donkişotluk olur.» (17) O halde, kapitalist toplum kendi itici güçlerini içinde bulundurmak zorundadır, ki bu itici güçler, daha ileri bir toplum biçimine, sosyalizme geçişin kaçınılmazlığının nedenidir. Bu, Marks tarafından, sosyalizmle maddeci diyalektiğin ilişkisi ve esaslı bir koşulu olarak, bilimsel sosyalizmin yaratılması biçiminde yerine getirildi.

Fenomenlerin (bütün kompleksliğiyle toplumdaki ve doğada) içsel itici güçlerinin kendi hareketleri, neleri ortaya çıkarırlar?

Maddeci diyalektik görüşüne göre bunlar; doğada, toplumda ve düşüncede gelişim ve değişimin itici koşulu ve kaynağını oluşturan diyalektik çelişkilerdir.

Metafizik anlayışa göre, hareket; bir fenomenin bir diğerini dışardan etkilemesi sonucunda oluşur. Maddeci diyalektik ise hareketi temel işlev olarak alır, onun için de hareket bir fenomenin kendi hareketinden ileri gelir. Fenomen kendi hareketinin nedeni olarak ortaya gelmiştir, bir fenomenin içinde itici ve kımıldatıcı olarak kendi

(17) Karl Marks: Grundrisse... Berlin 1953, s. 77

hareketini yerine getirir. Fenomen içinde, karşılıklı birbirlerine etki eden, fenomenin gelişim ve hareketini kaçınılmazlaştıran momentler, yanlar vardır. Bunlar, diyalektik çelişkilerin kutupları, halkaların ve yanlarının içsel momentleridirler.

Bir çelişki nasıl ortaya gelir? Diyalogdaki karşılıklı konuşmayı, önermeyi ve zıddını ele alalım. Yukarıda diyalektiğin, köken nedeni ile, diyalog akımı sanatı anlamına geldiğini işaret etmiştik. Bir zembereğin güdüsü olarak, partönerin birbiriyle-çelişkisi gerçeğin bilinmesine hizmet eder.

Maddeci diyalektiğe göre, hiç bir zaman bir çelişkinin içinde bulunan iki zıt ilişki, birbirlerini kabul etmeyen önermeler değildirler, tersine bir gerçekliğin objektif-reel ilişkisinin kendi kendine anlaşılmasına yararlar.

Süreçler, şeyler, fenomenler nerede birbirlerine karşı korlarsa orada diyalektik bir çelişki vardır ve aynı zamanda bir birlik oluştururlar. Ve nerede, bu fenomenler arasında aktif bir ilişki, bir karşılıklı etki varsa, bu ilişkiler gelişim ve değişimi ortaya getirir.

Doğadaki kalıtım ve uyum, benzeşme ve yadımlama; toplumdaki sınıfların birbirlerine karşı koyma savaşı; bilgi içindeki teori ve pratik ilişkisi realitedeki diyalektik çelişkilerin varoluşlarının somut kanıtlarıdır.

Fenomenlerin, süreçlerin vs.nin içindeki karşı koyan taraflar hem birbirleri için gereklidirler ve hem birbirlerine etki ederler. Bu karşı koyan tarafların karşılıklı etkileri verili bütünlüğün -organizmanın, toplumun, bilimin vs.- gelisimine ve hareketine neden olurlar. Her şeyin, her fenomenin, temelinde diyalektik çelişkilerin etkilerinin örnekleri vardır; bütün fenomenler iç ve dış, kaçınılmaz ve raslantısal, özel ve genel, vs. bir takım özellikleri içerir. Bunlar aynı zamanda spesifik çelişkileri oluştururlar.

Buradaki yasa onun çevresinde hareket ettiği, zıtla-

rın savaşı ve birliği yasasıdır. Birlik ve savaş diyalektik bir çelişkinin özelliğidir. Bunlar Marks'ın söylediği gibi, bir çelişkinin çözümüne götüren bir dinamizm ve gerilim olarak kavranılmak zorundadırlar. O halde karşı koyan taraflar, zıtlar, birbirleriyle yanyana hareketsizlik içinde durmazlar, tersine birbirlerini karşılıklı etkilerler, birbirleriyle «uğraş» ve «savaş» içinde bulunurlar.

Eğer, gelişimin kaçınılmazlığı altında zıtlardan bir taraf geri kalırsa, ilişki çözülür. O durumda niteliksel bir şekil değişimi ortaya gelir, ya da yeni ve daha yüksek gelişimler için olanaklar taşıyan tamamıyle yeni bir ilişki doğar.

Bu söylediklerimiz elbette, diyalektik çelişkinin çok genel bir tanımıdır. Diyalektik çelişkiyi somut olarak anlamak için, herkes yüzünü somut çelişkilerin araştırılmasına çevirmek zorundadır.

Burjuvazi ve proletarya, bunlar her ikisi de kapitalist toplumun temel sınıflarıdır, o toplumdaki zıtların, çelişkilerin etkin bir ilişkisini meydana getirirler.

Marks ve Engels, bunun yukarıdaki şekilde belirlenmesinin, bir toplumdaki her iki sınıfın bir zıtlar ilişkisinin kutbu, tarafları olarak belirlenmesine yetmediğini, tersine onların ilişki içinde her ikisinin de özel durumları olduğunu yazmışlardır. Bunun için Marks ve Engels aşağıdaki sözleri söylerler: «Bu nedenle, zıtlığın içinde özel mülkiyetçiler **tutucu yan,** proletarya **yıkıcı yandır.** Birinciden çelişkinin korunması eylemi, diğerinden ise bunun yok edilmesi eylemi çıkar.» (18)

Herhangi bir şekilde, çelişkinin her iki yanının birbirlerine etki etmelerinden, zıtların savaşının gelişimi ve çelişkinin son çözümü, yıkımı sonucu doğar. Burjuvazi,

---

(18) F. Engels/Karl Marks: Kutsal Aile, ya da Eleştirmenin Eleştirmesinin Eleştirisi. Marks/Engels: Yapıtlar. cilt: 2, s. 37

kendi iktidarını kuvvetlendirip savunmayı zorlarken, bir yandan da üretici güçlerin belirli bir ölçüde gelişmesini de sağlar. Durum böyle iken, aynı zamanda proletarya büyür, gelişir; çünkü burjuvazi proletarya olmadan varolamaz, bu, proletaryayı sömürmesi ve çalıştırması için gereklidir. Proletarya da kapitalist sınıfların egemenlik ve sömürüsünden kurtulmak için, sanki onun tarafından, onunla savaş için örgütlendirilir. Her iki sınıflar karşılıklı; aralarındaki derinleşen çelişkilerin sosyalist devrim biçiminde -İşçi Sınıfının iktidarı eline geçirip, çözülüşüne kadar- savaş verirler.

Bu da gösteriyor ki, çelişki, zıtların etkin bir ilişkisidir, bu onun gelişim süreci içinde olgunlaşır ve keskinleşir. Nerede ilişkilerin hatırı sayılır bir gelişimi var ve çelişki çözülmek zorundaysa; orada tutucu yan bunu asla bırakmamaya çabalar. Ama, son olarak o zamana kadar ki ilişkiler ortadan kalkar ve bir yenisi onun yerine geçer. İşçi Sınıfı, yoksul köylülük ve entelijansiya (İşçi sınıfı aydınları) tarafından yoldaşça bir ilişki temeli yaratırlar ve burjuvazi ile proletarya arasındaki çelişki sosyalist devrimle çözülür.

Çelişkinin dinamik gelişimi, onu keskinleşmeye götürür ve zorla çözülür, bu kendi hareketinin itici gücü ve kaynağı olarak ortaya çıkar.

Bu yalnızca toplum için böyle değildir, tersine, doğa ve insan düşüncesi için de aynıdır. Zıtlıklar her yerde ortaya çıkar. Çelişkili tümleyici parça içinde de birlikte bulunurlar, bu her iki benzer koşulların varoluşu, zıtların arasında karşılıklı etki ortaya getirir ve gelişimi ilerletir. Lenin diyalektik çelişkinin evrenselliğini, şu aşağıdaki durum ve nitelik içinde işaret ederek açıklıyor:

«Matematikde artı ve eksi, Diferansiyal ve integral.
Mekanikte etki ve tepki
Fizikte pozitif ve negatif elektrik

Kimyada atomların birleşmesi ve çözülmesi.
Sosyal bilimlerde sınıflar savaşı.» (19)

Çelişkiler genel bir fenomendirler. Onlar, gerçekliğin bütün etki alanlarında ortaya gelirler. Aynı zamanda onlar, sürekli özelliklerinin kişiliğini taşırlar. Belirli kişiliklerinden ötürü diğer çelişki şekillerinden ayrılan çelişkileri gruplandırabiliriz.

Marks, Engels ve Lenin tarafından sosyal çelişkilerin hareketi araştırılmıştır. Onlar çelişki işini belirli bir şekilde, **sınıflı toplumların** gelişimini gözönünde tutarak ele almışlardır. Sömürücü toplumun düşman sınıflarının savaşı, bunların gelişim ve hareketi, bağışlamasız karşı koyan sosyal ilişkilerin belirlediği, çelişkilerin çevresinde hareket eder. Bu tür çelişkiler **Antagonist** (uzlaşmaz) çelişkiler olarak adlandırılır. Antagonizm sözü «birbirine karşı savaş» anlamına gelen grekçeden kaynaklanmıştır.

Antagonist çelişkiler, varolan toplumun çerçevesi içinde çözümlenemezler; onun zaferi varolan üretim tarzının çözülmesi koşuluna bağlıdır. Özellikle bu çelişki, kapitalizmin temel çelişkisi içinde; sosyal üretim ile kapitalist özel kazanç arasındaki çelişki biçiminde görülür.

Engels bu çelişkiyi şöyle nitelendiriyor: «Değişim ve bireysel hareketin ona kazandırdığı sosyal bir hareket olan üretim, özelin hareketinde devam etti: **sosyal üretim, özel kapitalistler tarafından kendilerine mal edildi.** Temel çelişki, şimdiki toplumda hareket eden bütün çelişkilerden kaynaklanır ve bunu sanayi açıkça gündeme getirir.» (20)

Burjuva düşünürler bütün çabaları ile bu Marksist-Leninist anlayışı küçük düşürmeyi denediler. Onlar, realitede çelişki diye bir şeyin olmadığını ileri sürerek Mark-

---

(19) V. İ. Lenin: Diyalektik Sorunu Üzerine: Yapıtlar. cilt: 38, s. 338
(20) F. Engels: «Anti-Dühring»e materyaller. Marks/Engels: Yapıtlar. cilt: 20, s. 619

1954 ve 1969 itibariyle FA'da A.Ş.lerin birikim ve merkezileşme süreci

Dış daire: A.Ş.lerin sayısı (yüzde olarak)

İç daire: Ana Sermaye (yüzde olarak)

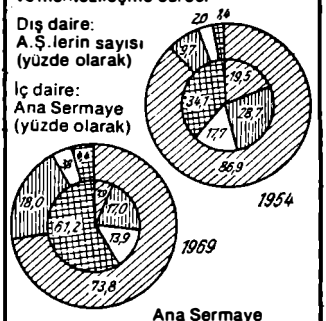

Ana Sermaye

- 10 Milyona (DM) kadarki A.Ş.
- 10 Milyonun üzerinde 50 Milyona (DM) kadarki A.Ş.
- 50 Milyonun üzerinde 100 Milyona (DM), kadarki A.S.
- 100 Mil- (DM) üzerindeki A.Ş.

FA halkının sınıfsal yapısının gelişimi (Yüzde olarak)

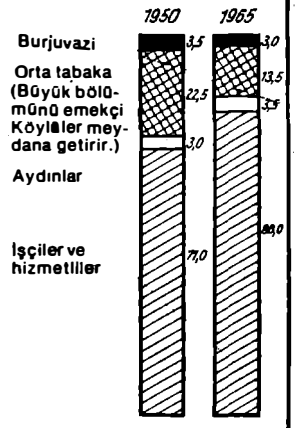

FAendüstrisinde randıman, reel ücret ve kârların gelişimi (1950 = 100)

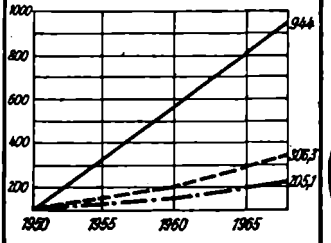

- Reel ücret
- İş saatine göre Üretim randımanı
- 50 lileri gelen Konsern'in brüt kârları

FA'da gelir dağılımı (1)

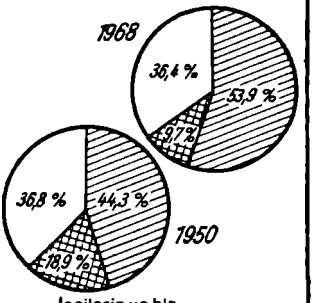

- İşçilerin ve hizmetlilerin maaş ve ücreti
- Kapitalistlerin Kârı
- Küçük İşletmecilerin geliri

(1) Devlet bütçesine göre

sist çelişki kuramından yanlış bir doktrin olarak kara çalmayı denedikten sonra, çelişkileri kaynaksal olarak gözden geçirerek son zamanlarda anlaşmazlık modeli denilen bir şeyi tanıdılar. Onlar çelişki diye burjuva toplum içindeki, (örneğin tarım ekonomisiyle sanayi arasında, özel burjuva partilerinin birbirleri arasında, sendikalarla işverenler arasında vb.) bir dizi ileri sürüyorlardı. Ama bütün bunlar onun temelindeki hataların toplamıdır. Kapitalizm Marks ve Engels tarafından ortaya konulan temel çelişkileri yadsıyarak onların sınıfsal özelliğini sürekli gizler. Onlara göre çelişkiler geçici bir zaman için ortaya çıkarlar ve sözde kapitalist sistem tabanı üzerinde çözülebilirler. Bundan ötürü kapitalizmin bu uzlaşmaz kuramları tümüyle bilimsellik dışıdır. Onların temel durumunu yadsıdıkları çelişki, kapitalist toplum içinde hareket eder ve yalnızca devrimci bir ortadan kaldırışla halledilebilir.

Kapitalizm antagonist temel çelişkilerinden, başka antagonist çelişkiler ortaya çıkarlar. -bilhassa burjuvazi ile proletarya arasındaki uğraş- Bu her şeyden önce sosyalizme geçişle çözülür. Kapitalizmin iç çelişkilerinin yanında, şimdiki antagonist çelişki de gösteriyor ki, çeliski, emperyalist sistem ile sosyalist sistem arasında birbirlerine karşı koymadır. Bu sistemler arasındaki antagonist çelişkinin varlığı, bu birbirleriyle uğraş halinde olan sosyal sistemlerin aralarında hiç bir uzlaşma olmaması anlamına gelmez, tersine, sınıflar savaşının sonuçlandırılmasının militarize olmayan araçlarla çözümü demektir. Bu savaştan sosyalizm zaferle çıkacaktır, çünkü o, tarihsel olarak ileri bir sosyal sistemi temsil etmektedir.

Marksizm - Leninizmin kurucuları, hepsinden önce -doğada- diyalektik çelişkilerin hareket ettirici kuvvetinin sınıflı toplum içinde araştırmasını yaptılar. Varolan objektif çelişkiler, sosyalizmde de özellikle onun kuvvetini hareket ettirip geliştirebilir mi?

Yanıtlandırılmak zorunda olan bu sorun, ülkedeki sosyal antagonizmin çözülüp, yıkılarak sosyalist toplumun kuruluşuyla yanıtlandırılır. Sosyal hareket ve gelişimin itici gücünü, sınıflar kavgası hareket ettirir, sınıflar ve tabakalar arasında orijinal, antagonist olmayan ilişkiler doğar, bütün toplum kardeşçe bir beraberlik içinde ilerler.

Fakat bununla birlikte toplum ve yaşamdaki çelişkiler de ortadan kalkar mı?

Lenin saptıyor ki, antagonizm ve çelişki hiç bir şekilde ortadan kalkmazlar. Bunların ilk ortadan kalkışı sosyalizmde olur. Sosyalizmin gelişim ve süreci sırasında ortaya gelen çelişkiler, partinin öncülüğünde bütün emekçiler tarafından gelişim özelliği içinde çözülmek zorundadır. Sosyalizmin kuruluşunda ortaya gelen çelişkilerden hiç biri olağanüstü değildirler. Tersine onlar, gelişimin bir itici gücü rolünü oynayan objektif özellik taşırlar.

Sosyalist düşünce sürekli buradan hareketle; sosyalizmde gelişimin somut bir uyum içinde, hiç uzlaşmaz değil, tersine, sosyal yaşamın örgütlendirilmesini, eskiyen formları içinde eskimiş düşünce ve yöntemlerin terkedilmesi, eskiyle yeninin karşı koyma savaşı içinde oluşa geleceğini kabul etmiştir.

Realitenin her yerinde olduğu gibi sosyalizmde de, çelişkilerin çözümü ve yokedilmesi gelişimin kaynağı ve itici gücünü etkileyen biçimdedir. Bu antagonist olmayan çelişkiler, sınıflar ve tabakalar arasında antagonist olmayan ilişkileri temellendirir.

Çelişkilerin nasıl çözüleceği sorunu, sosyalist toplumun kuruluşu içinde ortaya çıkar. Bu her şeyden önce, İşçi Sınıfının Marksist - Leninist Partisinin doğru kararları ve bütün emekçilerin yeni görevlerinin üstesinden gelmeleriyle çözümlenir.

Üretimde, bilimde, politik ve Ideolojik yaşamda sosyal ilişkilerde ve davranış biçimlerinde devamlı bir yeni-

lik; yeni örgüt biçimleri, yeni yöntemlerin denenişi, çalışılarak yeni düşüncelerin elde edilişi vs. egemen olur. Böylelikle sosyalizmdeki olanak ve güçler evrensel olarak gerçekleştirilir, böylelikle sosyalizm, kapitalizm üzerindeki üstünlüğünü açık-seçik ortaya koyar. Böylelikte sosyalizmde insanlar maddi ve düşünsel en iyi bir biçimde yaşarlar. Ama eskinin direnişi, yeni sürekli anlaşmazlıklar çıkartır. Eskinin yedi başlı gelenek - görenekleri zamanla aşılır. Eski, seyrekçe şimdiye kadar denenmiş yöntem ve organizasyon biçimleri gösterir. Ama kuvvetli uygulama onun genelleşmesine olanak vermeden hemen başa çıkabilir.

Sosyalist toplumun gelişim süreci; sürekli yeniye, daha yükseğe, en iyinin ortaya gelişine doğru bir gidiştir, eski ve eskimiş olan gerilemek zorundadır. Bu süreç yeninin eksiksiz olarak genelleştirilmesinde, eskinin direnişinin karşısında tamamiyle devrimci ve savaşçıdır, atılganlık, özverilik ve kararlılık gerektirir. Sosyalist sanatta ve edebiyatta, filmde ve televizyon oyunlarında yeni için savaşlar vermek, yeninin politik açıklık ve kuvvetli kişiliğini meydana getirmek zorunludur.

Sosyalist toplumdaki yenilikçilerin bu eylemleri eskinin düşmanlık kampları kurmasına izin vermez. Sosyalizmde bütünüyle, insanlar arasında yeninin, ilerinin ve daha iyinin genelleştirilmesi doğrultusunda ilişkiler egemen olur.

Sosyalizmde sınıflar antagonizmi yerini, İşçi Sınıfının köylü kooperatifleri ve diğer emekçi sınıflarla ortaya getirdiği birliğe ve insanların birlikte çalışma ve kuvvetli ortaklıklarına bırakır. Onlar birbirlerine karşı darbe vurmazlar. Tersine, devrimci bir savaş içinde eski sömürücü toplumun güçlerine ve gelenek - göreneklerine karşı başarılı olmak zorundadırlar. Ama sosyalist ortaklık, sosyal zorunluluklarla kişisel çıkarların uygunluğu içinde temellenmiş-

tir, toplumun bütün kuvvetleri çevresinde önemli bir itici gücü serbest bırakırlar. O üretici güçlerin çok kapsamlı ve efektif bir gelişimini olağan kılar. Gelişimin en derin kaynağı, sosyalizmde de diyalektik çelişkilerdir; ama bunların çözümünün sonsuz itici gücünü Parti; İşçi Sınıfının ve diğer emekçilerin bilinçli eylemciliklerinin yönetilmesiyle halleder. Sosyalizmin gelişim itici güçleri, kapitalizme karşılık sosyalist topluma sahip olduğu avantajlardan ortaya gelir. Buna, emekçilerin kapsamlı ve enerjik katılımlarının etkili bağlılığı içinde; sosyal görevlerin başarılmasına, ekonominin bilimsel planla yönetilmesine, ulusal ekonominin ve bütün toplumun gelişiminin rasyonel organizasyonuyla varılır.

Bununla birlikte sosyalizmin içinde bulunduğu başlıca gelişim itici güçleri; emekçilerin kişisel maddi ve düşünsel çıkarlarının uygunluğu ve bilinçleri sosyal gereklilik içindeki kollektiviteleriyle bağımlıdır.

Sosyalizmin gelişim itici güçleri, kapitalizme karşılık kapitalizm içinde sosyalist üretim biçiminin üstünlüğü ve sosyalist toplumun avantajları içinde kök salmışlardır. Kişisel çıkarların uygunluğu; şimdiye kadar hiç bir sosyal düzende olanaksız olan bir ölçü içinde insanların iktidarları, yetenekleri ve kafalılıkları sosyal kaçınılmazlıkla ortaya çıkar. Sosyalizmde yasal olarak ortaya çıkan antagonist olmayan çelişkiler, kaçınılması olanaksız önemsiz sürtüşmelerle çözülebilir ve hatta bireysel, kollektif ve bütün toplum çıkarlarına uyacak biçimde çözülmelidir. Yeninin, ilerinin ve daha iyinin genelleştirilmesi - olağan özel güçlük ve sorunları da taşırlar - bütün toplumun her özelliğinin gelişiminde, inceden inceye hesaplanmış çıkarlara uygun ilerler.

Sosyalist toplumda, her ileri adımda karşılaşılan çelişkiler çözülür. Gelişim süreci biliçle ele alınmazsa, doğru bir şekilde çözümlenemez ve ilk kez böylelikle varolan

çelişkiler sosyal ileri hareketleri frenler. Parti ve devlet; yeni fikirlerin, metodların, davranış biçimlerinin genelleştirilmesi çevresinde her şeyi yapar; üretimde, bilimde, sanatta ve devlet yönetim etkinlikleri vs. de çabuklaştırmasını gerçekleştirir. Köstekleyici çelişkiler, tutuculuklar, oransızlıklar, fenomen içinde ortaya çıkar çıkmaz büyük dirençle kırılır, onların ortaya geliş koşulları nasıl ve ne kadar olağansa, öylece önleyici sınırlar konulur. Sosyalist toplumun bütün gruplarının ve bireylerinin, sınıflarının ve tabakalarının esaslı çıkar uygunlukları, sosyal çelişkilerin çözümünde plan ölçüsünde bir itici güç olarak ve böylelikle kayda değer gelişim etkeni olarak ortaya çıkarlar.

Sosyalist toplumun, çevresinde hareket ettikleri itici güçlerinin özgür varoluşları, sosyalizmin gelişim ve kuvvetlenmesi için bütün bireyler ve kollektiviteler en ileri bir yönetime doğru mahmuzlarlar. Bireysel çıkarlar, çalışanların çevreleriyle prensip içinde bütün alanlarda ileri yönetim etrafında birlikte maddi ve kişisel çıkarların karşılanmasındaki bütün gayretler bırakılıp sosyal gerekliliklerle varlığa uygun hareket ederler.

Gelişimin itici güçleri burada bir ölçü içinde serbest bulunurlar, bireysellikler ve kollektiviteler bütün toplumun çıkarlarına uygun ileri bir yönetime doğru gider. Bu, adil yönetim görevi yapılması için gerektir, verimli çalışma sonuçları için, maddi ve ahlâki değerlerin sağlam bir bağını gerektirir. Bununla birlikte emekçilerin düşünce ve teklifleri, sosyalist demokrasi yönetiminin daha kapsamlı gerçekleştirilmesi zorunluluğu için, yönetim çalışmalarının denetiminde önem ve değer kazanır. Bu plan uygulamasının ayakta duruşu emekçilerin sürekli denetimlerini gerektirir, onun ortaklaşa sorumluluklarını, birlikte düşünmelerinin gerçekleştirilmesi için. Emekçilerle gerçek sosyalist ortaklık ilişkilerini geliştirmek ve böylelikle onların

kollektivite içinde her zaman kendilerini sağlam hissetmeleri ve ilgili çıkar uygunlukları için kaçınılmazdır. Kollektivitenin yönetimi gelişim sorunları içine bütün toplumu alırlar. Bütün bu ve diğer etkenler, sosyalist toplumun gelişiminin itici güçlerini oluştururlar. Sosyalizmdeki sosyal çelişkilerin çözümü ve hareketinde önemli bir rol oynarlar; bunlar sosyalist toplumun gelişiminin derin kaynaklarını oluştururlar.

Yadsımanın Yadsınması Yasası

Biz, buraya kadar, gelişimi sayısal değişim içinde nitel sıçrama yasası, esasında kendi hareketi olarak anlatmış, giderek zıtların savaşını öne sürmüştük. Şimdi de doğa ve toplumdaki gelişimin bir diğer yanını, yadsımanın yadsınması yasasını ele alıyoruz.

«Yadsıma» (olumsuzlama) sözü de, (negare) yadsımak anlamına gelen lâtinceden gelir. Burada da, «diyalektik» ve «çelişki» konularında verildiği gibi, maddeci diyalektik, idealizme karşılık bu kategorilerde de, maddeci bir görüşü ortaya kor. Bu yasa ilk defa Hegel tarafından kapsamlı olarak, düşüncenin kapsamında, bir gidişin önce gelen yadsıması anlamında önerilmiştir. Diyalektik materyalizm için yadsıma, objektif realite içinde bir oluşumu kendi kendine oluşturur, düşüncemizde bu soyut-kavramsal biçimde yansıtılır.

Engels, yadsımanın yadsınması «eski idealist felsefenin onu altında sakladığı, esrarlı karışık şeyler yığını ortadan kalkar kalkmaz, bir çocuğun bile anlayabileceği, her yerde ve her gün olan çok basit bir şey» (21) olduğunu söyler.

---

(21) F. Engels: (Anti-Dühring. Marks/Engels: Yapıtlar. cilt: 20, s. 126

Bu yasada yadsıma sözünün iki anlamı vardır, yadsımanın yadsınması yasasında her şey önce yadsımanın varlığının açıklanmasını gerektirir.

Negation yadsıma anlamına gelir. Evrendeki gelişim bunun içinde bulunur, ki bir şey devamlı «yadsınır.» Sosyalizm kapitalizmi «yadsır,» yetişkinlik çocukluğu «yadsır,» bitkiler embriyonu «yadsır» vs. ve daha bunların benzerleri...

Bu yadsıyış, «yadsıyışla» eski bir şeyin tümüyle ortadan kalkması ve onun yerine bir yeninin geçişi anlamına gelir. Ama yeninin o zamana kadarkilerle hiç bir bağıntı içinde olmadığı anlamına gelmez.

Diyalektikte yadsıma Engels'in belirttiği gibi, basitçe hayır demek, ya da bir şeyin herhangi bir biçimde yokedilmesi anlamına gelmez. Eğer bir bitkinin embriyonu ezilirse o da bir yadsımadır, ama kuruluş halindeki bir gelişime herhangi bir olanak vermez. O halde yadsıma pozitif bir gidiştir, bunun içinde aynı zamanda bir şey ortadan kaldırılır ve yeni bir şey konur.

Diyalektik yadsıma zıtların birliğidir. Varlığın geçmiş gelişim aşamasını oluşturan, eskiyen bu yadsımanın içinde ortadan kaldırılır. Eski üzerindeki daha ileri bir gelişim aşamasına bağlı olan daha ilerinin gereği olan şeyler konur.

Üretim araçlarının kapitalist özel mülkiyeti kapitalist sınıfların devletçil - politik egemenliği, reaksiyoner burjuva ideolojisi vs.... biçiminde zulüm ve sömürü toplumu olarak karekterize edilen kapitalizmin bütünü sosyalist devrim tarafından ortadan kaldırılır. Bilimsel ve teknik kazançlar, büyük burjuva düşünürlerin hümanist mirasları vs... gibi kapitalizm içinde oluşmuş bulunan şeyler ise benimsenir ve değişen etkileme koşulları içinde ileri götürülür ve bütünü korunur.

Bu diyalektik - çelişki yadsınması tarihin sürekliliğini

oluşturan gerçek bir ilerleme yaratır. O, o zamana kadarki gelişimin pozitif miraslarını benimsediğinden, yeni miraslara ve avantajlara götüren daha ileri bir gelişim aşaması yeterli biçimde öne geçmiştir.

Sosyalizm, geçmiş sosyal formasyonların bütün pozitif yanlarını kabullenir, böylelikle gelişim kaynaklarına sonsuz olarak kavuşur. İnsanların sosyal ilişkilerinin yeni bir şeklini gerçekleştirir, bu da üretici güçlere çok büyük bir hareket serbesliği kazandırır.

Yadsıma, basitten yükseğe doğru ilerlemenin gelişim tabanıdır. Gelişim içinde o yalnızca yadsıma olarak değil, tersine yadsımanın yadsınması olarak meydana gelir. Yadsıma bir kereye özgü hareket değil tersine her zaman daha ileriki aşamada tekrar ve yeniden oluşan, daha ileriye götüren bir hareket olarak görünür.

Bu yasanın içeriği kendi içinden kaynaklanmıştır. (Yadsımanın yadsınması) sözlerinin anlamında bir yadsımayı (bir «olumsuzlama») yadsınışı (verneint) vardır. Eğer yadsıma yadsınırsa olumlu bir sonuç ortaya çıkar. Yadsımanın yadsınışı yasası belirli bir gelişim nedeninden ötürü giderek aynı şekilde meydana gelen olumluluğun içinde cereyan eder.

Biz bunu basit bir örnek ile açıklayabiliriz. Gelişen bitki bir tohum tanesini - daha çimlenirken - diyalektik olarak yadsır. Eğer bitki şimdiden yavaş yavaş ölmüyorsa taşıdığı tohumdan ötürü bir ikinci yadsımayı üzerine almıştır. Yaşadığı müddetçe bu yadsımanın devamını yerine getirir. Yadsımanın yadsınışı, çıkış durumunun tekrar eski haline dönmesi değil, daha bir ileriye gelişen bir düzeye çıkıştır. Lenin'in söylediği gibi «Görünüşü ile âdeta bir eskiye dönüş» (22) ü andırır.

---

(22) V. İ. Lenin: Hegel'in «Mantık Bilimini Özümleme» Yapıtlar. cilt: 38, s. 214

Böylelikle gelişim içindeki bir diğer moment ortaya çıkar. O, aşağıdan yukarıya diyalektik yadsıma aracılığıyla sadece bir ilerleme değildir. O, sadece yükselen çizgi içinde cereyan ediş değil, tersine «helozonik» bir ortaya çıkıştır.

Engels «Anti - Dühring'in», «yadsımanın yadsınması» bölümünde doğadan ve toplumdan getirdiği bol örneklerle gelişimin spiral akışını gösterir. Kuşkusuz orada tek örnekle yetinilmemiştir. Herkes yasanın içeriğini açıklamak zorundadır. Eğer herkes gelişim içindeki çelişkilerin açılışını (inkişafını) izlemek istiyorsa, bunun için bir olanak bulabilir.

Gelişim içinde zıtların çıkış noktası görecel etki benzerliğinin bir durumunu izler, bu yadsımanın içinden çıkan uygun olmayışlardan ve ayrılıklardan bir safhadır. Bu faz (safha) kökensel etki benzerliklerinin ortaya gelişinden ötürü yasal niteliksel yüksek seviyede çözülür. (Yadsımanın yadsınması) Bu işlev bütün gelişim hareketlerinde sonsuz bir esasa dayanır. Gelişimin spiral bir form alışı orada ortaya çıkar. Çıkış durumunun belli koşulları temel gelişimin silsilei meratibi üstünde tekrarlanır. Gelişimin içindeki çelişkiler yadsımanın yadsınması ile yasal olarak cereyan eder ve yadsımanın üzerinde ilerler. Engels: «Gelişim, çelişkiden, ya da yadsımanın yadsınmasından geçerek ortaya çıkar.» (23)

Artık şimdi Lenin'in, Marksist - Leninist gelişim görüşünün varlığını özetleyen şu sözlerine yer verebiliriz:

«Sanki daha önce alışılmış aşamaları tekrarlıyormuş gibi gözüken, fakat onları daha değişik bir şekilde ve daha yüksek bir düzeyde (yadsımanın yadsınması) tekrarlayan gelişme düz bir çizgi doğrultusunda değil spiraller

(23) F. Engels: Doğa'nın Diyalektiği. Marks/Engels: Yapıtlar. cilt: 20, s. 307

halinde ilerleyen bir gelişme, sıçramalar, yıkımlar ve devrimler yoluyla gelişme «tedricilikte kesintiler» niceliğin niteliğe dönüşümü, belli bir cismi belli bir fenomeni ya da belli bir toplumu etkileyen çeşitli kuvvetlerin ve eğilimlerin zıtlığı ve çatışması sonucu iç yapıda doğan gelişme itilimleri, bir fenomenin **bütün** yönlerinin arasındaki çözülmesi olanaksız ve belirli yasaları izleyen bir örnek, bir evrensel hareket süreci yaratan bağ... işte, geleneksel doktrinden çok daha zengin bir gelişme doktrini olarak diyalektiğin kapsadığı bir kaç özellik.» (24)

4. Yöntem Olarak Diyalektik

Marksist - Leninist felsefenin bütünü gibi, diyalektik de pratik bir fonksiyonu yerine getirir. O yalnızca evrenin açıklanmasını özellikle toplumda süreçlerin akımlarını açıklamakla yetinmez, tersine, bir yandan bunları yapmakla çalışanları bir teorik ve pratik **davranışa** götürür. Marksizm - Leninizm işçi sınıfının teorisidir. Bu ona, doğo ve toplumun progresiv kuşatılmasında, kapitalizmin aşılıp yerine sosyalizmin kuruluşunda ve sosyalizmin kusursuzlaştırılarak komünist toplumun kurulmasında yol gösterir.

Marksizmin yaşayan bilinci olarak diyalektik, genel olarak doğayı, evrendeki gelişimin itici güçlerini ve koşullarını açıklar. Bunun içinde işçi sınıfı bu teoriyi benimser ve aynı zamanda onu ayakta tutar, doğal ve toplumsal gelişim sürecini yaratma ve yönetmede hedef edinir.

Böylelikle diyalektiğin metodik bir fonksiyonu ortaya çıkar yöntem sözü de, «Bir yolun izlenmesi» anlamına gelir ve Grekçe'den köklenmiştir. Diyalektiğin doğru bir bil-

---

(24) V. İ. Lenin: Karl Marks. Yapıtlar. cilt: 21, s. 42-43

ginin ve pratik hareketlerin başarı yolunu gösterir. Eğer gerçekliğin genel yasalarında esas alınırsa diyalektiğin peçesi kalkar ve bilgi ve davranışlarda yalnızca o etkili olabilir.

Bilgi ve (bilme ve) davranışlarda herkes her zaman **materyalist** olarak davranmak zorundadır. Demek oluyor ki, herkes objektif verili durumlardan olaylardan süreçlerden hareket etmek zorundadır ve gerçekliğin durumu illizyona ve mucizeye izin vermez. Bu maddeci ilke diyalektiğin hareket noktasıdır da. Lenin, bunu şu şekilde formüle ediyor: «Araştırmanın objektifliği (örneksiz, dolambaçsız değil tersine, şeyin kendinden hareket eder.») (25)

Bu çıkış noktası vadesini doldurmamıştır, ama tek başına alındığında yetmemektedir. Diyalektik gerçekliğin analizinde onun özelliğini hangi bakış açısından incelemeneceği sorununda, somuttan hareket eder? Onun bakış açısı, gerçeğin bu saptanmış en genel nedensellikleri diyalektik tarafından bir yansıtılışı, ortaya konuşudur. Çünkü, yalnızca bu nedenselliklerin düşüncesi pratiğin bu varoluşundan ötürü insanları bin kat inandırıcıdır, esas alıcıdır, o gerçeği doğru olarak kavratabilir.

Lenin, diyalektik düşüncenin, doğruluğunun gerekliliğini şu şekilde genelleştiriyor: «Bir nesneyi gerçek (olarak) tanımak (için), onun bütün yönlerini, bütün ilişkilerini ve «aracılarını» kavramak ve incelemek gerekir. Bunu hiç bir zaman eksiksiz olarak elde edemeyiz, fakat bütün yönlerini düşünmemizin gerekliliği, her şeyden önce bizi hatalardan ve kalıplardan kaçındırır. Bu dikkat edeceğimiz birinci noktadır. İkincisi: diyalektik mantık; nesneye, gelişimi, «kendi hareketi»,... değişimi içinde bakmak zorundadır... Üçüncüsü: bir nesnenin eksiksiz ola-

---

(25) V. İ. Lenin: Hegel'in «Mantık Bilimini Özümleme», Yapıtlar. cilt: 38, s. 212

rak «tanımlanması»nda, bütün insan pratiği, hem gerçeğin ölçüsü olarak ve hem de insana gerekli olan ile bir nesnenin ilişkisinin pratik belirleyicisi olarak inceden inceye bakmak zorundadır. Dördüncüsü: diyalektik mantık bize şunu gösterir ki; 'soyut gerçek yoktur, gerçek daima somuttur.' (26)

Realitenin diyalektik ilişkilerine, bu metodun yansıtılışı olarak bakmak hiç de güç değildir. Her verili somut bütün nedensellik kendi hareketinin gelişim ve değişimi, alçaktan yükseğe ilerlemesi, objektif realitenin kaçınılmaz ilişkileridirler. Diyalektik düşünce bunlara dikkat eder ve bilgi yönteminde esas alır. Herkes politik, ekonomik vb. gibi günlük çalışma içinde karşılaştığı bir nesneyi, bir fenomeni doğru olarak kavramak isteyen ve pratik davranışlarında gerçeği bulmada yönünü belirlemek isteyen herkes, bilimde de bu ilkelere göre davranmak zorundadır.

Bunun için pratik davranışlarda, objektif gelişim yasalarından bilinçli olarak yararlanmak sözkonusudur. Bu tek tek vatandaşlardan her birini de ilgilendirir. Çünkü sosyalizm, somut olarak, sürekli verili kollektivite ve ortaklıklar içindeki özel etkinlik alanlarında da sözkonusudur. Sosyal ilerlemenin gerekliliklerivle, sosyalizmin gücünü ve genel olarak sağlamlılığını en yüksek şekilde oluşturmak ve bunun koşullarını yaratmak için, o her yerde geçerlidir. Bu, eskiyen yanlara göğüs germek çelişkileri ortaya çıkararak, onları ileri adımlar içinde çözmede, yeninin tarafında konulmayı, özelden hareket etmeyi gerektirir. Çağımızda sosyal gelişimin en yüksek aşması sosyalizm ve komünizm tarafından temsil edilir. Bundan dolayı, sosyalist toplumun kuvvetlenmesi için yolundan

(26) V. İ. Lenin: Bir Kere Daha Sendikalar Üzerine. Yapıtlar. cilt: 32, s. 85.

döndürülemeyen etkilerdir, Marksizm - Leninizm ideolojinin temsilcilerinin pratik bir davranışları için gerektir, bu maddeci diyalektiğin ilkeleri tarafından yönetilir.

Çelişkiler dolu gelişimin doktrini olarak diyalektik, İşçi Sınıfının ve diğer emekçilerin sosyal yaşamının bütün alanları içinde geniş kapsamlı serbestliğine ve yayılımına sosyalizmin itici güçleri olarak yol gösterir. O halde diyalektik metod, işi sosyalist ilkelere göre her yerde en tutarlı biçimde organize etmeye, sosyalist demokrasiyi geliştirmeye, sonuçların maddi ve düşünsel temellerini tanımada emekçileri ilgilendiren ve bunun için sosyalizmin gelişimi için yaratıcı eylemleri en vasıflı biçimde yerine getirmeyi kapsar. Yüksek uzmancıl oluşumu ve sınıfsal tutarlı bir bakış açısı bunun için zorunlu koşullardır. Sosyalist toplumun bütünü için diyalektik düşünce ve davranışların önemli bir yönü işleyen sorumluluğun anlayışından oluşmuştur. Bu, diyalektiğin ilkesinin örneği olarak asla diğerleri gibi değildir. Bütün nesneleri, bütün ilişkileri içinde gözlemler. Bizim toplumumuzun bütün ilişkisi gelişen sosyalist toplumun bütünüdür. Diyalektik düşünce, her fenomeni, meslekî ve pratik (politik pratiği içinde), sosyalist toplumun bütün gelişim koşullarına bakışla düşünmek anlamına gelir. Diyalektik tek tek politik davranışlarına etki eder, o yalnız teori için gerek değildir. Tersine pratik için de vazgeçilmez gerektir. Bilim ve üretim, örgüt, kültür ve spor sosyalizmde geniş olarak birbirleriyle ilişkilidirler. Eğer bu kısımlar birlikte iyi etki edilebilirse, yüksek sonuçlar elde edilebilirler. Diyalektik düşüncenin gelişimi buradadır.

Bu düşünce, nasıl tekse, yalnızca gözlemlemenin bir metodu değildir, tersine aynı zamanda sosyalist toplumun gelişim problemlerine, pratik-politik yola çıkışların durumu ve biricik uygun şeklidir, o kadar ki onlar özelde olduğu gibi ve özel kollektiflere her gün raslanır.

Pratik davranışların bir elementi olarak, sosyalist ilişkilerin bilinçli oluşumunun bütün süreçlerine diyalektik etki eder. Sosyalist yönetim etkinliklerinde, özellikler ve kollektiviteler gibi görüşme, herhangi bir diyalektik direniş momentleri ile birleştirilir. Bu yönlerden yapılacak olan her bir soyutlama anti-diyalektiktir. O, ya kusurlu kollektif görüşe, ya da eksik kişicil yanıtlara götürür. İlk önce her ikl ilkenin birliği sosyal işleyişin örgütlü yönetimini bilimsel bir bakış açısına göre gerektir. Lenin bu soruna işaret ediyor. «İşçilerin ve köylülerin devletinin sorunlarının çözümlerinde yoldaşça ilkeler kesin olarak zorunludur. Fakat, her abartma yoldaşlığın her biçimini bozuş... Büyük kötülüktür... Her susuşta ve yoldaşlık ne olursa olsun birlikte gitmek zorundadır, kişicil yanıtların herhangi birinin saptanışından, kişilerden **her** biri **tamamıyla** bir planlı durum Için.» (27)

Diyalektiğin ilkelerini prognase etkinlikleri de izler, (Prognoz-inzar-sonucun fena olacağını bildirerek çekindirme) sosyalizmdeki sosyal ilişkilerin planlı ve bilinçli oluşumu için en önemli bir koşuldur. Bir sosyal prognoz, emekçilerin etkinliklerini giderek düşünsel, vaktinden önce gerçekleştirilen daha yüksek sosyal gelişim şeklini bu nedenle gerçeklik ve olasılığın, yasa ve koşulun amaçların ve araçların ilişkisi, düşünsel olarak başarılmak zorundadır. Sosyal prognozun diyalektik varlığı bunun içinde anlamını bulur, ki gelecek, şimdiki mekaniğin basit bir uzantısı değil, artık varolanın yalın büyümesi olarak kavramak değil tersine, objektif gelişim yasalarının etkisine göre, geleceğin (konturu) çevresi belirlenir. Buradan-Reel verili olanakların ve gerekliliklerin uyumu içinde - şimdikl kaçınılmaz görevlerin yapımını hedeflerinden çevirir. Sosyal

---

(27) V. İ. Lenin: Bütün Savaş Denikin'e karşı; Yapıtlar. cilt: 29, s. 427-428.

prognozun bu sorununa maddeci ve diyalektik hareketlerin, Marksizm - Leninizm'in klasikleri örneklerle geliştirmiştir. Onlar hiç bir zaman özel fenomenlerin yönetimini raslantıya bırakmazlar. Tersine, daima temel zorlayıcılıklarından ve bunların gelişim tandanslarından çıkarlar' (varolurlar) Onların sosyal prognozların bundan dolayı kompleks ilişkilerin bulunuşunda ve önüne kattığı sınıflar güçlerinin sosyal gelişimlerini en üstün bir şekilde çözerler.

Böylelikle diyalektik düşünce ve davranışlar işaretlenebilirler, genel'in özeli içinde kaçınılmazlığın raslantısı içinde yasanın fenomenleri içinde, tanımayı ve uygulamayı... Çağımızda her şeyden önce bu daima sosyalizmin kuvvetinin yolunu belirlemeyi sosyal ilerlemenin ana koşulunu, sosyalist dünya sisteminin kuvvetlendirilmesi içinde görmek anlamına geliyor.

Bu anlayış, her özel davranışı belirlemek zorundadır, o direkt olarak politik bir davranışa götürür. İşçi sınıfının çıkarlarını her yerde ve sürekli sonuçlandırır. Daha yüksek pratik politik önemi olarak diyalektik dogmatizm ve küçük burjuva davranışların hiç bir biçimi ile birleştirilemez onun varlığına göre eleştiricilik ve devrimcilik, sosyalizmin zaferi için savaşlar, sosyalizm ile emperyalizm arasındaki evrensel halkayı günümüzün devrimci düşünce profilini belirler.

● VI. BÖLÜMÜN KOUTROL SORULARI

1 — *Maddeci diyalektiğin başlıca içeriği, varlığı nedir?*
2 — *Maddeci diyalektik evrendeki yasal ilişkiyi nasıl belirler?*
3 — *Yasa nedir? Nasıl belirlenir, nasıl meydana gelir?*
4 — *Gelişim anlayışı için sayısal gelişimler içindeki nitel sıçrama yasasının hangi önemi vardır?*

5 — *Gelişimin itici gücünün anlatımı olarak diyalektik çelişkilerin rolü nerededir?*

6 — *Aşağıdan daha bir yükseğe ilerleyiş için diyalektik yadsımanın hangi önemi vardır?*

7 — *Sosyalist bir parti, diyalektik bilgiyi politikada nasıl uygular?*

BÖLÜM VII

BİLGİ PROSESÜNÜN DİYALEKTİĞİ

«Eğer dünyada bütünüyle bir ilerleme varsa; bu, gençliğin her zamanki dinamizmi ve itici gücünden doğmaktadır.» Bu sözleri 77 yaşındaki Geothe, arkadaşı Eckermann'a söylemişti. Görmüş geçirmiş şair, bu sözleriyle genç insanların bir niteliğini anlatmak istemişti. Onlar her şeyden önce; şeylerin, fenomenlerin iç yüzünü kavramak için, araştırma yapıyorlardı. Onlar yollarını belirleyebilmek için dünyanın iç yüzünü anlamayı istiyorlardı. Onlarınki bilim açlığıydı. Onların duyarlığı canlı ideal üstüne ve gerçek bilgilere sahip olmaktı. Onları geçmişteki ve zamanlarındaki buluşlar heyecanlandırıyordu. Büyük amaçlar ve idealler için başarılı olmaya çalışan ve o uğurda savaşan insanlara tapıyorlar ve hürmet ediyorlardı. Onlar bir kere dünyayı kımıldatıcı başarılarını kendileri tamamlamak istiyorlardı. Bütün bu nedenlerden ötürü, doğrudan doğruya gençliği atılgan bir bilgi güdüsü olarak yüceltiyorlardı.

Hal böyle iken, dünya bütünüyle tanınabilir mi? Her-

kes bilgiyi nasıl anlar? İnsanlar açıklıkla bilginin ne olup olmadığını, doğru ya da yanlış olduğuna nasıl karar verebileceklerini nereden bilebilirler? Bir kavram ya da görüşün gerçek olup olmadığı nasıl saptanır? İnsanlar doğru düşünceyi nasıl öğrenirler? Bilgi yönteminde bilim, ne gibi roller oynar? Gerçek ve özgürlüğün birbirleriyle ilişkisi nasıldır? Bilgi anlayışına engel olabilir ya da ilerletebilirler mi? Biz düşünce ve davranışın tarafgirliğinden (partizanlığından) ne anlarız?

Bütün bu sorulara diyalektik maddeci bilgi teorisi, akılcı ve bilimsel yanıtlar verişiyle, kolaylıkla anlaşılabilen açıklık kazandırır. Bu açıklık, dünyada yönünü tayin edebilmeğe, düşünsel bir yön belirlenmesini saptamaya, sağlam bir sınıfsal bakış açısı temin etmeğe çalışabilmeğe ve sosyal ilerlemenin ve insanlığın, bilinçli ve örgütlü olarak barışçı bir dünyayı, sosyalizmin ve aşamasının yeni dünyasının kurulabilmesine hizmet eder.

1. Bilgi nedir?

Biz bilgiden, objektif realitenin, gerçekliğin, insanların bilincinde doğru biçimde yansıtılmasını anlıyoruz.

Yalnızca insan; kafasında, kendisini çevreleyen gerçekliğin olduğu gibi bir kopyasını bulundurur. O bu gerçeklik içinde doğru yolunu bulabilir ve bu gerçeklik cn-dan yaşam süreci içinde yararlanmasını sağlar. Bunun yanında gerçeklik yalnızca bu işe, yani bizi çevreleyen fenomenleri basitçe tanımaya değil, tersine, hepsinden önce de, fenomenlerin iç yüzünü tanımaya yardım eder.

Tanımak daha çok yalın olarak anlamadır. Örneğin; her zaman insanlardan birinin adı bilinir, kuşkusuz onun karekteri varlığı üzerine bir bilgi olmaksızın da bilinir. Bir fenomen yalnızca dışsal olarak bilinemez, tersine O ken-

diliği içinde tanınır. Herkes onu o temel üstünde görmek zorundadır, herkes bu fenomenin diğer fenomenlerle olan asal ilişkilerini, ilgili fenomenin gelişimini esas alarak onun iç çelişkilerini ortaya çıkarmak zorundadır. Objektif realitenin ilk önce herhangi bir düşünsel, geniş kapsamlı en eksiksiz kopyasını biz bilgi olarak anlıyoruz.

İnsan, kuşkusuz gerçekliğin olduğu gibi kopyasını enstantane (anlık) bir fotoğraf biçiminde elde etmez. Tersine, gerçeklik, bir süreklilik içindeki bir prosenin sürecinde, değişik etkenlerin diyalektik belirlemesiyle elde edilir. «Bilgi teorisinde» diye yazıyor Lenin: «Diğer bütün bilim dallarında olduğu gibi, her zaman diyalektik olarak düşünmemiz, yani hiç bir zaman bilgimizi değişmez, olmuş bitmiş bir şey olarak görmememiz, ama bilginin **bilgisizlikten** doğuş prosesünü ya da belirsiz ve eksik bilginin daha açık daha tam bilgi haline geliş prosesünü çözümlememiz gerekir.» (1) Lenin bu sorunu, etraflıca tahlil etti. Bunun içinde Lenin, yüzyılımızın başlarında burjuva düşünürlerinin subjektif-idealist ve bilinemezci görüşleriyle polemik yaptı; O, Karl Marks ve Friedrich Engels tarafından geliştirilen bilginin diyalektik maddeci teorisini yeniden temellendirdi. Lenin her özel bilgi yönteminin aşamalarının, belleğe kolaylıkla işlenecek formülünü getirdi: «canlı kavrayıştan soyut düşünceye ve **bundan pratiğe** gidilir. Bu **gerçeğin** bilinmesinin diyalektik yöntemidir, objektif realitenin bilinmesidir. (2)

Buna göre, objektif realitenin insan bilincinde düşünsel yansıtılışı bilgidir. Komplike yansıtma prosesünün cereyanında insan beyni etkileyici uyarıcının duyu organla-

---

(1) V. İ. Lenin Materyalizm ve Ampiriokritisizm. Yapıtlar C: 14 s. 96.
(2) V. İ. Lenin Hegel'in «Mantık Bilimini Özümleme». Yapıtlar C: 38 s. 168.

rına, bilincin dışında varolan maddenin düşünsel bir imaj yansısını işler.

Kuşkusuz bu, insanların bilincinde varolan bilginin tümüdür, anlamına gelmez. Bilincimizde fantazi ürünleri de bulunabilir: Kenteurlar (Yunan Mitolojisinde at vücutlu İnsan T. Ç. N.), sfenks (Yunan Mitolojisinde insan yiyen kadın canavar T. Ç. N.), cinler, şeytanlar v.b. gibi. Bilincimizdeki bu şeyler, doğal olarak, maddenin olduğu gibi ve gerçek olarak yansıtılmasıyla meydana gelmemişlerdir. Bu fantastik yansıtılmaların içeriği, gerçi objektif realiteden kaynaklanmışlardır ama, bunlar fantazik, biçimi bozulmuş şekilde yansıtılmışlardır.

İnsanların bilincinde maddenin doğru yansıtılışı; fantastik, biçimi bozulmuş şekilde yansıtılışı ve herhangi birinin tek yanlılığından farklı olarak, bilgi anlamına gelir. Maddenin kopya edilmesi ya da olduğu gibi fikirsel yansıtılışı, gerçek (doğru) bilgidir.

Diğer yandan idealizmin, bilginin varlığından tamamı ile ayrı düşen bir görüşü vardır. Subjektif idealistler bilginin varlığına, bilincin dışında varolan maddenin yansıtılışı olarak bakmazlar -onlar bunun varoluşunu bile yadsırlar- tersine, onların bilinçlerinin içeriğindeki düzene göre bilinç önceden varolan, mantık ya da matematik gibi bir şey, bir ilkeler düzenidir. Bilgiyi maddenin yansıtılması olarak alan objektif idealistlerin görüşleri de doğru değildir. Onların görüşüne göre bilginin maddesi, verici fikirsel varlıktan, bunların varlık ve etkisinden önce gelir -dünya anlayışının platonik ideler şeklinde olup olmadığı- insan aklını tanır. Dünyanın bilinmesi isteğine bu görüşlerden herhangi biri hizmet etmez, çok kereler onlar bilimsel bilgiye engel olurlar.

Maddeci Yansıma Teorisinin Temel Düşüncesi

Duyu organlarının kullanımı, insanların doğal bir ayrıcalığı değildir. Diğer yaratıkların da sahip oldukları organlar vardır, onlar bunlarla çevrenin uyarıcılarını kendi organlarına alırlar. İnsanların duyumsal anlayışları, bir bilgi prosesini oluşturma açısından, pratik içinde bilmenin bilinçli uygulanışını ve soyut düşünceyi ilerletmesi bakımından hayvanlar dünyasından ayrılırlar. Bu sorunda hayvanların soyut düşünmeye güçleri yetmez. Tersine, duyumsal varlıkların etkisi üstüne istemsiz refleksler şeklinde tepki gösterirler. Onlar maddi dünyayı fikirsel olarak yansıtacak güçte değildirler. Beynin anlayışlı verimliliği insanlara; objektif realiteyi bilinçli, anlayışlı fikirsel yansıtmayı ve anlamayı olağan kılmıştır. Lenin bunu vurgulayarak belirtiyor: «Düşünce beynin bir fonksiyonudur, duyumlar, yani **dış dünyanın** imajları şeylerin duyu organlarımız üzerindeki etkilerinin sonucu olarak **içimizde** vardırlar.» (3)

Lenin devam ediyor:

«Ruh ve beden düalizmin materyalist yoldan ortadan kaldırılışı (yani materyalist monizm) ruhun, varoluşun bedenden ayrı varolmadığını, tali (ikincil) bir etken, beynin bir fonksiyonu, dış dünyanın yansıtışı olduğu savına dayanır.» (4)

Diyalektik Materyalizm, bilincin karşısında maddenin önce geldiğini kabul eder, ki bu, bilincimizden bağımsız ve onun dışında varolan, yani objektif realite, bilgimizin kaynağıdır ve bizim tarafımızdan bilinebilirler, bilinebileceklerdir anlamına gelir. Bilinemezcilik (agnostisizm) bu-

---

(3) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampriokritisizm. Yapıtlar C. 14, s. 82183.

(4) V. İ. Lenin: Aynı yapıt. S: 83.

na karşılık, dünyanın ilkesel olarak bilinebilirliğini yadsır. Engels'in, temel sorunun diğer bir yönü üstüne söylediği gibi: «Çevremizdeki dünya üzerine düşüncemizle, bu dünyanın kendisi arasındaki ilişki nedir? Düşüncemiz gerçek dünyayı kavrayabilecek durumda mıdır? Gerçek dünya hakkındaki tasarılarımızda ve görüşlerimizde gerçeğin tam bir kopyasını elde edebilir miyiz?» (5)

Diyalektik maddecilik bu soruya olumlu yanıt verir. O, tasarım ve kavramları, objektif realitenin imajları olarak gözlemler. Bu, bilgi için maddeci diyalektiğin kaçınılmaz mantığıdır. Bilinç; objektif realiteyi kavramlarda, anlayışlarda, tasarımlarda, teorilerde, duyumlarda v.b. yansıtır. Bu yansımanın objektif niteliğidir.

Maddeci yansıtma teorisinin temel düşüncesine göre objektif realitenin yansıtılmaları bilinç ürünleridirler, bunun böyle olduğu Marksizm - Leninizmin kurucuları tarafından açık olarak anlatılmıştır. Engels; Hegel'le tartışmasında şunları yazıyordu. «Beynimizdeki düşünceleri maddeci görüşle ele aldık, yani gördük ki nesneler mutlak düşüncenin şu ya da bu derecedeki yansıması değil, tersine düşünceler nesnelerin yansımasıdır.» (6)

Diyalektik maddeciliğin bilgi teorisi bir yansıtma teorisidir ve bilgimiz objektif realitenin yansımalarıdır. Yansımaları özetle şu şekilde açıklayabiliriz:

1. Kopya, kopya edilenin maddesi (İçinde objesi-nesnesi), yani objektif realitenin kopyası olmaksızında varolamaz. Kopya esnasında kopya edilen olmaksızın kopya var edilemez.

2. Kopyanın oluşumu, objektif realitenin duyu organlarına ve merkez sinir sisteminin sinir bağlarına etkileri

---

(5) Friedrich Engels: Ludwig Feuerbach ve klasik Alman felsefesinin sonu. Marks/Engels Yapıtlar. C: 21, S. 275.

(6) Friedrich Engels: Aynı yapıt. S: 292/293.

aracılığıyla beyne iletilir. Böylelikle dış uyarıcı, bir bilinç realitesi haline gelir.

3. Kopya ve kopya edilme aynı şeyler değildirler. Onlar varoluşun şekil ve biçiminden ötürü ayrılırlar. Bu konuda kopyanın objektif içeriği giderek, objektif realiteyi verir, kopya, bize kopya edilme hakkında emin bilgileri verebilir.

4. Kopyamızın güvenirliği ve doğruluğunu biz pratikte kontrol ederiz.

Bilgi teorisi, insanlara, gerçekliğin kopyasını, gerçeklikle bilinçli ve amaç doğrultusunda aktif uzlaşma içinde kavranılmasına izin verir.

Yansıma Prosesü İçin Duyumsal Kavrayışın Anlamı

Hangi duyumsal kavrayış, aynı şekilde, hangi soyut düşünce haline çevrilmişse bunlar bilgi prosesü içinde bir birlik yaratırlar. Gerçi herkes insan kavrayışının prosesünde tek tek girişimi ayırıp, gözlemler ve araştırabilir, ama gerçeklik içinde bu girişimler varolamaz, tersine birbirine yapışık bir prose oluştururlar. Bunun için de tek tek girişimlerin nedeni olurlar, birbirlerini belirlerler.

İnsan bilinci düşüncelerin oluşumunda bu durumdadır. Bu fikirler yalnızca ortaya çıkarabilirler, çünkü sürekli dış uyarıcıların duyumlar haline gelişi bilinç gerçeği içinde olur. Diğer tarafından insancıl duyumsal duygunun karakteri de bundan belirlenir, ki o bilinç realitesini ve herhangi bir şekilde soyut düşüncenin koşulunu belirler.

Lenin duyumları şöyle açıklar:

«Duyum hareket halindeki maddenin bir kopyasıdır (yansımasıdır). Duyumların aracılığı olmadan biz ne maddenin şekilleri hakkında, ne de hareketin şekilleri hakkın-

da hiç bir şey bilemeyiz; duyumlar hareket halindeki maddenin bizim duyularımız üzerindeki etkisi tarafından uyarılırlar. Bu **doğa** biliminin görüşüdür.» (7)

I. P. Pavlov (1849-1936) da, duyu organlarının dış enerjinin transformatörleri olduğu görüşündeydi. Duyumlar, duyu organlarının üzerine dışsal etkiler aracılığıyla analizatörlerin çevresel sonuçları olarak oluşur, ki böylelikle bir sinir prosesüne yapılan dışsal etkiler değiştirilirler, sinyal olarak iş görürler. Analizatör duyu organlarıyla başlar ve beyinde biter. Duyumsal yansımanın temel şekilleri duyum, tasarım ve anlayışlardır. Duyum, maddi hareketin belirli formlarının yansımasına hizmet eden bir analizatörle bağlıdır. Gözlerimiz ışık uyarıcılarını alır, işitme duyumuz da ses dalgalarını. Anlayış bir nesnenin bütününün imajıdır, bu beynin yapma etkinlikleri aracılığıyla meydana getirilir ve kontakla ikisi arasında ya da daha çok analizatör arasında bir zaman için bağlıdırlar. Bu geçici olarak bağ, bir şartlı refleksdir. Bu duyum içinde, kompleks fenomenlerin varoluşunu sinyalleştiren, gerçekliğin ilk sinyalleri olarak duyumlar hizmet eder.

Yüzyılımızın başında beş duyu organı; yani görme, işitme, dokunma, koklama ve tatma, bilindi. Böylelikle bilim, duyumsal bilgi üzerinde genişledi. Belirli duyular, görme ya da optik analizatörün bir fonksiyonu olan işitme, koklama ve tatma tam olarak ortaya çıkarıldı. Dokunma dört analizatör tarafından farklı fonksiyonların kompleksi olarak görüldü. Mekanik deri analizatörü, örneğin parmak uçlarıyla bir şeye dokunduğumuz zaman uyarıcı olarak algıladığımız şey, buna dahil bulunuyordu. Burada kaslar -ve eklem duyumlarıyla denk- ve hızlandırıcı duyumlarla ilişkisiyle, mekanik deri analizatöründe yeni duyumun keşfedildiği ısı duyumu yer alıyor. Dokunma ve işit-

---

(7) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampiriokritisizm c: 14, s: 504.

me duyumları arasında titreşim duyumlarını algılayan bir ara duyum meydana çıkarıldı. İnsanların işitimi hayvanlarınkinden farklıdır. İşitme, insancıl haberleşmenin temel aracı olan dille bağımlıdır. İnsan kulağı, konuşma sesinin 1000'den 3000'e kadar değişen ana bölgesiyle birlikte ses tonlarının en incesini ayırdedebilir.

Gözlerimiz, reel fenomenler tarafından yayılan ışın, ya da yansımasından gelen her ışık dalgasını duyumlar. Bu şekilde; reel şeylerin mekân içindeki ilişkileri ve renkleri, açıklıkları üzerine danışmalarda o bize aracı olur. Karmaşık dokunma duyusu; şeylere dokunmadan hareketle onların hareket, ısı, sağlamlılık ve ağırlıkları üzerine danışmalarda ve yüzeysel durumlarından yararlanmasında, insanlara yardımcı olur. Dokunma duyusu, bundan başka, bizim kendi bedenimiz üzerinde en önemli bir danışmadır. Kulak reel fenomenler tarafından çıkarılan ses dalgalarını duyumlar. Bununla birlikte kulak, şeylerin (nesnelerin) hareketi ve mekân içindeki durumu, niteliği üzerine danışmalarda aracı olur. Bunun dışında insanlararası haberleşmede (komünikasyon) büyük bir rol oynar; kulak bizim diğer insanların konuşmalarını algılamamızı olağan kılar. Koklama ve tatma organları insanlara fenomenlerin kimyasal nitelikleri hakkında danışma verir.

Duyumsal bilginin bütün kompleksi içinde özellikle bir grup vardır ki; organizmanın havasını oluşturan kimyasal duyumu meydana getiren koklama ve tatma duyumlarıdır. Son olarak ısı duyumları, iç duyumlara ait olan iç organların ağrı duyumları ve hava basıncı duyumlarına hizmet eder. Bu duyumlar aracılığıyla organizmanın durumuna yansırlar. Çünkü yansıma, organizmanın yaşamsal etkinliklerinden ayrılmaz, organizmanın iç durumu duyumları, duyumsal bilgiyle hesaba katmak zorundadır.

İnsanların, duyu organlarının ve duyumsal duygunun en önemli denilebilecek şekliyle; duyuların etkilerinin ken-

dilerini çevreleyen realiteden faydalanması olanakları hiç bir zaman sona ermez. Örnek olarak alırsak, birçok insan hava değişimlerine tepki gösterir, yani hava basıncı değişimlerini ve havanın nemliliğini doğrudan doğruya duyumlar, bunları herkes görür, duyar, tadar, erişir; kelimenin en basit anlamıyla dokunabilir... İnsanların hangi şekilde ve hangi ölçüde, ya da hiç olmazsa belirli insanların diğer ışınları doğrudan doğruya ve danışımsal duyumlayabilmek için, yakından araştırması devam eder. Bilinen duyu organları ne olursa olsun, sabit biçimde; insanlar, kendilerini çevreleyen doğal realitenin bütün asıl maddi durumunun büyüklüğü üzerine, insanların kendi bedenlerinin içeriği üstüne ve esasen bütün temelsel sosyal akımların danışımına aracı olmayı yapacak haldedirler.

Tek bir duyumsal duygu belki yanıltabilir (aldatabilir). Herkes bir duyu aldatımına uğrayabilir. Burjuva ideologları, her zaman duyu yanılgısı gerçeğine dayanarak teorilerini «insan aklının güvenilmezliği» üzerine kurmuşlardır. Bu denemeler çürüktür, çünkü, insan birçok duyu organlarına sahiptir, bunlar birbirlerini karşılıklı tamamlar ve gerektiğinde birbirlerini düzeltirler. Bunun dışında duyu organları herhangi bir ilgili durumun büyüklüğünü yalnızca pasif kaydetme ve ileri sürülememede hiç bir «ölçü âleti» ortaya çıkarmazlar. İnsan duyu organları, birçok merkezî sinir sistemiyle son derece karmaşık ve aktif bir sistem halinde birbirleriyle ilgili danışma oluştururlar. İnsan, bundan dolayı, belirli fenomenlere özellikle kulak asma durumundadır. Herkes kuvvetli duyular duyabilir. Tek tek duyu organları gelen duyumları birbirleriyle zincirleme olarak ve önceki duyumlarla karıştırabilirler.

Bu duyumsal duygu, aktif belleksel etkinlik içindeki ve gerçekliğin olduğu gibi imajlarını karmaşık halde yoğunlaştırır. Bunlara biz, duyum algıları deriz. Duyumsal

algı, herhangi bir sayısız dış uyarıcıyı bilinç realitesinin içinde değiştirir, her tek tek bilgi prosesünden hareketle bize gerçekliğin her canlı kavrayışını verir.

Duyumsal kavrayış rasyonal bilgimizin kaynağıdır, duyu organları dış dünyanın etkilerini sinir prosesüne aktarır. Bu duyumsal imajın sonuçları, kavramı, teoriyi vs.yi içerir. Bunun yanında biz duyumları, bizim şimdiye kadarki, deneylerimizin temeline dayanarak düzeltiriz. Durgun elektrik akımı sırasında bizim için ölüm tehlikesi bulunduğundan hiç hareket etmeyiz. Gerçekliğin sinyalini, temel olarak organizmamıza zararlı etkilerle ilişkisi içinde deneylerimizle tanırız. Bunlar önce, bu zararlı uyarıcılardan bizi korurlar. Danışmalarımızın yönetimi tekrar duyumsal bilgiye indirgenir, fakat teorilerde, kavramlarda vb.de nedensellikleri içinde deney içerirler.

O halde, insan bilinci duyumsal rasyonal bilginin bir birliğidir. Duyum, işlenen malzemeye rasyonallik kazandırır, deneyle ilişikliği içinde tehlikeye işaret eder, organizmanın iç durumunu sinyallendirir ve bilgilerimizin kontrol edilmesine hizmet eder.

Son bir örnek daha verecek olursak, eğer bir ev ya da ormanı haritada çizilmiş olarak görmüşsek, bu ev ya da ormanı araştırır ve onu görme duyumuzun yardımıyla ortaya çıkarırız. Diyalektik maddecilik, maddeci sensüalizmdir, (sensüalizm - tasavvur içindeki bütün şeylerin duyu algılarından kaynaklandığını kabul eden görüş. T. Ç. N.), yani, maddecilik bilincin temel durumu olarak duyuların önemini tanır.

Duyu organları, şüphesiz hayvanlarda da bulunur, duyusal duyumlar ve duyu algıları hakkında tasarrufta bulunurlar. **İnsanlar, hayvanlardan, konuşma ve düşünme yeteneği ve bir amaç doğrultusunda etkinlik göstermesiyle ayrılır.** Hayvanlar çevreden uyarıldıkları sırada çoğunlukla, doğrudan doğruya tepki gösterirler. Yalnızca insan,

algıları belleğine işleme yeteneğindedir. İnsan düşünen varlıktır, bunun dışında ilk olarak sinyal sistemine sahiptir, çevre uyarıcı sinyal sisteminin çevresinde istemsiz ve bilinçsiz duyumlanır ve yanıtlandırır, ikincisi bir sinyal sistemi, soyutlama tarafından bir sistem içinde konuşma biçiminde anlatılabilir, bir fenomenin asal kavramsal hale getirilebilmesi için sinyal gerektirir.

İnsanlardaki, soyut kavramsal düşüncenin istemsiz ve aracısız reaksiyon biçimleri hayvanlarla oranlandığında çok fazla avantajlıdır. O büyük bir danışım etkinliği efektivitesine sahiptir.

Örnek olarak insanın algılar tarafından bir ejdarha büyüklüğündeki danışım çokluğunun meydana getirdiği yükün altına girme zorunluğunun, merkez sinir sistemi olmaksızın, kavramsal düşünceye dayanarak üstesinden gelme olanağı yoktur. O, uzun yıllar pratik etkinliğinin cereyanında sonsuz çoklukta, ayrıntılar, toplumumuzda çalışan insanların birlikte etkilerinden raslantısal fenomen imajları almıştır. Çokluk, herhangi bir canlı kavrayış kuşkusuz onun hafızasına toplam olarak kaldıramayacağı kadar yük yüklenmiştir, bu durumda insan, bu fenomenlerin içyüzüne bir kavram getirmeye, aşağı yukarı «sosyalist ortak çalışma» kavramında güçlü olamadığı için ve açık bir belleksel yol gösterimini olanaksız kılmıştır. Bu kavram, konuşma yoluyla etkinliğin soyut kavramının sonsuz çokluktaki tek tek algılar içinde temsil ederek bulunmuştur. Bu kavramlı ve raslantısal tek tek fenomenler, bunların varlığına açıklık getirerek kavratmıştır. Ve «sosyalist ortak çalışma» kavramıyla insanlar aralarında bilgi alışverişi yapmışlar, birbirleri olmaksızın hiç bir zaman sayısız raslantılılıklarla tutulmuş hatalı kavrayış ve fenomen kopyaları ortaya koyma zorunluluğundan giderek bunu anlamayı başarabilmişlerdir.

Kavramsal düşünce, evvelce gösterildiği gibi, konuş-

mayla diyalektik bir birlik oluşturur. Düşünme ve konuşma birbirinin gereğidirler: konuşma olmaksızın düşünce hiç bir kavramsal düşünce haline gelmez ve tersi de aynı sonucu verir. Konuşma düşünmenin gerçekliğidir.

Düşünme ve konuşmanın her ikisi de sözlü ya da yazılı değişimdir. Sinyaller aracılığıyla insanlar kavramları kullanırlarken aslında düşünme ve konuşmanın açıklığını düşünmezler. Kavram ve sözlerin dilsel değişimi, demek ki kavramsal açıklığı zorlar ve onu gerekli kılar. O düşünceyi özendirir ve belleksel açıklığa yardım eeer. Ayrıca her insan kavram bakımından açık bir konuşma yapmak ister, konuşma düşüncenin «kartvizitini» temsil eder.

Düşünce ve konuşmalarıyla evrimleşen insanlar; hayvanlar evreninden farklı olarak, komünal çalışmanın gerekliliğinin zorlamasıyla tarih ortaya çıkarmışlardır. Bunun dışında; kavramsal düşünce, yalnızca insanlara tek tek fenomenlerin içeriğinin bilgisinde değil, bir de aynı zamanda kendi derecesinde bir komünal işin yükselmesine yardım etmiştir. Bir insan, bilgiyi tek başına derece derece yükseltmeyi olağan kılamamıştır. İnsanlık buna sosyal iş prosesünde ve ortaklaşa araştırmayla varmıştır.

Soyut, kavramsal düşünce yalnızca tek tek insanların bilincinde duyu danışımının bir efektif çalışırlığını olağan kılmamıştır, tersine insanların sosyal etkilenmeleri için gerçek bir koşulu da oluşturmuştur.

Günlük yaşamda çoğunlukla soyut düşünce denince, olumsuz bir şey anlaşılır. Herkes soyutlama yapan kişiyi olumlu kafada olmayan, anlaşılmaz ve güç kavranılır düşünce ve konuşma biçimini sürdüren kimse olarak kabul eder. Bunun için de sık sık düşüncenin belirsizliği, sağlıklı olmayan bilgiyi kavramsal olarak net olmayan şeyleri anlayabilmek için büyük gayretler harcarlar ve sonra dinleyenler konuşanı, üzerinde anlaşılmaz düşünceleriyle başbaşa bırakırlar.

Gerçek soyutlamalar hem bilimsel çalışmalar için ve hem de günlük yaşam için vazgeçilmezdirler. Soyutlamaları biz adım başında yaparız. Buna örnek verecek olursak; bütün çocuklar belirli yaş basamaklarında okula giderler. Sonra bizim gözümüzde, belirli bir okulun hiç bir somutluğu yokken, tek tek okullardan soyutlayarak biraz önce yaptığımız tanımlamayla okuldan bir kültür ve politeknik öğrenim yeri olan «herhangi bir okul» olarak sözaçarız.

Lenin, somutluk ve soyutluğun diyalektiğini açıkça aşağıdaki gibi göstermiştir: «Düşünce, somutluktan soyutluğa gider - Eğer düşünce **doğruysa**... - gerçeklikten uzaklaşmaz, tersine ona yaklaşır. **Maddenin,** doğa yasalarının soyutlanması, **değerin** soyutlanması v.ş., tek kelimeyle **bütün** bilimsel (doğrular ciddiye alınarak, saçmalar değil) soyutlamalar, doğayı derinliğine, doğru, **eksiksiz olarak** yansıtırlar.» (8) Ve Lenin altını çiziyor: «İnsan, doğayı **bütün** olarak bilemez eksiksiz olarak onun (Doğanın) «doğrudan doğruya bütününü» kavrayamaz - yansıtamaz - kopyasını çıkartamaz, o yalnızca ve sadece ona **sonsuza dek** devamlı daha çok yaklaşabilir, bunun için de o, soyutlamaları, kavramları, yasaları, bilimsel bir dünya tablosunu vs. böyle yaratır.» (9) Soyut düşünce böylece bilgi prosesüne temel bir basamak oluşturdu. Bu aşamada, duyumsal algılar (kitaplardan okunan da, derslerden öğrenilen de) olduğu gibi bunlar canlı kavrayış içinde elde edildi, edinilen ayrıntılar ve bilgiler kavramsal olarak etraflıca düşünüldü, ağırbaşlı ilgisi içinde daha evvelki bilgilerle yeni bilgilere çalışıldı, sonra bunlar pratiğe uygulanabildiler.

Soyut düşünce, hafızada yığılmış (depo edilmiş) ve

---

(8) V. İ. Lenin: Hegel'in «Mantık Bilimini Özümleme». Yapıtlar C: 38, s. 160.

(9) V. İ. Lenin: Aynı yapıt. S. 172.

yeni öğrenilen kavramsal danışmaların devamlı genelleştirilmesi ve yeni kombinezonun bir prosesüdür. Bilgi prosesünün doğru soyutlamalarının kesin zorunluluğu buradadır.

Doğru soyutlamalar, her şeyden önce zaman içinde cereyan eden bilgi prosesünü başarılarla sonuçlandırma; pratikte, işte ve uğraşıda yeni bilgilerin kullanılışına tamamıyla yardım etmesi dolayısıyla saçma soyutlamalardan ayrılır, yani sonuç olarak saçma soyutlama kendi kendine yetmek istemesi ve iş için olduğu kadar pratik mücadele için de kullanılamadığı gibi ve hatta insanı pratik etkilerden bile alıkor.

Bilgi prosesü bu yatak içinde döndürülür, canlı kavrayışlar gerçek pratik içinde başlar, çıkış noktasına geri gitmez. Tersine, insanları bu ilgilerinde değiştirmeye, yardıma da götürür. «Filozoflar» diye önemle üzerinde duruyor Marks, Feuerbach - Tezler'inde: «dünyayı çeşitli şekillerde **yorumlamaktan** başka bir şey yapmadılar, şimdiyse dünyayı **değiştirmek** sözkonusudur.» (10) diye yazıyor.

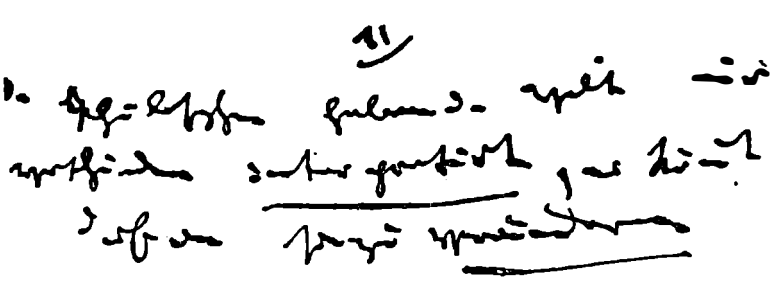

Karl Marks'ın El yazısı: 11. Feuerbach tezinin fotokopisi

(10) K. Marks: Feuerbach Üzerine Tezler Marks/Engels Yapıtlar. c. 3 s. 7.

2. Gerçeklikten Ne Anlıyoruz?

Bilgi, gördüğümüz gibi, objektif realitenin insanların bilincinde en doğru şekilde yansımasıdır. Şu halde bilgi, objektif fenomenleri insan bilincinde doğru olarak yansıtmasının dışında doğru olmayan şekilde de, yani yanlış olarak da yansıtabilir. Yanlış yansıma doğrusundan nasıl ayrılır?

Doğru bir yansıma, gerçek bir bilgi, her şeyden önce, eğer bilincimizin içeriği, ilgili objektif realiteyle uygunluk halindeyse, gerçek bir karar, ya da bir gerçeğin sadeleştirilmesi olağandır, o zaman gerçek bir düşünceyi anlatmış oluruz.

Oysaki düşüncemizin içeriği, ilgili objektif realiteyle uygunluk içinde değilse: o zaman bizim düşüncemiz doğru değildir, yanlış bir kararla, ya da yanlış bir düşünce ile davranmak, kısacası gerçek olmayan şeyler anlatmak zorunda kalırız. O halde bilgi teorisinde **gerçek** kategorisi temel bir rol oynar. Ve işte «gerçek» ve «gerçek olmayan» gibi «gerçeklik» ve «yalan» kavramları da hergünkü konuşmada çok sık su yüzüne çıkarlar. Gerçeğin içeriğini bilmek, Marksist - Leninist anlayışları en doğru biçimde vermek için gereklidir.

Eğer bir baba oğluna önem verip, ona daima gerçeği söylemek istiyorsa, baba oğlunun yalan söylemek istemeyeceğini düşünür, onu öğrenmiş olduğu zaman başka bir şey söylemez, tersine sürekli en iyi en kesin şekilde anlatmak ve davranmak, tamamıyla dürüst ve doğru olur. Baba bu suretle hemen hemen bilgi teorisi kategorisi olan «gerçeğe» lâfta değil, tersine her şeyden önce davranışların tinsel (manevi) gerçekliğine de varmış olur. Yalancı, bilinçli olarak gerçek olmayanı söyler, evet yalancı kendi düşüncesindeki varolan objektif realiteyi konuşmasında çoğu zaman doğru yansıtır; o, onun doğrusunu diğer in-

sanlardan yanlışla ayırır ve kendi toplumsal çıkarını korumak için onun yolunu şaşırtır. İşte burada, yalanı yakalanan yalancı böylelikle seve seve her yerde konuşur, yalanının başkalarınca bilinmeyeceğini sanır. Ahlâkî kategori olan namussuzluğun bilgi teorisi kategorisi olan gerçekten ayrıldığı nokta, özellikle önemlidir.

Yalanın tersi olarak gerçek; insanların arasında bilgi ve ayrıntılarının alışverişinde yalan kendiliğinden ortaya çıkar. Bilgi teorisi kategorileri olan «yalan» ve «gerçek», yansımanın ilişkisi içinde gerçekliğe varmada, karşılıklı ilişki içindedirler, gerçek ve yalan bilgi teorisi anlayışında, objektif realitenin yansıtılması ve düşüncemizin bir anlatımı ile uygunluk derecesi oranında anlaşılır.

Diyalektik - maddeci felsefe literatüründe bilgi teorisi kategorisi olan gerçeğin gerçekle ilişkisi içinde genellikle biricik sıfat olarak alınması anlamlıdır. Biz gerçeğin sıfatlarını **objektif, göreli** ve **mutlak** olarak adlandırırız. Objektif, göreli ve mutlak gerçek ne anlama gelir? Bu soruya yanıt vermeden önce, gerçek teorilerinin tarihine bir göz atmak zorundayız.

Antik Yunan filozofu Aristo; bilgi teorisi kategorisi olan «gerçeğin» realiteyle yansıma arasındaki ilişkiye tanıklık ettiğini kavramıştı. Ama uzun zaman felsefeye, idealist gerçek tasarımları egemen olmuştu. O kadar ki; ortaçağın resmi kilise felsefesi; gerçek adı altında yalnızca nesnelerle aklın uygunluğunu anladı; çünkü bu felsefe nesnelerden yalnızca kendi gerçeğine hak tanıyordu. Bir «ontolojik (Varlık bilime ait. T. Ç. N.) gerçek» varlıkta bulunan bir gerçekti. Bundan; nesneler, tanrısal iradenin düşüncelerine uyarlar, sonucu çıkıyordu. Böylelikle bu felsefe, gerçeğin objektif oluşunu gizliyordu. Ortaçağın dinci felsefesinde, her bilgi gerçek olarak tutarlı biçimde objektif realiteyle uygunluk içinde değildi, tersine, hangi tezler gerçek olarak damgalanıyorsa onlar kilise mensupla-

rının sınıfsal çıkarlarıyla bağlı olan ideolojik doğma'larıyla uygunluk içinde bulunuyordu. Doğrulardan herhangi biri «yeter açıklıktaki gerçek» olarak adlandırılmışsa, bunların objektif realiteye uygunluğu hiç sınanmayı gerektirmezdi. İdealist tezler o kadar ileri gidiyordu ki; gerçek, objektif nesneler içinde kendi kendine duruyordu: pratiğe, toplumun objektif gelişim yasalarına uygunluğu tartışılmazdı. Egemen sömürücülerin çelişik çıkarları «son gerçekler» olarak veriliyor ve topluma bu gerçekler adına zorla istediklerini yaptırıyorlardı. Sübjektif-idealist felsefe, hiç bir teorik dolambaçlı yola gerek duymadan hedefine direkt olarak gidiyor; gerçekliğin objektifliğini yadsıyordu, bizi çevreleyen dünyanın objektifliğini bütünüyle yadsımakta duraksama göstermiyordu. Subjektif-idealist filozoflar; varlığı, gerçek anlayışlarının içinde görüyorlar ve bunun için de, gerçeği yalnızca tanınan öznenin alanı içine yerleştiriyorlardı. Herhangi bir bilgi gerçek olarak vardır; bu diğer bilinç içeriği ile, özne temelsel inançla uygunluk içinde bulunuyordu. Bunun için de reel fenomenlerin objektifliği yadsınıyordu, düşüncemizin bir anlatımının objektif realiteye uygunluğu ve uygunsuzluğu olasılığını sınamada ortadan kalkmış oluyordu. Subjektif, kural dışı ve gerçekliğe yabancı düşünce şekilleri birbirleri ile hiç istiflerini bozmadan yaşıyorlardı. Ve reaksiyoner ideolojilerin herbiri, sömürücü sınıfların egemenliklerinin sağlamlaştırılmasına hizmet ediyordu. Felsefe kapısı kapanıyor ve budalalık kapısı açılıyordu. Fakat gerçek, bizi çevreleyen gerçekliğin objektifliğinden kuşkulanmamaya götürür.

Bundan dolayı idealist gerçek teorileri denilenlere karşılık, diyalektik materyalizm her zaman gerçeğin objektifliğini önemle kaydeder. Bizim düşünce kararımız objektif fenomenlerle uygunluk içinde, gerçekle temellendiril-

miş durumdadır. Varolan gerçeğin herbiri, gerçekliğin doğru yansımasıdır ve o bakımdan objektif gerçektir.

Gerçeğin objektifliğini biz, hem bilim yaşamında hem de hergünkü pratik yaşamda görürüz. «Spor sağlığa hizmet eder» sözü, objektif bir gerçeği anlatır; çünkü çoğunlukla sağlığı korumanın etkisi, düzenli spor çalışmaları ile insan vücudu üstüne yalnız bilincimizde oluşmaz, tersine gerçeklikte de oluşur. O, objektif olarak varolmuştur. Pratik yaşamda milyarlarca kere yer alır. Herkes bu objektif gerçeği subjektif olarak bilmemezlikten gelebilir. Ama senelerin ilerleyişinde herkes kendi vücudunda onun objektif kanıtını görür.

Gerçek, bilim için de aynıdır. Bilimsel bilgi çalışmasının herbiri saçma olunca, ortaya objektif olmayan bir gerçek çıkmış olur. Her bir araştırma için sessizce şu: bizi çevreleyen dünya objektif realitedir, insan objektif reel fenomenleri tanıyabilir! varsayımından hareket ediyorsa, objektif gerçeklerin önemli kavrayışlarını ortaya çıkarır. Örnek olarak eğer bir jenetikçi: hücre çekirdeklerinin belirli biyokimyasal yapılarının kalıtım fonksiyonunu, belirli yaratığın hücre çekirdeklerinde araştırırken, kendiliğinden anlaşılan doğal koşulunu yerine getirirse, bu kalıtım fonksiyon biçimi reel olur. Objektif ilişkilerin içyüzünü anlamada bunun için rol oynar. Ayrıca objektif gerçeklerin artan önemde anlayışlarını gösterir.

Gerçeğin objektifliğinden diyalektik - maddeci felsefe bilgi teorisi optisizmine dayanır. Bu, Devrimci İşçi Sınıfının bilimsel dünya görüşünün milyonlarca branşı doğrulayan sağlamlığından ileri gelir. İnsanlar, doğa ve toplumun objektif gelişim yasalarını gerçeğin objektifliğine kapamayıp, tersine onun içyüzünü aniayıp ve insanlığın mutluluğu için pratik olarak kullanabildiklerinde dünyayı tanımada güçlü olurlar.

Diyalektik - maddeci felsefe bilgi teorisi ilkin optisiz-

min bilimsel temelini verir. Bu ilerici, geleceğin sağlam devrimci hareketinin özelliğidir ve her üretici iş, her şeyden önce insancıl araştırıcı dürtüye dayanır.

«Görecel gerçek» ve «mutlak gerçek» kategorilerinin yardımıyla, diyalektik - maddeci bilgi teorisi, her bilginin tarihi niteliğini açıklama durumundadır.

Tanımak, düşüncenin yalnızca, mekânsal ve zamansal olarak sonsuz realiteye yaklaşıp-uzaklaşmasının sonsuz bir prosesüdür. Bilim tarihi bu görüş için sayısız kanıtlar verir. Geçen yüzyılın 60'lı yıllarında **Gregor Mendel** (1822-1884) artistik verimliliklerin yardımıyla süs bitkilerinde yeni renk varyasyonları yaratma deneyine başvurdu. Gerçekte belirli kuralların emrine uyduğunda, ebeveynlerden geçen özelliklerin nakledilmesi ortaya çıktı. Mendel, bu kuralların asıl temelini attığının farkında değildi. Bu onun tarafından tanımlanan kalıtım kuralı daha sonra «Mendel Yasası» olarak jenetik teorisinin bilim hazinesine alındı. Kuşkusuz daha sonra jenetik araştırması yüzyılımızın ilerleyişinde dev ileri adımlar atmış, Mendel'in bilgisine yeni bir aydınlık getirmişti. Bugün herkes yalnızca «Mendel'in jenetik kuralı»ndan bahsediyor. Mendel bu bilimsel gerçeğin araştırılmasının daha ileriki gelişimi için görecel gerçekler olarak görülen birkaç gerçeği tanımıştı. Sayısız yeni buluşlar, önceki yüzyılın bulunan gerçeklerini düzeltti, kayıt altına aldı ve bilimsel bilginin sisteminde yeni bir alan açtı. Bilimin devamlı ilerlemeleri, onun için de, bütün diğer sorunlarda olduğu gibi objektif gerçekleri de devamlı bir çoğalışla sonuçlandırıyordu. O bakımdan gerçeğin objektiviteliği aynı zamanda: gerçekler hiç bir zaman geniş kapsamlı ve sonsuz şekilde kesin ve bitmiş değillerdir, anlamına gelir.

Şu halde her objektif gerçek göreceldir, bilgimizin devamlı gelişimi ona bağlıdır. Ve aynı zamanda her objektif gerçek böylelikle mutlak gerçeğin bir unsuru olarak gö-

rünür, sonsuz realitenin bir kısmı onun tarafından yansıtılır. Birçok sonsuz görecel gerçeklerin yardımıyla bilgisi artan insan, kuşkusuz her defasında, tamamıyla onu elde etmeksizin mutlak gerçeğe daima daha çok yaklaşır.

Engels «Sosyalizmin Ütopyadan Bilimselliğe Evrimi» emeğinde, Hegel'ci felsefe sisteminin savına karşı, mutlak gerçekten «Her şeyi kapsayan ve her zaman için kesin olan bir doğa ve tarih bilgisi sistemi» diye bahsederek devam ediyor. «Diyalektik düşüncenin temel yasalarıyla çelişki içinde bulunur. Bu yasa, gerçekten, bütün dış dünya karşısındaki sistemli bilginin çağdan çağa dev adımlarla ilerleyebileceğini dışarı atmaz. Tersine kapsar.» (11) Halbuki Engels, çağında mutlak gerçek üzerine Hegelci «sonsuz gerçekler» üzerine boş lâflarla aslında tartışmaya tutuşmak zorundaydı. Lenin, diyalektik maddeci bilgi teorisini, sübjektif - idealist anlayışların her birinden ayırarak; gerçeğin objektivitesini yadsıyıp, gerçeğin realiteliğini soyutlayarak, diyalektiğin yerine göreli ve mutlak gerçek olarak sapık gerçek görüşlerini koymayı deneyenlerle uğraşmayı yüzyılımızın başında görev olarak aldı. Lenin o zamanlar şöyle yazmıştı: «Şu halde, insan düşüncesi, görecel gerçeklerin bir toplamından oluşan mutlak gerçeği vermekte doğal olarak güçlüdür ve bunu verir de. Bilimin her gelişim aşaması, bu mutlak gerçek toplamına yeni parçalar katar, her bilimsel tezin gerçek sınırları göreceldir ve bilimin gelişimiyle birlikte bu sınırlar bazen genişler, bazen daralır.» (12) Diyalektik maddecilik bakımından, bilgimizin takribî (yaklaşma uzaklaşmasının) sınırları mutlak gerçeğin tarihi koşulu olarak

---

(11) F. Engels: Sosyalizmin Ütopyadan Bilimselliğe Evrimi. Marks/Engels yapıtlar. Cilt: 19, sayfa: 206/207.

(12) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampiriokritisizm. Yapıtlar. Cilt: 14, S: 129.

varolur. Ama kayıtsız şartsız (kesin) olarak, biz ona yaklaşırız. Mutlak ve göreli gerçek arasındaki bu farkı, belirsiz olarak varolan olağan konu üstüne, Lenin yanıtlandırıyor: «Bilimi, kelimenin en kötü anlamıyla bir dogma yani ölmüş, donmuş, katılmış bir şey haline gelmekten alıkoyacak kadar «belirsiz»; ama fideizm, agnostisizm, felsefî idealizm Hume ve Kant'ın savunucularının safsatasından kesin ve değişmez bir biçimde ayırdetmemize yetecek kadar da «belirli»dir... Bu diyalektik maddecilik ile rölativizm arasındaki ayrım sınırsızdır.» (13)

Oysaki Marksist olmayan felsefeler görecel ve mutlak gerçeğin problematiğinin hiç bir zaman hakkından gelememişlerdir ve bundan gerçeğin objektiviteliğini yadsıyan ya septisizme (şüphecilik) veya ileriyi göremeyen doğmatizmden birine saplanmışlar, bilgi prosesünün diyalektiğin göreli objektif ve mutlak gerçeğin diyalektik maddeci görüşünün haklılığı ortaya çıkmıştır ve hem doğmatik ve hem doğmatik mutlaklık savı ve hem de ilkelerden oportünistçe vazgeçiş ve septisizmi dışarda bırakmıştır.

Görecel ve mutlak gerçeğin diyalektiği, Marksist - Leninist düşüncenin aynı zamanda niçin yaratıcı ve sarsılmaz ilkelere sahip olduğunu anlamak isteyenler için büyük pratik önem taşır.

Bilgi prosesü de o zamandan beri önemli anlayışları realitenin yeni duyumlanan enformasyonlarıyla devamlı yeni anlayışlara götürmüştür. Yeni enformasyonlar, bilgi için ya önemsiz ve tali olup bittiler, ya da yeni bilgiler getirirler. Her iki olağan şey bilincimizde önceden varolurlar ve bilgi prosesü için maddesel değildirler.

Herhangi bir yeni algılar ve bilgi edinmeler düşüncemizin yaratıcı karekterine temel olurlar. Bilgi edinmeler ile bağlılık içinde (bu milyarlarca kez deneye dayanır) dü-

(13) V. İ. Lenin: Aynı yapıt. Sayfa: 131.

şüncemizin ilkesel dayanıklılığı oluşur. Her iki yan, diyalektik bir birlik ortaya çıkarırlar.

3. Gerçeği Nereden Tanırız?

Gerçek günlük yaşamda, tek tek bilimde ve felsefede de raslanılan bir sorundur. Gerçeğin eksikliği nerede hissedilir? Gerçeğin kriteri nedir? Belleğimizin bir anlatımının, ilgili objektif gerçekle uygun olup olmadığını nasıl araştırır ve saptarız? Gerçek bu araştırma ve saptamada hiç bir objektif ölçü vermemişse bu durumda herkes yalınkat kalır. Gerçekliğin doğru bir yansımasının anlatımı objektif realiteyle uygunluk içindeyse, çürütülemez bir gerçek olur.

Diyalektik - maddeci bilgi teorisi, gerçeğin sübjektivist yanlış yorumlanan ölçüsünü değil, akla uygun gerçeğin karşı çıkılmaz bir kriterini verir: pratik!

«İnsan düşüncesinin objektif gerçeğe erişip erişemeyeceği» sorununa, Marks, «Feuerbach Üzerine Tezler»inde dikkati çekiyor: «Sorun, teorik bir sorun değil, tersine **pratik** bir sorundur. İnsan gerçeği, yani kendi düşüncesinin gerçekliğini ve kudretini pratikte kanıtlamalıdır. Pratikten soyutlanmış (kopmuş) bir düşüncenin gerçek olup olmadığı üzerine tartışmak salt skolâstik bir sorundur.» (14) Ve Engels; «Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu» emeğinde dünyanın gerçek bilgisi ve bir yaratıcılığın olağanlığından kuşku duyan Hume ve Kant'la münakaşaya tutuşarak şunları yazmıştı: «Bütün diğerlerinde olduğu gibi, filozoflardaki bu kaprisi adamakıllı çürüten pratiktir, özellikle deney ve sanayidir. Bir doğa olayı hakkındaki görüşümüzün doğruluğunu, bu

(14) Marks/Engels: Yapıtlar. Cilt: 3, Sayfa: 5.

olayı kendimiz kendi koşulları içinde yaratarak ve üstelik kendi amaçlarımız için kullanarak kanıtlayabilirsek Kant'ın o kavranılamaz «kendinden şeyi» ortadan kalkar.» (15)

Engels, bu görüşü doğa bilimcil örnekle daha da açıyor: «Tam üçyüz yıl Kopernik'in güneş sistemi, üstünde yüz kere, bin kere, on bin kere bahse girişilen bir hipotez oldu. Ama bu her şeye rağmen bir hipotezdi; ne var ki Leverrier, bu sistem sayesinde elde edilen rakamlar yardımıyla sadece bilinmedik bir gezegenin varolması gerektiğini değil, aynı zamanda bu gezegenin gökteki yerini hesapladığı, sonra da Galile bunu gerçekten bulduğu zaman Kopernik sistemi kanıtlanmış oldu.» (16)

Pratik içinde bir gerçeğin dikkatle incelemesinin uygun bilimsel kanıtı sonsuz bir bağlılıkla sağlanır. Birkaç örnek vermek istersek: **D. I. Mendelyev** (1834 - 1907), ve **Lothar Meyer** (1830 - 1895) 1869 yılında birbirlerinden bağımsız (habersiz) olarak kimyasal elementlerin periyodik sistemini sıraladılar ve **Ernest Rutherford** (1871 - 1937) tarafından 1911 yılında, hangi pozitif bir çekirdeğin biriyle elementten elemente elektronların çeşitli sayısının etrafını kuşattığını, atom modelinden sonuç çıkardı. Onların teorilerini herkes yalın hipotezler için tutabiliyorlardı. Fakat bundan sonra **Marie Curie** (1867 - 1934) ve **Pierre Curie** (1859 - 1906) çifti, bunlardan başka **Otto Hahn** (1879 - 1968) doğa radyoaktivite elementini buldular. Bunların periyodik sistemi önceden söylenebilmişti; bundan sonra radyoaktivite hünerli bir şekilde yaratılmış şekil ve biçim verilmiş ve bu, insanlara enerjinin ilk atom gücü eseri olarak sunulmuştu. Atomun gücü ilke olarak önceden geliştirilmiş atom modellerinin gerçeği için pratik bir

---

(15) Marks/Engels. Yapıtlar. Cilt: 21, Sayfa: 76.
(16) Aynı yapıt Aynı yerde.

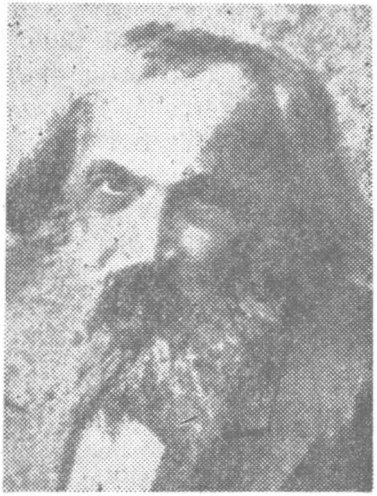

Dimitri İvanoviç Mendelyev
1834 - 1907

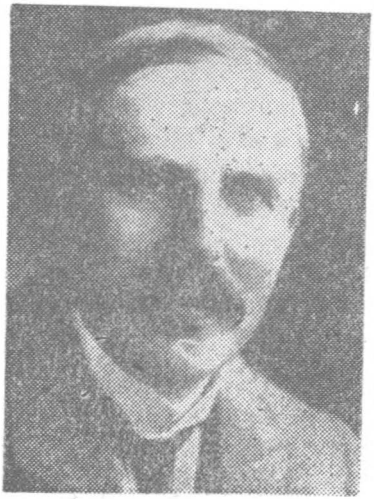

Ernest Rutherford
1871 - 1937

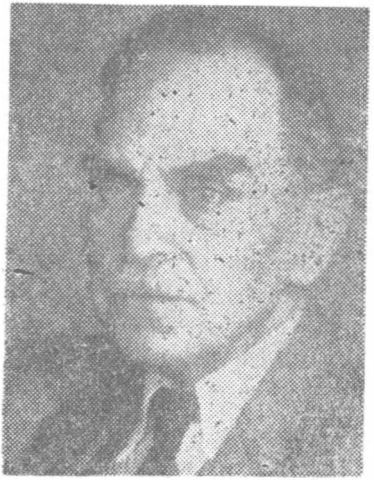

Otto Hahn
1879 - 1968

kanıttı. Kuşkulu «kendiliğinden şey», bir esaslılık içinde artık «bizim için şey» haline geldi. Bunun bilgi teorisinin kanıtlama gücüne olumsuz bir etkisi olmadı. Ama bu buluş, insanlık düşmanı emperyalist canavarlığın Hiroşima'yı nişan tahtası olarak seçişi ile boş yere harcandı.

«Gen» kavramında da aynı şekilde davranıldı; yıllarca üzerinde çok tartışılan anlaşmasız bir bilimsel hipotez olarak bakıldı. Kısa süre önce gen bulunduğunda bunun maddi temel durumunun belirli nükleik asidinde ortaya çıkarılmasına genetik içinde «gen» dendi. Bundan sonra (ayrıca) mikroorganizmadaki herhangi bir nükleik asidinin tanınması, kalıtımın beklenen değişimine götürdü, kuşkusuz daha çok benzer kalıtım teorisinin ilkesel doğruluk ve gerçekliğine daha çok dayandı. Az veya çok yakın bir gelecekte bu bilgiler insanlığın mutluluk ve yararına hizmet etmeye, bu amaçla pratik aydınlatılmasına yardım edecektir.

İnsan toplumunun gelişim yasaları üstüne de, pratik, çürütülemez bir gerçek kriteri vermiştir. Bilimsel sosyalizm varolduğunda yalnızca, herkesin onun gerçeği üzerine savaşabileceği devrimci işçi hareketinin teorik savaş hedefini göstermişti. Fakat ondan sonra Büyük Ekim Sosyalist devrimiyle Marks, Engels ve Lenin'in öğretileri yeryüzünün altıda birinde yaşayan gerçeklik haline getirildi, bundan sonra yeni toplum İşçi Sınıfının yönetimine yani üretim araçlarının sosyalist mülkiyetine dayandırıldı, başarıyla geliştirildi. Sayısız soyut tartışmalar, anti-komünist yalanlar ve diğer reaksiyoner ideolojileri, pratik çürütmüştür. Sosyalist dünyanın objektif varlığına, pratikteki işe ve milyonların sosyalist toplumu kurmak için verdikleri pratik savaşa bakış, emperyalizmin ideologlarının yaymayı denedikleri düzenbazca anti-komünist «bilgelik» lerin henüz o kadar önemli bir işe yaramadığını gösterdi.

Bunun için de insan: pratik işi ve politik savaşı için-

Marie Curie ve Pierre Curie
1867 - 1934 1859 - 1906

de uygun bilgilerin ilişkisini kurar, önemi içinde gerçekliğin bilgilerine uygun olmasına ve olmamasına, objektif olarak karşı çıkılmaz bir şekilde ilerler, pratik, bilincimize objektif bir doğruluk verir ve bilgimizin prosesünü ilk başta ileriye doğru iter.

Gündelik yaşamda ve bilim içindeki her şeyin tümüne bilinen kanıtlama işlemi uygulanır: gerçeğin kriteri olan pratiğe vurulur. Ve bu yöntemle insanların pratiğin önemini gözönüne alıp almadıkları bütünüyle anlaşılır.

Objektif işleyişlerin tüm prosesü, felsefi duyum içinde pratik hareketin damgasını taşır. İnsan buradan hareketle doğa ve toplumu değiştirir. Pratiğin başladığı nokta insanların üretim etkinliklerinin başladığı noktadır.

Pratik bir yandan elementer organla özel arasındaki ilişkiyi, diğer yandan etkinlik halindeki insanlarla bağı oluşturur. İşte bu insanlar arasındaki objektif realite, insanların pratik etkilerinde temel görevi görür. Pratiğin bu çift aracılığı ve birleştiriciliği rolü insana gerçeğin biricik emin kriterini gösterir.

Doğal olarak pratiğin kriteri, Lenin'in söylediği gibi mutlak gerçek olarak tanımlanabilir: «Bu olgunun varlığı aslında hiç bir zaman insancıl düşünceyi **tamamiyle** kabul veya reddedemez. Bu kriter de idealizmle agnostisizmin bütün çeşitlerine karşı amansız bir savaşa götüren yeter belirliliktedir.» (17)

Bütün Marksist olmayan felsefe teorileri gerçeğin hiç bir yeter derecede kriterini vermezler, çünkü onlar pratik ilişkilerin diyalektik niteliğini, bütünüyle kavramamışlardır. Feuerbach'ın düşüncesi bu kabildendi. Gerçeğin ölçüsünün, tanımanın derecesi içinde bulunduğunu düşünüyordu. Feuerbach gerçekliğin doğrulanmasının yalnızca

---

(17) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampirioktisizm. Yapıtlar. Cilt: 14, Sayfa: 137.

sübjektif yönünü alıyor, fakat asıl olan objektif yanını almıyordu. Pratik içinde her iki yön (objektif ve sübjektif) ilişkilidirler: hem bireylerin arasındaki ilişkileri ve hemde herşeyden önce toplumda canlı ve etkili subjenin (öznenin) objektif realite ile olan ilişkilerini verir. Bilinen yenipozitivistler; gerçeği yalnızca anlatımların mantıksal çelişkisine bırakıyorlar. Böylelikle gerçeğin kriterini subjektivite içinde bırakıyorlar ve anlatımlarının sonuç ve kararı üzerinde etkisini sınamanın objektif gerçekliğine gözlerini kapamış oluyorlardı. Pragmatistlerin gerçek ölçüleri de felsefik ve pratik değer taşımaz, pragmatistlerin gerçek kriterinin mantığına göre; bütün olağan ve olanak dışı anlatımlar gerçek olarak alınabilir, gerçek sınıfsal çıkarlardan herhangi birine yararlı olduğu zaman gerçektir. Pragmatistlerin gerçek kriteri; emperyalist düşünce manüplasyonun adeta felsefik kutsanmasıdır. Ve böylelikle gerçeğin ölçüsü olarak olanaksızlık doğmuş olur.

Yalnızca diyalektik materyalizmin bilgi teorisi gerçekliğin bulunmasının ve gerçekliğin kanıtının esaslı problemlerini bilimsel, inandırıcı bir şekilde gösterir. Bunun için de diyalektik materyalizmin bilgi teorisi; bilginin amacı ve hareket noktası olarak insan pratiğini ve bunun kriteri olarak insanlar tarafından tanınmasını anlar.

4. Mantikî ve Bilimsel Düşünce Ne Anlama Gelir?

Bir insanın bilgisinin, tanıdığı objektif realiteyle uygunluk için de olup olmadığını bizim nasıl anlıyacağımızı son aşamada partik uygulama kanıtlar. Yani böylelikle herhangi bir bilgi ya da herhangi bir düşünce, eğer uygulanmamışsa, gerçek olarak alınamaz. İnsanlar bu durumda soyut düşünce yeteneğiyle verili olan ve sınanmış

gerçekten yeni bilgiler ve görüşler çıkarabilirler. Bunun için de insan: önceden verili düşünce açıklamalarından yeni düşünce açıklamalarını, ilk önce pratik içinde sınama zorunluluğu duymaksızın, kesinlikle onların gerçek olduğunu düşünür.

Mantıklı düşüncede, önceden verili herhangi bir varsayımdan (faraziye) belirli kurallara göre yeni düşünce anlatımları (sonuçlar) çıkarılır. Ne kadar doğru sonuçlar çıkmışsa, varsayımlar o kadar gerçek olmuştur. O bakımdan mantık kuralları doğru düşünceye en önemli tanıktırlar.

Aristo tarafından, bu sağlıklı aklın mantığı ilk kez bilimsel olarak sistematize edildi. Ve Aristo mantık biliminin mayasını attı. Bugün klâsik mantık sayılan mantıklı doğru düşüncenin yasa ve kurallarının bir sırasını koydu

Mantıklı düşüncenin en önemli üç temel unsurunu, geleneksel mantık kategorileri içindeki «kavram», «karar» ve «vargı» oluşturur.

Kavram denince; bir kelime, ya da kelime grubu içindeki, konuşma ile anlatılan, benzer varlık karakterleri temeli üstündeki fenomenlerden bir grubun düşünsel şekilde anlatılmış yansımasını anlarız. Bilgi teorisi, kavram oluşumunda; özel ve genel, varlık ve fenomenin objektif diyalektiğinden faydalanır. Örnek olarak «insan» kavramı gerçeğini alacak olursak; bu, bütün tek tek insanlara benzer belirlilikte ve taşıdıkları genel varlık karakterlerini anlatır. Bu tek tek insanların bireysel özelliklerini göstermeye ve bütün insanların «insan» kavramı altında birarayа gelmesine neden olur. Bu şekilde oluşturulan kavramdan yararlanılarak tanımlanmak istenen bir şey konuşma sırasında anlatılır. Konuşma dili içinde, kuşkusuz sözler her zaman açık bir şekilde olmazlar. Bazen birçok kelimeler ve kelime grupları bir kavramın tanımını oluştururlar. Bu tür kelime gruplarına sinonim (eş anlam) denir. Ör-

neğin, «insan» kavramını tanımlamak için yalnızca «insan» kelimesi ile yetinmeyip aynı zamanda «düşünen varlık» şeklindeki kelime grubundan da yararlanırız.

Aristo zamanında, **kavram belirleme** (definasyon) nin belli başlı kuralları ortaya konuldu. Aristo, bir kavramın varlığını belirlemenin en önemli bir şeklini şöyle açıklıyordu: Tanımlanacak nesneye en yakın gelişmişlikteki cins kavramı (örneğin canlı varlıklar içinde insan) ve tanımlanacak nesnenin diğer cinslerle arasındaki farklılığını (örneğin insanlarla hayvanlar) ortaya çıkararak. Kavram belirlemenin bu şekli, tanımlanacak olan nesnenin altında ve üstündeki kavramların da algılanması nedeni ile; bir hiyararşi içinde bulunan varlıklarla fenomenler, diyalektik bir bütün olarak ortaya konulmuş oluyordu. Böylelikle, «insan» kavramı o kadar belirli bir şey haline geldi ki, «insan» şu şekilde tanımlanabildi: «İnsan (belirli kavram) çalışma, konuşma ve düşünme yeteneği ile (cins kavramı) canlı varlıklardan ayrılan (en yakın gelişmişlikteki cins kavramı) bir nesnedir.» Bu tanımlamayı açacak olursak; «canlı varlıklardan» kavramı, «insan» kavramından daha kapsamlıdır, çünkü, «canlı varlıklar» kavramı, «insan» kavramı adı altında verilen kavramdan daha çok fenomenlere (örneğin hayvanlar ve bitkiler) yakındır. Oysaki; «çalışma, konuşma ve düşünme yeteneği» kavramının yardımıyla anlatılan «canlı varlıklar» kavramı bütünüyle görecel olarak insan kavramını sınırlı bir biçimde belirlemiş olur. Bu biçimdeki kavram belirlemenin anlamı; fenomenler ile şeylerin (nesne) bir sınıfının mantıklı olarak tanımlanmasıdır. Bu yöntemle belirli bir fenomenin varlığı gittikçe daha da artan bir şekilde ve daha iyi olarak görülür ve daha doğru anlatımları mümkün olur. Tanımlanacak olan fenomenler kavramsal olarak daha açık bir biçimde anlaşılır. İlerleyen insan bilgisinin seyrinde her yeni kav-

ram yeni anlatımların yardımıyla o zamana kadarkilerden daha doğru olarak tanımlanacaktır.

Mantıki düşüncenin ve mantık biliminin diğer bir temel unsuru **karar** kavramıdır. Klâsik mantık her zaman «öneri» ve genellikle de «karar» anlatır. Modern mantık «öneri» kavramına öncelik tanır. Çünkü o bir düşünme hareketinin, psikolojik emosyonel yönü tarafından açıkça sınırlandırıldığını kabul eder. Ve düşünce hareketinin asıl mantıklı görüşünü anlaşılır biçimde kavratır. Gerçekliğin kesin fenomenlerinin sınıflandırılmasını, bilgisel teorik temeller içinde kopyalarının temsil ettiği kavramı, fenomenler arasındaki gerçek ilişkilerin beyanlarını yansıtma olarak «karar» kavramını kabul eder. Bu fark böylelikle, kelimelerdeki ve kelime gruplarındaki kavramlar, konuşma yoluyla açıklık kazanır. Böylece cümlelerdeki ya da karmaşık cümledeki beyanlar anlaşılmış olur. «İnsan» kavramı için biz «çalışma, düşünme ve konuşma yetenekli canlı yaratıklar»ı esas alıyorsak, iki ayaklı «akıl yeteneği» ya da «homo-sapiens» sözlerini de söyleyebiliriz. «İnsanlar mutlu olmak isterler» cümlesi ise mantıklı bir açıklamayı anlatır. Bu şekilde dil ve yazıda mantıklı bir özneyle («insanlar») bir yüklem («mutlu olmak isterler») gerçekliğin farklı fenomenleri arasındaki bir ilişkiyi ortaya çıkarır.

Bu örnekte olduğu gibi insanlar ve onların toplumsal çevrelerinin ilişkisi yansıtılmış olur. Mantıklı öneriler, belirli yüklemlerin sübjeleriyle hem söylenebilir ve hem de yazılabilirler. Örnek olarak, «Nikson yalan söylüyor» ve «Nikson bir barış meleği değildir» beyanlarındaki, bir taraftan «Nikson» öznesine yalan söylüyor yüklemi, diğer taraftan «barış meleği değildir» yüklemine de «Nikson» öznesi konularak anlatılabilir. Tümce içindeki bir fenomenin yazılı ya da sözle söylenişinde, onun gerçekliğe yaklaşıp yaklaşmadığı sonradan belli olur.

Mantıklı düşüncenin üçüncü temel unsurunu vargı oluşturur. Mantıklı vargı (sonuç) çıkarmada, önceki beyanlarla (tümcelerle) ileri sürülen tümceler oranlanır (kıyaslanır). Arlsto zamanında, ileri sürülen gerçek tümcelerden herhangi birini garanti etmek için birçok oranlama kuralları konulmuştur. Geleneksel oran ve oranlama kuralları bugüne kadar ilginç ve değerliydi. Mantıklı oranlama (Analoji, örnekseme) yeteneğinin doğru mantıklı düşünceyi, asıl ayrıcalıklarıyla eksiksiz koyduğunu günlük yaşantımızda adım başında görürüz.

Böylece önceki geleneksel analoji kurallarının yardımıyla sürekli emperyalist propagandanın mantıksal yanlışlar olduğu tekrar tekrar kanıtlanıyordu. Örneğin ABD ve F. Almanya'da sürekli yapılan resmî propaganda, ABD'nin Vietnam'da sürdürdüğü savaşa karşı koyan komünistlerin Vietnam'daki komünistlere angaje olmakla suçlandırıyor. Bu sonuca şu mantıklı örneksemeden varıyorlardı: «ABD'nin Güney Asya'ya haksız saldırısına karşı olanlar komünistlerdir. ABD'de ve B. Almanya'daki barışseverler ABD'nin Güney Asya'ya haksız saldırısına karşıdır. Şu halde, ABD ve B. Almanya'daki barışseverler komünisttirler» Doğaldır ki, bu oranlama yanlıştır. Gerçi bütün komünistler barışseverdirler, fakat barış için savaş veren humanist duygulu insanlar, sendikacılar ve benzerleri gibi burjuva demokratları da yani, bütün barışseverler komünist değildirler.

Bu oranlama (kıyas - mukayese analoji - örnekseme) mantıklı olduğundan, önceki önermelerden aşağıdaki önermenin türetilmesi mantığı, doğru diye tanıtılabilir: Kuzey Amerikalı silah milyarderleri başlarını sallıyorlar. Köpeklerde başlarını sallıyor. Öyleyse Kuzey Amerikalı silah milyarderleri köpektir. Açıktır ki, böyle bir «sonuç çıkarmak» hiç bir mantıklı kanıt gücüne sahip değildir. Şimdi burada iki doğru önerme mantıklı olarak yanlış birleştiril-

di. Böylece yanlış yöne götürülen (saptırılan) her iki önerme de doğru sayılamaz.

Klâsik mantık, mantıklı muhakeme (düşünme) yeteneği antrenmanların ve doğru mantıklı düşünmenin kurallarına aykırı esaslı büyük kusurların bulunmasında her ne kadar bugüne kadar iyi hizmet görmüşse de, çağımızın bilimsel düşüncesi için artık yeterli değildir. Yani geleneksel mantık içinde sadece, mantıklı sonuç çıkarma kuralları toplamının nispeten küçük bir parçası vardır. Mantıklı kuruluşta ilk defa matematik yöntemleri kullanan **Gottfried Wilhelm Leibniz** (1646-1716) zamanında; Aristo mantığı geniş ölçüde aşılmıştı. Böylelikle, her şeyden önce son yüzyıldaki seyri içinde bütünüyle yepyeni bir çehre kazanan mantık biliminin gelişimine ilk hız verilmişti.

Modern mantık bugün birçok bakımdan teorik ve pratik önem taşıyan araştırma sonuçları elde etmiştir. Onun kullanım alanı matematiksel temel araştırmalardan başlayarak kibernetik ve bilgi teorisi aracılığıyla hemen hemen bütün bilim dallarının özel metodolojik problemlerine kadar genişlemiştir.

Elektronik bilgi işleme gözönüne alınırsa, mantık bilimi özel bir önem taşımaktadır. Bugünkü kullanıma giren elektronik bilgi işleme klâsik iki değerli önermeler mantığının teorik sonuçlarına dayanır. Mantığın bu alanını «doğru» ve «yanlış» olarak iki değerin teorisi oluşturur ve bu da elektronik bilgi işleme makinalarında, araçlar tekniğinde gerçekleştirilmiştir. Mantık bilimi günümüzdeki araştırmalarıyla bilgi işleme makinalarının yeni boyutları için teorik öncüler sağlar. Modern mantık da bu suretle, çağımızdaki çoğu bilim için enterasandır ki, üretici güçlerdeki her gelişmeye bağlıdır.

Sosyalist devrim koşulları altında bilimsel - teknik devrim, her zaman daha fazla insanın bilimle ve bilimsel

düşünceyle uğraşmasına kılavuzluk eder. Bilimsel düşüncenin niteliğini tanımak (anlamak) bu yüzden önemlidir.

Bilimsel düşünce «günlük düşünce» den nasıl ayırdedilir? «Günlük anlayış» ile bilimsel anlayış arasında önemli ayrılık var mıdır? Bu soruyu yanıtlamak için, «günlük anlayış» ve bilimsel anlayışın ortaklık ve ayrılıkları nelerdir, onu görmeliyiz. Her şeyden önce gerek günlük anlayışın gerekse bilimsel anlayışın çıkış noktaları ve amaçlarının sosyal pratik içinde olduğu su götürmez bir gerçektir. Her ikisi de canlı gözleme dayanırlar, soyut düşünceye hizmet ederler ve gözlemlerin pratikte kullanılmasına kadar yönetirler. O halde «günlük anlayış» ile bilimsel anlayış arasında, bilgi teorisi açısından hiç bir önemli nitel fark yoktur.

Gerek «günlük» gerekse bilimsel düşünce indüktif (tüme varım) ve dedüktif (tümden gelim) metodlardan yararlanırlar, yani ya ampirik durumlardan genel önermeler çıkarırlar (tüme varım) ya da verilmiş genel önermelerden somut durumlar için vargılar çıkarırlar (tümden gelim). Her ikisi de analiz yaparlar; yani gerçekliğin kompleks fenomenlerini belleksel olarak parçalarına ayırırlar veya senteze hizmet ederler. Yani tek tek gözlemlerini belleksel olarak birleştirirler. Gerek «günlük» gerekse bilimsel düşünce içinde betimleyici, açıklayıcı ve değerlendirici unsurlar bulunur. Her ikisi de mantık kurallarını gözönüne alır; kavramları kullanırlar, kavramları tanımlarlar, önermeler formüle ederler, sonuç çıkarırlar, kanıtlarlar, yanlış önermeleri çürütürler. Deney de, gerek «günlük» gerekse bilimsel anlayışa yararlıdır. Her ikisi de bu istemlerden yararlanarak, insanın objektif realitenin proseleri üstündeki bilinçli etkisi aynı zamanda koşulların analizi ve bu etkinin sonuçları sayesinde yeni bir anlayışa ulaşmak ya da eski anlayışı doğrulamakta bu işlemlerden yararlanırlar.

Gerek günlük yaşamda gerek bilimde, son kertede, bilginin doğruluğu için denek taşı pratiktir.

«Günlük» düşüncenin ve bilimsel düşüncenin bilgi teorisi açısından içerikleri her ne kadar aynıysa da, sistematik derecelerinde önemli bir fark vardır. «Günlük» düşünce çoğunlukla hiç veya çok az bir derecede sistematikle yetinebilirken, bilim her durumda sistematik öncülük yaptı. O halde bilimsel ve «günlük» düşünce arasındaki sınırlar değişkendir. Onlar tarihsel bir karakter de taşırlar. Bilim, hayatın bütün alanlarına ne kadar fazla etki ederse, «günlük» düşüncede bilimsele o kadar yaklaşır.

Bilim anlayışı teorik bir sisteme götürür. O, gerçekliğin tek tek fenomenlerini ve fenomen komplekslerini yansıtmakla yetinmez, tersine, tek tek gözlemleri (faraziye) bir düşünce sistemi haline getirmek için hipotezler, henüz kanıtlanmamış veya yeterince kanıtlanmamış teorik öneri ve teoriler geliştirir.

Bilimsel düşünce o bakımdan, soyut düşüncenin en yüksek formudur. Bilimin sistematik karakteri kuşkusuz sadece içeriğinde değil, aynı zamanda dilinde ve yönteminde de kendini gösterir. Bilim dili ile gözlem ve araştırma teknikleri bilinçli, amaçlı ve sistematik olarak kullanılır. «Doğa Hakkında Soru» sormak için kullandığı bir reaktörle deney yapan çekirdek fizikçisi, terimlerini tam olarak belirlemiş olmalı ve kullanılan deney yöntemlerinin sınır ve olanaklarının, çok yüksek bir ölçüde bilincine varmalıdır. Tıpkı, ser bitkilerinin hangi gübrelemede en iyi yetiştiğini deneyen bir çiçeksever gibi.

Modern bilimin metodunun bünyesi içinde, Marksist-Leninist felsefenin diyalektik metodu vazgeçilmez bir önem taşır. O, bütün bilimler için, «günlük anlayış» içinde olduğu kadar geçerlidir.

Diyalektik materyalizm araştırıcıya, evrensel ilişkileri, iç çelişkileri ve gelişimi içinde görülecek ve anlaşılacak

gerçekliğin her alanını araştırmakta ona yardım eden temel bir metodolojik düzenleme verir. Diyalektik metod araştırmacıyı bundan başka, kendi branşının sınırları üzerinden dışarıyı görecek ve kompleks bilimsel sorunların toplumsal çözümünde diğer bilimlerle işbirliğini yapacak bir düzeye getirir.

Bugünkü bilim en azından üç grup özel yöntem tanır, ki bunlar farklı genellik derecelerine göre birbirlerinden ayırdedilebilirler: birincisi çok geniş bir kullanım alanları olan mantık, matematik ve kibernetik matodlar, ikincisi, değiştirilmiş şekillerde sayısız bilimde kullanılmış olan genel metodlar; ve üçüncüsü, tek tek her bilimin ve onların kısmî bölgelerinin çeşitli özel araştırma yöntemleri; gözlem, ölçme, betimleme, değer biçme, karşılaştırma, deney, sınıflama, modelleme, aksiyonlaştırma gibi. Bilimin çağımızdaki fırtınalı gelişimiyle birlikte bilimde kullanılan yöntemlerin kritik analizi de gittikçe artan bir önem kazanmaktadır. **Bilim teorisi** ilerlemesindeki bu ve diğer önemli problemlerle (tek tek bilimler arasındaki veya bilimle pratik arasındaki optimal işbirliğinin gerekleri gibi) uğraşır.

Sosyalist toplumda insanların bilimsel düşünme yeteneğine olan istek gelişir.

Toplumumuzda, maddi üretimin gelişimi, politika, plan ve yönetim çalışmaları, bütün diğer sosyal fenomenlerde olduğu gibi, bilimsel olarak kuruludur. İşçi Sınıfının bilimsel dünya kavrayışı, bilimsel bir doktrini temsil eder. Ayrıca toplumumuz, bütün kendi üyelerine, düşünsel güçlerini en geniş kapsamlı bir şekilde geliştirmede ve bilimsel düşünme yeteneklerini ilerletmede reel şans tanır.

Bilimsel düşünce, kuvvetli ölçüde, doğa ve toplumun sistematik olarak hangi gelişim yasalarına bağlı ol-

duğunun iç yüzünü anlayabilme ve onlara ortaklaşa hükmedebilmeyle sosyalist kişilikliliğin gelişimini ilerletir.

5. Düşünsel Özgürlük Neden Oluşmuştur?

Bilincin içeriklerinden; gerçek ya da yalan üzerine objektif bir kriter göstermeye güçlü olan İşçi Sınıfının bilimsel dünya kavrayışının, biricik felsefi dokrini temsil ettiği gerçeği, günümüzdeki ideolojik kavgada kesin sonucu belirleyen bir öneme sahiptir.

Daima ve tekrar tekrar kullanıla kullanıla eskimiş tezleri savunan burjuva ideologları, her defa yalnızca tek bir gerçeği, yani düşünsel özgürlüğün olmadığında direnerek, diyalektik materyalizmin bilgi teorisine saldırırlar. Sonra da bir ilişki içinde sık sık «düşüncenin çoğulculuğu» ve «mutlak düşünce özgürlüğü»nden dem vururlar. Böyle hükümlerin vargısı içinde, sosyalizmin dünyasına «totaliter sistem» olarak kara çalınmasına karşılık, emperyalist dünyanın «özgürlük dünyası» olarak nitelendirildiği yersiz iki tanımlama görülür. Özgürlük kavramı, ilerici sınıfların bir sloganı, bir mücadele hedefi olup, yükselerek doğmuştur. Fikri özgürlük gerçekte neden oluşmuştur? «Düşüncelerin çoğulculuğu» içinde midir, yoksa «mutlak düşünce özgürlüğü»nde mi? Her düşünce ve söz içindeki kendi anlamından mı doğmuştur? Ya da, Engels'in söylediği gibi, egemenlik içinde uzmanlıkla karar verilebilir mi?

Bu durumda, bilimsel bir yeterlikte özgürlük kavramı gösterebilmeye ehil biricik felsefe diyalektik materyalizmdir. Özgürlüğün bu kavramı, doğada ve toplumda objektif kaçınılmazlıkların gerçeği olduğu, bilinen sübjektif bilinemezlikten gelinemeyeceği, insanların onun içyüzünü anlamak zorunda oldukları, çıkarları için ondan yararlanabilecekleri şeydir.

1525 yılları köylülerinin bir flâması görülüyor.

Fransız ihtilâlinin cumhuriyetçi plâketi.

Ispanyolların, yiğit Thaelmann için özgürlük isteme savaşı. «Özgürlük» her zaman ilerici sınıfların ana sloganı olmuştur.

İnsanlar, yalnızca doğa ve toplumun objektif zorlayıcılıklarındaki doğru anlayışların temeli üzerinde doğanın efendisi olmaya ve sosyal yaşam koşullarını düzeltmekte güçlü olabilir. Engels, objektif kaçınılmazlığın ve insancıl özgürlüğün diyalektiğini inandırıcı biçimde «Bay Eugen Dühring'in Bilimde Devrimi» eserinde açıkladı. Engels, şöyle yazıyordu: «Özgürlük, hayal edilen bir doğa yasalarından bağımsızlıkta değil, tersine bu yasaların bilgisinde ve bu yolla elde edilen bu yasaları planlı bir şekilde belli amaçlar doğrultusunda kullanmak olanağındadır.

Bu, hem dış dünyanın yasaları ve hem de insanın maddi ve manevi varlığını yöneten (düzenleyen) yasalar için -birbirlerinden gerçeklik içinde değil, olsa olsa hayalimizde ayrılabilen- iki yasa sınıfı için geçerlidir. Düşünce özgürlüğü, uzmanlıkla karar verebilme yeteneğinden başka bir şey değildir. O halde belirli bir sorun hakkındaki bir insanın yargısı ne kadar özgürse, bu yargının içeriğini belirleyen zorunluluk da o kadar büyüktür; çok sayıda ve çelişik karar olanakları arasından görünüşte canının istediği gibi seçen, bilgisizliğe dayanan kararsızlık, bunun da özgür olmayışını, egemenliği altına alacağı şeyin egemenliği altında olduğunu anlatır. Öyleyse özgürlük, doğal zorunlulukların bilgisine dayanan ve dış doğa üzerine kendimizdeki egemenlik içinde varolur (çıkar)». (18)

Diyalektik materyalizm gerçek özgürlük olarak, doğa ve toplumun kanuncıllıklarının (zorlayıcılıklarının) doğru bilgisine dayanan, insanların doğa ve toplum üzerindeki sosyal egemenliğini anlar. Buna göre, tinsel özgürlük de doğa ve toplumun zorlayıcılıklarını, bu temel üzerinde doğa ve topluma egemen olabilmek için, olabildiği kadar tam bir şekilde bilinçte yansıtma yeteneğidir.

---

(18) F. Engels: Bay Eugen Dühring'in Bilimde Devrimi, «Anti-Dühring» Marks/Engels. Yapıtlar. Cilt: 20, Sayfa: 106.

Tinsel özgürlüğün diyalektik - materyalist açıklaması, çalışanların sayısız yaşam deneyine ve bütünün yalanlanmamış ilkelerine uygun düşer. Her çiftçi bilir ki, doğayı kendi amaçları doğrultusunda kullanmak istiyorsa, isteğine göre davranamaz, tersine doğa yasalarına saygı göstermek zorundadır. Örneğin tohumu objektif belirli optimal, tarımsal (ağroteknik) koşullarda toprağa eker ve hayvanların da aynı şekilde objektif gerekli optimal yem formlarına uymaya çalışır. Çiftçi yanlış anlaşılan bir «tinsel özgürlük»e dayanarak patatesleri kasımda dikemez veya domuzları sadece defne yapraklarıyla besleyemez. Çiftçi düşüncelerinde ve kararlarında ancak objektif zorunlulukları, inceden inceye düşünüp, uzmanlıkla karar vererek olabileceği kadar tam bir şekilde bilirse, özgürdür.

Bir baraj ya da bir yüksek yapı yapmak isteyen bir mühendis için de aynı şey geçerlidir. O kesinlikle bilir ki, binasının yıkılmasından objektif koşula bağlı statik normları sorumlu tutamaz. Ve mühendis objektif kaçınılmazlık içindeki bu anlayışdan hiç bir zaman düşünce özgürlüğünün eksik bir anlatımı olarak yakınamaz. Hiç bir matematik öğretmeni, aklına estiği gibi, «düşünsel özgürlük» ve «düşüncenin çoğunlukçuluğu» temellerinden hareket ederek, 2 kere 2'nin 4 edişini; 2 kere 2'nin 5, 6, 7, 8, vb. de edebileceği şeklinde anlatamaz. Ekonomistler, ekonomi plancıları da ve ülke ekonomisindeki her yöneticinin de objektif belirli ekonomik yasa ve normları kullanması gereklidir.

Objektif zorlayıcılıklardan (kaçınılmazlıklardan) hayal edilmiş bir bağımsızlık, kişiyi keyfiliklere, sübjektiviteye ve netice olarak kötü sonuçlara götürür. Marksist - Leninist Parti de, halkı mutlu edebilmek için, toplumun gelişiminin objektif zorlayıcılıklarına bağlı olmak zorundadır. Parti gerçek özgürlüğü savunur, çünkü o objektif kaçınılmazlıkları bilir ve bu bilgileri ölçüsünde hareket eder. Bun-

1945/46 : Sömürü ve zulmün olmadığı özgür bir geleceğin yolu.

dan dolayı; doğa ve toplumun gelişim yasalarına yol gösterir ve sosyalist devletin bilimsel esaslara dayanan politikasını kaçınılmaz olarak; emperyalizmin objektif olarak köhnemiş toplum ilişkilerinin korunması üzerine bina edilmiş politikasının üzerine yerleştirir. Kısaca: **Kim, burjuva lafazanlığının, kesin özgürlüğü palavrasına inanırsa, o, objektif kaçınılmazlıkları istediği gibi çiğnemiş demektir. O kimsenin, nasıl düşünce olarak şüpheli, kararsız ve gerçekten bütünüyle bağımsız olmadığını, pratik yaşam çabucak kanıtlar.**

Ama eğer düşünce özgürlüğü, objektif kaçınılmazlıkları doğru olarak bilmeye, onlara uymaya ve böylelikle

onlar hakkında uzmanlıkla karar verebilmeye, gerçek düşünce özgürlüğü, yeteneği yetiyorsa, o takdirde bu yeteneğin yapılabildiği yer, insanlara en olağan reel şansı tanıyacak olan su katılmamış bir düşünce üzgürlüğünün egemen olduğu sosyal bir vatandır. Eğer gerçek düşünce özgürlüğü yeteneği varsa, objektif kaçınılmazlıklar doğru tanınır, onlara uyulur ve böylelikle uzmanca karar verilebilir, sonra şurası açıktır ki, insanlara nerede en olağan reel şans sunuluyorsa, orası (sosyal vatan) katışıksız kavrayış özgürlüğüne sahiptir.

Emperyalizmin dünyasının, «Düşünce Özgürlüğü Koruyuculuğu»nun ardında gizlenen amaç gayet açıktır: Da-

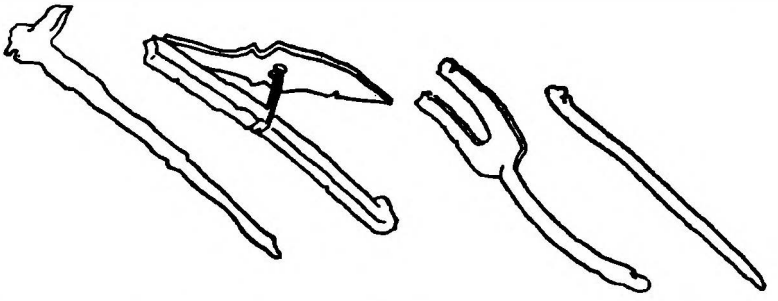

İnsan; doğa ve toplum üzerindeki egemenliğini; objektif yasaların artan bilgisiyle, yukarıdaki üç gelişim aşamasının tarımsal aletlerinin gösterdiği gibi, durmadan genişletmiştir.

ha önceki ve şimdiye kadarki sömürgeci yöntemlerle işgal etmiş olduğu alanlarda yaşayan milyonlarca aç insanın isyan etmesine engel olmak. Aynı zamanda kendi gelişmiş emperyalist devletlerdeki milyonlarca emekçi ve köylü çocuğunun her türlü gelişimlerine engel olabilmek. Ve dahası, toplumsal zenginliklerin üreticilerinin, toplum üretimi üzerindeki doğal hakları olan birlikte karar verme egemenliklerine engel olmak isteyen tekelci efendilerinin bu amaçlarına, elinde bulundurduğu her devlet gücü aracılığıyla yardımcı olmak.

Gelişim engelleri, gelişim ayrıcalıkları ve sosyal birlikte belirliliğin yokluğu gerçek düşünsel özgürlüğün tamamıyla karşıtıdır. Ve emperyalist düşünce manipülasyo-

nunun çehresine düşünce özgürlüğünden doğru dürüst bahsedilemez.

Bizim temel **düşünce** anlayışımız nasıldır? «Düşünce» kavramıyla «bilgi» kavramı hangi ilişkiler içinde bulunur? Biz, bilgi deyince, insanların bilincinde objektif bir fenomenin doğru bir yansımasını anlarız, öyle ki, «düşünce», «kesin bilgi», «inanç» kavramları gerçeği anlatırlar ki, insanların bir grubu, ya da bir kişisi belirli bir bilgiyle tanınabilir.

Eğer insanların bir grubu, ya da bir kişisi bilgiyi benimsemiş ve ona tutarlı olarak sahip çıkmışsa, bilgi inanca götürür.

Şüphesiz, insanların belirli kişileri, ya da gruplar hiç bir doğru bilgiyi temsil etmeyen düşünceler ve inançları, savunuyorlarsa, zaten tarihsel olarak çürümüş ve çürütülmüş ideolojileri anlatarak onları revizyona tabi tutarak söylüyorlar demektir. İnsanların farklı kişileri, ya da grupları arasında düşünde farklılıkları insanlık kadar eskidir. Düşünce farklılıklarının nedenleri değişik şekillerde bulunabilir. Düşünce farklılıkları esas itibariyle şu aşağıdaki farklılıklarda görülürler:

— İlgili (bahsi geçen) fenomen, henüz yeter derecede doğru değildir, derinliğine, temelinden tanınmamış, içyüzü anlaşılmamış ve yansıtılmamıştır. Bu durumda farklı düşünceler, hipotezler, faraziyeler ilk önce düşünceler halinde görülürler, bunlardan bilginin diğer proseleri içinde, önceki ve ileriki uygulamanın sonuçları üstünde durulur, bir anlayışı doğru olarak ve diğerlerini yanlış, ya da her ikisini yanlış, ya da her ikisini kısmen doğru olarak ortaya çıkarabilir. Bu durumda, düşüncelerin bir savaşı başlar, bu en başta bilgi prosesüne yardım eder. Düşünce ayrıcalıklarının bu şekli bilginin doğal özelliğinden ileri gelir. Düşünen insanlar gerçekliğin bilinmesini elde etmeye çalıştıkça proseler buradan varolurlar.

Farklı düşüncelerin savunucuları, bir sorunun anlaşmazlığında ayrı ayrı ölçülerde anlamlı sözler sarfederler. Bir düşüncenin savunucusu, bilgi ölçüsünde diğer düşünce savunucusundan daha yenisine sahipse, eskimiş bilgi ölçüsünü aşar. Bu durumda, düşüncelerin bir savaşı başlar. Bu yenilen savunucuya eski bilgiyi öğrendirmeyi özendirir ve onu en yeni bilgilere yaklaştırır. Düşünce farklılıklarının bu durumunda da, belirli sınırlarda, doğal bir durum gösterir, bu bilgi prosesünün diyalektik içeriğinden ve hatta insanların bireysel farklı farklı belleksel reaksiyon yeteneklilığinden ortaya çıkar.

Farklı düşüncenin savunucusu, henüz sosyo-ekonomik olarak antogonist olmayan, ya da kişisel çıkarlardaki farklılıklardan hareket eder. Bu durumda düşüncelerin savaşı bilinç kapsamının, yani yalanın, ya da gerçekliğin çevresinde bir çizgide gitmemiz tersine, bir bilgi, her şeyde bu şekil ve tarzda insancıl amaçlar için nasıl faydalı olabilir, sorunu ön plana çıkabilir.

Farklı düşüncelerin savunucuları, yalnızca ayrılıklardan hareket etmezler, tersine temel farklılıktan tamamiyle zıt ve objektif olarak uzlaşmaz sosyo-ekonomik ve politik çıkarlardan hareket ederler. Bu durumda bir düşünce diğerini kesin olarak içine almaz, çelişik düşüncelerin bir koegzintans'ı (birarada varolma) imkânsızdır. Biz bunu objektif olarak birbirlerine düşman sınıfların ya da sosyal düzenlerin ideolojik kavgasında görürüz. Bunların doğal yürüyüşü içinde düşüncelerin her ikisi de diğerine hiç bir «düşünce özgürlüğü» tanımamaktadır. Düşüncelerin, inançların ve ideolojilerin bu amansız kavgası insancıl bilgi prosesüne kaynak olmaz. Nasıl ki çürümüş emperyalist sistem kendi objektif iç çelişkileri ile varlığını sürdürüyorsa, sınıflar zıtlığı içindeki sosyal sistemlerin varoluşuyla da ideolojilerin bu kavgası uzun süre devam eder.

Bugün burjuva ideologları sosyalizmin dünyasını «düşünce özgürlüğüne baskı»dan dolayı kınıyorsa, son kertede bu, çeşitli görüşlerin çoğu demogojik bir amacı kapsamaktadır. Bu nedenle onlar bizi «düşünce özgürlüğü» parolası ile ayartmak istemekte, bunu da kendileri nasıl özgürse, yani düşman ideolojisinin düşünsel hareket serbestliği nasılsa, öyle gerçekleştirmek ve yapmak istemektedirler. Kesin olarak burjuva ideolojisi de birkaç emperyalist devlette geçici olarak yüzeysel rakamlar vermektedir. Ama, bu «düşünce özgürlüğü» düşünce manipülasyonuna yakından bakıldığında orada ayrı ayrı ve farklı düşüncelerin geliştirilmesinin bir ayırım aracı olarak ortaya çıktığı o kadar iyi görülür ki. Başka bir deyişle bütünüyle olumlu ve olumsuz bir yere kadar propaganda yapmak, işçi sınıfının bilimsel dünya kavrayışına ve onun bağlarına, hatta emperyalist sisteme atıp tutan eleştiriler ve sayısız revizyonist sekratizmler ve sahte-sosyal düşünceler, ajitatör hareket serbestisi tek amaca yönelmiştir: gerçek düşünsel alternatif kendisiymiş gibi bilimsel sosyalizme karşı -emperyalist ideolojiyle birlikte- oldukça etkin bir savaş sürdürmek.

İşçi sınıfının bilimsel dünya kavrayışına karşı olanların (Onun ideolojik uğraşı içinde) emperyalist düşünce manipülasyonu çeşitli yöntemlerden hareket eder.

Birincisi, o milyarlarca insanı psikolojik bir ayırma propagandası yardımıyla politik bilgisizlik, politik yetersizlik ve politik ilgisizlik içinde bırakır (tutar). **Psikolojik** tarih hikâyesi (hamaset), mülkiyete, şiddete ve sekse manipüle edilenlerin kafalarını örümceklendirir. Emperyalist manipülasyon için uzmanlaşmış halka, bu metodları kendisi açıkça «gizli emir» diye açıklar.

İkincisi, böyle «düşünce çeşitliliği»nin tüketicileri çoğunlukla zihni ve politik düzeni bozacağı, gerçeğin ya da

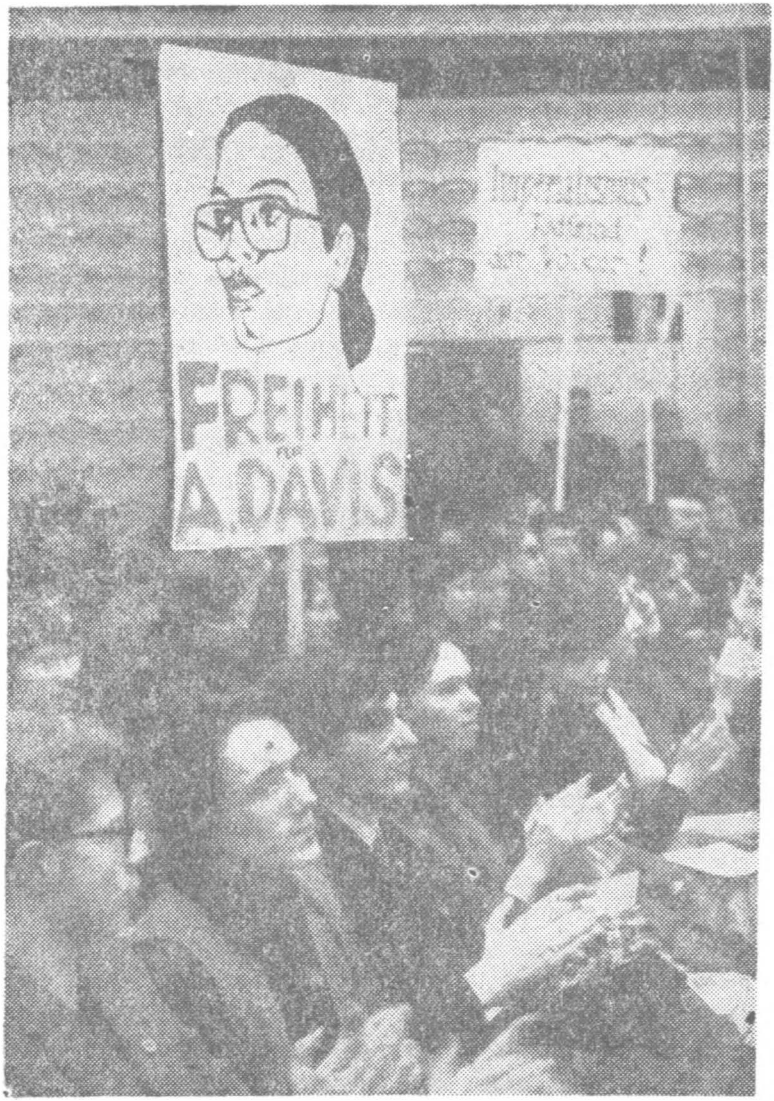

Emperyalist sınıfsal adalete karşı protesto.
Angela Davis için özgürlük!

yalnizca görülen farklı farklı düşüncelerin böyle bir kaosu insanların politik çıkarlarına düşünce endüstrisi sunar.

Üçüncüsü, düşünce tekeli kendi sistemini bazı burjuva eleştiricilerini anti-komünist peşin hüküm içinde bulundurur, bu şekilde eleştiri keskinliği ve onu sistem için tehlikesiz hale getirir.

Ve **dördüncüsü,** ideolojik, emperyalist düşünce manipülasyonu işçi hareketini ve hatta sosyalist devletlere etki etmeyi dener, bunun için de o, sosyalizmin çıkarlarının «en iyi» şekilde savunucusudur, bunun için de o, sosyalistlere kendi sosyal sistemlerinin «düzeltilmesi» öğüdünü verir. Bu o kadar budalaca manzara gözönüne getiriyor ki, sanki emperyalizm sosyalizmin hiç amansız düşmanı değil tersine sosyalizmin «lütûfkâr dava vekili» dir.

Bütün bu yöntemlerin kuşkusuz, bilinç özgürlüğüyle ve gerçek düşünce özgürlüğüyle hiç bir ilgisi yoktur. Çünki, o son kertede çağımızın en önemli gerçeğine engel olmaya hizmet eder, yani objektif ve zorunlu olarak geleceğin sosyalizme ait olduğunu saklamaya...

Bugün düşünce özgürlüğünün gerçek temsilcisi ve koruyucusu, enternasyonal komünist-işçi hareketi ve sosyalist devletlerdir.

Onlar, insanları içgüdüsel davranmayı özendirmeye gerek duymazlar, tersine açıklıkla inandırıcılıkla, irade egemenliği ve pratik sınanmış gerçeklerin temeli ile kanıtlandırabilirler. Onlar, bilimsel temel ve pratik kanıtsal gerçeği, gerçek olmayan veya yarı gerçeklerin kaosu altında gizlemezler, insan toplumunun geleceği üzerine açıkça ve samimi davranırlar.

İşçi sınıfı nerede iktidar olmuşsa orada, her konudaki düşünceler ve doktrinlerin öğrenilmesi en başta gelen yurttaşlık görevi haline gelmiştir. Milyonlarca insan önemli bilgiler alır ve esaslı bilgiler kazanırlar. Onlar, doğa ve toplumun objektif gelişim yasalarının içyüzünü derinliğine

anlamaya başlarlar ilk defa olarak başlıca düşüncel özgürlükler böyle elde edilir.

Sosyalist gelişimin sürekli oluşumunda; yeni toplum yalnızca sosyalist devletin işçi sınıfının ve bütün vatandaşlarının öğrenme ve yaratıcı düşüncesi için kolaylıklar sağlamaz, aynı zamanda, onun için de objektif kaçınılmazlığı sürekli öğretilere ve yaratıcı düşünceye de destek olur. Bilim ile tekniğin ve sosyalist demokrasinin ilerleyişi, bütün toplumun üyeleri için, devamlılık içindeki öğretilere ve sorumlu düşüncelere objektif bir yükümlülük nedeni olurlar. İktidara ilişkin bilimler, doğa ve toplumun gelişim yasaları içinde tamamıyla şu doğru anlayışlara bağlıdır, bizim doğa ve toplum üzerinde ortaklaşa egemenliğimiz bunların üstüne kurulur, bu özgürlüğümüzü oluşturur.

6. Bilgiye Hangi Duygular Gerektir?

Bilginin yolu, gördüğümüz gibi soyut düşünce hakkında canlı kavrayışın pratik içinde kullanımından geçer. Bilgi, yanlızca aklın kavrayışının ve rasyonel düşüncenin bir nesnesi olarak vardır. İlk bakışta bu konuya yaklaşılarak kabul edilebilir. Bilgiler hiç bir zaman, duygularla yapılmamıştır.

Ama, daha ayrıntılı bakıldığında bilginin psişik duyguların her birinden soyutlanmamış olarak ortaya çıktığı görülür. «Duygular» topluluğu tamamiyle bir sıra psişik reaksiyonları kapsar, bunlar aklın tersine rasyonel değildirler, tinsel duygudurlar, çoğunlukla bilinçsiz ve kısmen biyolojik olarak belirlenirler: kuruntu, arzu, sempati ve antipati sevgi ve kin, bir arkadaşın psikolojisi ya da cesaretsizliği, dayanışma duygusu, merhamet, içgüdü ve tutku. Bu duygular içinde insanların belli başlı yaşam koşul-

larının anlatımı vardır, bunlar insanların çıkarlarını rasyonel düşünceden daha az etkiler. «Arzular tutku veya düşünceden giderek belirlenir» (19) diyor F. Engels. **Duyguların bilim üzerine etkisini günlük yaşamımızda her yerde gözlemleyebiliriz.** Örnek olarak sınıfsal bir içgüdü söylenebilir ve insanlardan birini böylelikle kuvvetli bir duygu örtüsü ile kendi sınıfına belirli bir bağlılığı söylenebilir, ki onun çıkarı olmaksızın da sınıfının tarihsel rolünü bilimsel bilinç ile bilebilir. O, kendi sınıfıyla, hissederek bağlanabilir. Bu içgüdü her şeyden önce ait oldukları ezilen ve sömürülen sınıfla her şeyden önce adı ile sanı ile proletaryada, duygu ölçüsünde bir bağlılık yaratırlar. Bütün pratik yaşam deneyimi ve ortak kavganın sonuçları ve karşılıklı dayanışma yardımı bir duygu ölçüsü bağının ortaya çıkışına neden olur, bu elementer olarak anlatılabilir. Sınıfsal içgüdü, aynı zamanda gelişmiş ve dayanıklı bir sınıfsal bilinç için sağlam bir temel oluşturur. Kavga içinde dayanışma ve güveninirlik o kadar önemlidir ki, ilgili insanlar kendi sınıfları ile rasyonel ve duygusal olarak kuvvetli bir biçimde bağlıdırlar.

Normal insanın, yalın bir hesap robotu gibi fonksiyonu yoktur, tersine, diyalektik bir birlik oluşturan düşünce ve duygularla tepki gösterir. Önemli rasyonal anlayışlar, örnek olarak, inançlar yaşamın amaçlarını kuvvetlendirirler, bunun için de bireylerin ilgili bireyleri ya da grupları rasyonal anlayışı duygusal ölçüde benimserler.

Eğer insanların içinde bir kişi ya da bir grup kişisel bilgisiyle teşhis edilebiliyorsa, bilgi, tutkusal inanç derecesindedir.

O kimse inançları yalın bilgilerden çok kuvvetli etkilenerek kavrar. İnançlar sağlam yaşam ilkeleridirler, tek

---

(19) F. Engels: Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu. Marks/Engels: Yapıtlar. C. 21, S. 279.

tek insanlar vicdanlarının önünde sorumluluklarını alırlar. İnsan, kendisi vicdansızlıkla karşılaşmadıkça vicdanını kolayca silkip atamaz.

Çağımız, sayısız sarsılmaz inanç bağlılığı ve prensip sağlamlığı hakkında örnekler gördü. Bunlardan biri devrimci işçi hareketi savaşı hakkındaki her akılcı görüşe, Ernst Thealmann'ın 1944'ün Ocak ayında tutukevi arkadaşına yazdığı ünlü mektup tipik bir örnektir: «Bizim yaşamımızın tarihi bütün insanların istediklerinden daha katıdır. Sen, ben ve bütün savaşçılar büyük davamız için bütünüyle kuvvetli, sağlam, devrimci ve gelecekten emin olmalıyız. Çünki, devrimin askeri; davaya içten bir bağlılıkla sarılmış ve sadık olan kişi, bu bağlılıktan yaşamda ve ölümde yüzünün akı ile çıkmış olmalıdır, bütün durumlarda, kayıtsız şartsız güvenilebilirlik, sağlam umut, uğraşta cesaret ve eylem gücü göstermelidir. Bizim etrafımızı çeviren alev, kalplerimizi kor haline getirmiştir. **Düşüncemizi** aydınlatmıştır, yaşamımızın savaş alanlarında, bir deniz feneri gibi bize yol göstermektedir.» (20)

Düşünce ve duygular arasındaki karşılıklı etki sonsuz çeşitliliktedir. Duygulardan başka, hangi bilgi önem kaydeder, böyle duygularda, bilginin hangi prosesüne engel olabilir, onu verir.

Her normal insan duygu taşır ve bunun, kişiliğinin gelişimi için önemi büyüktür. Bu, bilgi prosesünü hem ilerletir, hem de ona engel olur. Bir taraftan, kuvvetli duygu yürekliliği, yani yiğitlik ve egemenlik de ilgili düşünceye, öğretilere ve rasyonel bir bilgide kesin sonuca götürür. Bir insanı hiç bir zaman düşüncesini değiştirmeye ve yeni anlayışları savunmaya bundan başka kimse inandıramaz. Öğretmenin, hatta bilmenin prosesünde kendiliğinden

(20) Ernst Thealmann: Bir tutukevi arkadaşının mektubuna cevap. Berlin 1961. S. 80/81.

bilinç kuvvetlenir. Ama diğer taraftan kuvvetli bir keskin duygu bilgiye de engel olabilir, bunun için de o, objektif realitenin bilinmesinde biraz subjektivizm taşır. **Haklılık, gururluluk ve prestij sahibi olma ve egoizim subjektif motiflerle birlikte bilgi prosesüne ağırlık verir.** Bunlar dar kafalılığa kadar götürebilir insanı. Bunlar, yani anlayışlar ve bilgiler kabul etmede insanların bazısını engeller. Bireysel duygular bilgi yeteneğini kaybettirir ve subjektivizme götürür.

Bu konuda şiddetli ve ani heyecan ile tutku da anılmalıdır. Bir şiddetli ve ani heyecan atılgan ve fırtınalı oluşan bir patlayıcı karekterin duygusal prosesüdür. Şiddetli ve ani heyecanın deşarjı, bilinçli isteklerinin kontrolunun üstesinden gelemeyen bir hareketi doğurabilir. Böyle ani ve şiddetli heyecan hareketleri hemen hemen tüm insanların gelişiminde görülür. İşte o (insan) bu durumda, hareketinin bilinçli kontrolu ve özleştirici değerlendirmelerle, o ani ve şiddetli heyecanı kontrol altına alabilir ve o hareketinin olumsuz etkilenmelerinden kaçınır.

Arzular, kuvvetli uzun süreli duygulardır. İnsanlarda derinliğine kök salmıştır. Arzu ile bir insan araştırır, sever, çalışır, vs. Bunlar onun bütün davranışlarını belirler. Bir arzunun karekteristiği bütün düşüncelerin ve kuvvetleri tek bir amaca yöneltmesiyle belirlenir. Tutku gerçi ani ve şiddetli arzu coşkunluğuna götürebilir, bununla birlikte hiç bir galeyan tek başına değildir, tersine devamlı duygu gösterir. Günümüzün ihtilâlcileri sosyalizm için tutkulu katılmadan giderek (ötürü) ve emperyalizme karşı tutkulu savaşı karakterize eder.

Bilgi prosesü içinde duyguların ve düşüncenin bu birliğine bu yüzden dikkat etmek gereklidir, çünkü burjuva ideologları bu alanda bulanık suda balık avlamayı deniyorlar. Emperyalist düşünce manipülasyonu, duygu ve dü-

şünceleri birbirinden ayırır, bunun için de o kuvvetli içgüdüsel propaganda yerine rasyonal delillendirmeyi kor.

Emperyalist düşünce manipülasyonu geniş kitlelere, irrasyonal içgüdüselliği, yani bir bilgi (ödün) olarak sunmakla birlikte, emperyalist felsefe entellektüellere duygusuz bir rasyonalizm soğuk bir hesap makinası insancıl duygu ölçüleri heyecanları olmaksızın bir robot gibi işlev görmeyi öğütler. Yeni pozitivist felsefe, hiç bir alanda daha çok vicdan hakkında, tutkusal angajman, ahlaki prensip sağlamlığı olmayan bir «rasyonalizm»in propagandasını yapar. Manyaklaşmış insan ideal kabul edilir. O halde bu felsefe politik ilgisi ve ahlaki normları olmaksızın, duygusuz, iş bölümünde fonksiyonu olmayan oportünistler imal eder. Ve bunun için de emperyalist merkezler biyolojik savaş hali için bugün artık planlar kurmaktadır. Heyecansız süper aydınlar ve düşünce yeteneği olmayan emek köleleri yetiştirmeden pervasızca sözeder. Düşünceleri ve duyguları olan insanların sevgi dolu çehresi radikal şekle sokulmak istenmektedir.

Bütün bu denemelere karşı diyalektik materyalizm, düşünce ve duyguların birliğini ileri sürer. Gerçi diyalektik materyalizm insanları, düşünen varlıkların en yücesi olarak ele alır, etrafını çeviren dünyayı rasyonal doğru biçimde yansıtmayı ve onu amaçları için kullanır; fakat bilgi de heyecanın payını hiç bir zaman görmezlikten gelmez. Duyguların terbiye yöntemi düşünce ve duyguların birliğine neden olur. O kadar ki, duygular rasyonal bilginin prosesünü spesifik şekilde ilerletir ve engel olmaz.

İşçi sınıfının bilimsel dünya kavrayışı, değer özgürlüğü bilgisi olarak alınmaz, tersine, emperyalizme karşı politik mücadelenin ve sosyalizmin yeni dünyası için, bilgiyi bilinçle, açıklıkla ve partizanlıkla hizmeti içinde koyar. Burjuva lafazanlığı, değer boşluğu, objektif olarak politik olmayan ve saf bilginin sırf ikiyüzlülüğünü temsil eder.

«Tarafsızlık» diyor Lenin: «burjuva toplumunda; yalnızca doymuşların partizanlığına, sömürücülüğün partizanlığına, egemenliğin partizanlığına taraftarlılık iki yüzlüce maskelenmiş pasif bir görünümdür. Tarafsızlık bir burjuva düşüncesidir. Partizanlık sosyalist bir düşüncedir.» (21)

Gerçekte: burjuva ideolojisi çoğunluğun kendi partizan karakterini bağımlı, katkısız ve ebedi bilgilerin sistemi olarak ileri sürer, çünkü o gerçekte yanlıştır, tarihi olarak köhnemiş ve tarihin yürüyüşünün gerisinde kalmış çürütülmüş bilinç ortaya atar.

Bu çürümüş sosyo-ekonomik sistem, bilimsel gerçeklerle ideolojik sağduyu haline getirilemez, tersine yalnızca yarım gerçeklerin ve yalanların bir karışımı yapılabilir. Çağdaş burjuva ideolojisi buna göre gerçek değil ve aynı zamanda oradaki egemenliğin çıkarı içinde partizandır.

Halbuki diğer taraftan, İşçi sınıfının ideolojisi, sosyal ilerlemenin çıkarı içinde kendi partizanlığını gizlemez, çünkü bu partizanlık bilimsel gerçekliğe uygundur.

Enternasyonal ihtilalci işçi hareketinin ve sosyalist ülkelerdeki yeni toplumun başarılı kuruluşunun savaşı; Marksizm - Leninizmin gerçekliği hakkında milyonlarca pratik delilini gösteriyor. Milyonlarca insanın kişisel, tutkusal sahip çıkışı, bugün insanlığın en kuvvetli düşünsel hareketinin Marksizm - Leninizm olduğunu düşündürüyor. Ve bu duyguda da zamanımızın gençliğinin hiç bir «doğa üstü derin düşünüşe» gerek yoktur, tersine Marks, Engels ve Lenin tarafından kurulmuş dünya görüşünü ve bu görüşün dünya çapında önceden sıralanmış gelişmesini bugün Lenin'in sözüyle anlatacak olursak: «Marks'çı teorinin **yolunu** izlemekle, objektif gerçekliğe gittikçe daha çok

(21) V. İ. Lenin: Sosyalist Partizanlık ve Partisiz Devrimcilik. Yapıtlar. Cilt: 10, Sayfa: 66.

yaklaşırız... Fakat izleyeceğimiz **her başka yol** bizi yalan ve konfizyondan (zihin karışıklığı) başka bir yere götürmez.» (22)

VII. BÖLÜMÜN KONTROL SORULARI

1 — *Diyalektik materyalizm Bilgi'den neyi anlar?*
2 — *Materyalist yansıtma teorisinin temel düşüncesi nedir?*
3 — *Yansıma prosesü için duyusal kavrayışın önemini belirtiniz!*
4 — *Duygusal ve Rasyonal bilginin birliği neden ibarettir?*
5 — *Evrenin bilinmesi için kavramsal düşüncenin önemini açıklayınız!*
6 — *Gerçekliğin Marksist - Leninist kavramını açıklayınız!*
7 — *Diyalektik materyalizm objektif gerçeklikten neyi anlar?*
8 — *Mutlak ve izafî (relatif) gerçekliğin ilişkisini açıklayınız!*
9 — *Gerçekliğin kriteri ve bilginin hareket noktası olarak pratiğin rolünü açıklayınız!*

BİRİNCİ CİLDİN SONU

(22) V. İ. Lenin: Materyalizm ve Ampiriokritisizm. Yapıtlar. Cilt: 4, Sayfa: 138.

35 TL.